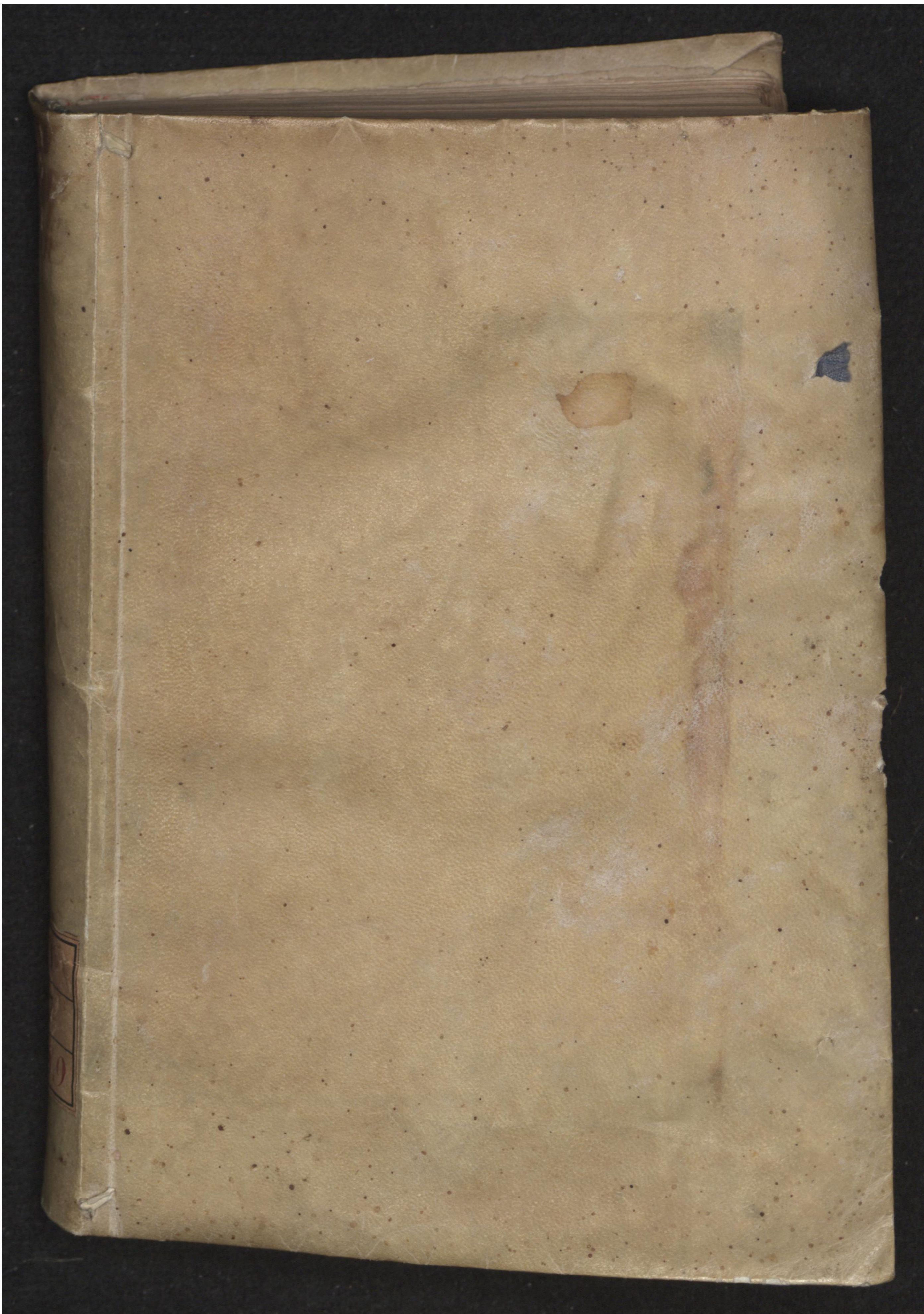
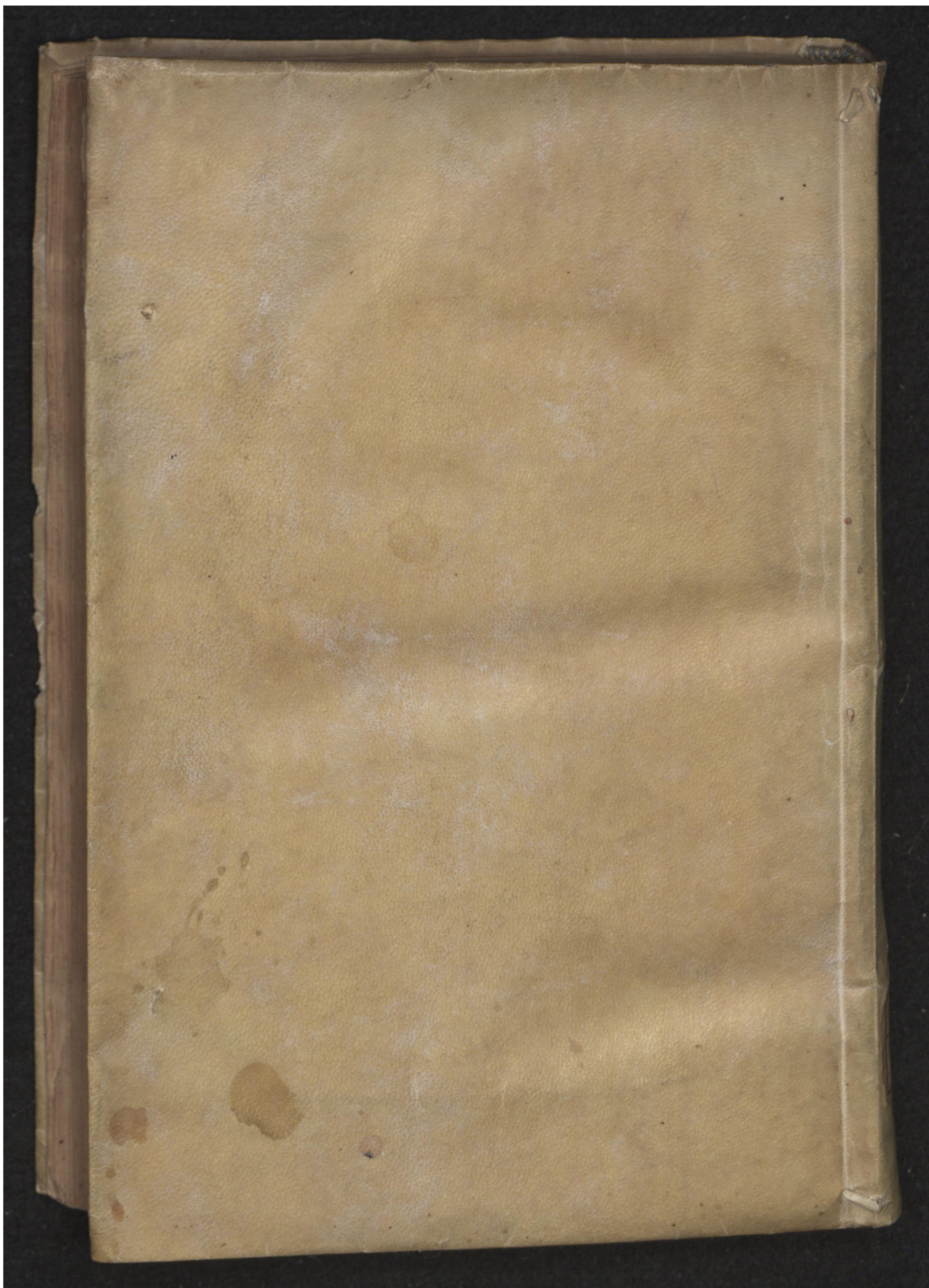

1
7
289

XV

GREV.

Lat. inr. MART

IACOBI GREVINI CLAROMONTANI BELLOVACI PARISIENSIS MEDICI, ET PHILOSOPHI PRÆSTANTISSIMI DE VENENIS LIBRI DVO.

GALLICE PRIMVM AB EO SCRIPTI, ET *à multis hactenus Latini desiderati, & nunc tandem opera & labore Hieremiæ Martij Augustanæ Reipublicæ Medici, in Latinum sermonem, summa fide & diligentia, in rei medicæ studiosorum vtilitatem atque commodum conuersi. Quibus adiunctus est prætereà eiusdem auctoris de Antimonio tractatus, eodem interprete, vnà cum rerum memorabilium, præcipuè ad operis calcem, Indice.*

ANTVERPIAE
Ex officina Christophori Plantini
cIↃ. IↃ. LXXI.

Cum gratia & priuilegio ad decennium.

Summma Priuilegiorum.

REGIÆ *Catholicæ Ma*[tis] *Priuilegiis cautum est, ne quis cuiuscunque status aut conditionis*, Iacobi Greuini &c, de Venenis libros duos, &c. *citra Christophori Plantini voluntatem, intra sex annos imprimat, alicubiue impressa in eius ditionis fines importet, aut quouis modo distrahat. Qui secus faxit, confiscationis librorum, & pœna, vt latius in Regio diplomate expressum est, multabitur. Dato Bruxellis in Consilio priuato 7. Iunij.* 1565.

Subsignat.

Bourgeois.

Et in Consilio Brabant. 23. *eiusdem.*

Subsignat.

De VVitte.

AD INVICTISS.

ET POTENTISSIMVM

ROMANORVM IMPERATOREM *ſemper Auguſtum. D. Maximilianum ij. Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæque Regem, &c.* HIEREMIAE MARTII *Medici Auguſtani, in Iacobi Greuini de Venenis libros, Præfatio.*

VANTA his turbulentiſſimis temporibus, & tam afflicto totius Reipublicæ Chriſtianę ſtatu, tantaque multitudine improborum, pericula à venenis non M. V. tantùm clementiſſime & potentiſſime Imperator, ſed in vniuerſum ferè omnibus mortalibus impendeant: quis tam rudis eſt, aut tam ignarus omnium rerum humanarum, qui neſciat, aut quandoque non vel ſuo ipſius proprio malo, aut aliorum certè damno, atque extremo vitæ periculo experiatur, atque cognoſcat? Quamuis enim à veteribus, Aetio nimirum Antiocheno, Paulo Ægineta, Dioſcoride, & à recẽtioribus etiam quibuſdam, vt Sante Ardoyno Piſaurenſi, Ponzetto, Petro Aponenſi, Hieronymo Cardano, infinita ſimplicium venenorum genera in medium ſint adducta, eo potiſſimum

consilio, vt cognita vitari, & sicubi fortè damnum intulissent, remedijs aptis expugnari possent: quorundam tamen hominum, qui quaslibet etiam feras immanitate superant, præterque formam & speciem humani nihil præ se ferunt, malitia & improbitate factum est, vt hodie longè plura, eaque artificiosa magis, mali cuiusdam genij instinctu, reperiãtur. Quis enim nescit hodie, miro tamen astu, ephippia, stapedes, mantilia, stragula, vestes, aërem item ipsum, cibum denique & potum, veneno sæpenumero à nefario quodam hominum genere, inquinari atque infici? Pro vino sæpè venenatum poculum porrectum fuisse, repentina quorundam mors suspicioni ansam præbuit. Idem in cibo quoque vsu venisse, quandoque coniecturæ minimè dubiæ fidem fecerunt. In ouo sorbili etenim cuidã venenum datum fuisse viri cuiusdã magni testimonio nouimus. Mulsum antiqui tanquã saluberrimũ potionis genus cõmendabãt. atqui in eo cuidã venenũ exhibitũ, Cicero scriptũ reliquit. Venenũ item aliquãdo pastæ ex ouis & lacte confectæ immixtũ fuisse, innumerosq. ex vsu ipsius, omni prius tormentorum genere adhibito, perijsse deprehensum est. Fungi nonnullis hodie in delitiis sunt. at

ex ijs

ex iis quidam toto genere exitiosi sunt, mortemque, nisi maturè succurratur, accelerant. quod facilimè contingit, cùm non ea, qua debent, diligentia colliguntur. Claudius Cæsar ob fungum venenosum, quem illi talium ciborum auidissimo Agrippina obtulerat, è viuis excessisse à Suetonio scribitur. Quis prætereà nescit saluiam, alioqui ad multa vtilem, quandoque reddi exitiosissimam, cùm nimirum eam bufo venenatus viroso halitu suo, pestilentique saliua conspurcat? interim tamen ad robur capiti addendum, eam in vino immergi à multis videmus. An non sæpè in iusculis cicuta pro petroselino, ab imprudentibus tamen, hauritur; vt Francisco Trapolino, viro sui seculi phænici contigit, cùm ab ancilla esset apposita: qui amens, sine sopore, discipulis triste sui desiderium reliquit? Animalibus quibusdam tamē tantùm soporis induxit, vt pro mortuis abijcerentur. At ea postea experrecta, primùm attonita fuêre diu: mox insano, ac præcipiti cursu, eoque vago, atque interdum vertiginoso sese proripuerunt. In Liguribus tamen Taurinis eius radices pro deliciis habentur in acetariis, addito etiam elogio salubritatis. Vrinas enim ciere validè admodum. In valle Polyzela ci-

cutæ radix effossa pro petroselino, à vinitore in prandio per initia ieiuniorum apposita imprudenter, amentem fecit Nazarium Bassanum equitem fortissimũ, qui Ludouici deinde Lazisij medici opera liberatus est. Quo fit, vt multi ignoto genere mortis pereant, cùm sæpenumero æger succumbat, antequã morbus cognoscatur exactè, cùm alij alias causas atque occasiones in medium afferant. Non intellecti autem nulla est curatio morbi. Taceo quòd eorum nebulonum qui venena spargũt, tanta est improbitas, vt cùm facultas scelus perficiendi data est, & veneno aliquem auferre, vitamque eripere decreuerunt, tanta solertia id aggrediantur, vt etiam peritissimo cuique imponant. Ephippia veneno infecta fuisse, historiæ nostrorum temporum testantur. Hac enim ratione peremptum ferunt Ioannem Galeazium Mediolani Ducem, qui virtutum comes prius fuerat vocatus: cùm plures ante illum in sella mortui quoque essent inuenti, vt quidam fide digni referunt. Et quod magis est, asserit quidam è medicis haud obscuræ famæ & nominis, esse genus quoddam veneni, quod sua partium tenuitate ad cor vsque absque contactu penetret, itaque leue videatur, vt qui id hauriant, sine

dolore

dolore intereant. eousque hominum scelera-tissimorũ malitia processit. Quid quòd inter animalia domestica quædam sunt, à quibus sæpenumerò non leue periculum imminet? quid canis fidelitate erga patronum celebratum magis? atqui in rabiem actus nemini magis infestus est. Sed & famulos, & heriles liberos, atque etiam heros ipsos à domesticis canibus laceratos memoriæ proditũ est. Quàm sæpè item fit, vt dum incautè aliqua sub arbore Siriis ardoribus mederi volentes quietem capimus, à venenatis animantibus, serpente videlicet, scorpione, aut araneo impetamur? vel illa ipsa clanculum in vasa in quibus vel vinum, vel aliquid aliud ad quotidianum victum necessarium continetur, sese demittant, vel è sublimi delabantur? An non iuglandis vmbra si non omnino exitiosa est, vitio tamẽ non caret? quemadmodum taxi quoque lethifera est. Scribit Matthiolus, pastores necatos, qui assandis auiculis, napelli caule temerè pro veru vsi sunt. Quemadmodum verò rarissimè contingit, vt priuatis, aut obscuro loco natis, seu infimis ac tenuissimis hominibus insidiæ à veneficis, facinorosissimis sicarijs, & nefariis pestibus, parentur: sic ferè semper, aut plerumque certè magnos viros, & in

ſummo dignitatis gradu conſtitutos homines ab iis non modò ad certam mortem, ſed in extremum etiam vitæ diſcrimen non ſemel, ſed iterum atq; iterum adduci occulto quodam odio, aut hominum quorundam peſſimorum ſuaſu, qui vel alienæ gloriæ ſplendorem ferre non poſſunt, vel ipſi alienos honores affectant, videmus. Quod etiam, me tacente, ſuperiorum temporum hiſtoriæ abundè teſtantur. Alexander Macedo ab Iola prægustatore Antipatri ad regnum aſpirantis filio, veneno ſublatus eſt. Cuius tanta vis fuit, vt ferrum quoq; exurere diceretur. Curtius id per Caſſandram fratri Iolæ traditum aſſerit. Conſtans præterea fama eſt, Carolum Gallorum VIII. Regem, Volaterrano quoque aſtipulante, veneno ſuffocatum. Quod à veritate non ita alienum videtur, cùm in ſphæriſterio, nihil eiuſmodi cogitans, ac prorſus nihil ſibi timẽs, exanimatus propè concidiſſe, ac paulo pòſt mortem, cùm eum iam ſanguis, vireſque deficerent, cùm vita commutaſſe dicatur. Sic Conſtantinus Imperator Heraclij filius, cùm per vnius ſolùm anni ſpacium rerum ſumma potitus eſſet, Martinæ nouercæ dolo & inſidiis venenum hauſit, quo ſuffocatus eſt. Carolus præterea Caluus Imperator, & Gallo-

rum

rum rex veneno à Sedechia medico Iudæo veneno occisus est per interualla, cùm Mantuæ primùm in morbum incidisset, ac satis vehementer, diuque ægrotans, tandem veneno in venas, atque omnes corporis partes permanante, maximo cum dolore mortuus esset. Sed hoc, quod sequitur, omnẽ immanitatem superat. Henricus è Lutzelburgo oriundus, cùm Imperator iam à Clemẽte Pontifice post Albertum designatus esset, Hetruria tota ferè iam subiugata, atque in potestatem suam redacta, Florentinos etiam, qui iamdudum omnem de salute sua spem abiecerant, adoriri, ferroque & igne vastare decreuisset, nihilque aduersi accidere sibi posse; vt qui tãtùm opibus & auctoritate valeret, in posterum certò sibi persuaderet: anno Imperij quarto veneno in sacra communione corporis & sanguinis Christi dato, animam edidit. Quod aliqui opera & consilio Roberti Siciliæ regis factum affirmant. Quid ad hanc crudelitatem post hominum memoriam maximam addi potuit? aut quis hoc auderet vlla in Scythia tyrannus? Eodem ferè modo periisse suspicio est Victorem III. Pont. Max. cùm vnicum annum Ecclesiæ præfuisset. Lotarius denique Gallorum rex, Ludouici IIII. filius,

veneno ſublatus eſt, ab vxore adultera, vt fertur, parato. Eius quoque filius Ludouicus V. Blanchæ coniugis opera eodem modo perijt, vt Volaterranus refert. Antharis poſtremò Longobardorum rex Theolidæ maritus, cùm imperium per ſex annos adminiſtraſſet, domeſticorum inſidiis extinctus eſt apud Ticinum venenato poculo, vt Paulus Diaconus affirmat de geſtis Lōgobardorum. Quæ cùm ita ſint, hodieque tam multa, tam varia, tam peſtifera venena recenti hominum ſcelere ſint inuenta in communem perniciem, quæ prorſus omnia remedia à veteribus tradita reſpuunt, tanquam prioribus ſeculis inaudita: hoc maiore profectò ſtudio Principes elaborare oportet, vt venenorum non tantùm exactam notitiam habeant, ſed modum quoque quibus ſe ab iis tueri, & ſi fortè damnum aliquod acceperunt, illatam noxam propulſare queant, calleant. Quæ cauſæ Dioſcoridem quoque, Galenum, Paulum, Aetiũ, Auicennam, Serapionem, Halyabbatem, Rhaſem, & qui hos ſecuti ſunt noſtri temporis medicos impulerunt, vt de venenis ſcriberent. E quorum numero quamuis Dioſcorides palmam obtinere videatur, vtpote qui diligentiſſimè hoc totum negotium ſit perſecutus,

ſecutus, multa tamen à poſteris addita ſunt deinceps, quorum ille ne meminit quidem, quæ tamen præſtantiſſima eſſe ad venena auxilia, experientia compertum eſt. Pertinet porrò hæc tota de venenis tractatio præcipuè ad eos medicos qui Principum magnorum cuſtodiæ præficiuntur. Sæpè etenim (quemadmodum ſupra quoque facta eſt mentio) in magnatum conuiuiis dulcia & ſuauiter condita edulia, ſub quibus tamen venenum latitat, apponi ſolent. qua in re medicum ſagacem eſſe, & ſolertia vti oportet. Qui verò hæc ignorat, quomodo, obſecro, ritè ſuo fungetur officio? aut quomodo aliquando de iis, quæ morbos comitantur, accidentibus, iudicabit? aut quomodo denique grauiſſimis affectibus medebitur? cùm prius cauſa ſit abſcindenda vnaquæque, antequam ad intemperiem, quæ morbum peperit, accedamus. Neque verò medicus de venenis agit, vt ea vel doceat, vel pondus illorum cuiquam communicet, vel damnum inferat (qua in re à venefico differt) ſed vt iis qui fortè vel ex morſibus, aut ictibus venenatis, vel veneni, aut lethiferi vaporis hauſtu, in extremo vitæ periculo ſunt conſtituti, opem ferat. Quis enim tam ab omni humanitate alienus eſt, vt

venena

venena præsentissimam mortalium pestem, mortisque ineuitabilem causam, consultò vel ipse detegat (quæ tamen æterno silentio sopiri magis expedit) vel literis eam mandare non toto pectore exhorrescat? Atqui cùm tot sceleratorum hominum maleficis artibus mundus abundet, & noua subinde venenorum genera ab improbis excogitentur: necessarium profectò erit viam ostendere, qua quis ab iis vel cauere sibi, vel si iam ab iis incommodum aliquod accepit, pristinam sanitatem recuperare possit. Hinc prudenter Aristoteles Alexandrum regem hortatus fuit, vt à coitu puellæ, forma quidem elegantissimæ, sed napello, perniciosissimo veneno è longa consuetudine absque vlla valetudinis noxa enutritæ, abstineret, quam rex Indorum non alio consilio certè, quàm vt ex illius congressu interficeretur, dono miserat. Infinita huius generis præcepta à medicis & cautelæ non vsquequaque aspernandæ, aut floccipendendæ, vt vulgò fieri consueuit, sunt excogitatæ. E quibus vna è præcipuis est, vt Monarchæ, seu Principes, & quoscunque diuinus fauor ad summum honorũ fastigium euexit, atque in altissimum gradum posuit, ita se erga subditos gerant, vt & iustitiam debitè

admini-

administrasse, nullaque contumelia affecisse eos vnquam, sed æquitatis rationem perpetuò habuisse, eorumque libertatem & commoda pro virili defendisse videantur, quos illi vicissim omni genere beneuolentiæ complectantur, debitaque ijs & honoris, & officij munera præstent. Proximum est, vt eiusmodi ministros deligant, qui & honesto loco nati sint, & educati liberaliter, stirpisque nobilitate atque præstantia, morumque candore & integritate ceteros antecellant. Arceantur ex aulis Principum inuidi, auaritiæ addicti, fastu turgidi, atque immoderata superbia elati, gloriæque cupiditate flagrantes. Non parua quoque ad diligentiam & fidem ministrorum, è crebra beneficiorum qualiumcunque collatione, fit accessio. Requiritur denique medicus, qui in hac artis parte sit exercitatissimus. nam & varia est, & à paucis, quod ego sciam, excepto IACOBO GREVINO medico & philosopho Parisiensi doctissimo, huius libri à me primùm latinitate donati auctore, pro dignitate tractata. Scio quosdam fore adeò superciliosos, vt nec ipsi, nec mihi interpreti, magnam gratiam sint relaturi. Sed quid illa me mouent? & quis ex æquo omnibus satisfaciat? hoc saltem dolendum, eos

omnium

omniũ maximè aliorũ scripta carpere, petulanterq́; insectari solere, qui vel eruditionẽ suam falsò apud alios iactitant, inanemq. rumorem aucupantur, vel nihil quicquã in cõmunẽ vtilitatẽ, tanquã si id quod ipsi norunt longè præstãtiùs esset, quàm quod vulgò innotescere deberet, operæ conferre stulta quadã arrogantia cogitant. Sed vt ad rem redeam (neque enim instituti nostri est in vitia quorundã hominũ plus quàm intolerabilia asperius inuehi) necesse est medicum nõ tantùm exactã cognitionem venenorum habere, sed antidotorum quoque & alexipharmacorum conficiendorum rationem exquisitè callere: neque enim vbique legitimè præparantur. cùm plerunq. ea quorum maximi interest simplicia vel desiderentur prorsus, vel falsa pro veris substituantur. quemadmodum in vsu quoque & administratione illorum, Theriacæ & Mithridatij pręcipuè, cautum & industrium esse oportet, ne pro medicamento venenum, cùm videlicet modum excesserit, offerat. Quæ pręcauendi ratio omnium tutissima (vt mea fert opinio) videtur. Et quia venena facilius in vasis pretiosis occultantur, quàm vitreis aut fictilibus, opera danda erit, vt egregiè ab omnibus sordibus expurgentur, nitidaque & munda conseruentur, & hominibus probatæ

fidei custodienda tradantur. Eorũ deniq. integritas necessaria qui culinæ curam gerunt. Sint itaq. fideles, incorrupti, mũdi ac prouidi, quoad eius fieri potest. Innumeri sunt præcautionis modi, quos consultò prętereo, sed hi pręceteris mihi arrident. Illud tantùm addendũ est, vt is qui veneno insidias parari sibi suspicatur, à cibis varia arte elaboratis, diuersoque modo cõditis abstineat, omnémq. saporẽ palato vehementer gratũ, tanquam noxium respuat. Sub his etenim venenũ quandoq. delitescit, fraudulẽtérq. à veneficis, hominibus ex omni scelerũ colluuione natis, ne dolus deprehendatur, fucatur. Quo fit vt à voracitate quoque & nimia in cibi assumptione celeritate cauere sibi debeat. Neque verò à proposito alienum est, vt semper aliquid præassumat, quod illius vires retundat, inefficacésq. reddat: vt caricas pingues, cum iuglandibus, & rutæ foliis, salísque grumo. quæ antidotus mirifica est. Huc citri quoque poma, napi semen, Lemnia terra, mithridatum, & theriaca referri possunt. Sed finem faciam, ne M. V. hac nimia verborũ prolixitate molestiam afferre velle videar, & causas duntaxat adiungã, quibus impulsus hoc de venenis opus, M. V. summóque orbis terrarum monarchæ dedi-

care constitui. Quarum hæc prima fuit, quòd hac ratione futurum existimaui vt hoc opus. M. V. fauore & clementia tanquam inexpugnabili arce vndequaque munitum, facilè ab inuidorum morsibus, & obtrectatorum calumnijs tutum futurum, & quæuis acerbissima etiam conuicia nihili facturum esset. Quis enim alioqui affectibus ita temperet, vt ea perpetuò æquo animo ferat, vel id genus hominum non aliquando vocis libertate perstringat? Accedit amor M. V. in bonas literas, earúmque cultores singularis propè, eásque prouehendi incredibile studium, quæ duo in M. V. omnium maximè admiratione digna sunt. Taceo ceteras verè Imperatorias virtutes, pietatis & religionis studium feruens, pacis & publicæ tranquillitatis, salutísque desiderium summum, amorem in bonos incredibilem propè, humanitatem cum summa grauitate coniunctam: quæ profectò non leue incitamentum mihi fuerunt, vt hoc qualecunque opus M. V. tamē non indignum prorsus, à me conuersum sub auspicatissimi M. V. nominis tutela atq; defensione, in publicum prodire paterer; mihíque certò persuaderem hunc qualemcunque laborem M. V. pro ea qua animi lenitate prædita est, non ingratum

planè

planè futurum, eamq́ue mittentis animum potius, quàm operis dignitatem perpẽſuram, cõtraq́ue inuidos & iniquos iudices defenſuram. quam DEVS OPT. MAX. ad Chriſtiani orbis ſalutẽ & dignitatem, quàm diutiſſimè incolumem & florentem conſeruet, atq. indies ad maiora prouehat, atque ita ei perpetuò adſit, vt & piè ac feliciter in his maximis turbinibus ac fluctibus vniuerſæ Chriſtianæ Reipublicæ imperet, & populi ipſius libenter & officiosè pareant. Auguſtæ Vindelicorum, Cal. Martij, Anno à Chriſti in carnem aduentu cIↃ. IↃ. LXIX.

V. M.

addictiſſimus

Hieremias

Martius D.

**

Priuilegium Cæsareum de verbo ad verbum ex originali M.S. descriptum.

MAXIMILIANVS secundus diuina fauente clementia Electus Romanorum Imperator semper Augustus, ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclauoniæ, &c. Rex; Archidux Austriæ; Dux Burgundiæ, Stiriæ, Carinthiæ, Carniolæ & VVirtenbergæ, &c. Comes Tirolis, &c. Notum esse volumus vniuersis. Cùm honorabilis doctus noster, & sacri Imperij fidelis dilectus Hieremias Martius Medicinæ doctor nobis quàm humilimè significandū curauerit, se in Reip. artisq; medicæ studiosorum vtilitatem, librum quendam de venenis, in lingua Gallica conscriptum, in Latinum sermonem transtulisse, eundemq; librum constituisse in lucem edere, ac typis excudendum tradere, maximisq; precibus supplex orauerit, vt dignaremur hoc suum magni laboris, & multarum vigiliarum opus benigno ac firmissimo priuilegio contra æmulorum fraudes, ac dolos munire, atque promouere, ne fortasse vel auctor ipse, vel calcographus, qui huius operis imprimendi curam suscipiet, debito emolumento defraudetur. Nos sanè tam præclarum eiusdem Hieremiæ Martij studium ac operam non solùm clementer probauimus, verùm etiam auctoritate nostra Cæsarea prouehendum esse duximus. Quocirca scienter, atque animo benè deliberato, & ex auctoritate nostra Cæsarea disertè vetamus omnibus ijs, qui in sacro Romano Imperio, & Regnis Prouinciisq; nostris hæreditariis, vel imprimendis vel vendendis libris, seu quacunque alia ratione librariam negociationem exercent, ne quis eorum præmemoratum de venenis librum, postquàm dicti Martij studio atque opera Latinè in lucem prodierit, per totum decennium ab editionis absolutæ die numerandum, intra sacri Romani Imperij, & omnium Regnorum ac prouinciarum nostrarum fines, eodem vel alio charactere recudere, aut vbicunque recudendum dare, vel alibi impressum adducere, vendere, vel distrahere, palàm vel occultè, ausit. Quisquis verò aliter fecerit, & interdictum hoc nostrum spreuerit, aut violauerit, is debebit non solùm eiusmodi libris impressis, quos nimirum præfatus Martius, vel eius hæredes, aut ab eo mandatum habentes, auxilio magistratus eius loci, aut sua quoque auctoritate apprehendere, & sibi vendicare poterunt, verùm insuper etiam decem Marchis auri puri nostro Imperiali fisco, fraudis vindici, & dicto Martio, eiusue hæredibus ex æquo soluendis & numerandis mulctari: Dummodò tamen prædictus Martius eiusdem operis sui ad minimum exemplaria duo, sumptibus suis, in aulam nostram Cæsaream, ad Imperialem cancellariam nostram Latinam transmittat. Proinde mandamus vniuersis & singulis nostris, & Sacri Romani Imperij subditis, & fidelibus dilectis, tam Ecclesiasticis & secularibus, cuiuscunque gradus, Status, ordinis, & conditionis extiterint; præsertim verò ijs, qui in Magistratu constituti sunt, atque vel superiorum suorum, vel suo ipsius

nomine

nomine ac loco iuris, & iustitiæ administrationem exercent, ne quenquam hoc priuilegium seu interdictum nostrum impunè violare, spernere, aut negligere patiantur: sed si quos contumaces compererint, præscripta pœna plecti, & quibuscunque rectè fieri potest modis coërceri curent, quatenus & ipsi grauissimam indignationem nostram, ac eandem mulctam incurrere noluerint. Quòd enim hæc rata & firma sint, hisce literis nostris testatum esse voluimus, quas dedimus manus nostræ subscriptione, & sigilli nostri impressione roboratas in nostra ciuitate Vienna, die nona mensis Nouembr. Anno Domini Millesimo, quingentesimo, sexagesimo octauo. Regnorum nostrorum Romani & Hungarici sexto, Bohemiæ verò vigesimo.

MAXIMILIANVS

Sigillum Imperatoris

Vt Zas.

Ad mandatum sacræ Cæsareæ Maiestatis proprium

M.Singkmoser.

LECTOR HIEREMIÆ MARTIO.

NON *satis esse mali misero nunc credis in orbe,*
Martis alumne, nisi dira venena seras?
Desine: messis adest scelerum, quæ Gargara vincat.
Desine: lethifero semine turget humus.
Nónne vides tuus vt malè sæuiat vndique Mauors?
Tristis vt exultet nónne Megæra vides?
Atra fames potis est Plutonia regna replere:
Tot morbi possunt extenuare domos:
Ergo salutiferas potius, bone, consere stirpes:
Quæ pellant morbos, impediantque necem.

MARTIVS LECTORI.

NON *ideò flammas cælesti sede Prometheus*
Attulit, humanas sæuus vt vrat opes:
Non ideò gladios (quisquis fuit ille) parauit:
Vt mortale genus mors violenta necet.
Non ideò natura veneni semina fecit,
Vt foret exitij munere causa suo:
Sed quia flamma nocet, succurrunt flumina tectis:
Ne penetrent gladij, tegmina pectus habet.
Ne dirum virus specie te fallat amica:
Néue suas vires liuida noxa gerat:
Hæc tibi scripta fero, miseræ solatia vitæ:
Quæ procul insidias, & mala quæque fugent.
Hoc igitur debes nobis pro munere grates,
Si tibi salua domus, tutáque vita placet.

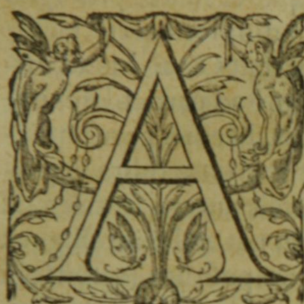
H. *VV*. F.

DE VENENIS, LIBER PRIMVS:

IN QVO DE NATVRA ANIMALIVM *venenosorum, & de Theriacis, hoc est, contra morsus illorum remedijs, agitur : autore Iacobo Greuino, Medico Parisiensi, & Hieremia Martio, Medico Augustano interprete.*

DE VENENIS IN GENERE.

CAPVT I.

NTEQVAM aggrediar tractationem de natura animalium venenatorum, & venenorum, necessarium esse duco, intelligere primùm quid sit venenum : ne vbi longius in hac materia processerimus, in pleno sermone retardemur : id quod ad alterius quoq; libri intellectum, in quo de venenis, & alexipharmacis acturi sumus, faciet. Etsi enim veneni vocabulum admodum familiare sit vulgo, eo tamen sæpenumerò abutitur, & ad res tam bonas, quàm malas transfert, nullo discrimine habito, nec cogitat aliquando etiam id quod ori, seu palato gratum est, venenum esse, quemadmodum suo loco demonstrabimus. Necessarium præterea est inuenire viam quandam facilem & certam (quam Græci methodum appellarunt) ad intelligendum naturam & differentias venenorum; ne, cùm à principio quamlibet veneni speciem non posuerimus suo ordine, eandem rem pluries repetere cogamur. Quod vbi fecerimus, facile deinde erit latius differere, & abundè edocti erimus de præcipuis huius tractationis capitibus; quod in vniuersum ad duos scopos referri potest, ad generalē nimirum explicationem essentiæ & naturæ veneni, quæ ratione Philosophica, & cōtemplatione rerum naturalium, quas generatim loquendo cælum suo amplexu, & media terrę pars comprehendit, fulcitur. Neque verò simplicem tantum vocabuli explicationem, sed deductionem quoq; præcipuarum quarundam actionum eius, quæ rationibus Philosophicis innituntur, & de quibus in hoc primo libro verba facturi sumus,

mus, intelligi velim. Alter ſcopus conſiſtit in cognitione hiſtorica, & diuerſas ſpecies & differẽtias rerum venenatarum proponit. Appello autem cognitionem hiſtoricam eam, quæ ſubiecta eſt iudicio ſenſus, ad quam referri poſſunt aſpides, viperæ, & reliquæ feræ venenoſæ. Neque verò eas hîc imitabimur, qui veram notitiam methodi, ad docẽdas artes ſe habere iactitant, & nihil minus tamen quàm boni Methodici ſint, cùm doctrinam perſpicuam confundãt, & quod dici ſolet Gallico prouerbio, anguillam deſquamaturi à cauda incipiant. Sed nos huic rationi docẽdi, quæ & ſola & præcipua eſt, inſiſtemus, quæ tota perficitur in diuiſione rerum vniuerſalium in eas quæ minus ſunt vniuerſales, & ab his ad ſingulas ſpecies progrediemur, & poſtremò ad particulares naturas, quas Dialectici Indiuidua vocant. Medici porrò, quicquid ad medendi ſcientiam pertinet, in tria membra vt plurimum diuiſerunt, in res ſcilicet naturales, non naturales, & in eas quas contra naturam vocant. Per naturales intelligunt eas, è quibus corpus humanum eſt compoſitum (quod ſolũ pro ſubiecto habent) quales ſunt, elementa, temperamenta, membra & corporis particulæ, humores item, & quędã alia. Non natutales verò eę ſunt, quę etſi nihil faciunt ad corporis ſtructuram & conformationem, vim tamẽ habent, prout quis vel malè, vel bene ijs vtitur, id vel conſeruandi, vel offendendi, è quarum numero ſunt, alimẽtum, medicamentũ, venena item, quatenus ea vel ex ortu, vel natura ſua conſideramus. Per res verò contra naturam & morbos, eorumq́; cauſas & accidẽtia, quę toto genere naturę noſtræ aduerſantur, intelligunt. Sed vt ad inſtitutum redeamus, parum huic ſecundæ parti Medicinæ, quæ ſub ſe res nõ naturales comprehendit, immorari nos oportet, quæ ex ſimplici ſua eſſentia & natura, hoc eſt, non trãſlatæ, vel adhibitę intra corpus humanum, nec bonæ, nec malæ ſunt, vtrunq; tamen eſſe poſſunt. Verbi cauſa, vinum per ſe nec bonum, nec malũ eſt, nihilominus tamen, ſi quis eo moderatè, &, quantum ſatis eſt, vtatur, nutrit: quemadmodum ſi quis idem intemperantius ingurgitet, morbos procreare ſolet, & inter eas res poni, & numerari debet, quas contra naturam appellari diximus. Pari modo venenum quoq; nec bonum, nec malum eſt, ſed ad corpus

corpus translatum, fit contra naturam. Quamobrem dicemus venenum, quatenus per se consideratur, esse rem nõ naturalem, & siquidem corpus humanũ ingressum fuerit, causam esse vel perfectæ corruptionis, vel maximæ in eo noxæ allatæ, idq; vel ob qualitatis exuperantiã, vel proprietatem naturalem & occultam, aut certè ob omnimodam conspirationem, vel communem naturæ suæ consensum. Latini vocabulo mutuato à Græcis Deleteriũ appellant. Sed antequam vltra progrediamur, notare oportet, hæc vocabula Pharmacum Græcè, & venenum Latinè, quandoq; & in bonam & in malam partem accipi, vt videre est apud Actium Poëtam Tragicum, qui à Nono Marcello allegatur, & Caium Iureconsultum, qui scribit, cùm veneni fit mentio, semper debere addi vel bonum vel malum, vt de quo nam loquamur intelligi queat. Martianus præterea Iurecõsultus libro decimo quarto Institutionum, cùm de venenis & medicamentis loquitur, perpetuò malum ad differentiam boni addit. Homerus insuper libro quarto Odysseæ, in eodem versu pharmacum, & bonum & perniciosum appellat, quemadmodum alio quodam loco occisorem hominum, seu homicidam. Diuersæ tamen hæ significationes hodie apud Gallos non sunt in vsu. Veneni enim vocabulũ semper in malam partem accipitur, quamuis per illud Latini aliquando cantiones intellexerint, Cicero videlicet in suo Oratore, cùm scribit memoriam sibi cantionibus & veneficijs fuisse surreptam. Sumitur quandoq; hoc vocabulum pro tinctura, propterea quòd (vt ego quidem existimo) vulgò creditur herbas venenosas ad eam adhiberi, in qua significatione Vergilius secundo Georgicorum vsurpauit, cùm ait:

Veneni definitio.

Diuersa vocabuli veneni significatio.

Alba nec Assyrio fucatur lana veneno.

RECEPTVM est etiam apud Gallos Italorum vocabulũ, Boucon scilicet (sed vtinam simplex vox tantùm à nobis retineatur abiecto eo quod significat) per quod peculiariter veneficus venenum, quod prębet, intelligitur, & quod à Gallis propriè Poison dicitur, & sub hoc nomine vt plurimũ venenũ, quod per os assumitur, comprehendũt etiam, & eum qui dat, veneficum appellant. Nos verò in hac nostra definitione imò toto hoc capite, sub vocabulo Poison, veneni nomen

men comprehendemus, per quod aliquando etiam eas res, quę nec qualitatibus ſuis, nec mixtionis ratione vitioſæ ſunt, intelligimus. Quæ & ipſæ tamen, cùm corpus ingreſſæ fuerint, naturā, accedente aliquo incōuenienti, lædere conſueuerunt, qua ratione nec taurinus ſanguis, nec lac, nec vinum, vllo modo venenoſa ſunt: Priora tamē duo vbi in ventriculo in grumum rediguntur, ſuffocationi cauſam præbēt, quemadmodum poſtremum liberalius ſumptum, præcipuè cùm quis adhuc æſtuat magnis morbis. Nūc de re ipſa diſputare oportet, quam vt exactius intelligamus, notare oportet naturam venenorum, alimento quo nos communiter vtimur, omnino, & tota quidē ſua ſpecie contrarium eſſe: inter quod medici Medicamentū quoq; collocarūt. Quemadmodum enim tres ſubſtantiæ illæ corporis, ſolida nimirum quæ eſt veluti fulcrum aliarum, humida & ſpirituoſa alimento conſeruātur & ſuſtentantur: ſic à veneno expugnātur, & tādem vincuntur etiam. Medicamentum quod vtriuſque naturæ participat, accidentia quæ naturæ inimica ſunt, corporiq; ſuperuenire ſolent, corrigit atq; emēdat. Sic itaq; venenum & nutrimentū optimo iure ſub eodem genere comprehendūtur, cū toto genere ſibi inuicem ſint oppoſita, diuerſo tamen modo. Nam quas Medici res non naturales appellant, dupliciter diuidi poſſūt, propterea quod quædā ex illis ad vitę cōſeruationem neceſſariæ ſunt, & vitari non poſſunt, è quarum numero ſunt, aër, cibus & potus, exercitium, quies, ſomnus, vigilia, retētio & expulſio excrementorū, & animi perturbationes: quædam verò non ſunt neceſſariæ, & vitari poſſunt, vt enſes, venena, medicamēta, beſtiæ furore percitæ & venenatæ, & id genus alia: quarū cognitio propriè & in genere ad Philoſophos, præcipuè verò ad eos, qui de qualibet earū ex profeſſo tractāt, pertinet: quemadmodū notitia venenorum ad veneficūm, quam apprehendit vt malignè & fraudulenter enecet: non, vt Philoſophus, vt maieſtatē & vim naturæ cognoſcat. Medicus autem in medio horū amborum veluti conſtitutus eſt, & ab hoc notitiam & contemplationem animalium venenatorū, & venenorū omniū, vt hac ratione vniuerſalem eorum naturā agnoſcat, ediſcit: ab illo verò, vt certus ſit de effectibus, & proprijs accidētibus, quę vſum illorum in cor-

in corpore humano comitari solent: non vt ad eum finem, quo veneficus, vtatur, sed vt tueatur corpus, cuius minister est & cõseruator, & cuius tutelæ & defensioni totus est addictus, nõ secùs ac veneficus destructioni illius totum se deuouit. Tantũ igitur distat Medicus à venefico, quantũ alimentum à veneno: hoc etiã plus amari, defendi & obseruari, quo veneficus magis odio haberi, expelli, & ignominiosa morte affici debet. Accedamus nũc ad differentias venenorũ, quod fuit secundum tractationis nostrę caput. Diuidemus itaq; venena in duas partes principales, sepositis hac ratione differẽtijs, quæ sumuntur à propria essentia, & natura illorũ. Venenum corpus est. Sed omne corpus vel simplex est & naturale: vel compositũ & artificiale, quo fit vt venena simplicia & naturalia primum membrũ huius diuisionis nostræ, artificialia verò secundũ cõstituant. Venenũ porrò naturale voco, quod aut pars est quatuor elementorũ, aut ex ijs constat absq; vllo artificio. Alterum verò id est, quod ad arbitrium venefici, vel alterius opificis, mixtum est, quale est arsenicũ, cerusa, & id genus aliæ compositiones periculosæ, quarũ ignorãtia doctrinæ loco nobis seruire debet. Primum itaq; diuisionis membrum tot habet differentias, quot habent corpora naturalia. Nam inter venena naturalia quædã sunt ex elementis, quæ ob qualitates externas vel corrumpũtur, vel inficiuntur, qualis est aër, quem respirãdo attrahimus: qui aliquando inficitur vel à malignis vaporibus, vel ab aquis putridis, vel cadaueribus, vel à paludibus fædũ odorem emittentibus, quandoq; etiam ob tempestatis mutationẽ, & ob influxum corporum cælestiũ, hinc omnia morborum genera in genus humanũ, qui communi nomine pestiferi & populares appellãtur, sparguntur, de quibus copiosè Hippocrates & Galenus in libris Epidemiorum tractauit. Ad eundẽ modum aqua interdũ à causis externis quibusdam infici potest, & tũ ad primam differẽtiam referri debet. Reliqua venena naturalia ex quatuor elemẽtis sunt composita, & numero plurima sunt. Quædam enim ex ipsis vita destituta, quædam ea prædita sunt: priora omnia ferè sunt metalla, vt gypsum, calx, plumbum, argentũ viuũ, & reliqua. Quæ vita fruuntur, eorũ quædam ex animalibus, quædam ex plantis sumuntur. Animalia

Quatenus venenorũ noticia ad medicum spectet.

Diuersæ venenorum species.

Venena naturalia.

porrò venenata ſunt aut integra, vt hirudo, aut excrementa quædã eorũ tantum, vel particulæ quędã, vt tauri ſanguis; aut morſu tantũ venenoſa ſunt, vt quędã ex volatilibus, aquatilibus & reptilibus. Ad plãtas aũt referri debẽt arbores, herbę, fructus, radices, ſemina, liquores & gummi. De quibus omnibus copioſè in primo & ſecũdo libro agemus, exceptis tamẽ morbis peſtilentibus, & venenis, quæ artificioſè componũtur, & cùm à Nicandro eorũ fuerit facta mẽtio, vt ceruſa: nam ſi de alijs loqui vellemus, occaſionẽ potius præbere ijs abutendi, quã remedia applicandi videri poſſemus. Curatio tamẽ eorũ nihilominus ex his commẽtarijs elici poteſt. Nolo præterea agere hîc de remedijs alterius veneni generis, quod Plato lib. XXXIIII. de Legibus veneficium appellauit, propterea quod, quẽadmodum ex inſtinctu & opera dæmonũ ſeu malignorũ ſpirituum perficitur, ita curationẽ quoq; ex ſola & plena illius poteſtate, qui totus illis eſt contrarius, hoc eſt, Deo, cuius opẽ implorare, & auxiliũ ab eo in huiusmodi caſu expectare debemus, depẽdere exiſtimo. Operam etiã dabimus, ne in hoc decipi nos patiamur. Imperiti enim, cùm cauſas morborũ ignorant, eos ad dæmones, & veneficos, atq; veneficas transferunt. Antequã igitur iudicium feramus, diligenter prius doctos & bonos Medicos inquirere & conſulere oportet. Vt tamen lectori ſatisfaciam, quod ad veneficia attinet, paulò poſt de ijs loquemur.

Venena artificialia.

Qui morbi venenoſi ſint.

NVNC ſcire oportet, pro varietate venenorũ, duo etiam eſſe genera morborũ venenoſorũ, vnum quidem ſimpliciter venenoſum, alterũ verò contagioſum: cõtagioſum inquam, qui fit per contactum rerum externarũ, quæ venenatæ ſunt, & hic quidẽ facilè communicatur his qui cùm ægrotis habitant, vt peſtis. Simpliciter verò venenoſi morbi dicuntur ij, qui etſi fiant per contactum externorũ venenorũ, non communicant tamen illud his qui cum infectis habitant, qualis eſt morbus, qui è cicuta ebibita oritur.

Tres eſſe venenorũ ordines, & quæ ſint periculoſiora.

QVIBVS rebus breuiter explicatis, redibimus ad generalem venenorũ conſiderationẽ, quę triplici natura conſtare diximus, & primã appellauimus propietatem occultam, quę ſpecificæ cuidam & occultæ quatuor elementorũ mixtioni innititur. Secunda eſt quæ vim ſuam in qualitatum exceſſu

exercet.

exercet. Tertia est ea quæ his duabus est opposita, & omnium maximè periculosa est: propterea quod etsi quãtitate sit minima, subitò cùm intra corpus fuerit assumpta, parua mora interposita, pestifera accidentia infert. Quibus de causis Auicenna hanc propriè venenum appellat, libro secundo de medicamentis cordi cõferentibus. Hoc etenim propriũ habent nõ ob excessum tantũ caloris, vel frigiditatis, vel siccitatis, vel humiditatis, sed peculiarẽ quandam malignitatem, vt quidam existimarunt, quam ex influxu signi alicuius cælestis acceperunt, nihilominus tamẽ qualitatibus etiam suis iuuantur & sustinẽtur. Quod verò ad secundi generis venena attinet, non tam periculosa sunt, cùm non nisi in maxima quantitate munus suum exequi, & virus ostendere possint, & à calore nostro natiuo facilè superentur, & coerceantur, quæ vt à primi generis venenis vincuntur, ita etiam ijs quæ tertio ordine posita sunt, inferiora sunt. Ea autem talia sunt, vt quamuis nullam habeant qualitatẽ excedentẽ, nihilominus tamen speciali cuidam corporis particulæ sese affigant. Id quod experientia videre licet, cùm medicamentorũ quędam peculiariter cordi, quædam verò iecori familiaria sint. Sic Cantharides vesicam potissimum, quemadmodũ lepus marinus pulmones respiciunt, imò quod magis est, inter omnia venena quædam sunt, quorũ symptomata primùm, vel in cerebro, vel iecore, vel corde in conspectũ veniunt, vt de hyoscyamo legitur, qui statim per cerebri læsi symptomata cognoscitur, quemadmodum ephemeri colchici partium naturalium, hoc est, per alui fluxum, in quo excrementa similia loturæ carnis recenter mactatæ apparent. Sed hoc tamen pro explorato habere oportet, etiamsi vni corporis particulæ bellum inferant, perpetuò tamen cordi, si non in principio, in fine tamen pertinaciter adhærere. Nam cùm constet venena conspirasse veluti in omnimodam corporis humani euersionem, verisimile est, illis vltimum hunc scopum esse propositum, vt principem arcẽ, in qua vita sedem suam possidet, euertant & destruant. Sed antequã eò perueniant, vel eam adoriantur, partes primùm illi subiectas destruere conantur: Symptomata enim morborum aut à principio cordi sunt communicata, aut alijs quibusdam particulis.

Venena præcipuè cordi insidiari.

Taceo quod non omne venenum eas vires habet, vt locum tam celebrẽ cor nimirum, quod à natura in meditullio, veluti regni cuiusdá vndiquaq; fortibus propugnaculis cincti, collocatum est, quæ primũ expugnare antequá vlterius progrediatur, oportet, obsidione cingere, vel vim illi inferre possit. Nihil minus tamẽ venena quędá sunt, quę, neglectis quasi reliquis omnibus corporis partibus, cordi vitæ fulcro primo impetu sese applicant, vnde repentina mors, quandoq; paucorum dierũ spacio, quandoq; etiam paucarum horarũ & oculi momento quasi sequitur, id quod in reliquis tam subitò euenire non potest. Etiamsi enim ob assumptum venenum homo aliquãdo vel motũ, vel vocis vsum, vel sensus amittat, aut etiam partes coctioni, & cibi distributioni destinatæ omnino sint labefactatæ: non tamen inde sequitur, hominem subitò, nulla quasi interposita mora debere mori. Cordis verò actione deperdita, necessaria omniũ membrorũ dissolutio sequitur. Ab eo etenim ita reguntur & sustentantur, vt illorũ vis & efficacia non aliunde, quàm ab hoc vitæ fonte dependeat. Et quia in hanc materiam incidimus, rationes aliquas sermonis nostri generales in medium afferemus. Minimè dubiũ esse debet, pro naturæ varietate quatuor primarũ qualitatum, calidi, frigidi, sicci, humidi & aliarum, quas Philosophi secundas vocant, duri videlicet, mollis, grauis, leuis, tenuis, viscidi, venena aut citò, aut tardè agere. Videm⁹ enim naturę quodam instinctu res calidas, molles, leues, aut tenues citius quàm frigidas, duras, graues, & viscidas actiones suas perficere, quemadmodũ Gal. lib. III. Simplicium medicamentorũ scriptum reliquit, cùm inquit: Venena quædá esse, quæ longo tempore postquàm fuerunt assumpta, interficiant, præcipuè ea quæ viscidam & terrestrem naturá habent. Quo fit vt existimem, venena quæ statim occidunt esse calida, tenuia & leuia. Qua ratione etiam facilius & venas & arterias ingrediuntur, & inde ad cor. Hanc porrò caliditatem, tenuitatem, & leuitatem opifex compositione & mixtione magis auget, quemadmodum legimus apud Suetonium in vita Claudij Neronis Cæsaris, de muliere quadá, cui nomen erat Locustæ, quæ cùm venenum quod fortasse segnius erat, perfectius coqui curasset, repentinæ mortis Britannici causa fuit,

De subita & tarda venenorum operatione

fuit, cui hoc venenum ex Neronis mandato oblatũ erat: id quod admiratione afficere neminẽ debet, cùm hoc in venenis arte paratis, in Italia præcipuè, vſu venire ſoleat. Hæc enim ob ſuã tenuitatẽ tam fluxa ſunt, vt in ſtapedibus etiam in minima portione, & quã ſenſu vix percipere licet, expanſa, ſoleas ocrearum ad cutim vſq; perforent, & per ea foramina carnem ſubintrẽt, ita certè vt breuiſſimo temporis ſpacio totum corpus inficiant. Eadem quoq; ſunt efficacia ea, quibus in quibusdam regionibus, imò in Gallia etiam, portarũ peſſuli illinuntur, & quibus vt plurimũ infelix hominum genus quoddam, venefici nimirum, vtuntur, quibus deniq; milites, ad imitationem Indorũ, qui ſagittas ſuas eodem modo tractant, globos ſuos inficiunt, de quo Paulus Oroſius libro tertio ſcribit, cùm ait, Alexandrum hac ratione magnam exercitus ſui partem, cùm vrbem quandã obſideret, amiſiſſe. Id quod olim Galli & Scythæ, vt Plinius lib. 25. refert, & Celſus quinto etiam factibãt. Suſpicio preterea fuit Germanos proximo bello idem feciſſe. Eadem fortaſſe vi prædita erant venena, quæ in ſcrinio Caligulæ Imperatoris fuerunt inuenta, quæ cùm in mare fuiſſent coniecta, tam ſubitò illud infecerunt, vt piſces inde quoque morerentur. Id quod Suetonius in Caligulæ vita ſcriptum reliquit. Neque verò tardam aut ſubitam operationẽ ita venenis aſſcribere debemus, vt nullum ad illius qui ſumit naturam habeamus reſpectum. Neq; enim dubitare oportet, quosdam ea eſſe natura, vt diutius veneno reſiſtant, nec eos tam citò quàm alios poſſit conficere. Verbi cauſa, ſi quis venenum cuiuscunq; generis eadem quantitate, duobus diuerſo temperamento præditis, exhibeat, comperiet alterum hora citius, vel die, vel ſeptimana etiã, & menſe integro moriturũ altero, prout calorem naturalem vel debilem, vel robuſtum habet, non ſecùs quàm ſæpenumerò in medicamentis quæ ægris offeruntur, contingere videmus. Duæ etenim drachmæ rhabarbari in vno quandoq; plus, quàm quatuor in alio quopiam efficient. Id quod nulla alia de cauſa fit, niſi quod qui aſſumunt, diuerſo ſunt temperamẽto. Vt igitur ex his omnibus aliquid certi eliciamus, dico eos qui ſunt tẽperamento calidi, facilius & citius à venenis calidis & ſubtilibus, qualia ſuperius deſcripſimus, quam

qui natura frigidi ſunt, confici, propterea quod venas & arterias, & ob hoc etiam vias ductuũ largiores habent: quo fit, vt venenum quod portas veluti apertas inuenit, ingrediatur, & cum aëre attractum ob continuum cordis & arteriarũ motum facilius feratur. Quod deinde ad eos attinet, qui ſunt temperamẽto frigidi, certũ eſt, eos vehementius, quàm qui calidi ſunt, venenis reſiſtere, non tam ob cauſam dictá, quàm quòd frigidiores ſunt. Id quod profectò de venenis, quæ natura frigida ſunt, intelligi non poteſt. Quòd ſi cicuta propterea homini venenũ eſt, quod venas & arterias amplas habet, cibuſq; ſit nõ coturnicibus tantũ, ſed alijs etiam quibuſdam auibus, quæ has partes anguſtiores habent, vt Gal. III. ſimp. medicamentorũ refert: videtur ſequi homines calidos ſi cicutá biberint, citius, quàm qui contrariá naturá ſunt ſortiti, debere mori. Id quod falſum mihi eſſe videtur. Hoc enim abſq; exceptione conſtat, hos citius extingui, quòd caloré natiuũ habent imbecillioré, quàm illos qui longiore tempore reſiſtũt: nec ſat eſt dicere illos habere vias ampliores & apertas, etſi enim facilius ſit per magnũ quẽdam alueũ, quá paruum, ingredi: nihilominus tamen cicuta cũ ſegnis ſit & grauis, ita fluere non poteſt, quemadmodũ nec reliqua venena, & natura frigida medicamenta. Amplitudo enim venarũ & arteriarũ, grauitate & ſegnitie veneni, cõtra quá calor naturalis & ad extremũ vſq; ſpiritũ pugnat, compẽſatur. Verũ quidem eſt, quemadmodũ dixi, eum qui ſit temperamento calido, & venenũ frigidum hauſerit, non minus quàm eum qui contrà ſit natura frigidior, & venenũ calidũ ſumpſerit, diutius id poſſe ferre. Et hoc quidem pacto, id quod anteà diximus, intelligi debet. In quo certè Galeni ratio, quam in mediũ adducit, mihi neutiquá ſatis facere videtur. Sequeretur enim cicutá hominem qui calidiore eſſet temperamẽto, & caloré tamen ad reſiſtendum imbecilliorem haberet, citius peremptura: id quod III. ſimplicium medicamentorũ, vbi de hac materia tractat, ſed abſq; euidenti ratione, meo quidem iudicio, concludit. Nam vt ipſemet in eodem loco teſtatur, fieri nõ poteſt vt venenũ interim, dum vim ſuam in corpore exercet, nõ aliquid ab humoribus qui intus continentur, patiatur. Vbi igitur humor in corpore calidior fuerit, neceſſe eſt venenũ multũ pati, & conſequenti ordine non tam citò

Diſputatio contra Galenum.

vince-

vincere, quàm si nihil prorsus pateretur, quãuis ob insignem calorẽ breuissimo temporis spacio cicuta extenuetur: nihilominus tamẽ eam coquit veluti, & aptã quasi ad nutriendũ corpus reddit. Id quod idẽ calor in homine temperatura frigido, præstare nõ potest. Quamuis enim vim habeat eam attenuandi, virtus tamẽ eò vsq; extendi non potest, vt eam aliqua ex parte, quemadmodũ alter, infringat. Sed antequã ab instituto digrediamur, prius obiectioni, quã quis mouere posset, quod ad venena sua natura frigida attinet, respõdebim⁹: Qui nimirũ fieri possit, vt cicuta, quę frigida, densa, et veluti ad motũ pigra est, naturæ suæ instinctu per venas & arterias (nam vt cordi virus cõmunicetur eam viam sequi oportet) primum, & ab his ad partes principes vsq; prolabatur? videri enim eam vt per hos canales ingrediatur, necesse esse iuuari quadã re, quę eam protrudat veluti, & vim habeat eã attenuandi. Id quod absq; vlla dubitatione verũ est. Venena enim, præcipuè verò frigida, & medicamẽta eadẽ temperatura prędita, vt vires suas exerceant, à calore nostro propelluntur & stimulãtur, qui cũ quicquid illi est oblatũ, in propriam suam substantiã conuertere conetur, hominẽ contẽtiosum & morosum repræsentat. Qui quòd primus ensem arripit, alterũ vt se tueatur, cogit, qui dum se defendit, & superior est, eum lædit & lethali damno afficit. Calor itaq; naturalis, cũ cicutam aggreditur, in causa est vt attenuetur, & facilius ad cor vsq; deducatur. Oportet enim omnia medicamenta frigida hac ratione attenuata per corpus cõduci, id quod Gal. XVII. & XVIII. ca. li. III. Simp. medicamentorũ scriptũ reliquit. Nihilominus tamen hic calor, cùm vel parum vel nihil sit auctus, aut fortior redditus, frigiditatẽ veneni, tantũ abest vt infringat, vt potius eam adiuuet. Quam ob causam antiquitus Athenienses, cùm cicutam ijs qui sceleris alicuius conuicti essent, exhibere vellent, exiguam vini tenuis portiunculam, vt calore illius iuuaretur imbecilliore, & facilius totum corpus permearet, admiscere solebant. Hoc verò in loco quæstionis cuiusdam in mentem mihi venit, quæ à quibusdam vetustioribus medicis, præcipuè Arabibus, & per eosdem tanquam vera approbata & in medium adducta fuit, vtrum videlicet fieri possit, vt homo longo accedente vsu & consuetudine nutriri possit veneno? Et quod Auicenna scripsit

Actio venenorũ frigidorum calore iuuatur.

libro

Vtrum venena pro nutrimēto adhiberi possint.

libro IIII. tract. I. Fen. VI. id posteritas secuta est, & pro explorato habuit; quamuis hæc propositio nullo modo de venenis in genere intelligi possit. Etsi enim verum sit, pro nutrimento necessariò vti nos cibis dulcibus, & corpori quod nutriri debet, similibus: aut certè qui tales facilè concoctione efficiantur: & naturaliter humana corpora, & reliquorũ animantiũ omniũ calida sint & humida (vita enim in calore, & humiditate temperata fundatur) nemo est profectò, modò sano sit iudicio, qui nõ dicat, venena extremè calida & sicca nõ posse conuerti in propriũ nutrimentũ corporis: taceo quod si huiusmodi est, nec dulce esse, ideoq; nec nutrire potest. Id quod indubitàter verũ est, etiamsi historia quæ puellã quandam venenosa herba Napello scilicet, nutritam fuisse affirmat, vera esse à quibusdam existimetur, quod tamen pro vero accipi nõ debet, cùm ea herba calida & sicca, & à tota sua substantia naturæ humanæ cõtraria sit. Et vt demonstrẽ hoc fieri nõ posse, eius rei rationẽ commodã, & quæ abundè sufficiat, afferã. Dico itaq; si homo nutriretur veneno à tota substantia sibi cõtrario, necessariò sequeretur hominem nõ amplius esse hominẽ. Nam quicquid nutritur, suo simili nutritur. Quòd si homo veneno nutritur, necesse est vt sit similis veneno. Atqui si venenũ tale est, quale diximus, hoc est, naturæ humanæ contrariũ: rectè sequitur, hominem cùm veneni naturã induerit, nõ amplius esse hominem: Sed quod homo viuus degeneret in aliquid suæ naturæ contrarium, id verò absq; omni ratione dicitur, taceo quod hæc propositio necessaria est, particulare non posse naturam cuilibet speciei suæ contrariam possidere. Quod verò ad venena frigida & humida attinet, quæ talia sunt ob exuperantem qualitatẽ tantùm, vt cicuta: fieri profectò potest, vt aliqua ex parte in propriam quod nutriri debet corporis substantiam conuertantur, quod Galenus loco iam citato ostendit, vbi scribit anum quandam seu mulierem Atheniensem assuefecisse se, vt primùm minimam quantitatem, & paulatim maiorem absquæ periculo sumeret, idque toto vitæ suæ tempore, quæ certè quantitas ad interimẽdum alium abundè satisfecisset. Id quod fieri non potest absque insigni excrementorum redundantia, ob materiæ pertinaciam & inæqualitatem.

Hinc

Hinc itaq; concludimus, idem posse contingere in venenis calidis, præcipuè tamen iis, quæ & substantiæ proprietate, & qualitatis excessu nobis aduersantur. Neq; verò propterea dico hominem nō paulatim se ad vsum venenorum, eorum etiam quę tota substantia illi sunt cōtraria, assuefacere posse, non vt iis nutriatur. Natura enim vbi primùm paruam, deinde maiorem paulò quantitatem veneni è corpore expellere consueuit, ita profectò deinde ad hoc faciendum longa experientia & vsu institui potest, vt etiam si deinde in maiori quantitate illi offeratur illud, tamen etiam foras propellat. Sic Ponti Rex Mithridates seipsum veneno interficere non potuit, sed ab extero quodam necessitate postulante occidi se voluit: propterea quòd paulatim se ad vsum venenorum assuefecisset.

SED quando in quęstiones quę in genere de venenis moueri solent, incidimus, non alienū erit ab instituto, inquirere, num humores putrescentes intra corpus certa quadam & noua putredine in venenorum ordine collocari debeant: vt quidam arbitrati sunt: qui in medium posuere semen putrescēs in proprijs meatibus, menses item muliebres suppressos, & humorem qui causa est luis venereæ, & eum qui leprā generat. Neque enim dubitare oportet, in morbis qui hinc oriuntur, admiranda fieri symptomata, quæ profectò in generali humorum putredine minimè fieri consueuerunt: cuius rei infinita testimonia apud Galenū habemus: præcipuè verò VI. De locis affectis, vbi humores putridos scorpionis ictui & phalangiorum comparat. Diligenter tamen animum aduertere oportet ne hac ratione naturas rerum autoritatibus veterum sinistrè intellectis, confundamus. Videamus itaq; quid medicus quidam nostri temporis, & è doctioribus, de hac quæstione in medium adduxerit. Vult enim venena quędam extrinsecus aduenire, quædam verò intrinsecus, & in corpore generari. De accidētalibus enim non dubitamus: Sermo enim nobis est de intrinsecis, quæ ex sua propria origine, ceu primo naturæ suæ ortu, venena esse negat: Sed tēporis tantum processu talia fieri autumat. Nam quemadmodum (inquit) ex varia putredine humorū, quę corpori vel ex intemperie, vel alia quadam causa accidunt, diuersæ febriū species

Num humores in venena cōuerti possent.

Fernelius taxatur li. 2. de abditis rerum causis, de morbis venenatis.

ſpecies excitantur : ita quoque ex longa putredine, aut alia quadam cauſa occulta, venenum in corpore generari poteſt: quæ verba ſi vera ſunt, fateri nos facilè cogẽt, omnes morbos in corpore ortos ex venenis originem trahere : bona etenim pars eorum ex putredine ob intemperantiam qua quotidiè vtimur, longo tempore collecta oritur. Et profectò nihil ad rem facit, quod hũc Galeni locũ pro ſuę ſententiæ confirmatione citat. Galenus etenim eo in textu qui legitur VI. de locis affectis, primùm vult reſpondere iis qui credere non poſſunt, tam paruam ſeminis retenti portionem in vaſis ſeminariis adeo ſæua poſſe excitare ſymptomata, vt capitis dolorem, appetentiæ deperditionem, febres et alia. Ob oculos enim proponit illis ſcorpionem, qui & ſi ſuo ictu exiguam prorſus veneni portioné eiaculetur, breuiſſimo tamen tẽporis ſpacio efficit, vt magna in toto corpore ſubſequatur mutatio. Inueſtigat deinde num aliquid tale in corpore generari poſſit, quod qualitatibus ſuis, & efficacia malignitati veneni correſpondeat. Et continuando eam materiam iuxta opinionem aliorum quorundam medicorum, vt commodius poſſit intelligi, concludit tandem ſæpenumerò in corpore ob exiguam humoris putridi quantitatem non minus certè quàm veneni, ſæuiſſima concitari ſymptomata. Et quod ad illud attinet, quod vult Galenum velle hanc humoris portionem eſſe venenoſam, idque exemplo probat canis rabioſi, reſpondeo (præter id quod Galenus loquitur de promptitudine & humoris actione, qua aptus eſt ad agendum id, quod agit) non propterea ſequi, cùm canis inter reliqua animantia omnia naturam habeat peculiarem, eaque tota ita immutetur, cùm anteà homini familiaris eſſet, nunc quemadmodum aſpis, & baſiliſcus capitali odio proſequatur : non propterea ſequi, inquã, vt idem quoq; in hominis natura præſtari poſſit. Quòd ſi ſolus canis inter reliqua animãtia omnia ob humorum corruptelam in tantam rabiem agitur, vt etiam excrementa illius venenata ſint & contagioſa: qui fit, obſecro, vt hic humor qui iam cor, iecur, & cerebrũ occupauit, eum non ſtatim interimat? quod profectò facere deberet, ſi ſola humorũ corruptela in cauſa, et venenoſa potius qualitas quędam eſſet : ſed non dicit humores rabioſi canis venenum

eſſe

esse homini, & non cani, qui eos aliquandiu etiàm in principibus corporis partibus retinet. Vt itaque probet humores putrescentes intra corpus non posse conuerti in venenum, non sat fuit citare canem rabidum. Multo enim rectius esset, insistere rationibus naturalibus, siquidem haberi possunt quam ad similitudines, vel ad proprietates quas occultas appellant, recurrere. Quod verò ansam mihi præbet, vt dicam, nec semen, nec menses retentos, nec humorem qui lepram generat, venenosa esse, est, quod venenum tale dici non potest (præcipuè illud è quo quis non solùm ob qualitates manifestas, sed etiam totam substantiæ familiaritatem, peculiarem quandam malignitatem procedere cognouit, è quorum numero hæc erunt, si venena appellari debent) si non quatenus in cordis destructionem principaliter coniurarunt: alioqui enim (quemadmodum diximus) singulæ morborum causæ venena essent. Quod verò ad illud attinet, cùm ait, venena quædam aliis membris esse infesta, vt cantharides vesicæ, leporem marinum pulmonibus, & quod hoc pacto falsa sit hæc regula. Certum est eam nisi vberius explicetur, recipi non posse. Quamuis enim in iis membris symptomata præcipuè & primum appareant: cor tamē tanquam vltimus scopus, ad quem collimant, illis propositus est, & vim suam malignam non tantùm in his membris, sed pluribus aliis etiam exercent. Vnde Nicander ita de cantharidibus loquitur:

haustum
Qui bibit hunc multo perfusum humore, molestos
In labiis morsus, atque ima sentit in aluo,
Nec minor exercet mediam dolor: horrida surgunt
Vlcera vesicæ, compressum pectus anhelat,
Quà super ossa cauo incumbunt mollissima ventri:
Ira venit vehemens, & plandiculatio corpus
Distendit defectum animo. Vis dira veneni
Præualet, & miseros, præter spem pascitur artus.

CVM etiam de marino lepore loquitur, plura alia symptomata describit, quā ea quę pulmonibus superueniūt, quorū ille ne meminit quidem. Ad hæc locus ille Galeni v. Simpl. quo suam sententiam probare cogitat, satis ostendit, venena quædam

quædam aduersari cerebro: Sed quod illius tantũ respectu talia sint, prorsus nihil legitur. Humores porrò, de quibus quæritur, venenosos esse, idque à tota sua substantia, & cor quemadmodum venena oppugnare, id verò à veritate alienũ est. Etsi enim aliqui vapores, è quibus deinde capitis dolores, & animi deliquia proficiscũtur, eleuẽtur: & quandoq; ab extremo pede aura eleuata morbi comitialis species quędam excitetur: non tamen hoc ita nouum est, vt non idem quoq; alijs de causis, ijsq; quã plurimis euenire queat, quemadmodum capitis dolor ab humore quodam pungente: animi deliquia à pituita aquosa & frigida defluente à cerebro in stomachum: morbus comitialis ob vaporum copiam ad cerebrum delatorum, qui in pituitam conuersi, aut ventriculos illius aut meatus, per quos spiritus vitalis transmissus à corde defertur obstruunt. Non disputemus igitur de differentijs symptomatũ superuenientiũ: Sed potius de vehementia illorũ, quandoquidẽ communia esse ea videmus: & caueamus ne ad res incognitas, cũ naturalis ratio reddi possit, ea referamus. Quis verò est qui vel parum sit in re medica exercitatus, qui nõ dicat, pro varietate humorũ naturaliũ, non diuersam quoq; inesse in illis putredinem, cùm innata bonitate relicta, naturæ contrarij euadũt? Quis præterea est, qui non fateatur maioribus opus esse viribus ad debellandũ, & vincendũ aliquid, quod tota sua natura contrarium est ei, qui id aggreditur? Sequitur igitur causam, quę eos euicit, lõgè maioris esse efficaciæ, quatenus illis omnino est cõtraria. Et ex consequenti etiam accidentia quę sequentur, quia à causa fiunt maiore, grauiora & periculosiora erunt. Præterea si causa illius morbi, quem Latini vteri præfocationẽ appellant, ideò venenosa est, quod vt plurimum ex seminis putridi cohibitione fiat, qui fit vt cùm crebrò reuertatur, tam longo quandoq; tempore in mulieribus duret, vt Celsus lib. IIII. scriptum reliquit? Nam quod ad humorem, qui ab extremo pede sursum ad cerebrum vsq; fertur, attinet, eadem prorsus est ratio. Reliquum est vt de lepra & lue venerea, qui duo morbi contagiosi quidem sunt, quemadmodum pestis, sed nõ simpliciter & per se venenosi, respõdeamus. Lepra enim primò fit ex humore melãcholico, terreo, qui quòd frigidus

Causa Lepræ.

& ſiccus eſt, ita partium naturale temperamentum labefactat, in easque ſe inſinuat, vt ob ſui contumaciam, & ſpecialem quandam iecoris conſtitutionem prorſus corrigi nō poſſit, cùm iam corporis diſpoſitionem, vt dixi, immutauerit. Neq; tamen venenoſum eſſe propterea concludemus. Videmus etenim quotidie leproſos quandoq; ad longū tempus vitam producere, & in vniuerſo corpore graſſari luem illam, antequam vllū vllius incommodi cordi illati ſignum appareat. Eadem eſt ratio luis venereæ, quę relicto corde, vt plurimum oſſibus, membranis & aliis membris pertinaciter adhæret. Verum quidem eſt, quod hoc cum venenis commune habet, vt quemadmodum virus beſtiarum venenatarū corpori per contactū, ita illa quoqu e communicetur: neque tamen exiſtimare oportet ideo quicquam illam cùm illorum operatione commune habere. Num igitur dicemus, vtrumquem orbum cum illorum cauſa in diuerſa humorum putredine figatur, eſſe venenoſum? Poſſem eius rei infinitas rationes in medium proferre, ſi has ipſas non ſuffecturas arbitrarer, tantum nimirum inter venena & naturam eſſe odium, vt eam ab iis iuuari poſſe impoſſibile prorſus ſit, aut vt ex tali aliqua re ſit compoſita, quæ apta ſit aliquo modo, vt in venenū degeneret: præcipue cùm veneni vocabulum proprie de iis rebus quæ exterius incidunt, intelligi debeat: Hinc Auicenna dixit, venenum eſſe tale medicamentum, quod temperamentum hominis corrumpat, non contrarietate tantum ſua, ſed naturali & certa quadam proprietate Quod ſi in his humoribus qualitas aliqua venenoſa continetur, vnde procedit? neceſſe enim eſt vt ex noua quadam & peculiari quatuor elementorum mixtione proueniat. Atqui noua illa commixtio fieri ne proteſt in ſimplici putredine hac, in qua nulla vera generatio fit, ſed reſolutio tantum quædam humiditatis & caloris naturalis, quo fit vt ſemen refrigeratum (quemadmodum ſanguis quoque eum locum in quo eſt, refrigerat) continuatione quadam reliquum quoque corpus refrigeret? An ignoramus forſan, Symptomata quæ in vteri ſtrangulatu ſuperueniunt, à cauſa manifeſta, hoc eſt, à ſeminis frigiditate & humiditate oriri? Qui vult alias quoq; cauſas apud Hippocratē lib. IX. de compoſitione medicamētorum ſecundū loca ſcriptum reliquit? Aut denuo ne ad in-

fluxum astrorum redibimus, quę ob hoc ipsum certé deploranda erunt, si quotiescũque sanguis in corpore putressit, vt influxus illorũ suppetat, parata esse debẽt? Sed de his hactenus. Reliquum est, vt ostẽdamus, quod quáuis ea quæ de venenis diximus sint vera, fieri tamẽ aliquãdo vt natura ab his iuuetur. An non videmus ipsi plurima ex medicamẽtis quibus vtimur, à venenis esse desumpta? & quod magis est (id quod in principio secũdi libri nostri dicemus) alexipharmaca ipsa sæpenumero ex venenis mixtis cum alijs simplicioribus, conuenienti tamen quantitate, esse cõposita? Imo, quod maiore admiratione dignũ est, venena quædã reperiũtur, quorũ alterũ alteri remedio est, & alexiterium veluti. De quo lepidum apud Ausoniũ Epigrãma legitur sub hac verborũ serie:

Toxica zelotypo dedit vxor mœcha marito,
Nec satis ad mortem credidit esse datum:
Miscuit argenti lætalia pondera viui,
Cogeret vt celerem vis geminata necem.
Diuidat hæc si quis, faciunt discreta venenum,
Antidotum sumet, qui sociata bibet.
Ergo inter sese dum pocula noxia certant,
Cessit lethalis noxa salutiferæ.
Protinus et vacuos alui petiere recessus,
Lubrica deiectis qua via nota cibis.
Quam pia cura Deum? prodest crudelior vxor:
Et cum fata volunt, bina venena iuuant.

Ratio autẽ, ob quam hæc ita fiunt, vel ad contrarietatem, quam inter se possident, vel similitudinẽ vel correctionem accidẽtium diuersorũ corpori superuenientiũ referri debet: contrarietate quidem, subito cùm inuicem sibi obuiam fiũt, ita profecto inter se committuntur, vt necesse sit alterutrum superius esse, aut ambo certè à natura expellantur, quæ hoc plus virium & roboris in ea habet, quo hoc suo certamine debiliora facta sunt: ita ouem ob alterius lupi aduentum subterfugere videmus, qui luctando primùm ita defatigat, vt facilimum sit oui, interim dum quãdoque inuicem se interficiunt, fuga sibi consulere. Secunda porro causa quæ consistit in similitudine, hinc oritur, quod venenum mixtum cum aliis medicamẽtis contrariis, illis loco ducis inseruit, eaque ad eum locum, in quo venenum in corpore continetur, deducit.

deducit. Venenum enim ſuum ſimile, quemadmodum cæteræ quoque res naturales, appetit. Ita Galenus in libro de Theriaca ad Piſonem, cantharides per ſeveſicam exulcerare, mixtas tamen aliquibus medicamentis eiuſdem morbis mederi, ſcribit. Infinita alia ſunt exempla, quæ de phalangiis in vino ſumptis, & crocodili adipe aduerſus ictus illorũ, in medium adducit. Et quamuis horum venenorum malitia mixtione hac corrigatur, ita certè, vt ex ea tertia quædã fucultas, quę aliqua ex parte cõtraria eſt veneno, reſultet, nihilominus tamẽ præcipua mixtionis illius cauſa, qua alexipharmacis cõ miſcentur, ad ſubſtantiæ ſimilitudinem referri debet. Cuius ope veneni aliqua portio, quæ aſſũpta eſt intrò, repetẽs priorem ſuam naturam, vna cum cæteris medicamentis fertur, quemadmodũ dixi, vt eam deinde in alio veneno reaſſumat. Et quod ad ea attinet, quę humores purgãt, id fit ob eam quã cum iis ſimilitudinẽ habẽt, ob quam vnà cum iis attracta, in cauſa ſunt vt cùm natura vnum, alterum quoque deinde expellat, idque ſubitò. Venenoſa enim & innata qualitas illorũ qua prędita erant, aut correctione, aut Medici mixtione fuit refracta. Et quod ad contrariam correctionẽ in corpore, quæ tertia fuit cauſa, attinet, ea per venena quæ talia ob qualitatũ exceſſum ſunt, perficitur. Nã cùm in corpore excitatur magna inflammatio, commodè frigida ad temperandũ calorem applicari poſſunt. Quod Galenus eodẽ libro de Theriaca aſſerit, de papaueris ſucco, quem etſi natura ſua venenoſus ſit, plurimis tamẽ morbis auxilio eſſe, ſomnumq; in phreneticis conciliare, eoſque à morte tueri ſcribit. E quo loco colligere poſſumus non omnia venena per os aſſumpta talia eſſe cùm exterius applicantur, & in primis ea quæ qualitatum exceſſum ſunt ſortita: id quod contra conuerti nõ poteſt. Omnia enim venena externa, vt animalium venenatorum, per os quoque aſſumpta, talia ſunt. Nũc verò quæſtionẽ ſatis dubiã diſcutere oportet, nõ quod per ſe eiuſmodi ſit, ſed quod Matthiolus vir doctus eam in dubiũ vocarit, idq; abſq; parũ firma ratione. Quæſtio autem hæc eſt: num ſerpentes ſua natura frigidi vel calidi ſint, & num venenum etiam ipſorum tale ſit. Nunquam profecto credidiſſem hoc in controuerſiam reuocatum iri, cùm abunde argumenta ſuppetant, imò ſub aſpectum oculorum cadant, quibus de natura eorum frigida

De natura ſerpentum cõtra Matthiolum.

certi eſſe poſſumus. Primum enim in iis quos Gallia noſtra profert, maximum ineſſe frigus experimur, ſi manibus tractentur, idque in media etiam æſtate: quod bona fide affirmare poſſum. Memini enim cùm aliquando ſub finem menſis Iulij febri ardente decumberẽ, eſſe quendam ex amicis, qui vt à maximo æſtu, quẽ in manibus percipiebam me liberaret, ſerpentem inſigni magnitudine & longitudine obtulerat, quem perpetuo inſtar glaciei frigidum eſſe ſentiebam, etiam ſi continuo manibus tractarem, & in lecto voluens & reuoluens eum calefacere conarer, id quod quotidie experiri licet. Et quod ad rationes naturales attinet non ignoramus frigida, calida, ſicca aut humida dici relatione, ſeu collatione facta ad id, quod toto genere temperatum eſt, vt Galenus affirmat. Atqui quod toto genere inter animantia temperatum eſt, homo eſt. Videamus itaque num ſerpentes homine vel calidiores vel frigidiores ſint. Vniuerſalis regula eſt in cognitione temperamẽtorum, corpus omne quò plus aut minus abundet ſanguine, hoc plus etiam vel minus habere caloris, ita vt non tantum inter animalia diuerſarum, ſed vnius etiam ſpeciei, ea quæ minus ſanguinis habent, frigidiora æſtimentur: hocque pacto ſanguineus pituitoſo calidior eſt. Quis verò eſt, qui ignoret ſerpentes in ſua ſpecie, & proportione minus ſanguinis quàm hominem habere? Quis item neſcit eos in eorum numero, quæ parum ſanguinis habent, collocari? Sed progrediamur vlterius, & quia de temperatura diſputare incepimus, rationes noſtras ex rebus euidentibus, & quæ oculis cerni poſſunt, deducemus, vt ab extima corporis parte, cuius pellis vbi laxior fuerit, poroſque ſiue meatus apertos habuerit, eam temperamento calido eſſe iudicabimus, quemadmodum contrà ſi pori clauſi fuerint, frigido: proprium enim caloris eſt, iuxta Philoſophos, dilatare & aperire, quemadmodum frigidi reſtringere, & indurare etiam diſſimiles res. Sic videmus fœminas, natura viris frigidiores, ſolidiore & nitidiore carne plerunque eſſe. Sed quis obſecro non perſpicuè videt carnem ſerpentum duram eſſe & denſam, & tam ſolidam, vt hoc vnum adiuncta frigiditate, quam perpetuo comitem habet, pro argumento abundè ſufficiat? Qui fit, amabo, vt cùm vnicè prædæ ſint addicti, & voraces appellentur, parumque bibant, vt Ariſtoteles in ſua de Animali-

malibus historia affirmat, non sint etiam frigidi? An fortasse nescimus appetentiam frigiditate stimulari,& quo ventriculus frigidior est,hoc plus cibi,etiamsi concoquere non possit, appetere? Sed accedamus ad id, in quo veluti summa disputationis nostrę consistit,quo tamen Matthiolus tanquam clypeo se munire cogitat. Dicit serpētes hyeme quòd calidi sint, latitare, et frigus tanquam suæ temperaturæ contrarium fugere,veluti & pisces quòd frigidi sunt natura,quàm primum aëris caliditatem sentiunt, mori subitò. Contrario itaque modo reconciliari possumus. Ego enim ideo serpentes hyemem fugere existimo,quod frigidi sint,&pisces extra aquam mori, non ob aëris caliditatem, quæ illis est contraria, sed quod non amplius sunt in loco proprio, quemadmodum homo etiam in aqua, vt in aëre viuere nequit. Itaque hæc similitudo altero pede claudicat: & prima huius quæstionis pars tam ex Hippocrate, sectione III. Aphorismo II. quàm ex Galeni in eundem commentario probari potest. Naturarum aliæ, inquit, ad æstatem, aliæ hyeme, vel benè vel malè habent. Ita qui temperamento frigidi & humidi sunt, multo melius æstate quàm hyeme, quemadmodum contrà calidi & sicci hyeme quàm æstate habent. Nam cùm temperamentum augeatur suo simili: iamque limites excedere inceperit, morbos procreat. Ita biliosos hyeme optimè, & æstate pessimè valere videmus. Serpētes igitur natura frigidi hyeme latitant, ne huius frigiditas insuper adiuncta, in illis calorem natiuum, qui interim sopitus veluti iacet, extinguat, illosque mori statim faciat. Quo fit vt si quis fortasse hyeme serpentes in cauernis illorum, vel sub lapidibus inueniat, facilimè capiat: ob magnā enim caloris imbecillitatem mouere se non possunt. Et libenter equidē Matthiolum interrogarem, cùm serpentes ita calidi sint, vt ipse vult, quî fit vt integros tres, aut quatuor menses, hoc est, toto illo tempore, quo delitescunt, absque cibo viuant. Et tam insignis calor fierine potest, vt tandiu sine alimento consistat? An non in serpētibus, id quod in quibusdam mulieribus vsu venit, quæ cùm plenę sint humore pituitoso & crasso,& calorem naturalem (pro portione tamen huic humori respondentem) valde imbecillum habeāt, longo tempore absque nutrimento degunt? An non hęc est ratio, quam omnes Philosophi de serpentum

cibi abstinentia omnimoda protulerunt? ob hoc natura illis carnem & pellem solidiorẽ & crassiorem suppeditauit, ne calor natiuus tam facilè in illis euanesceret, sed in corpore permanens, vitæ pabulũ præberet. Hæ itaq; causæ sunt, quas Albertus Magnus, Petrus Aponensis, Simon Portius, & aliquot magni nominis Philosophi de insolita quarundam sui temporis mulierum cibi abstinentia, quæ toto decennio, imò viginti & triginta annis, præter aërem, quem attrahebant, nihil assumpserant, introduxerunt. Et quod ad venenum serpẽtum attinet, ea prorsus est natura, qua pars vnde procedit, non quod operationem suam exerceat ob temperamentum vel qualitatis excessum, sed ob peculiarẽ potius naturæ mixtionem quandam, vt est venenum omnium animantium. Quo fit vt illi decipiátur, qui per symptomata tantum morsum illorum subsequentia, serpentum naturam frigidam esse probare voluerunt: nã posteaquam non à temperamento illorum procedunt, nequaquam ad rationem tam malè fundatam recurrere oportet.

SED ab hac quæstione ad aliam transire oportet, & rationem inuestigare, quare animantia quædam quadã sui parte venenosa sint, & nõ integrè, quemadmodum plantæ etiam, quarum quædam radice tantum, quædam semine, aliæ fructu, aliæ folijs venenosæ sunt. Imò inter animantia ipsa, illa quæ in vna regione venenosa sunt, in altera non sunt, id quod de plantis quoque dici potest. Prima itaque quæstio de animantibus ad generalẽ naturę prouidẽtiam referri debet, quæ in cõstructione & fabrica humani corporis certas quasdam partes, quæ excrementa totius corporis susciperent, destinauit, quæ sicut corporis natura varia est, ita illa quoque malignitate variant: hoc est, aut totius substantiæ contrarietate, aut proprietate occulta, aut qualitatibus solis. Ita animantia, quorum natura aliqua ex parte hominis naturę contraria est, ob peculiarem quandam mixtionem, excrementa hoc plus perniciosiora habent, quo magis in vnum sunt coacta, & à diuersis partibus eò demandata, quarum naturam quia deinde retinent, in vno loco, quod anteà per diuersa sparsum erat, possidet. Ita videmus vt quemadmodũ exercitus in vnum redactus multò difficilius vincitur, quàm qui hinc inde fusus & dissipatus est: ita venenum quoque ab omnibus

omnibus partibus collectum multò periculosius, quàm cùm per totum corpus sparsum esset, efficitur. Quamobrē hodiè quoq; quidam inueniuntur, qui serpentes, abscissis tamē prius capite & cauda, in quibus excrementa illa, de quibus dictum fuit, vt plurimum delitescūt, comedunt. Quemadmodum venenum serpentum in paruis cauernulis sub dentibus latitat, & aliorum animantium in alijs quibusdam partibus vnicuiq; secundū speciem suam destinatis. Partes autem illę coctione aut mixtione tam benè euinci, & temperari non possunt, vt aliæ, in quibus malignitas illa sparsa facili negocio excutitur, & quod reliquū manet, alimenti vel medicamenti idonei vicem supplere, quemadmodū, iam diximus, potest. Et quod ad reliqua animantia attinet, quæ temperamento tantum excedunt, hinc fit, vel quod excrementa illorū plus in qualitatum excessu, quàm reliquū corpus vniuersum delinquūt: vel etiam quod partes quasdam habent vel calidiores, vel frigidiores: quæ reliquum corpus hoc magis superāt, quo ad conseruationem vitæ magis indigent. Ita fel calidorū animalium ob caloris excessum, venenum est. Quandoque præter hanc causam peculiaris quædam mixtio est, quæ qualitatū ope vtitur, vt videre est in cerui cauda, felle canis marini, & aliorum. Herbæ venenosæ etiam ratione partium vel plus, vel minus venenosæ sunt, cùm alia altera plus veneni in se contineat. In quo certè vsus eiusmodi herbarum, præcipuè radicis & seminis, non adeò tutus esse mihi videtur: nā quod per folia expanditur, id prius in radice fuit, & totum deinde in semine, quod aptum est vt tale aliquid generet, quale est integra planta, comprehensum. Et hęc quantum ad primam quæstionem dicta sufficiant. Ratio autem secundæ tam è diuersitate climatū, quàm nutrimenti animantiū, & plantarū desumitur. Nam vbi aër benignior, & mitior est, clima item temperatum magis, & consecutione quadā terra quoq; melior: ibi certè tàm animalia, quàm plantæ, tàm mitia reddita sūt, vt naturā prorsus immutasse videātur, vt profectò aliquo modo faciūt: nam, vt cōmuni prouerbio dicitur, nutrimentū superat naturā. Sic Aristoteles scripsit, plurimū morsus bestiarū differre ob locorū & regionis diuersitatē, id quod exēplo scorpionū probat, qui in Pharo & multis aliis in locis non ita pestiferi sunt. Dubitare tamen minimè oportet eos maligni-

tatis alicuius esse participes: ea autẽ ita est refracta, vt magna difficultate effectum suum præstare possint. Potest et alia moueri quæstio de venenis, vtrum nimirum animalia repe-riantur, quæ sola pręsentia & intuitu, vt de Basilisco fertur, aut contactu tantùm, quod de torpedine scribitur, homines enecent? id quod sanius paulò intelligi debet, quàm vulgus credit. Neque enim dubium est contactum debere fieri inter duo corpora, antequam in ambobus fiat impressio. Si itaque cõtingit vt homo sola Basilisci pręsentia, aut quod baculo torpedinẽ attigerit, inficiatur, id profecto fit ob malignũ vaporẽ, qui è corpore Basilisci egreditur, & vnà cum aëre attrahitur respiratione, & qui à torpedine exit, qui secundũ baculi longitudinẽ ad manũ vsque illius qui tenuit porrigitur.

Vtrũ quis solo quorũdam animalium conspectu infici possit.

De Incantationibus et veneficiis.

RELIQVVM nũc est, vt loquamur de incantationibus & veneficijs, quæ cognationem quandam cum venenis habere videntur. Veneficium appello magię quandam speciem, quæ & si peculiariter sub eo incantationũ genere, quæ verborum opera, & aliis quibusdam ceremoniis, & medicamẽtis vtitur, comprehendatur: latius tamen aliquando patet, & pro omni magia tam natulari, quàm supranaturali capitur. Huius ope homines ita incantantur, vt cùm non amplius apud se sint, & in vniuersum sensibus careant, in morbos mirabiles & incognitos planè incidãt, & maximis cruciatibus afficiantur, ob quos tandem in perpetuo languore agunt. Hæc itaq; tam miserabilis ligatio non tantum in homines, sed reliqua quoque animantia, & quod magis in eas quoque res, quæ & vita & anima sunt destituta, potestatem habet. Qui copiose de occulta Philosophia scripserunt, homines harum incantationum virtute aut amore, aut odio capi, vel in morbos, & id genus affectus incidere, dicunt, idque plurimis modis, hoc est per venena verbis mixta, collyria, vnctiones, potiones, alligationes, suspensiones, anulos, fascinationes, fortes imaginationes animi, imagines, characteres, incantationes, imprecationes, lumina, sonos, numeros, verba, nomina, inuocationes, sacrificia, adiurationes, exorcismata, consecrationes, deuotiones, perque varias superstitiones & obseruationes, quibus imperitũ vulgus fidem adhibet. Sed quò facilior sit hæc nostra disputatio, hos modos ad duos potissimũ, hoc est, ad medicamẽta & venena, & verba reducemus. Per illa autẽ quicquid

quid corpori vel exterius applicatur, vel intrò assumitur, intelligimus: sub his verò omne genus ceremoniarũ comprehendimus. Examinemus itaq; num fieri possit; vt quis à venefico verbis medicamẽtis adiunctis, aut nudis, aut simplici aspectu, quem fascinationem appellant, inficiatur. Infinita sunt testimonia, è quibus veneficos medicamentis vti manifestum est. Quod Virgilius ipse scriptũ reliquit, cũ ita inquit:

Has herbas, atque hæc Ponto mihi lecta venena
Ipse dedit Mœris: nascuntur plurima Ponto.
His ego sæpè lupum fieri, & se condere syluis
Mœrim sæpè animas imis exire sepulchris,
Atque satas aliò vidi traducere messes.

Idem quoq; à Lucano de muliere quadam Thessala venefica scribitur:

Huc quicquid fœtu genuit natura sinistro
Miscetur: non spuma canum, quibus vnda timori est,
Viscera non lyncis, non duræ nodus hyenæ
Defuit, & cerui pasti serpente medulla.

PLVRIMA item apud Apuleium testimonia extant, vbi de Pamphila venefica loquitur. Et quotidiè admirãda, quæ cum floribus mulierculæ efficiunt, experimur. Pleni item sunt antiquorũ libri de miraculis paruæ illius carunculę: quę in fronte nascentis pulli equini apparet: Latini Hippomanes appellant, vt & humorem illum, qui ex equarum inguibus defluit, quo mulieres amorem virorum sibi conciliant, cuius Virgilius meminit:

Hinc demum Hippomanes, vero quod nomine dicunt
Pastores, lentum destillat ab inguine virus.
Hippomanes quod sæpè malæ legere nouercæ,
Miscueruntque herbas, & non innoxia verba.

Et Iuuenalis:

Hippomanes carmenque loquor, coctumque venenum
Priuigno datum.

OVIDIVS prætereà & Tibullus huius in Elegijs suis meminerunt: & Virgilius omnium primò in alio quodam loco. Plurima item si Poëtas legimus, testimonia de verborũ, præcipuè verò carminis efficacia, cuius opera veneficos frumentum, vineas, & alia terræ bona corrumpere creditum est à nonnullis, inueniemus. Hinc Romæ vna ex duodecim tabu-

larum legibus fuit, qua hæc ſcelera prohibebantur. Seruius etiam in Commentario, quem in quartum Æneidos librum ſcribit, homines quoſdam fuiſſe aſſerit, qui hac ratione ſe ab aduerſa fortuna tueri, & præſeruare poſſe exiſtimarent: id quod hodie nonnulli in curatione morborũ quoque faciunt. Sannazarius Poëta doctiſſimus multos modos incantationũ in Poëmate quodam ſuo Hetruſco, Arcadia dicto, digno quod videatur, in vnum collegit, quod longo ante illum tem pore Horatius quoque ſcripſerat, cùm ſydera verbis eſſe ſub dita pronunciauit:

Quæ ſydera excantata voçem
Lunamque cælo deripit.

QVIN etiã Virgilius alio quodã in loco id virtute carminis fieri poſſe oſtendit, cùm ita ſcribit:

Carmina vel cælo poſſunt deducere Lunam.
Carminibus Circe ſocios mutauit Vlyſſis.

Ex his igitur teſtimoniis, & quam plurimis aliis manifeſtum eſt, veneficos multis herbis & medicamentis vnà iunctis vti. Quorum exempla, vt multorum aliorum apud Plinium naturalis ſuæ hiſtoriæ libro XVIII. videri queunt. Neq; dubium eſt malignitate medicamentorum, quibus vtuntur, homines quandoque infici & cruciari, quemadmodum Nicander, Dioſcorides, & alij ſcripſerunt: & quod vim habeant eos vel phreneticos, maniacos, lupisque ſimiles, & qui more ferarum cicures reddi nequeũt, & perditos puellarum amatores efficiendi. Sed quod hæc verba per ſe præſtare poſſint, fundamento caret. Quam enim, obſecro, verba malignitatem habẽt, qua vel ſpiritibus, vel humoribus, vel ſolidis corporis particulis noxia eſſe poſſint? Verba etenim per ſe nihil poſſunt, quatenus etiam nihil aliud ſunt, quam voces proportionaliter lingua, palato, dentibus, & labiis reuerberatæ, quo fit vt nullam in corpore, etſi aër quoque ad eas pertingat, impreſſionem facere poſſint. Nam quam primum verbum eſt prolatũ, nihil præter materiam illius, quę aëri, quem reſpiratione quotidie attrahimus, nõ diſſimilis eſt, reliquum manet. Atqui proportio corporis agentis, cùm eo, quod patitur, talis eſſe debet, vt inuicem ſe tangant, ſiquidem vt actio

fiat, voluerimus. Quod si à veneficis adduntur, id certè non aliunde fit, quàm ex superstitione quadam, & minimè necessaria quadam mixtione: nam ratione eorundem venenorum eadem in morbis accidentia iis quibus dantur superuenire possunt, imò ipsis quoq; veneficis. Id quòd probari potest per id quod Romæ tempore consulatus M. Claudij Marcelli, & Titi, Valerij Flacci factum fuit, cùm venefici ab absumpto veneno morerentur, quo anteà fortasse magnā vrbis partem infecerant, & cum reliquis eodem modo acturos se existimauerant. Sed in omni genere veneficiorum, vt & ligationum duo potissimum, hoc est, natura, & id, quod supra eam est, sunt consideranda. Naturæ autem actiones, & corporum naturalium manifestæ sunt, quæ aut à primis aut secundis qualitatibus dependent, & quibus Philosophi vt plurimum insistunt. Sed causa effectuum, qui è virtute specifica & latente proficiscuntur, occulta quoque est. vnde magia naturalis, quam sapientes summam scientiæ naturalis potentiam, & cumulum veluti, atque perfectionem Philosophiæ naturalis vocant, eruta est. Hæc est illa, vt refert Cicero, quam qui antea non perceperat, Rex Persarum esse non poterat. Et qui in hac excellunt, diligenter naturam inquirunt, & multa ante tempus à natura destinatum agunt, quod imperiti miraculosè fieri existimant, cùm tamen naturæ opera sint. Hæc agit autem per se, & sua quadam vi, vt externa media omnino non requirat. Altera verò Magiæ species supernaturalis, alligata est, & subiecta fallacijs dæmonum ab eorumque communicatione originem sumit: quapropter legibus quoque est prohibita. Appellatur autem Goetia, aut Necromantia & Theurgia, & profectò ea est, quæ verbis vt plurimum innititur: & ceremonialis maximè cùm sit, inuocationibus, oblationibus, hostijs, sacrificijs, & alijs superstitionibus, quæ profectò à dæmonibus non alio fine fuerunt excogitatæ, quàm vt fucum hunc verbis quibusdam occultarent, perficitur. Quis enim vnquam cogitabit è diuersis & contrarijs causis similes posse sequi effectus? Atqui hoc fieri oportet, si ceremoniæ necessariæ sunt ad veneficiorum vsum, potissimum cùm ea verba, nomina & inuocationes, quibus antiqui Magi in incantationibus vtebantur, ad ea quibus hodie nostri ad eundem effectum vtuntur conferre

volumus.

volumus. Neque enim ea inter se diuersa tantum, sed contraria prosus reperiemus. Compositio etenim, consecratio, & benedictio circuli, qua antiquitus ij qui sub Paganismo ante Iesu Christi aduentum viuebant, vtebantur, prorsus ab ea diuersa erat, qua nostri in eadem circuli compositione vti consueuerunt. Priores enim illi in nomine Veneris, Martis, & Saturni: nostri verò Iesu Christi, & Mariæ virginis, & per aquam lustralem consecrant. Et sanè libenter interrogarem, num priores illi nomine Dei Abrahami, Isaaci, & Iacobi in consecratione suffumigiorũ, vel ignis & spirituũ exorcismo, & vestis denique & pentaculi consecratione, dierumque coniuratione, quemadmodum nostri, abusi essent? minimè verò. Neque enim cognoscebant illum, multò minus Missam S. Spiritus, de Introitu, qua tamen magna pars incantatorum abutitur. Nihil dicam de stultis ceremonijs eorum, qui se Christianos profitentur, qui his in diuina potentia conseruari se existimãt: Taceo anulos, de quibus fama aliquando in Anglia percrebuit: omitto indusia incantata, nomina item sacra & characteres quos in collo gestant: Illud tantum dicam nihil esse commune Christo cum Saturno, Ioue aut Venere, vel Apollini cum Ioanne, vel Mercurio cum Maria virgine: nisi quis affirmare velit ceremonias, quibus hodiè in incantationibus vtuntur, ab Ethnicis esse ortas, & in hoc vno consentiunt, quod vtræq; ad imponendum rudi plebeculæ sunt inuentæ. Quia igitur è contrarijs verbis ijdem planè effectus proficiscuntur, fateri profectò oportet, verba aut nullius esse momenti, aut contrarias causas eosdem effectus habere, quod tamen ab omni ratione alienum est. Sed hoc fit opera dæmonum, vt hac ratione se diuersis hominum intellectibus accommodent, suamque tyrannidem sub religionis prætextu stabiliant, minusque callidos ad se alliciant, & verbis tantum satisfaciant, cùm stultè id quod dæmonum instinctu fit, è Dei & Sanctorum voluntate fieri, existimant. Multa tamen magi operantur, per fumigia, collyria, vnctiones, & potiones, quæ rationibus naturalibus confirmari possunt: Quemadmodum enim maniaci & melancholici reuera id quod exterius imaginantur, videre se & intelligere putant, cerebro ab humoribus putridis læso, ita vt metuant à quo metuere non debent, & falsò credant,

credant, fugiantq; nemine eos persequente,& irascãtur absque causa manifesta: ita profectò plurimæ passiones, apparitiones,& imaginationes, per suffumigia, vnctiones, potiones in cerebro introduci possunt, etiamsi nullam cum dæmonibus & verbis affinitatem habeãt, cùm ex ijs rebus constent, quæ facultatem talia & similia in corpore accidẽtia gignendi habent. Eadem ratio de potionibus amatorijs, quas Græci φίλτρα appellant, afferri potest, quæ bibentes ea calefaciunt,& in furorem agunt: cùm enim è medicamentis calidis componantur, ita profectò humores corporis adurunt, vt sæpe numerò cum delirio & rationis amissione sint coniuncta. Quod poëtę Lucretio temporibus Luculli & Caligulæ Imperatorum contigit. Quanta etiam potiones naturales aduersus amorem, qui animi effectus est, efficacia polleant, Ouidius ostendit, ad hunc modum concludens II. de arte amandi.

Sit procul omne nefas: vt ameris, amabilis esto.

SED dicat quis. Quid? nullam ne aliam fascinationẽ causam habere existimas? an non eam verbis & ceremonijs, cùm nullus in ea sit vsus medicamentorum, perfici putas? Atqui facilè nos ex hac quæstione, vbi quid sit fascinatio intellexerimus. Fascinatio itaque, vt artis Magicæ periti scribunt, fit ex spirituum, qui per fascinantis oculos egrediũtur, radios, & oculos eius qui fascinatur, petunt, indeq; in reliquum corpus effundũtur. Sed hæc fascinandi ratio facilimè ex amoris causis intelligi potest. Marsilius Ficinus homo doctus & dignus admiratione in eo commentario, quem in Platonis Symposium scripsit, sanguinẽ iuuenum (nam ad has præcipuè fascinatio amatoria spectat) vt plurimum subtilẽ, clarum, calidum & mitem esse, radiosq; visorios eiusdem naturæ proceare affirmat, qui ab oculis exeuntes facilimè illi, quem aspicimus, communicantur. Et quia reliquis corporis humoribus permiscetur, eundem affectum in intuente excitat. Quod videri potest in eo, qui ex oculis laborat, qui morbum illum intuentibus communicare solet. Hinc Poëtę oculos primos duces in amore appellarunt. Hinc Apuleius conquerẽs dicit: Doloris mei causa & remediũ ex te proficiscũtur. Isti oculi tui per meos oculos ad intima delapsi pręcordia acerrimum meis medullis commouent incendium.

Cuius

Cuius rei causam copiosè in carmine quodam meo Gallico exponere me memini, quod latinè ita verti potest:

Crudelis, quid fecisti? quid fecisti inimica?
An non humorem è tuis oculis exire vidi
Clarum & igneum, subtilem & suauem.
Qui eodem temporis momento vitam auferre mihi voluit?
Sanguinem habeo feruidum, & faciem pallidam,
Cor habeo incineratum, & corpus languidum:
Et perinde ac si malum esset contagiosum.
In me totum furorem suum relaxauit:
Et sicut clarus erat, ita miseri spiritus mei
Subitò & facilè capti fuerunt:
Et sicut calidus erat, robur suum accendit:
Et quia subtilis erat, in cor meum ingressus est:
Hinc in vniuersum corpus: & nunc sua dulcedine
Loco tormenti mihi est, & cibi.

Et alio quodam in loco:

Christiane, quis oculos tuos in amicæ meæ oculos coniicit:
Bibimus magnis haustibus humorem dulcem,
Qui per oculos nostros ceu fluctuantes vndas delapsus
In profundum iecoris nostri velut telum se ingerit.

PETRARCHA etiam in quodam suo carmine testatur se statim atq; Lauram suam inspexisset, eodē protinus vitio correptum esse, perinde ac si morbus sedem suam mutasset. Magna præterea vis illa oculorū, & spirituū excellētia in Augusto probari potest, qui cū quis paulò propius & fixè illum inspiceret, oculos demittere coactus est, perinde ac si Solis radios intueretur. Atqui huius aliqua videtur esse ratio: sed affirmare velle veneficā solo aspectu homini, aut alteri animali morbi causam præbere, aut alias passiones inducere posse, fundamento caret. Et quod attinet ad id, quod Vergilius scripsit: *Nescio quis teneros oculus mihi fascinat agnos.*

CREDO eum vulgi communem opinionem secutū, iuxta quàm sæpè pastores suos loquentes introducit. Non rarò tamē accidit, vt pueruli, quòd cum vetulis conuersentur, in tabem seu totius corporis maciem incidant. Nam vt plurimum fædum oris halitum emittūt: & cùm ipsos osculantur, sæpenumero pulmones teneros & delicatos, offendiq́ue promptos tetro illo halitu corrumpunt, vnde tamen contabescunt,

bescũt,& vulgò deinde creditur eos esse fascinatos. Ita Ficinus scribit aspectũ senis fœdo halitu, aut mulieris mensibus laborantis pueros inficere. Imò Ælianus ipse autor est,rubetam palustrẽ,de qua 11.lib. loquemur,tantã in aspectu habere malignitatẽ, vt si quis eã intueatur, vel ipsa aliquẽ aspiciat, subitò pallor faciem occupet. Asserit prætereà auem esse Charadriẽsem,quã si quis intueatur, qui morbo regio laboret,vel ipsa aspiciat,sanari. Antiqui prçtereà meminerũt Paletheobororum Ponti incolarũ,& Telchinorũ Rhodi,qui solo aspectu efficere poterãt, vt homines in tabẽ inciderent, & omnia deteriora redderẽt. Fateor equidem veneficas quandoq; bruta interficere: Sed quòd hoc verborũ opera, & ob simplicem tantũ aspectũ fiat,ratione caret. Magis tamen rationi consentaneum est hoc per venena,quibus vtuntur,fieri. Quidã insuper addũt, eas absentes etiam homines quos nunquã viderint,interimere posse. Plurima Cardanus exempla adducit,sed inter cętera vnũ de Scotię quodã rege Dusso refert,qui incidit in languorẽ quendã,cùm tamen nemo sciret vnde morbus hic originem duceret. Sudabat tota nocte, & somnũ capere non poterat,quæ causa fuit vt quidam eum fascinatũ esse suspicarentur,idq; per quasdã vetulas Morauienses fieri existimarẽt, quod tandem ita se habere compertũ fuit. Clam enim cõprehensæ fuerũt, & Regis effigies cærea, ligneo veru affixa ante ignẽ paulatim liquescẽs inuẽta fuit. In circuitu illius simulachri venefica quædã erat,quę dũ carmina quędam recitaret,liquorẽ quendã superaffundebat.Et quia tota nocte hoc facinus cõtinuabat,Rex toto illo tempore sudoribus diffluebat, & totã noctẽ insomnẽ ducebat. Affirmarũt Regem subitò simulachro fuso penitus moriturum fuisse.Simile quid factũ fuisse legi cùm in procuratorẽ quendam Alansonium animaduerteretur, sub principium regni Francisci regis primi,piæ memoriæ, à quodã qui simulachra quædam ad hunc vsum confecisse deprehensus est. Qui vult porrò plura de hac cognoscere,legat quàm plurimos & antiquorum & recentiorum tractatus, & præcipuè librum quendam contra veneficos ante sexaginta vel octuaginta annos compositum, qui Malleus veneficarum: inscriptus est. Causa autem necromantiæ & incantamentorum aliò certè, quàm ad dæmones referri non debet, quorum opera hæc omnia,

non

non autem constantia & venefici affectione, vt quidam affirmant, perficiuntur. Affectio enim non agit, si non in eo in quo est. Quibus ita explicatis, vsum verborum & ceremoniarum nullo modo ad incantationes, tanquam causas necessariò agentes, requiri concludemus. Huc vsque itaque copiosè quicquid ad notitiam venenorum facit in genere, atque præmitti debet, excussisse mihi videor. Quod enim ad remedia vniuersalia tam ad præseruationem, quã ad curationem post venenum incognitum assumptũ facientia, attinet, de illis secundo huius operis cõmentario agemus. Nã tum commodior de his loquendi occasio dabitur. Cùm potissimum eo in loco de venenis per os sumptis locuturi simus. Et quod attinet ad modum præseruandi seà morsu serpentum, de eo abundè in hoc primo libro, & capitibus sequentibus disseremus.

DE VOCABVLO THERIACA, ET DE SERPENTVM ORTV.

CAPVT II.

QVANDOQVIDEM fons præcipuarum scientiarum à Græcis primùm scaturiginem veluti sumpsit, & medendi ars ab Hippocrate & Galeno perfectè lingua sua vernacula fuit explicata: ij qui deinde sunt secuti, & id quod à primis autoribus perceperant, atque didicerant, Latinè reddere voluerunt, multa vocabula Græca, quæ commodè in aliam linguam transferri non poterant, aut certè si non conuerterentur, significantiora essent, retinere coacti fuerunt. Id quod non tãtum Latinis, sed Gallis quoq; cum de scientijs, quæ primùm tam à Græcis quàm Latinis in præcepta sunt redactæ, agunt, vt aliundè verba quibus caremus, mutuentur, vsu venire solet, quemadmodum in vocabulo Theriaca, quod immutare nolui, cùm Latini quoq; illud retinuerint: taceo quod commodè Gallicè, nisi fortè quis iniuriam velit facere significationi, qua omnia ea medicamenta, quæ tam ad preseruationem, quàm curationem morsuũ animalium venenosorum apta sunt, denotantur, reddi non potest. Vulvene

gus appellat Triacles. Deſcendit autem à vocabulo Græco, quod feram venenoſam ſignificat, & Theriaca ideò componitur, quòd vim habeant hæc medicamenta, qua veneno illorum reſiſtant. Plinius lib. XIIII. hiſtoriæ ſuæ naturalis, vineæ cuiuſdam, quam Theriacam vocat, meminit, propterea quòd vinum, quod producit aduerſus vulnera à ſerpentibus illata faciat. Quam ob cauſam etiam compoſitionē quandam ſub Theriacæ nomine oſtendit, in quam tamen nihil è feris venenatis recipitur. Sic itaque Nicander primùm ſuum librum ſub Theriacæ nomine, idque duabus de cauſis, inſcripſit, cùm vt modum ſuppeditet præſeruandi ſe à ſerpentibus, tum vt remedia curandi morſus illorum oſtendat, & quia excellenti fuit ingenio, & in Poëſi exercitatiſſimus, & de ſerpentibus loqui voluit, originem illorum, quæ à Poëtis illis aſſcribitur, diligenter inquirit, non quod ignoraret ſerpentes cum cæteris quoquæ animantibus creatos ſtatim: nam quemadmodum inſignis Poëta erat, ita fateri quoque oportet eum excellentem fuiſſe medicum: fabula autem, quam deſcribit, & quam ex Heſiodo deſumptam aſſerit, in ijs quæ hodiè extant operibus nullibi inuenitur: exiſtimo tamen eam eſſe in hiſtoria Aſtrorum, de qua Theon in ſuis in Aratū commentarijs meminit. Atqui hiſtoria hæc, ſeu fabula potius, à Poëtis eo modo, quo ſequitur, recitatur. Titan fuit frater primogenitus Saturni omniū Deorum antiquiſſimi, qui cùm videret imperium totius mundi ob ætatis prærogatiuam, & iure quaſi proprio ad ſe pertinere, & nihilominus tamen quod matri & ſororibus inuiſus eſſet regnare non poſſet, cū fratre Saturno ita pactus eſt, vt illi ius ſuū donaret, hac tamen conditione, vt nullam prolem maſculam ſuſciperet, ea de cauſa, vt quia ſpe regnandi exciderat, ſaltem liberi ſui imperare poſſent. Et cùm ita inter illos conuentum eſſet, Saturnus quoſcunque mares è ſua coniuge Opi ſuſceperat, comedere ſolitus eſt. Quæ cùm poſt multos annos gemellos peperiſſet Iouem & Iunonem, marito perſuaſit quòd Iunonem tantum habuiſſet, & Iouem clàm educandum ablegauit, quemadmodum paulò pòſt Neptunum quoque & Plutonem: aſtutia tamen illius tam bene celari non potuit, vt tandem non totum negocium Titani detegeretur. Qui cum hac occaſione fruſtratum ſe eſſe intelligeret, bellum

Heſiodus.

Titan.

Saturnus.

Opis.

contra liberos suos Titanes dictos suscepit, in quo Saturnum fratrem vicit, eumque vna cum coniuge Opi in carcerem coniecit, qui tamen deinde à filio Ioue pristinæ libertati sunt restituti. Cognatos etenim suos Titanes interfecit, è quorum sanguine deinde, vt autor noster refert, omnia genera serpentum procreata sunt. Quidam verò è quorum numero Ouidius quoque est in sua Metamorphosi, serpentes è Medusæ sanguine, posteaquam illi caput à Persea abscissum esset, ortos affirmarunt. Autor verò noster continuando institutum, Scorpionis generationem, pro ea qua fuit in texendis versibus ingenij agilitate, quàm fieri potuit paucissimus verbis ita prosequitur. Orion filius fuit Iouis, Neptuni & Mercurij, qui cùm aliquando terram peragrare vellent necessitate coacti (nox enim intempesta illos obruerat) apud pauperem quēdam viduum diuerterunt. Quem vt tres hi Dij remunerarentur, optionem illi dederūt, vt peteret quicquid vellet, se voti compotem futurum. Miser igitur qui in hac vita nihil magis expetebat quàm filiū, & à nulla re magis quàm à secundis nuptijs, ceu labyrintho quodam, è quo nuperrimè euasisset, abhorreret, ab hospitibus petijt vt hac in re voluntati illius morem gererent. Id quod præstiterunt. Nam cùm simul in corium bouis, quem sacrificij loco illis obtulerat, minxissent, in mandatis dederunt illi, vt humi ad nouem vsque menses sepeliret, id quod fecit, & constituto tempore ibi puerulum inuenit, quem Orionem appellauit, quasi Vrionem ab vrina, quòd ab hac ortum suum cepisset. Qui cùm grandior aliquantum factus esset, animum ad venationem adiunxit, id quod plurimi ex pastoribus sui temporis factitarunt, & eò dementiæ processit, vt omni conatu operam daret, quò Palladem, quæ Diana quoque & virgo Titania quoque dicitur, quod quidam eam filiam Hyperionis esse voluerunt, qui fuit vnus è sex Titanibus, vi rapere posset: Illa quæ castitati totam se addixerat, tanto pudore ob hoc facinus fuit suffusa, vt Scorpionem ea ipsa hora ederet: qui cùm sub lapide quodam latitaret, & exiret post, Orionem in talo ita læsit, vt ex eo ictu moreretur. Sed Dij (tres sui genitores, vt ego existimo) eum in cælum extulerunt, & sydus ex eo, quod adhuc Orionem vocamus, fecerunt. Et videtur profectò exactius dispotionem

Orion.

Pallas, Diana, virgo Titania.

stella-

ſtellarum contemplanti, è quibus hoc ſydus conflatum eſt, hominem qui venatum eat repræſentare. Noui equidem alios alio modo fabulam hanc recitare. Lucanus tamen libro IX. belli ciuilis, ſecutus autorem noſtrum, eodem planè modo retulit, cùm inquit:

Quis fata putaret
Scorpion, aut vires maturæ mortis habere?
Ille minax nodis, & recto verbere ſæuus,
Teste tulit cælo, victi decus Orionis.

HORATIVS aſſerit eum à Diana ſagitta confectum fuiſſe. Varro lib. VI. de lingua Latina hoc ſydus collum appellat, propterea quod inter tres ſtellas, quæ caput veluti, & alias duas inferiores quæ brachia conſtituunt, longum videtur habere collum. Et ita Plautus in Comœdia Amphytrione quoque vocauit. Ob quam ſtellarum multitudinem autor noſter eum notatu dignum appellat, & quia non tam lucidæ ſunt quemadmodum reliquæ in circumferentia, obſcuro ſplendore eſſe ait. Neque verò ſilentio prætereundum elegantiſſimum cognomen, quo ſcorpionem grandinoſum vocat. Nam hoc modo dolorem, quem is qui ab eo ictus eſt, percipit, circunſcribere voluit. Eiuſmodi enim eſt, vt totum corpus refrigeret, quaſi quis à grandine percuſſus eſſet, quemadmodum ſuo loco dicemus. Locum præterea denotat in quo Heſiodus ſcripſit: Aſcræi enim incolæ ſunt parui cuiuſdam pagi Aſcræ dicti in Bœotia ſiti, prope Heliconem montem, ad Parnaſum fontem, & antrum Meliſſeenſe. E quo loco magnus ille Philoſophus & poëta Græcus Heſiodus oriundus erat.

DE TEMPORE ET LOCIS, IN QVIBVS VT PLVRIMVM SERPENTES PROSERPVNT.

Cap. III.

ER ſerpentes non tantùm ea animantia, quæ terra repunt abſque pedibus, vt colubros noſtros, ſed quæ vſum quoque pedum habent, intelligimus, idque tamen ita difficulter faciunt, vt repere potius videantur, veluti lacertę, & omne genus aliorum animantium, quæ ambulando non attollunt ſe. Sic Plinius Salamandram ſerpentem appellauit, & Celſus Scorpiones & Phalangia in ſerpentum numero collocauit. Quamuis ſi quis Plinium legat vocabulum Serpentis pro vna ſpecie ſumi reperiet, non ſecùs quã apud Gręcos pro vipera, quæ tamen ipſa inter ſerpẽtes ponitur, vt apud Opianum cùm de fremitu ſeu mugitu Murenæ, & ſerpentis, hoc eſt, viperæ, ſcribit. Ita quoque autor noſter, ſecutus licẽtiam Poëtarum in vocabulo Serpentis, per id non tantum animalia venenoſa, quę repunt, ſed reliqua omnia quæ hominibus exitioſa ſunt, eoſque capitali odio proſequuntur, intelligit, quemadmodum nos in operis progreſſu videbimus, & quod hoc nomine etiã bufones & rubetas paluſtres in alexipharmacis comprehenderit. Sed priuſquam ad remedia, quę peculiariter ad ea fuganda faciũt, accedamus, ad imitationem Nicãdri breuibus primũ loca, in quibus vt plurimum inueniuntur, aſſignare oportet. Hæc autem ſunt caulæ, caſę ruſticæ & ſcopuli, aut exiguæ valles, colles, prata quæ, prope lucos & ſyluas cæduas ſunt. De quo copioſe diſſeruit antequam ad particularem deſcriptionem ſerpentum accederet, cùm inquit: Sub Othri cauo &c. His etenim in locis paſtores vt plurimum, Vere præcipue, aliquando dormire coguntur. Serpentes enim quemadmodum quędam alia animalia natura frigida, vbi hyemem appropinquare viderint, in cauernis ſuis ſe recondunt; ibique per quadrimeſtre ſpaciũ, quod id tempus ferè omnium ſit frigidiſſimum, habitant ſemimortui veluti, quouſque ſol aërem ęxcalefaciens, ſuumque calorem omni generi animantium communicans, eis nouam quaſi vitam reſtituit. Vnde Nicãder cùm deſcribit Ver, monet

Ὀφίς.

net nos, eam esse serpentis naturam, vt cùm è sua cauerna egreditur, in loco quodá angusto sese affricet, & pellem quandá, vel sordes quasdam potius in corpore musci instar collectas deponat: non quòd sit pellis naturalis. Plinius vernationé appellat, & è Latinis quidam Senectá. Hinc Tibullus ait:

Crudeles Diui, serpens nouus exuit annos
Formæ non vllam fata dedere moram.

SERPENS etiam quòd oculis caligo veluti sit offusa, totaque hyeme terræ fuerit inclusus, fœniculú vbiq; quærit, eoq; assumpto visum recuperat. Quod à Plinio & ante hunc Æliano lib. IX. annotatum est: qui tamen eum oculos tantú fœniculo abstergere ait. Virgilius vnam partem è loco autoris nostri, alteram verò ex eo qui sequitur desumpsit, quá in III. Georg. transtulit, cùm de serpente verba faciens, ita inquit:

Ne mihi tum molles sub Dio carpere somnos,
Neu dorso nemoris libeat iacuisse per herbas:
Cùm positis nouus exuuiis, nitidusque iuuenta
Voluitur,

QVIBVS MEDIIS SERPENTES FVGARI DEBEANT, ET QVA RATIONE QVIS AB ILLORVM INIVRIA TVERI SE POSSIT.

CAP. IIII.

NON sat est Medicum morbis qui iam radices in corpore egerunt, mederi posse, sed etiá quibus rationibus euitari queant, singulos admonere oportet. Ars enim tuendæ sanitatis non minus pars est medicinæ, quàm corporis notitia, & morborum quibus obnoxium est, curatio. Hinc Nicander à principio statim sui libri nos tam de vniuersalibus, quàm particularibus rebus, quæ peculiariter ad præseruationem à morsu bestiarum virulentarum faciunt, commonefacit. Triplicia autem remediorum genera describit. Primum suffitu, alterum per ea quæ substernuntur, postremum vnguenta quibus corpus illinitur, perficitur. Suffitus itaque serpentibus duabus de causis inimicissimi sunt: cùm quod serpentes natura frigidi facilimè ab odore feriuntur: nam vt Aristoteles in libro de sensu asserit, causa ob quam

odor proprius est homini, & is inter cætera animantia vt plurimum eo delectetur, è cerebri frigiditate proficiscitur. Idem in serpentibus quoque (vt idem affirmat) vsu venire solet natura frigidis, non secùs quam in homine, qui dum prunis ardentibus incumbit, subitò capitis grauitatem percipit, & vbi diutius ibi perseuerarit, periculum suffocationis incurrit. Sic itaque serpentes ab odoratis non alia de causa abhorrent, nisi quod mortem illorum accelerant: & quod ita se habent (quemadmodum Plinius lib. XII. cap. XVII. affirmat) serpentes in syluis odoriferis frequentissimi sunt, easque non alia de causa, quàm homo sequunrur: Quòd si contingat odorem illum esse acrem & pungentem, veluti, (qualis ignetum, cum vapor eleuatur, redditur) illique non fugiant, vel quòd naturam quam homo imbecilliorem habent, vel id quod iam in cinerem redactum est ijs tota sua substantia aduersetur, certum est eos breuissimo temporis spacio extingui & suffocari Et quod de rebus combustis tota sua substantia naturæ serpentum contrarijs dixi, altera causa est ob quam suffitus illi sunt inimici. Quam plurima enim sunt, quæ dum vruntur, vaporem emittunt acriorem quàm cornu ceruinum, non tamen propriè ad fugandos serpentes faciunt: hoc enim habet peculiari quodam naturæ dono. Nam (quemadmodum Plinius libr. VIII. cap. XXXII. asserit) ceruis cum serpentibus perpetua est pugna, vestigant cauernas, nariumque spiritu extrahunt renitentes. Ideo singulare remedium abigendis serpentibus odor adusti cornu ceruini. Quod deinde pluribus in locis repetit. Item Dioscorides quoque scribit, cùm adipem ceruinum corpori illitum serpentum morsus impedire ait. Serenus item Poëta qui post Plinium rem medicam carmine persecutus est, si quis nocte vel in pelle ceruina quiescat, vel dentem illius gestet, à serpentum morsu immunem esse asserit. Tantæ sunt inimicitię inter hæc duo animalia, vt non viua tantum, sed mortua quoque perpetuo odio inuicem se prosequantur. Eandem vim lapis Gagates quoque obtinet: qui nomen inde sortitus est testibus Dioscoride libro quinto, & Plinio XXXVI. quod prope Lyciæ quoddam oppidum Gagas dictum, enascatur. Cardanus libro quinto de rerum subtilitate lapidem Gagatem, id quod ambram nigram

Gagates lapis.

com-

communiter appellant, esse existimat. Idem Leonartus Fuschsius quoque facit, quod tamen dubium mihi videtur. Ea enim nec nigra, nec crustosa est, quemadmodum Dioscorides scripsit, & Galenus deinde IX. Simplicium annotauit. Gagates autem nihil aliud est, quàm lapis qui ex bitumne constat, vt Georgius Agricola libro IIII. de Ortu, & causis subterraneorum affirmat, & Cardanus ipse loco citato. Et quia veluti succus est concretus, facilè accenditur, ignemque concipit, & vaporem emittit, qui cùm naturam bituminis retineat, instar sulphuris, pessimum odorem, & quo serpentes facilimè feriuntur reddit: nam hanc præ cæteris lapidibus facultatem habet insignem, & præter qualitates manifestas peculiariter hoc inesse illi videtur, vt (siquidem Oribasio credimus) is qui secum fert, nec serpentes, nec venena vereri debeat. Plinius etiam illius suffitu virginitatem deprehendi scripsit. Quod tamen credat qui voluerit. Plinius enim, & qui hanc suam opinionem sequuntur, eam experientia, & non aliter confirmare debent. Nicander præterea vim quandam illi attribuit, quam apud illos, qui post eum scripserunt, non legi, quòd scilicet ignis eum exedere non possit, quod tamen ita accipi non debet, quasi eum prorsus ab eo consumi non posse existimemus. Quandoquidem teste Georgio Agricola eodem libro, lapides qui è succis pinguibus & bituminosis constant, ab igne, quemadmodum Gagates consumuntur. Sed hoc à Nicandro dicitur, propterea quod longo tempore resistit, antequam consumatur. Eadem facultas serpentes fugandi filici combustæ, quòd odore sit vehementi, asscribitur, quam ob causam ad institutum quoq; facit, quemadmodũ Rosmarini quoq; radix. Dioscorides duo genera Rorismarini statuit: vnum quod simpliciter ita vocat, idque duplex est. Primum fert semen, alterum absque semine, flore, & caule est. Secundum Rosmarinum coronarium, ad Coronas vtile vocatur, estque in hortis nostris frequentissimum. Prius folia fœniculi habet, crassiora tamen & latiora, cuius semen cachrys dicitur: quod Theophrastus quoque in sua plantarum historia testatur: & huius radicem quam cachryn appellat accipi vult, quam ego Rosmarinum verti, primamque speciem:

Filix.

Rosmarini radix.

libanotidis à Græcis dicti, intellexi. Dioſcorides tamen de radice, non ea quæ autor noſter, affert: ſed eam cum melle contra ſerpentum morſus facere ſcribit. Eadem vi
Naſturtiũ. pollere dicit Naſturtium, quemadmodum & noſter autor, quòd ſit natura calidum & acre. Hinc Latini, Plinio ita libro IX. ſcribente, naſturtium à narium tormento denominarunt. Tam enim calidum & acre eſt, vt ſi quis in nares immittat, ſubitò ſternutamentum moueat: quemadmodum cùm accenditur vaporem eiuſdem naturæ ex ſe emittit.
Cornu Damæ. Cornu quoque Damæ eundem effectum præſtat, ob cauſas eaſdem planè, quas de Ceruino attulimus: quem ordinem ſecuti ſunt, qui poſt Nicandrum de hac materia
Sulphur nigella. ſcripſerunt. Eadem ratio de Sulpure nigella, & bitumine afferri poteſt, quæ de Gagate lapide & Filice propoſita fuit, ob quam ſuffitus facultatem fugandi ſerpentes obtinent.
Bitumen. Bitumen corpus eſt limoſum, & terreſtre, idque pro loci, è quo deſumitur natura. Nam quod è mari mortuo, & alijs quibuſdam fontibus, in quibus colligitur, hauritur, limoſius: quemadmodum ſi in Syria, terreſtre magis eſt: atqui ambo ex eadem materia craſſa & indurata tandem conſtant. In mari mortuo etenim ex limo pingui & viſcido fit, qui aquæ innatans à vento & vndis ad ripam vſque pellitur, ibique figitur, & indureſcit. Babylonienſes tamen eo bituminis genere ad ædificia conſtruenda, quod è terra fit, vti ſolebant, quemadmodum nos calce & gypſo ad cogendos, & ligandos veluti lapides: è qua materia Semiramis quemadmodum Iuſtinus hiſtoriographus annotat, Babylonis muros erigi curauit. Quicquid ſit omnino ea vi, quam Nicander illi tribuit, ob vehementem acrimoniam pollet. Quod Plinius quoq; libro XXXV. ſcriptũ reliquit. Quòd ſi qui plura videre cupit, Georgium Agricolam lib. I. de cauſis & ortu
Thracius lapis. ſubterraneorum legat. Thracius porrò lapis eiuſdem eſt naturæ, & nihil aliud eſt, perinde ac Gagates, de quo locuti ſumus, quàm bituminis ſpecies. In Syriæ quodam amne
Pontus. Ponto dicto naſcitur. Dioſcorides de hoc præter Nicãdri textum, qui à Galeno quoque IX. ſimplicium allegatur, nihil ſcripſit. Si quis tamen aquam ſuperaffundit, vlterius ardet ſicut & calx, & oleo extinguitur facilimè, vt & bitumen, cuius odorem cùm inuritur, imitatur. Nihil enim aliud eſt, quàm

quàm bitumen lapidis modo concretum. Sed Agricolam consulito. Vrtica quoque combusta odorem acrem valde emittit, quam ob causam etiam ab autore nostro commendatur. Idem Galbanum quoque præstat, quod testibus Dioscoride, Galeno & Plinio, nihil aliud est, quàm succus magnæ cuiusdam ferulæ in Syria nascentis. Prætereà eam vim habet, si quis eo illinatur, vt serpentum morsus auertat Virgilius lib. III. Georgicorum, cùm remedia serpentis fugandi scribit, sic ait: Vrtica. Galbanũ.

Disce & odoratam stabulis accendere cedrum,

Galbaneoque agitare graues nidore chelydros.

EADEM cedrus quoque vi pollet, quæ arbor vsta grauiter olet, quod resina quæ defluit, & qua nos vtimur, testatur. Descriptionem illius apud Theophrastum, Dioscoridem & Plinium habes. Et hæc, quod ad suffitus, serpentibus infestos attinet, dicta sufficiant. Qui certè è quàm plurimis alijs simplicibus medicamentis eadem vi, quibus ea, de quibus tanquàm præcipuis, & maximè sufficientibus locutus est, præditis, parari possunt. Cedrus.

RATIO ARCENDI SERPENTES PER EA QVAE SVBSTERNVNTVR.

CAP. V.

QVandoquidem ijs qui ligna in syluis cædunt, agricolis & alijs id genus hominibus terram excolentibus, non perpetuò remedia, de quibus superiori capite, Nicandrum secuti, locuti sumus, suppetunt: de ijs herbis quæ ad formam iunci fasciarum sparsæ sunt, & naturæ suæ contrarietate, vel odoris vehementia serpentes arcendi facultatem habent, agemus. E quarum numero Calamintha, est humida à Nicandro dicta, non quòd per se talis sit: tota enim aspera est, calida & sicca, vt Galenus VII. Simplicium scriptum reliquit, sed quòd prope flumina proueniat. Dioscorides libro III. tria genera constituit. Vnum folijs ocymo simile, subalbidum, surculos & caules angulosos ferens. Alterum Calamintha humida.

pulegio ſimile, ſed maius, pulegium ſylueſtre dictum, quod id odore repræſentet. Tertium menthaſtro cognatum eſt, folijs tamen oblongioribus, caule & ramis maioribus, quàm reliqua duo, ſed & viribus inefficacius: Nicander potiſſimum de duobus prioribus loquitur, quæ non tantum inſperſa & accenſa, ſed per os etiam aſſumpta, aut ſupra morſum adhibita, vt Dioſcorides citato loco affirmat, hac facultate vigent. Appellaui autem caulem criſpum, vel capillamentum, quod in ſummitate, vel eo in loco vbi fert florem, capillos repræſentet. Quod reliquis quoque herbis aut certè quàm plurimis ex illis commune eſt. Sæpè itaque comam, capillamenta, vel capillos foliorum, caulis & ramorum loco poſui. Vitex etiam ijſdem viribus, quas autor noſter illi tribuit, aduerſus ſerpentes pollet. Frutex eſt in arborem aſſurgens, quàm proximè ad ſimilitudinem ſalicis accedens, folia habens oliuæ, ſed molliora. Dioſcorides duo genera conſtituit vnum, quod album florem mittit cum purpureo: alterum tantum purpureum. Sed ambo eaſdem, quod ad venena attinet, cum calamentho vires habent. Polium præterea montanum eandem habet proprietatem. Herba eſt colore exalbido, dodrantalis, referta ſemine, capitulo in cacumine quandam corymborum ſpeciem præ ſe ferente, paruo, cano hominis capillo ſimili, grauiter olente. Hinc Nicander folia illius graueolentia, & odorem iniucundum appellat. Non eſt tamen prorſus ſine ſuauitate. Alterum maius eſt, non vſque adeò valens odore, & ob id viribus quoque infirmius. De quo Dioſcoridem libro III. & poſt Theophraſtum Plinium libro XXI. vbi videtur polium cum tripolio contra Dioſcoridis doctrinam qui ea diſtinxit miſcere, conſule. Echium quod alio nomine Bugloſſum ſylueſtre appellamus, inter reliquas herbas omnes magnam contra ſerpentes vim obtinet, & à Græcis ob duas potiſſimum cauſas ita dicitur, vel quod ſemen proferat capitibus viperinis ſimile, vel quod viperarum morſibus medeatur. Et ex vino ſumptum eundem vſum præſtat.

Caulis criſpus.

Vitex.

Polium.

Echium.

præstat. Et videtur profectò naturam de industria hominibus huius plantæ proprietatem patefacere voluisse, cum illi semen capiti viperino simile dederit. De quo copiosius in sequentibus agemus. Folia item Origani, quod alioqui Maioranam syluestrem appellant, eam quoque vim, quam dixi, obtinent. Est autem herba de qua non omnino antiquis scriptoribus, Theophrasto nimirum, Dioscoridi, & Plinio conuenit. Est & trium generum vnum Heracleoticum dictum, alterum onitide, postremum syluestre, vt Dioscorides III. libro scriptum reliquit, vbi easdem vires, quas Nicander illi tribuit. Origanum autem Heracleoticum, seu Herculeum, cunyla quod omnia curet dictum, vt idem Nicander in Theriacis scribit, vbi aliam quoque asini folium, quod asini mirificè ea delectentur appellat. Abrotonum deinde ijsdem quoque viribus pollet, & duorum est generum, mas scilicet & fœmina, mas sarmentosus est, & ramis gracilibus, vt absinthium. Fœmina arboris quadam specie frutificat, quam in Gallia paruá cupressum appellamus, vel peculiari quodam nomine Garderobe, folia habet & ramos subalbida, vt absinthium, & minutim incisa floribus referta est, comantibus in summo, fulgore auri corymbis: & quia ramulos & folia exalbida habet, Nicander loca in quibus hæc planta floret, valles lucidas appellat. Serpyllum quoque ipsum & potu, & illitu contra morsus bestiarum virulentarum valet, vulgo nota herba, cuius rami si quæ particula terram attingunt, paruas radices demittunt, & serpendo latè se extendunt, vt eleganter autor noster annotat. Et hanc ob causam serpit etiam interea, vt ex ea tanquam sollicitum de sustentatione sui succum exugat. Dioscorides nunquam dicit eam substratu abigere serpentes, sed credo tamen eam hanc vim habere, propterea quod calidum sit, & acre, vt Galenus VI. Simplicium scripsit. Pulicaria Latinis, Græcis conyza dicta, inde nomen accepit quod pulices necet, seu abigat. Trium est generum maior, minor, & inter vtranque media, omnes tamen folia oliuæ similia habent,

Origanũ. Abrotonũ. Serpyllũ. Pulicaria.

habent, hirsuta tamen parum pinguia & crassa, florem luteo colore ferunt, qui in pappum abit, vt cardui, vel Senecionis flos, cuius capilli ad ventum euanescunt. Ex his tribus duo tantum Theophrastus, magnum & paruum cognouit, quæ maris & fæminæ nomine denotat. Vim habent arcendi serpentes, & culices, & necandi pulices, idque vel suffitu, vel substratu, vel illitu, hocque præstant vel ob graueolentiam, vel Naturæ quandam proprietatem. Et quod

Onogyris. ad Onogyrin attinet, quam Nicander eadem vi pollere ait, nihil affirmare possum: nullam etenim herbam, quæ hoc nomine appelletur, noui, quamuis Hesychius cuiusdam plantæ non dissimilis meminerit, quam tamen non aliter declarat. Memini me aliquando cum hominibus doctis, & in hac medicinæ parte exercitatis esse, vbi quidam mihi persuadere volebat hanc esse anagarin Dioscoridis, propterea quòd Dioscorides & Galenus eam grauiter olere scriberent: adduci tamen non potui vt crederem, cùm anagyris nec spinosa sit, nec dentata, quas duas notas Nicander

Malũ Punicum. huic tribuit. Rami item mali Punici proprietatem serpentes fugandi potius (vt ego quidem existimo) ob occultam quandam vim, quam manifestam qualitatem, habent. Cuius tamen Dioscorides non meminit, cùm tamen non facilè quicquam eorum, quæ ad ea quæ Nicander de herbarum facultatibus memoriæ prodidit, spectant, silentio prætereierit.

Asphodelus. rit. Asphodelus etiam seu hastula regia dicta planta est folijs maioribus porri, caule læui ferens in cacumine & infrà paulo florem pulcherrimum, à folijs separatum, cubitali longitudine, vnde videtur esse quasi paruum caput, longum habens collum. Hinc Nicander Asphodelum πολυαυχέα vocat, quasi collo longo. Hæc plãta in Gallia vulgaris est notitiæ, & vires habet, quas autor noster illi tribuit, non substrata tantùm, sed per os etiam assumpta pondere trium drachmarum, aut extrinsecus adhibita supra serpentis morsum,

Solanum. eos qui læsi sunt, tuetur. Solanum etiam, si Nicandro credimus, serpentes pellere potest: sed tamen nullam eius rei rationem naturalem inuenio, cùm singulæ eius species, à Dioscoride libro IIII. descriptæ, frigidæ sint: vt facilè ex effectibus illorum colligere licet, in quibus me herculè cum serpentibus, quamuis venenosi sint, conueniunt.

Existimo

Existimo tamen,& ita credere quoq; oportet,si autorem nostrum defendere voluerimus, hoc fieri ob naturæ quandam contrarietatem,quam cum serpētibus habent, qua sæpe hactenus in quibusdam plantis fuimus adiuti. Erythrodanum verò, seu rubia tinctorum hanc vim ob qualitates suas obtinet. Nam teste Galeno VI. simpliciū, radicem habet acrem & amaram gustu, vnde facilè conijcere possumus, eam esse calidam & siccam: taceo quòd Dioscorides scripsit,ramos & folia eius ex vino sumpta serpentū morsibus mederi. Quemadmodum Plinius quoq; lib.XXIIII. Hæc herba vulgo cognita est,ob frequentem eius in tingendo vsum. Nicander alterius facultatis, quam habet, obiter nos admonet, quod si, cū Vere exurgit, bos aut taurus eam comederit, in furorem agitur. Quod ab his qui post eum scripserunt, non est animaduersum,in quo præcipuè Plinium miror,qui tam diligentem naturæ arcanorum indagatorem se iactat. Pinastellus, quem Græci & Latini Peucedanum appellarunt, herba est fæniculo similis,flore luteo, radice nigra, crassa, graui odore & succosa. Describitur à Dioscoride li.III. vbi ait eam incensam serpentes abigere. Pinastellum appellaui,Græcos imitatus. Nam prima syllaba Pinum exprimit, à qua denominatus est. Nam folia habet similia Pinui. Atqui remedia hæc pleraque & quæ sequenti capite ponuntur, à Lucano quoq; lib.IX. belli ciuilis, cùm de Catonis militibus loquitur, qui cùm essent in Africa inter serpētes,has herbas,ne nocte damnum aliquod caperent,comburebant,describuntur.

Rubia tinctorum.

Pinastellus

QVIBVS MODIS TVERI SE QVIS POSSIT A SERPENTIBVS PER VNGVENTA.

CAP. VI.

PER vnguenta hoc in loco non ea tantùm quæ propriè ita dicuntur, & ex oleo, aut adipe componuntur: sed omnia liquorum genera, quibus in corporis frictionibus vti possumus, vt est ipsa humana saliua, de qua loquemur, intelligimus. Nicander itaque obseruato eo ordine, de quo in principio

principio locutus sum, posteaquàm scripsit de suffitu & ijs qua substernūtur tertium ostendit modū tuēdi se per inunctiones à morsu serpentū. Primū Cedri fructum introducit, è quo resina effluit, quæ peculiariter ad bestiarū virulentarū morsus proficit. Quod efficacius lōgè præstat si quis adipem, vel cerui medullam adiungat, quemadmodū Dioscorides libro primo scriptum reliquit. Idem Nicander de Peucedano & conyza, oleo cum saluia permixtis, adiecto puluere ex Laseris radice trita, asserit. Laser autē herba est, testibus Theophrasto & Dioscoride, caule ferulaceo, foliis apio similibus, qua in Europa caremus, nisi in monte Parnaso reperiatur. In Syria, Armenia, Media, & Lybia nascitur. Græci σίλφιον, Latini Laserpitium vocant. Quod si ampliorē huius herbæ expositionē desideras, lege quę doctè à Petro Andrea Matthiolo in suis in Dioscoridē Commētarijs scripta sunt. Sed neque de Saluia, quæ vulgo cognita est, eam hūc effectum præstare posse, cùm sit calida natura, dubitare oportet: quod Plinius quoque scripsit, & ex Nicandro, vt mea fert opinio, desumpsit. Saliua quoque humana præcipuè ieiuni, si super serpētes & alias bestias, quæ virulentia sua hominis vitæ insidiantur, ceciderit, eas tanquam ad feruentis aquæ contactum fugere facit, vt Plinius lib. viij. scriptum reliquit. Omnibus hominibus (inquit) contra serpētes inest venenum: quod ante ipsum Aristoteles quoque annotauit. Galenus lib. x. Simpl. de ipsius facultatibus differens, autorem nostrum adducit, & ait eam hanc vim sortitam ex propria sua substantia, præcipuè verò ieiuni hominis, vt dixi. Cuius etiam Lucanus libro ix. belli ciuilis meminit, cùm ita inquit:

Laser.

Saluia.

Saliua hominis.

Nam primum tacta designat membra saliua,
Quæ cohibet virus retinetque in vulnere pestem.

Et Lucretius quoque cùm ita scribit:

Est vtique vt serpens, hominis quæ tacta saliuis
Disperit, ac sese mandendo conficit ipsa.

EQVO videre licet, quàm solicita sit de nobis natura. Nam cùm nihil magis homini aduersari, quàm serpētes, cognosceret, medicamentum illi simul & alexipharmacum idoneum, quo se tueretur, suppeditauit. Qui plura de illius viribus

viribus ſcire cupit, Galenum citato libro legat. Erucæ oleo mixtæ ſerpentes fugant, vt Dioſcorides lib. II. ſcripſit. Cuius rationem certè afferre minimè poſſem, niſi ad proprietatem eam, qua natura dotauit eas, recurrerem. Neque enim hoc ex proximo ſuo ortu habent. Nam teſte Ariſtotele libro quinto de hiſtoria animalium gignuntur ex herbis, maximeque ex braſſica. Malua item agreſtis, hoc eſt, quæ ſua ſponte naſcitur, neque in hortis colitur, eaſdem vires habet ob rationem ſuprà poſitam. Poſteaquàm igitur Nicander ſimplicia quæ ad feras venenoſas abigendas faciunt, enumerauit, medicamenta deinde quæ inſtituto ſuo ſeruiunt, componit. Et primum paſtillos ad hunc modum format. Accipe duos ramulos abrotoni, naſturtij pondus vnius oboli, ſeminis dauci, quantum manu comprehendi poteſt: omnibus in mortario cum oleo vel cerui medulla (quam tamen non adiecit, arbitrio medici illud relinquens) contuſis, paſtillos finge, quibus cum vſus neceſſitas incidit, vtere. Ad eundem deinde affectum præſtantiſſimum vnguentum deſcribit. Duos ſerpentes accipe (viperas intellige, nam in compoſitione medicamentorum contra venena, Galeno teſte in libro de Theriaca, ijs vti conſueuimus) cùm libidini indulgent, hoc eſt, ſub finem Veris. Neque enim per hæc verba tam ſtrictè vult intelligi, vt quis eas eo ipſo tempore, quo inuicem commiſcentur, capere debeat. Præterea medullæ cerui dragmas triginta, vnguenti roſati vncias triginta ſex, olei oliuarum crudi tantundem mixtis cum ceræ nouem vncijs. Modum inſuper oſtendit rectè conficiendi hoc vnguentum, hoc eſt, quomodo ſerpentes eò vſque bullire debeant, dum caro ab oſſibus ſeparetur, quæ auferre oportet, quia venenoſa ſunt. Nec diſpliceret etiam, ſi quis caput etiam & caudam, iuxta Galeni præceptum, quod in ijs venenum præcipuè contineatur, aufferret. Quæcunque enim calida & ſicca ſunt, vt anteà diximus, ſerpentum morſibus aduerſantur. Quod verò attinet ad oleum, vel vnguentum roſatum, cuius Nicander tria genera, hoc eſt, primum mediocre & quod omnino contuſum eſt, nihil aliud intelligit quàm parandi modum, qui ſuo tempore vſitatus erat.

Erucæ.

Malua agreſtis.

Vnguentũ roſatum.

Primum erat leuis rosarum infusio, alterũ fortior, tertium cum rosæ exactissime in ipsa infusione exprimerentur.

MODVS VITANDI SERPENTES.

CAP. VII.

ICANDER, vt nihil eorum intermittat, quæ ad officium boni medici requiruntur, non tantum contentus est viam, qua quis se vel suffitu, vel substratu, vel illitu à serpẽtibus tueri possit, ostendisse: sed eos etiam, quibus remedia non sunt in promptu, & sæpenumero loca periculosa peragrare coguntur, admonet. Primum cõsulit ne itineri se accingant, antequam cibũ sumpserint, propterea quod partes corporis nobiliores (quibus venenum præcipuè sese immiscet) nutrimẽto vacuę tueri se tam benè non possunt, quàm si ex alimẽto robur veluti accepissent: præterquam quod venæ & arteriæ nouo cibo nondum repletæ, venenum facilius admittũt: quod cùm veluti locum vacuum inueniat, partibus pręcipuis sese insinuat. Secundo loco iubet caueri sibi à fæmellis, quod earum morsus quã marium periculosiores sint, ob fauces quas patentiores habent, & ob id etiam vehementius mordent. Vult præterea vt serpentes tum, cùm æstas in summo vigore est, præcipuè fugiant: tum enim veneni multum habent, & æstuantes asperius mordent. Principium autem æstatis per Pleiadum (quæ stellæ sunt sex in cælo apparentes) ortum designat. Primum itaque æstatis initium circa septimum ferè Maij incidit, quo die quędã conspiciuntur, quemadmodum nono omnes apparent, Columella teste. Quam ob causam eas Hesiodus ęstatis nuncias, in versibus ab Athenæo citatis, quos ex Astrologia sua desumpsit, appellat, tumque cùm apparent, tempus messis appropinquare dicit, terramque excolere, cum euanuerũt, pręcipit. Ea propter à Græcis pleiades ἀπὸ τοῦ πλέειν, hoc est, nauigãdo, quod nauigatio sub æstatis principium, & cùm apparent, secura sit, dictæ sunt. Sunt qui dicant eas Pleïades quasi Pleîonas, hoc est, plures dici, quod quamuis septenario numero sint comprehẽsæ, nunquam tamen plures quàm sex euidenter appareant, vt Aratus

Pleiades.

Aratus & Hyginus asserunt. Plures igitur sunt numero, quàm quæ deteguntur. Quin etiam Nicander ait:

Cùm in cælo Pleiades vides oriri
Quæ numero paucæ lucidæ sunt.

POETAE fingunt septem fuisse sorores Lycurgi filias, quæ à Ioue ideò inter astra sunt relatæ, quòd Liberũ educassent. Sunt tamen qui dicunt eas Atlantis & Pleionæ filias (vnde denominatæ quoq; sunt) fuisse. Earum nomina peculiaria sunt, Electra, Alcione, Celæno, Maia, Asterope, Taygete, Merope, quarum postrema non apparet, præ pudore occultans se, quòd cæteræ sorores omnes Dijs nupsissent, ipsa autem Sysipho homini mortali. Hanc aliqui Electram fuisse autumant, quę ideò se abdiderit, ne Troiæ ruinam aspiceret, tumque non ampluis apparuisse. Ouidium consule lib. IIII. Fastorum. Nicander prætereà de loco in quo oriri Pleiades consueuerunt, nos admonet, qui est sub Tauri cauda, hoc est, parte posteriori. Taurus enim Arato teste, anteriorẽ partem tantùm habet, & posteriorem imperfectam. Et pro hac caudam ad Poëtarum imitationem, intelligit. Posteaquam igitur dixit serpẽtes, cùm æstas incipit, ob rationes quas adduxi, esse fugiendos, prohibet nunc ne quis in eo loco commoretur, vbi dipsas cum suis catulis nidum habuerit: nam dum se defendere cupit, tùm verò omnium maximè nocet. Quod cum reliquis quoque animantibus cõmune habet. Cauere etiam morsus illorum oportet, cùm pastum quærit, propterea quod morsus corpori hominis ieiuni infixus, periculosior est. Nicander etiam in genere de serpẽtibus loqui volens, vnam ex his speciem, hoc est, Dipsadem, quæ sic dicta est, quòd ij qui ab ea morsi fuerint, siti cõficiantur penè, antea quam expleantur, deligit loco omnium, de qua posteà loquemur. Sed vt breuibus rem complectar, siue ieiuni serpentes sint, siue saturi, siue nido insideant, optimum est illis non fieri obuiam, præcipuè verò cùm ira excandescunt. Quod per fabulam à vulgo petitam (Poëtæ enim sæpè numero versibus de cõmunibus opinionibus ludunt, quamuis eas falsas esse non ignorent) quam tamen Galenus etiam sequitur, & tanquam veram approbat in libro de Theriaca, vbi hunc Nicandri locum adducit, declarat. Sic itaque habet: Viperę cùm coëunt, ita sese mutuò implicant, vt vnum corpus duobus tamẽ ca-

Cauda Tauri.

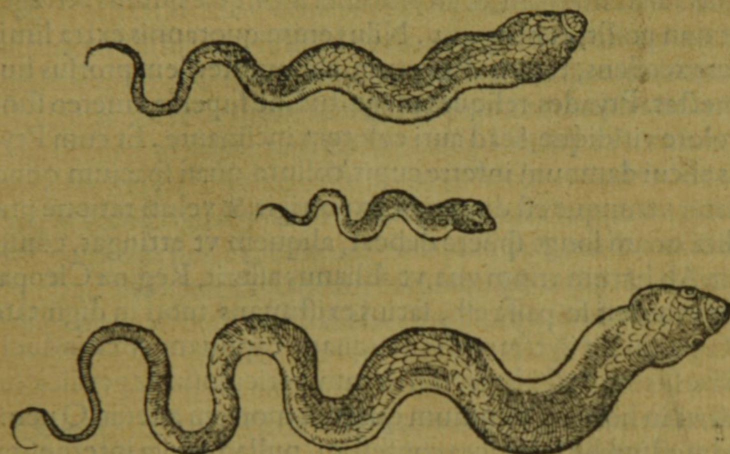
Dipsas.

pitibus videantur, & dum mas caput in fauces fæminæ immittit, vt semen intrò eiaculetur: quæ excalefacta, & in rabiem veluti acta capite maré truncat, nisi cautè sibi prospiciat. Partus deinde tempore, catulis in vẽtre perfectè iam absolutis, cùm nullum locum quo exeant, inueniunt, ventrem matris arrodunt, & obliquè sibi exitum parant, vt de patris morte vindictam sumpturi veluti videantur. Quam ab causam Ægyptij cùm vxoré quæ maritum odisset, & ob amplexos Venereos amaret tantum, significare vellent, viperá pingebant, quemadmodum etiam cùm filium qui in matris necem conspirasset, denotare vellent. Atqui hoc falsum est, & à Plinio arreptum, ob perperam intellectum Aristotelis locum. Ita enim ait: vipera è serpentibus vna animal edit, cùm intra se oua primum pepererit: ouum hoc vnius coloris & molle, vt piscium fœtus supernè consistit, nec cortice cõtinetur, vt nec pisciũ quidem, parit catulos obuolutos membranis, quæ tertia die rũpantur. Euenit interdũ, vt qui in vtero adhuc sunt, abrosis mẽbranis prorumpãt. Itaq; Aristoteles benè dixit, catulos quãdoq; rodere mẽbranas, quibus obuoluuntur, sed non quæ matris sunt. Quo plus credo Galeni & Plinij opinionem falsam esse, cui primũ experientia multorũ doctissimorũ hominũ, qui de hoc scripserũt, & Philostrati autoritas reclamat, qui in vita Apollonij asserit, Apollonium ipsum viperá viuam, quę catulos lamberet, vidisse. Vnde profectò sequitur, eam ab ipsis non fuisse interfectá. Sed Nicander continuando institutum, de locis in quibus vt plurimum serpentes inueniũtur, nos admonet vt omnes modos eas fugiendi commonstret. Et dicit eas esse sub Othry (qui mons est Græciæ, & per hunc reliquos omnes subintelligit) in triuijs item, magnis vallibus, & lucis, petris, vbi Seps vt plurimum inuenitur (per quem autor noster omnia genera Serpentum, quemadmodum anteà per Dipsadem intelligit) easque in vniuersum dissimili prorsus esse colore ostendit. Quædã enim ex ipsis quòd tota hyeme sub terra quàm profundissimè delituerunt, in pelle muscum quendam terræ, in quá nidificarunt, similem collegerunt. Quamobrem eas calore similes esse terræ, in qua se abdiderunt, ait. Minores intra saxa, & lapidum fragmenta se continent, quæ antiquitus in compitis prope Mercurij imaginẽ colligi solebant, quemadmo-

Mercurij lapides.

admodum hodie crucis imagines in triuijs, ad monstrandum iter peregrinátibus, vt ego quidem existimo, sunt positæ. Aliç similes sunt colore conchis limacum, aliæ sunt totæ virides, aliæ varijs & diuersis coloribus quasi pictæ, quædam etiam sabuli colorem in quo volutantur, retinent. Hic itaque cautè agendum, ne hac dissimilitudine colorum decipiamur, & serpentem cum vitæ periculo pro herba vel sabulo pedibus attingamus.

DE ASPIDE. Cap. VII.

Ἀσπίς. Aspis.

POSTEAQVAM in genere tam de remedijs aptis tuendi se à serpentibus, quàm de natura bestiarum virulentarum locuti sumus: iam in specie differere oportet, vt quia curatio quandoq; pro serpentum varietate dissimilis est, vitam eò melius tueri possimus, & conseruare, vbi naturam vnius cuiusque speciei, tam ex Nicandri descriptione, quàm symptomatis, quæ morsus illarũ comitari solent, cognouerimus. Primùm itaque de Aspide loquitur, quam antiqui in tria genera distinxerũt: quędá enim ex eis χερσάῖαι, hoc est, terrestres appellantur, quędá verò χελιδωνία, hoc est, hirundinaceæ, quòd hirundinũ modo in dorso nigræ, & aluo candidæ sint. Aliæ πτυάδες, hoc est, spuentes nominantur. Se dex (Tria aspidũ genera.)

omnibus terrestres maximæ sunt, quandoq; enim ad quinq; cubitorum longitudinẽ, & vlnę etiam vnius se extendũt, vt Nicander asserit. Colore sunt cinereo, & subuirides quãdoq;, qualis est fraxini color. Hirundinaceæ longitudine cubitum non excedunt, & quemadmodũ dixi, colore hirundines repræsentat, & vt plurimum circa fluuiorum, præcipuè Nili, qui obliquè Ægyptum perreptat, & per septem ostia in mare Mediterraneum effunditur, ripas inueniuntur. Et sunt sanè ea astutia, vel potius naturali quadam prudentia, vt triginta dies, antequam Nilus se exoneret, ripas illius cum catulis suis relinquant, & ad altissima loca, quæ fluuius attingere non possit, confugiant. Nilus enim quotannis extra limites excedens, totam Ægyptum alioqui sterilem prorsus humectat. Ptyades reliquas magnitudine superãt, cinereo sunt colore viridique, & ad auri colorem inclinante. Et cum Ptyas alicui damnum inferre cupit, collum, quasi spacium quod inter vtrunque est dimetiẽs, exporrigit, & veluti ratione prædita quam longè spuere debeat, aliquem vt attingat, conijcit. Ab harum trium vna, vt Ælianus asserit, Regina Cleopatra morderi se passa est, satius existimans mori in dignitate Regia, quàm in triumpho tanquam captiuam circumduci. Morsus verò aspidis terrestris tam periculosus & perniciosus est, vt in horis ad summum quatuor mortem afferat. Quemadmodum hirũdinacea confestim, nullaq; mora interposita, & Ptyas tardius paulò quàm reliquæ interficiũt. Consequitur autem primũ visus perturbatio, faciei tumor, surditas, deniq; mors. Tam periculosa insuper est, vt Moyses incurabilem planè appellauerit in Canticis. Singulę tamen hoc commune habent, vt vulnus quod in cute relinquunt tam sit exiguum, vt sæpè numero oculorũ etiam sensum effugiat, quod ob veneni subtilitatem accidit, cuius ope breuissimo quoq; temporis spacio in abditissima quæq; corporis penetrat. Et cùm cutim citò relinquat, nihil præter paruum foramen, puncturæ acus simile, amplius apparet. Non igitur absq; ratione difficile fuit mortis Cleopatræ causam cognoscere, quę de industria, & quo minus doloris moriendo perciperet, ab aspide feriri se passa est. Hinc Nicander optimè dicit:

Nec tamen vlla vides impreßi vulnera morsus:
Nec dignus fatu tumor ictum corpus adurit,

Sed

Sed qui læsus homo est citra omnem fata laborem
Claudit, & ignauo moriens torpore fatiscit.

Lucanus etiam ad viuum expressit hunc locum, cùm IX. libro ita scribit:

At tibi Lœue miser fixus præcordia pressit
Niliaca serpente cruor: nulloque dolore
Testatus morsus, subita caligine mortem
Accipis, & Stygias somno descendis ad vmbras.

ATQVI Ptyas hoc præ cæteris peculiare habet, quod non tantùm morsus ipsius, sed saliua quoque quã expuit, venenosa est. Tam enim subtilis est, vt cutis pori abundè illi pro penetratione sufficiant. Historia tamen autoris nostri, cùm de aspide loquitur, si ad proprietatis singularum specierum respiciamus, ad terrestrem tantùm & Ptyadem referri debet. Describit enim serpentem tardum, quãdoquidem transuersum in terra tractum habet, & nunc ad hoc, nunc ad illud latus sese voluit: quod profectò de hirundinacea, quæ longitudine cubitum non excedit, dici non potest. Verum quidem est, quod cùm perpetuò oculis cõniuere, ob callosa quædam tubercula quæ in fronte habent, somnumque fingere videantur, id omnibus rectè attribui, idque naturæ beneficio factum videtur, quæ considerata noxa, quam hæ bestiæ si visu pollerent, illaturæ essent, eas hac visus subtilitate priuauit quidem, sed auditu tamen remunerata est. Dauid Psalmo LVIII. hanc proprietatem illi asscribit, quod cùm vocem incantãtium percipit, aures caudæ extremo obturet, cui difficulter fides adhiberi potest, neque tamen prorsus abroganda etiam est, cùm fieri possit, vt Poëtico more tam ob causas suprà commemoratas, quàm mortis genus eorum qui ab ea læsi sunt, locutus fuerit. Lucanus aspidem somniferam appellat, cùm ita inquit:

Heu quæ prima caput mouit de puluere tabes
Aspida somniferam tumida ceruice leuauit.
Plenior huic sanguis, & crassi gutta veneni
Decidit: in nullo plus est serpente coactum.

QVOD verò ad quatuor dentes, quos intra maxillæ concaua Poëta noster radices fixisse ait, attinet, commune quidem hoc est omnibus, modò fæmellas intelligamus (mares enim duos tantùm habent, vt facilè ex Aetio colligere licet,

cùm inquit, vulnera bina exigua ex maſculi morſu, ex fęmellæ verò quatuor apparere) qui, quemadmodũ reliqua quoque omnia ſerpentum genera venenum in parua pellicula, quæ ſub lingua eſt, & dentes aliqua ex parte cooperit, incluſum habent. Hinc Nicander etiam dixit, venenum ſub cute tañtum apparere. Quod reliquum eſt, hoc quoq; de natura aſpidis addemus, tantum eſſe inter maſculum & fæmellam amorem, vt occiſa altera, quæ ſuperſtes eſt, eum qui morti cauſam præbuit, anteà perſequi non deſinat, quàm de morte alterius vindictam ſumpſerit. Et quod magis eſt non verebitur maximo hominum cętui immiſcere ſe, & occiſorem ſociæ ex omnibus inueſtigare. Hinc antiquitus Ægypti reges in coronis ſuis aſpides depingi curabant, vt quemadmodum aſpidis amor firmus eſſet & ſtabilis, ita regnum quoq; ſuum firmum & ſtabile, inter reliqua omnia imperia fore indicarent. Diximus autem à principio huius libri, è venenis quædam eſſe, quæ peculiariter certis quibuſdam corporis particulis ſeſe infigunt: quod optimo iure de hoc quoq; affirmare poſſumus, capitali cerebri inimico, vt ex accidẽtibus quæ id comitantur, facilè iudicare poſſumus: qualia ſunt ſecundum autorem noſtrum ſomnus, oculorum nictationes, quẽadmodum Dioſcorides ſcripſit, ſenſuum hebetudo, ſtupôr, frontis totius pallor, refrigeratio, aſſidui hiatus, capitis grauitas & ſegnities, vt Æcius affirmat. Quæ etiamſi abundè ad dolorem excitandum ſufficiant, ab ægro tamen ob grauem ſomnum & veternum, veluti quo ligantur ſenſus, non percipitur. Sed vt lectori ſatisfaciam, hoc loco, quemadmodum in ſequentibus etiam omnibus capitibus, particularem curandi modum aſpidis morſum, quamuis Nicander vniuerſalem tantum docuerit, ſubijciam. Poſt generales itaq; regulas de vulneribus à ſerpentibus illatis, hoc eſt, poſt ſcarificationem cutis, cauteriũ, vel inciſionem (de quibus capite primo locuti ſumus) vulneri ſeu morſui centaurium cum myrrha, & papaueris ſucci pauxillo, vel Theriacam imponere oportet.

DE

DE MVRE PHARAONIS, ASPIDIS INIMICO. CAP. IX.

ἰχνεύμων, Ichneumon, Mus Pharaonis.

QVAMVIS non instituerim de alijs, quàm de animalibus venenosis loqui, caput tamen hoc in loco per digressionem veluti inseram. Compendium enim & astutia muris Pharaonis, vel Indaginis, etsi animal sit exiguum, in causa fuit, vt quotiescunque scriptores de Crocodilo & Aspide sunt locuti, eius quoque statim facta fuerit mentio.

De hoc copiosè disseruit Petrus Bellonius lib. obseruationum suarū II. cap. XXII.

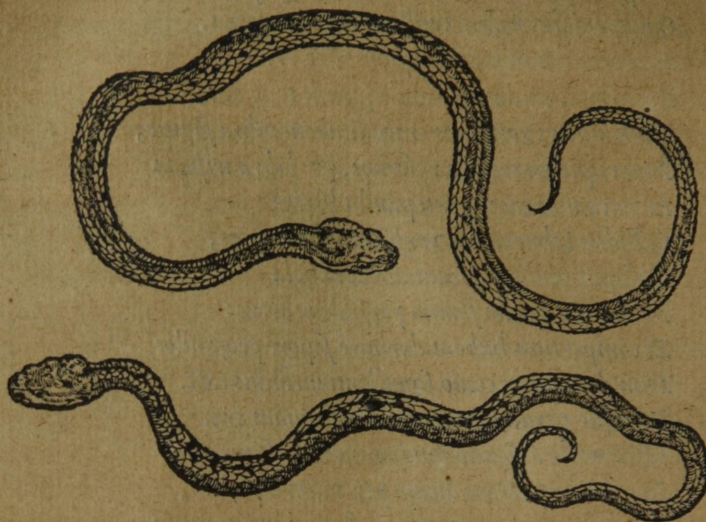
MVS Pharaonis tam à Græcis quàm Latinis, qui idem nomen retinuerunt, Ichneumon appellatur, quod lingua nostra seu Romana reddi posset, Inuestigator vel Indagator. Hoc enim vocabulum Græcum significat. Sic autem dictus fuit, propterea quod oua tam aspidis, quàm crocodili inuestigat, vt ea disperdat & frangat. Sunt qui murem Indicum vocent, & vulgo murem Pharaonis. Animal est exiguum, rostro longo, forma mustelæ proxima, quemadmodū doctè & eleganter Poëta noster scripsit, cauda oblonga ad serpentum similitudinem, vt Opianus asserit, victitans vt plurimum in arundinetis & paludibus Nili: Hinc aliqui Nili Lutram appellarunt. Quemadmodum enim in Gallia Lutræ partim in aqua, partim in terra degunt, ita Indagator quoque in Ægypto. Capitali odio aspidem & crocodilum prosequitur, non viuos tantum, sed oua quoq; eorum, quæ frangit & sub terram condit. Hinc Ægyptij olim murem Indicum in magno honore habebant. Nicander quidem asserit, eum aspidis oua humi mandare. Sed Ælianus tamen lib. VII. cùm ex

proposito de eo agit, hoc fieri negat. conterere enim tantum oua, & hac ratione fœcunditatem eorum impedire, quæ alioqui ad totam Ægyptum implendã sat esset. Cum aspide itaque pugnaturus limo se, & cùm hoc deest, in aquis immergit, & corpore fundum petit (quem Nicander Tartarum appellat, quo vocabulo omnis profunditas ad inferni imitationem, quem Poëtæ Tartarum vocant, subintelligitur) ibi cœno tergora defædat, & ad solem (quem Syrium, vocãt ab exiccãdo) desiccat, & quia videt se lorica quasi munitum, quæ à serpentis dente deprimi non possit, pugnã cum aspide init, quæ linguãm exerens (vel iuxta Nicandrum lambens) frustrà se defendit. Cùm enim hostis vndiquaque se obductum videat, faucibus eam arripit, vel cauda inuoluit, itaque in vndas demittit. Sed pugnæ modus, qua cum Crocodilo congreditur, eumq; euincit (siquidem verum est quod scribunt aliqui) maioris solertiæ esse videtur, & plus admirandæ fraudis. Primùm enim in terra iacet, & loco vbi videri non possit, ibique tam diu moratur, dum Crocodilum faucibus apertis somnum capere animaduertit, in quas pleno saltu se immittit, & hinc à faucibus nimirum satis latè patentibus & hiantibus ad ima vsque viscera descendit, hocq; facilius quo limus Nili, cum quo corpus defœdauerat, anteà ob substantiæ leuorem magis seruit: tum intestina arrodere, mirisque modis affligere eum incipit. Dolore tandem igitur tam magna bestia victa, nunc in Nilum sese proijcit, nunc littus repetit, omnibus tamen vijs ad seruandũ se tentatis malo, quo afficitur, mederi non potest. Interim alter intus latitat absq; vllo prorsus incõmodo & doloris sensu: vehementius intestinis, quæ suauis cibi loco illi sunt, & tandiu sese infigit, dum Crocodilo interempto, ad locum pristinum sese conferat. Hæc pugna à Plinio primùm libro VIII. & à Strabone, XVII. cũ de Iurisdictione Arsemitiadica agit, descripta est. Vtraq; tamen ad viuum, & elegantissimè ab Opiano & Æliano libro tertio est expressa. Quod vt videre possis, Græcos versus ex Opiano transtuli, qui libro III. de venatione leguntur. Omisi autem de industria pugnam cum aspide, propterea quod autor noster copiosè eam descripserit.

Ichneumon

Ichneumon breuis est, verum æquiparandus honore,
Et magna virtute feris atrocibus vnus,
Corpore quàm lateat solertia tanta pusillo:
Quippe dolis vafris cristatos enecat angues.
Et crocodilos immanes septemplice Nilo
Progenitos, audax miranda fraude trucidat,
Dum mulcet recubans crocodilus membra sopore,
Faucesque immensas reserans, & labra trisulca
In vacuas auras ingenti pandit hiatu:
Callidus Ichneumon versutas instruit artes,
Obliquis oculis obseruat donec anhela
Bellua tranquillo somno perfuderit artus:
Et compertum habeat dormire sopore profundo:
Tum demum è cœno squallenti turbidus exit.
Lataque peruadens temerarius inuolat ora.
Hinc miser à somno tandem expergiscitur alto
Saucius, ima ferens diram per viscera pestem,
Bacchaturque amens animi, fluuiosque pererrat,
Nunc limosa petens, ruit in vada gurgitis alti,
Littora nunc repetit, corpusque volutat arena,
Tetro feruentes expirans ore vapores.
Sic agitur furijs accensa feruidus ira.
Talia flocci facit lætus, talesque furores
Negligit Ichneumon, dum fibras tabe fluentes
Lancinat, & iecori accumbens epulatur opimo,
Optatis dapibus plusquam satiatus Ichneumon,
Absilit ex adyto linquens exangue cadauer.
O magne Ichneumon, magna virtute stupende,
Hui quantum facinus? quàm audaci corde peractum?
Qui ambiguam obijcias in tanta pericula vitam?

DE VIPERA.
Cap. X.

Vipera.

VIPERA species est serpentis distincta in marem & fœminam, quamuis vt vtrunq; sexum significaremus: hoc vocabulum Latinos secuti retinuerimus. Quemadmodum infinita alia suppetunt, quibus vterque sexus comprehenditur, qualia sunt columba, simia, mustella, & id genus alia. Quod tamen Græci (qui verbis quàm nos sunt locupletiores duobus vocabulis ἔχις & ἔχιδνα. sub primo marem, altero verò fœmellam intelligentes, denotarunt. Latini viperam quasi viuiperam appellarunt, propterea quod è serpentibus sola catulos viuos pareret, quemadmodum Nicander scriptum reliquit, cùm de vipera loquitur.

Sola etenim viuo grauidatur vipera fœtu,
Mortua cum reliquum passim genus oua reponat.
Squammigerosque greges per inhospita tesqua propaget,

Quare ob regionis diuersitatē homines & reliqua amantia vel maiora

QVEMADMODVM itaque homines pro regionum varietate, & statura & proceritate differunt, idque ratione caloris natiui, qui in alijs imbecillior, in alijs magis vegetus est: ita animantia quoque & quicquid vitæ particeps est, pro climatum

climatum diuersitate discrepant inter se. Hinc Nicander viperas quandoque magnas, quandoque paruas esse dicit. Europa paruas & breues habet, propterea quòd cùm sint frigidæ natura, vt reliqui quoque serpentes, & Clima etiam hoc quàm Asiæ frigidius sit, caloremque qui alioqui exiguus, & in quolibet animante incrementi causa est, inclusum veluti habeat, & offuscet penitus. Quod tamen in hominibus in frigida regione constitutis, qui vt plurimum reliquis proceriores sunt, euenire minimè solet, propterea quòd homo natura calidus, ab ambientis frigiditate, ita in vnum veluti coarctatur, vt calor fortior redditus pabulumque habens proportionatum, ita se in corpore diffundat, vt vnà secum singulæ quoque partes statim incrementum suscipiant. Quod profectò aliter se habet, in his qui loca calida incolunt. Ambientis enim caliditas excedens, cutis meatibus reseratis, calorem innatum euaporare facit, qui cùm intus coerceri debuisset, in sudores deinde, & alias insensibiles transpirationes resoluitur, & ex consequenti tantum alimenti, quantum ad particularum incrementum requiritur, concoquere non potest. Sic qui regiones frigidas inhabitant, quòd calorem habeant robustiorem, vt dixi, multò plus, quàm qui calidas, cibi assumunt. Pari quoque ratione Asiæ caliditas naturæ frigidæ viperarum defectum supplet, quemadmodum frigiditas Europæ incrementum earum remoratur, impeditque. Sed cùm autor noster viperas candidas appellat, hoc est, pallidas, & albi coloris æmulas magis, quàm nigri, & quæ sunt cornutæ circa narium foramina, de Ceractis loquitur, de quibus proximo capite loquemur, qui à viperis nulla alia re, quàm quòd cornuti sunt, differunt. Atqui his omnibus viperarũ speciebus Europæ montes, Sciron videlicet, Pammonia, Aselenus, Corax, Riphæus, abundant. Inter quas Sciron mons est saxosus, Athenis in Græcia situs, sic dictus quòd ossa latronis cuiusdã Scironis in hunc fuerint conuersa, posteaquam à Theseo fuit victus, quemadmodũ Poëtæ scribunt. De quo Ouidium libro VII. Metamorph. consule. Lõgissimas viperas Ægages, Bucarteron, & Cercaphus Asiæ montes alunt, adeò vt ibi quædam cubitali longitudine inueniãtur. Imò, quod magis est, in Troglodyte regione Æthiopiæ,

vel minora sint.

Europæ montes. Sciron.

Asiæ montes.

opiæ, decem & ſeptem cubitorum, & Strabone teſte, nouem longitudine in Iuda reperiuntur. Viperæ autem non tantum ob loci, ſed & ſexus diuerſitatem variant: fæmina enim ceruice, & ventre quam mas latiore eſt, caudamque habet mutilam veluti, & breuiorem, & duris ſquamis plenam, nec paulatim extenuatur, ſed vno momento decurtatur, & tardè per dumeta reptat, quod breuior ſit, tarditatem tamen illam, quoad eius fieri poteſt, cauda recompenſat. Quo fit vt Nicandri verſus, qui ſequũtur ſtatim, de fæminis tantùm, non autem maribus intelligi debeant.

. quorum ſatis ampla pateſcunt,
In latum capita, & ſummæ circa vltima ſpiræ
Fæmina pone trahit ceu mancam vipera caudam
Perpetuò duris horrentem tergora ſquamis
Et per opaca pigrum raptat dumeta volumen.

IN gingiuis præterea quatuor dentes habent, quibus morſum infligunt, hinc autor eas ex toto ore virus eiaculari affirmat. Mas tamen à fæmina differt, quod caput habeat acutum magis, & corpus longius, (quamuis inter mares alij alijs longiores ſint) ceruice item ſit magis elata, ventre tenuiori, cauda magis extenſa, quæ procul incipiens verſus inferiora ſe extenuat, plenus ſquamis, quibus vtitur vt robur in rependo acquirat, eaſque inſtar canis ira commoti vel apri ſurſum erigit. Cùm irritatur, oculos habet coruſcantes, & lambendo, hoc eſt, linguam exerendo, eam bifidam veluti oſtentat. Hinc iter facientes, ſeu viatores eum antiquitus Cocytum appellabãt, quod vocabulum ſtudio fuit excogitatum, qualia infinita apud vulgus ſunt, quæ non ſunt in vſu apud eos, qui ſermonis elegantiæ ſtudere putantur. Quam ob cauſam etiam, qui in Nicandrum commentariũ Græcum ſcripſit, verſum qui ſequitur: Viperã ſcilicet à viatoribus Cocytum appellari, autoris noſtri eſſe negat, eumque à quodam imprudenter, nulloque adhibito iudicio additum eſſe affirmat.

SI quis tamen eo modo quo dixi intelligat, huc quoque accommodari poteſt. Præterea mas binos tantùm caninos dentes, reliquis omnibus in gingiuis deliteſcentibus, quemadmodum fęmina quaternos, ſicut oſtendimus habet.

Qui

Qui autem non in viperis tantùm, sed hominibus quoque dentes apparent, vulgo quòd oculares dicuntur, quòd radice sint alta, & euulsi doloris sensum quendam oculis inferant, illi (inquam) propriè à Gręcis κυνόδοντες, hoc est, canini, quòd similes sint ijs qui in canibus ad veru similitudinem conspiciuntur, vocantur. Atque Poëtæ nostri descriptionem ita quoad fieri potuit, facillimè exposuisse mihi videor. Et quod ad binas, quas suprà poni curaui, effigies attinet, ad viuum expressæ sunt duæ viperæ, quibus Ioannes Lignarius huius vrbis Pharmacopola dono nos affecerat, easque de industria cum multis alijs Pictauio apportari curauerat, ijsque in conficiendis pastillis theriacalibus vsus erat. Et planè ad Nicandri descriptionem accedebant, quo fit vt eas veras non tàm ob formam, quàm symptomata, quæ deinceps declarabuntur, fuisse existimem. Posteaquam igitur Nicander vtrunque viperarum sexum, hoc est, & marem & fœminam descripsit symptomata enumerat, quæ mox ab ictu apparere consueuerunt. Primum è vulnere liquor oleosus, quandoq; cruentus, interdum etiam ad pallorem, vt medius sit inter album & nigrum, declinans, emanat: id quod ob veneni contagium accidit. Cùm enim corpus iam occupauit atque obsedit, humores partium nutritioni destinatos corrumpere incipit. Tota præterea particula in tumorem attollitur, non sola tantum, sed vniuersum quoque corpus, quemadmodũ Dioscorides affirmat, id quod ex humorẽ assatione procedit: Quáprimum enim à calore quodam præter naturam plus iusto incalescunt, intumescunt & efferuescere veluti iam incipiunt, & in bilem degenerant, vt ex calore cutis manifestissimè patet, quæ nunc virescens, quandoque purpurascens, interdum etiam meri colorẽ repræsentans, qui in vniuersum omnes putredinis indices sunt, conspicitur: quod ex vesicis etiam, quæ similes sunt ijs, quæ per ambustionem exoriuntur, cum cuticula à carne separatur, & in cadaueribus vt plurimum euenire, animaduertitur, colligere licet. Et licet singultus sit veluti conuulsio ventriculi, quæ fit vel ob magnam humorum copiam, vel insignem aliquam euacuationem, seu repentinam & inæqualem repletionem, vel quia humor in eo continetur acris, qui morsum infert, vel quia frigiditatis sensum aliquem percipit: fieri tamen profectò nequit

Dentes canini.

nequit vt ventriculus, cùm humorem veneni malignitate corruptum ſentit, non totis viribus id quod noxium eſt expellere conetur: & cùm hoc onus nimis importunum excutere integrè non poſſit, ita contendit, vt ſingultu repetito ſonitum in faucibus excitet. Ab hoc maligno deinceps humore, ad caput vſque malignus vapor effertur, qui vertiginem & capitis grauitatem inducit, ibiq; fixus, perque vniuerſum corpus expanſus neruos & ægrum ita debilitat, vt ſe ipſo media propemodum parte grauior videatur, taceo quod grauitas illa hinc quoque oritur, quod ob veneni malitiam humores in qualibet parte colliqueſcunt. Et quia venenum (vt dixi) propriè partibus nobilioribus ſeſe inſinuat, ad maiores venas, quæ ſecundum renum longitudinem ſitæ ſunt, delabitur, tandemque iecur inuadit, ibique tantum ardorem inducit, vt in ea parte non dolorem tantum maximũ concitet, ſed ob febrem ardentem, pulmones & reliquas partes vicinas ita exiccet, vt ſitim extinguibilem excitari omnino ſit neceſſe. Et poſteaquam hæc peſtis integrè corpus obſedit, naturaque ſuperior facta eſt, ſtatim victoriæ ſuæ fructus, ſigna videlicet propinquæ mortis profert: vngues etenim, tam ob caloris natiui, quam ſpirituum qui eum deducunt, defectum refrigerantur, & quia ad partes nobiles, vt eas defendant, retroceſſerunt, non tantum ibi tanquam captiui detinentur, ſed miſerabiliter etiam ſuffocantur, quo fit vt corpus exterius refrigeratum, grandinem veluti congelantem ſentiat, quæ tamen tremorem concitet, quod ſemper in his partibus adhuc portio aliqua humoris mordicantis contineatur, neruiſque moleſta, tam vehementis tremoris anſam præbeat. Hinc Nicander hybernam grandinem exuberantem appellat. Hæc affectio non prorſus diſſimilis eſt tremori, & ſtridori dentium, qui tum fiunt cum tertiana febris aliquem apprehendit: niſi quod huius cauſa non tam venenoſa quàm illius eſt. Ad hunc itaque modum omnes partes debilitatæ, imo quod magis eſt, euictæ penitus, facile quod in ſe habent effluere ſinunt, quo fit vt cum ventriculus plenus ſit humore altioſo, in quem venenum hoc totum ſanguinem transmutare poteſt, non in eo generato tantum, ſed à iecore quoque (quod hac ratione exonerare ſe cogitat) tranſmiſſo, hunc malignum grumoſum, & coagulatum

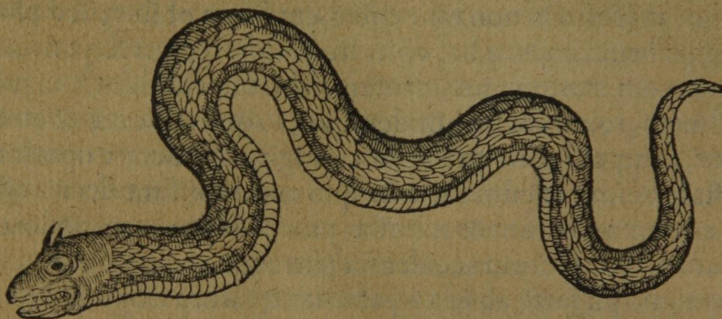
gulatum

gulatum veluti humorem, penitus derelinquere incipiat. Quemadmodum reliqua quoque viſcera, exiguum alimẽti quod adhuc ſuppetebat, exire ſinunt, quod in ſudorem cõuerſum frigidum, ad niuis ſimilitudinem per vniuerſum corpus effluit. Atq; tum color apparet plumbeus, quandoque cæruleus, interdum etiam perfectè viridis, vt flos æris fuſilis. Quæ omnia pro varietate temperamenti morituri, citius quam in ſeptem horarum ſpacio perficiuntur, præcipuè ſi vipera quæ vulnus inflixit, fœmina eſt, & iuuenis ſeu amoris ſtimulis exagitata, & ventriculo ieiuno, quemadmodum ſuprà, cum de ſerpentum morſu in genere ageremus, comprehenſum fuit. Quod ſi mas ſit multorum annorum, frigidus & cibo ſaturatus, & homo ſit bona corporis conſtitutione, profectò is non tam citò diem ſuum obibit, ſed plus ſpacij ad curationem habebit. In quolibet igitur ſerpentum ictu, ſexum, ætatem, iuuentutem, rabiem, ieiunium, magnitudinem, robur, & locum denique, in quo educatæ & enutritæ, tempuſque in quo læſio contigit, conſiderare oportet. Æſtate enim, & cùm locus in quo enutritæ ſunt ſiccior eſt, ipſæque magnæ ſunt & robuſtæ, procul dubio pernicioſiores etiam erunt. Horum accidentia plæraque, in pharmacopola quodam, qui fortè ab vna viperarum quarum effigiem ſupra expreſſimus, læſus erat, videre licuit. Nam cum è plaga vix duæ ſanguinis guttulæ (magnitudine enim vix caput acus referebat, effluxiſſent, per integram ferè horam nihil incommodi percepit, qua elapſa propè, digitus non tantum cum vehementiſſimo dolore intumeſcebat, ſed tota manus etiam citiſſimè, & nulla ferè mora interpoſita, & inflatio tantum proceſſerat, vt niſi ex conſilio Medici, qui tum vocatus fuerat, remediaque idonea adhibuerat ſupra brachij iuncturam compreſſa fuiſſet, atque impedita, breuiſſimo temporis ſpacio totum corpus occupaſſet. Nihilominus tamen deinceps ſex horis elapſis, vomitus amaræ bilis, & totius corporis refrigeratio, manibus & brachijs exceptis cum valida expiratione, quæ tamen non ita diu durauerat, quod maturè occurreretur, ſecuta ſunt, quod hoc magis admiratione dignum fuit, quod clima noſtrum frigidum, & hyems præterea eſſet.

QVAE

QVAE verò ad ſerpentum morſus remedia faciunt, ſtercus caninum eſt ex vino ſubactum, extrinſecus plagæ ad cataplaſmatis formam inductum, laurus item, abrotonum, galbanum, origanum viride, pulli gallinacei diſſecti, & protinus impoſiti, & infinita alia à Dioſcoride lib. VI. deſcripta. Quantum verò attinet ad ea, quæ per os ſumuntur, conuenit coagulum leporis ex vino oboli vnius pondere, ſeu vnciæ decem ſucci porrorum, & porrum ipſum, allia, item & cœpæ, præcipuè verò theriaca quæ in officinis pharmacopolarum hodie paratur.

DE CERASTE. CAP. XI.

Κεράςης Ceraſtes.

CERaſtes, quem Greci primum, & Latini deinde ad imitationem illorum ita appellarunt, hoc nomen inde ſortitus eſt, quòd in fronte duas paruas eminentias inſtar Cochlearum habeat, niſi quòd ſolidiores ſunt, & robuſtiores, quemadmodum Ælianus lib. IX. ſcriptum reliquit, & Nicander de vipera (nam & Ceraſtes è genere viperarum eſt) affirmat cùm inquit:

Næc pare conſimiles forma ſit vbique Dracones
Cernere, nam gignit noſtra hæc Europa minores:
Tum qui molle ſupra prætendunt cornua guttur,
Et quodam candore micant.

ET quemadmodum Arabes teſtantur, quidam quatuor, interdum octo ſimilibus planè cornibus reperiuntur, quibus tanquam eſca ad paruas aues alliciendas vtuntur. Noti enim

enim se in sabulo ascondunt, & quo facilius auiculas alliciant, præter cornua nihil ostendunt, ad quæ tanquam ad escam ipsis idoneam, vno impetu aduolãt: quam ob causam etiam Nicander eum astutum & insidiatorem vocat. Est autem cubitali longitudine, lõgissimus duorum cubitorum, colore cinereo, qualis omnino est leprosorum. Ventrem habet squamis ex ordine tectum, quapropter sonũ in serpendo sibilo similem edit. Et videtur sane Nicandrum duo genera Cerastũ cõstituere voluisse, cũ de ijs ex professo agens, ita ait:

Sed quatuor aut duo profert
Cornua, cum mutila videatur vipera fronte.

QVOD ab expositore etiam est obseruatum, cùm locum hũc interpretatur, & affirmat esse quoddã Cerastum genus, à Græcis mutilum seu imperfectum dictum, quod cornibus careat, aut si ea habeat, non ita in conspectum prodant, sicut aliorum. Quæ expositio certè non vsque adeo aliena est à proposito, & eam ego quoque quàm aliorum sequi mallem. Auicenna enim lib. IIII. Cap. de Ceraste, ita inquit: Genus quoddam Cerastis est, quod curtum seu recuruum dicitur propterea quod cornua habet breuiora, vel quia iam deciderunt: præterquam quod alijs breuius & exilius est, maxillas autem respectu aliorum grandiores habet, & ob id maxillare vocatur. Quæ si quis ad viperas accommodare voluerit, per me liberũ erit. Nam & autor noster viperã cum Ceraste cõfert, vt hac ratione cõmodius inuicẽ distingui queant. Vipera enim cum obuiũ aggredi properat, recto tramite serpit, cum crassa sit & breuis, nec tam facile in gyrum agi possit. Cerastes verò cum squamas ordine inuicem dispositas habeat, vt carpus. Facilè ad formã literæ. S. incuruatur, non secùs quam nauis à vento Affricano agitata, à recto itinere declinare cogitur, & hinc inde errabunda ad venti arbitrium, à quo nunc huc nunc illuc pellitur, titubat. Quamobrem Lucanus cùm de his serpentibus agit, ita inquit:

Spinaque vagi torquente Cerastæ.

ATQVI non alienũ erit ab instituto hoc in loco, ea quæ ab antiquis de natura serpentum cornutarum memoriç prodita sunt, cùm earum naturam in vniuersum explorare animus nobis sit, adiungere. Ælianus itaq; Cerastas Psyllis (qui incolæ sunt Lybiæ non procul à Garamantis dissiti) tanta fa-

miliaritate deuinctos ſcribit, vt nunquam eorum morſum ſentiãt, quos tantum abeſt vt offendat, aut noxius illis ſit, vt per ſe eam vim habeãt, vt percuſſis medeantur. Quã non in Ceraſtas tãtum ſed alia omnium ſerpentũ genera ſi iure ijs quæ Plutarchus in vita Catonis ſcripta reliquit, fidem adhibere poſſumus, obtinent. Cato etenim cùm exercitum Iulij Cæſaris fugiẽs per Lybiæ deſerta iter faceret, ſeq; in ſummo periculo ob ſerpentes, qui ſingulis ferè horis milites ſuos interficiebant, conſtitutum videret, melius certè ſibi conſulere non potuit, quàm vt auxilium à Pſyllis peteret, qui vulneratorum ictus exugerent & incantamentis quibuſdam ita ſerpentes faſcinarent, vt nullũ deinde morſum inferre poſſent. Lucanus huius meminit, cùm ait:

Gens vnica terras
Incolit à ſæuo ſerpentum innoxia morſu
Marmaridæ Pſylli: par lingua potentibus herbis
Ipſe cruor tutus nullumque admittere virus,
Vel cantu ceſſante, poteſt, natura locorum
Iuſsit, vt immunes miſti ſerpentibus eſſent.

IDEM à Nicandro quoque vti aſſerit Ælianus XVI. lib. qui verſus quoſdam ipſius adducit, deſumptos, vt mea fert opinio, è libro, quo his temporibus caremus, ſcribitur. Et niſi idem à Plutarcho, Herodoto, Aulo Gellio & Crinito confirmaretur, admirãdum plane & incredibile ferè videri poſſet, ſimile prorſus à Plinio de quibuſdam Italiæ incolis Marſis appellatis, qui ſaliua ſola ſerpentum ictibus mederi poſſunt, ſcribitur: quod tamen à veritate alienum mihi videtur: Præterquam enim quod hodie nemo in tota Italia, qui hãc vim poſſideat (ſi impoſtores quoſdam, qui è Diui Pauli progenie ortos falsò iactitant excipias) inuenitur: apud Galenũ etiam in lib. de theriaca legimus, Marſos ſuo tẽpore nihil eorum, quæ hac in parte illis aſcribuntur præſtitiſſe. Et ſi qui hodie inueniuntur, qui viperas & reliquas omnes ſerpentes, abſque vllo incommodo & noxa manibus tractant, id profectò fraudulenter, & non ex occulta vi qua polleant, fieri, quicquid tamen glorientur falſo, credendum eſt. Galeni etenim tempore quidam viperas, multo poſt vernationẽ capiebant, & cùm peſtiferum venenum magna ex parte reieciſſent, captas deinde aſſuefaciebant, & ita cicures reddebant, vt per cibos

non

non ſolitos, naturam venenoſam aliqua ex parte mutarent, præterea vt venenum dentibus extraherent, magna carnis fruſta mordenda apponebant,& alijs compoſitionibus, quas ilico etiam exhibebát meatus per quos venenum reijci conſueuerat,obſtruebant:ita certè vt quáuis morſum infligerét, periculo tamen vacaret. Hac ratione itaque tanquá miraculosè hæc fierét, admirationem ſibi pepererunt, ſed vt ad Ceraſtas noſtros redeamus,id quod idem Aelianus,& alij quidá de familiaritate eorũ cum Pſyllis affirmant,adiungam.Cùm enim de coniugum pudicitia dubitant,vel in leuem quandá ſuſpicionem veniunt,& ne liberi ſpurij ſint verentur,infanté de quo dubitant, in dolium plenum Ceraſtis imponere conſueuerunt, ſi itaque infans è legitimo thoro conceptus fuerit,nihil ſiniſtri patietur: ſin minus,ſitque ſpurius à ſerpentibus interficietur. Ad quod alludens Poëta quidam de Atiro quodam, è Pſyllorum gēte prognato, hunc in modũ ſcribit.

Atir ſerpentes veneno ſpoliare nouit
Dryinosque tardos incantare,
Poſtremo cùm Ceraſtis prolem explorabat,
De qua dubitabatur.

QVIBVS ita explicatis, ad id, de quo præcipuè in hoc opere agere decreuimus, redeamus. Et quia copiosè de natura Ceraſtis diſſeruimus, reliquum eſt, vt de ſignis, quæ à morſu ipſius apparent, & de quibus ſuperiore capite locuti ſumus,loquamur.Eadem enim accidentia in Ceraſtis morſu quæ in viperæ cõtingunt,& in nulla re differunt,niſi quod illius ſymptomata & grauiora & ſæuiora,vt Aetius aſſerit,quá huius ſint,propterea quod Ceraſtis, venenũ vigoroſius agit, ſed nõ tam ſubitò:nam qui ab eo attingitur,nouem ſolis radios,vt Nicander loquitur,hoc eſt,nouem dies vita frui,quēadmodum qui à vipera morſus fuit, triduum tantùm poteſt. Præter hæc verò Symptomata, quæ communia habent cum viperis, peculiaria quædam ſortiuntur,hoc eſt,duritiem paruam ſimilem cordi (ita autem vocatur tumor quidam durus,rotundus, inſtar capitis claui intra pedis articulos) quod non aliunde, quàm ex veneni malitia partem læſam indurantem, contingit. Et profectò hoc in loco Auicenna,& qui hunc ſecutus eſt Ardoynus, perperam Nicandri ſententiam intellexiſſe videntur, cùm ait:

Is si fortè grauem serpens impresserit ictum,
Fit similis clauo tumor.

VIDENTVR enim hoc intelligi voluisse, de dolore pungente, perinde ac si acus vel clauus infixus esset, atque hoc modo accipi nō potest, aut authoris nostri sententia falsa est, cùm morsum non ita magnum inferre dolorem asserit, quod profectò fieri non posset, si similis esset illi, in quo quis in mēbro clauum veluti infixum habere credit. Pręterea nec Dioscorides nec Aetius, vllam huius symptomatis mentionē faciūt, sed Nicandrum de verbo ad verbū secuti alia quædam, quorum ille non meminit, addunt. Quod autem attinet ad dolorem inguinum, & poplitis, qui & ipse vnum est ex accidentibus quę superueniunt, id fit ob retractionē magnorum neruorum, qui has partes perreptant, & quod humores illorum colliquantur & mortificātur. Causa autem pustularum, & coloris liuidi totius corporis, quæ à morsu accidunt, è præcedente capitulo huc referri potest. Mentis porrò alienatio, & visus hebetudo, & labiorum inflatio è capitis humiditatibus quæ colliquantur, & per totam cerebri regionem sparguntur, & ad labia descendunt, procedunt. Genitalis verò erectio, quemadmodum reliquarum quoque partium, fit ob neruorum affectionem, ob quam contrahuntur, & plus solito tenduntur, ob malignum calorem, qui exiccat eos, non secus quā videre est in magnis æstibus chordas in instrumēto musico, quod testudinē appellant, extendi, & rumpi quandoque penitus. Mox igitur à morsu particula læsa præcidenda, vel curbitulæ, ita vt cutis quoque incidatur adhibendæ, & medicamentis crustam inducentibus, & ijsdem remedijs, quæ ad viperarum morsus sanationem faciunt, vtendū erit.

DE HÆMORROO. CAP. XII.

Αἱμόῤῥοος. Hæmorrhous.

Hæmor-

HÆmorrheus ita & à Græcis & à Latinis dicitur, vocabulum, est ex duobus, hoc est, ἀπὸ τοῦ αἵματος, id est, sanguine, & ῥόος vel ῥοῦς, id est, fluxu compositum, quasi sanguinis fluorem, vel sanguifluum dicas. Ratio autem, ob quam ita appellatus fuit, est, quod sanguis percussi per omnes corporis meatus effunditur, vt post dicemus. Hæmorrhous itaq; paruus serpens est ex genere viperarum, vt Aelianus affirmat, & in cauernis petrosis habitat, longitudine pedem instar Cerastæ æquat: quod verò ad latitudinem attinet, à capite (quod Nicāder flammeū vocat, propterea quod oculos habet igneos, & locustæ similes, vt Aetius scriptum reliquit) vsque ad caudæ extremum ita in tenuem, & angustam figuram desinit, vt & longitudine & latitudine multò minor sit vipera. Colore est splēdido, quandoque cinereo & arenoso, vt Aetius & Auicenna testantur. Arena enim vt plurimum cinerem colore repræsentat. Auicenna præterea addidit, habere dorsum multis maculis nigris & albis variegatum, collo est constricto viperæ respectu, & cauda ab vmbilico incipit, quod ex eo cognoscitur, quod eo in loco ita in arctum sese contrahit, vt veluti reliquam corporis partem præcidisse sibi videatur, vt autor noster affirmat.

Vnum longa pedem, totoque gracillima tractu,
Constrictumque satis collum, & tenuissima cauda.

DVPLICI verò ratione cum Ceraste conuenit, de quo superiore capite locuti sumus: primùm quod in fronte bina cornua parua, & candida habet, quæ velocissimè nunc huc nunc illuc versat, magnaq; cupiditate noxā inferendi flagrat. Deinde quod nō recto tramite incedit, quemadmodū de vipera diximus, sed riuuli instar in pratū aliquod effusi reptat, & figuram literæ. S. vt Cerastes etiam, repræsentat. Præterea non aliter quàm nauis quæ mare sulcat, hoc est, prout vndæ vel assurgunt vel deprimuntur, reptat. Anteriorē enim partem attollit, cùm posterior est depressa, & contrà. Ob quā similitudinem Nicander nauigij vocabulo, vt ingressum hæmorrhoi aptè exprimeret, vsus est, cùm ita inquit:

Ex medio videas appellere dorso
Paruum nauigium, terit imam lubrica terram,
Aluus.

Ad eundem modum millepedes etiam, & alios hortorum vermes, quasi elumbes essent, repere videmus, nā cùm fluctuando veluti partem anteriorem protruserunt, ventrem in terra firmant, & posteriora deinde etiam trahunt. Dignoscitur autē mas à fœmina non solum per symptomata. Mas etenim semper collo extenso incedit, & ventri innititur, & posteriora deinceps trahit: contrà fœmina caudæ incumbit, & anteriora trahit. Inter accidentia verò, quæ statim maris morsum comitantur, primum est color particulæ læsæ, qui toto genere prȩter naturam est, & ad nigredinem accedit, ob caloris natiui, veneni malitia, capitalis illius inimici extinctionem. Hanc cordis, hoc est, ventriculi dolor, excipit. Ventriculum autem cor appellarunt antiqui, quemadmodum hodie etiam vulgus, cùm dolorem in ore ventriculi percipit, cor affici dicit. Ad hunc modum Nicander de aconito in alexipharmacis loquitur:

Crassantur circum præcordia summa grauique
Errore infestant, morsus in corde molestos.
Oreque ventriculi pariunt sublata patenti,
Quod cor ventriculi quidam cellamque vocarunt.

Oritvr autem hic ventriculi dolor, propterea, quod cum vna sit ex partibus principibus, facillimè tā venenum, aduersissimum hostem ipsarum, quàm anxietatem aliarum partium sentiat, omnium maximè verò in morbis venenosis, quemadmodū in peste vsu venire videmus, quam statim vomitiones insequuntur, quæ certè non aliunde, quàm ex mala qualitate quam sentit, proficiscuntur. Præterea, quod magis est, ventris fluor accedit, quod ab autore nostro cùm ventrem aqua refertum effluere dixit, obseruatum est. Cum enim ad Poëtarum imitationem ventrem humidum appellare vellet aqua plenum, quod ea nihil sit humidius, dixit. Hoc autem fit non tantum, quod ventriculus mirum in modum debilitatus officio fungi ritè non possit, sed etiam quod venæ per intestina sparsæ, ijsque insertæ, sanguinem, qui deinde cibis non perfectè cōcoctis permixtus fluori alui ansam præbet, effluere sinant. Præterea sanguis ex omnibus corporis meatibus non naturalibus tantum, vt naribus, ore, quod contiguum est faucibus & pulmonibus, sed non naturalibus etiam effunditur: imò si quis fortè vulnus longo

longo ante tempore accepit, quamuis ſit cicatrix inducta, iam eam tamen aperit, & ſanguis denuò emanat: quod ex veneni ab ictu ſerpentis in vulnere relicti proprietate contingit. Hinc Galenus libro de Theriaca, hæmorrhoum vnum è ſerpentibus eſſe aſſerit, qui ſuis ipſorum nominibus, ſimilem hominibus perniciem afferant. Quod eleganter à Lucano ſequentibus verſibus fuit expreſſum.

Impreßit dentes hæmorrhois aſpera Tullo
Magnanimo, iuueni, miratorique Catonis.
Vtque ſolet pariter totis ſe effendere ſignis
Corycij præſſura croci: ſic omnia membra
Emiſere ſimul rutilum pro ſanguine virus.
Sanguis erant lachrymæ, quæcunque foramina nouit
Humor, ab ijs largus manat cruor, ora redundant,
Et patulæ nares: ſudor rubet: omnia plenis
Membra fluunt venis: totum eſt pro vulnere corpus.

RATIO autem, ob quam vulnera olim accepta recrudeſcunt, ab autore noſtro deſcribitur. Nam præterquam quod venenum vim habet eliciendi ſanguinem (quod fit, vt ego exiſtimo, quòd eum fundit & diſſoluit) eam quoque facultatem obtinet, vt carnem & cutim ita exiccet, vt præ ingenti ſiccitate rumpantur. Quemadmodum æſtate, & in magnis caloribus terram findi, & rimas agere, in eo præcipuè loco, vbi antea fuit diſrupta, idque ob calorem intenſum, videmus, quæ Nicandri quoque fuit opinio, cùm ait:

Quæ ſunt in corpore plagæ
Rumpuntur, quadamque cutis fuligine marcet.

PRÆTER hæc verò Symptomata, de quibus verba fecimus, inflammatio etiam gingiuarum putreſcentium contingit, dentes præterea ringuntur, vacillant, & emiſſo prius cruore excidunt, & ſanguis non per vngues tantùm, ſed oculorum quoque angulos, mox à fœminæ morſu, vt Aetius memoriæ prodidit, effluit. Quamobrem diligenter ab ea cauere ſibi Nicander monet, infinita alia apud Arabes, & Aetium ſunt ſymptomata, difficultas nimirum reſpirationis & vrinæ reddendæ, vocis item priuatio cum animi deliquio. Quæ omnia ex inſigni ſanguinis & humorum corporis euacuatione,

cùm nerui,& musculi exiccati, munus suũ obire nequeunt, originem ducunt. Illorum enim opera & spiritus fit attractio,& vocis vsus nobis suppetit,vrinę denique expulsio perficitur. Sed posteaquã Nicander Hæmorrhoũ,& accidentia, quæ morsum ipsius comitantur,descripsit, vt deinceps opus hoc suum artificiosa inuentione quadam locupletare veluti possit, rationẽ affert, Quare Hæmorrhous & Cerastes ceu elumbes incedant,quemadmodum asserit,cùm de Hæmorrhoo loquitur ad hunc modum:

Et instar
Ipsius obliquè sua paruula terga Cerastæ
Claudicat. &c.

Fabvla autem quam recenset,hæc est,cùm Menelaus post Troiæ vastationem, & coniuge Helena recuperata, in Græciam redire vellet,tempestate ob ventum Aquilonarem orta actus, ad Nili quoddam ostium,quod tum Canobus vocabatur, nomine à patrono nauis, Canobo dicto, mutuato, appulit. Canobus itaque cùm in sabulo Thonide,ita vocato, quod Thonis eo tempore Ægypto imperaret, vires reficere vellet,pede fortè Hæmorrhoum attigit,qui læsum se sentiẽs morsum inflixit, è quo deinde miserabiliter perijt. Helena ob ipsius mortem vehementer afflicta,accurrit subitò, & ira æstuans,tanto impetu serpentis dorsum calcat,vt totam spinam & neruos,qui eum vinciebant,eximeret, & ab eo tempore Hæmorrhoi & Cerastæ,obliquè & claudicantes veluti proreptant. Huius fabulæ nemo antiquorum, quem ego quidem legerim,præter Aelianũ meminit,qui tamen omnia de verbo ad verbum ex Nicandro descripsit. Vnde Ronsardum quoque, in quodam versu lib. II. Amorum desumpsisse, verum est, cùm dicit:

Meritò sanguis horridæ faciei fuit maledictus
Qui primum serpentes venenosos procreauit:
Non debuisses,Helena,pedibus illos calcans
Renes conquassare,sed perdere prolem.

Remedia porrò quibus vtendũ erit, vt saluti nostræ consulamus, scarificatio sunt & vstio, & siquidẽ pars vitiata ferre possit,eam ex toto præcidere consultius erit,& acria deinde, & quæ validè attrahant cataplasmata imponere, denique ea omnia adhibere,quæ superiore capite sunt comprehensa.

DE

DE SEPEDONE. CAP. XIII.

ΣΗΨ, Σηπεδών, Seps.

SEPEDON, quem & Græci & Latini eodem vtrique vocabulo appellarũt, sic dictus est, quod corpus eorum quos tetigit, statim, idque ob veneni sui malignitatem putrefaciat, quemadmodum suprà cap. VII. à nobis annotatum fuit, cùm diximus, σήπα à Græcis appellari, non vt existimemus hunc ab eo, de quo Nicander paulo antè quã de Aspide egit, scripserat, diuersum esse. Præterquã enim quod hæc duo vocabula idem prorsus significant, nullas etiam discrepantes inter se descriptiones apud Poëtam nostrum inuenimus, taceo quod eadem omnino symptomata in morsu putrefactoris, quem Aetius Sepem appellat, & eius, quẽ Nicãder Sepedonem vocat, contingũt. Præterea nec Plinium de alio serpente quàm Sepedone locutum, nec Dioscoridem quã Sepe, constat, quod fidem mihi facit eadem prorsus esse. Verum equidẽ est Aelianũ duo capita de hoc serpẽte fecisse, sed ex iis quę scribit lib. XVI. nequaquã Sepem à Sepedone distinxisse videtur, nam eadem symptomata huius quoq; morsum comitãtur. Atqui duæ species sunt Sepedonis, vnus enim serpens est similis Hæmorrhoo, hoc est, quemadmodũ Nicander scriptum reliquit, à capite ad caudam vsque perpetuo & paulatim in angustam formam desinit. Alter lacerta Chalcidica

vocatur, propterea quod lacertam repræsentat, quemadmodum facile è II. Dioscoridis libro de Sepe, & v. de aceto, colligere licet. Secundo etenim libro, Sepem, lacertam Chalcidicam appellat, quinto autem Viperarum speciem. Quod Andreas Mathiolus, rei herbariæ peritissimus, è Nicandro probauit, qui in theriacis, cùm scorpionum genera varia descripsisset, statim subdit, Sepem habere corpus exiguum, non dissimile paruis lacertis. Sequitur igitur ab eo, quem Nicander descripsit, diuersum esse, cùm ait:

Inspice, quo benè cognoscas
Corpus sepis, qui similis est prorsus
Hæmorrhoo &c.

QVOD ad aliud Sepedonis genus attinet, suo loco differemus. Seps itaq; Hęmorrhoo corporis figura similis est, sed nõ obliquè ita, & recta potius viperæ instar procedit, quod profecto ab Aeliano lib. xv. cap. xviii. non fuit intellectũ, quo in loco cùm Nicandri versus de verbo ad verbũ reddere vellet, & vnam partem dextrè assequeretur, in altera deceptus fuit: asserit quidẽ Sepedonem Hæmorrhoo similem, & caudam cũ mouetur, habere exiguam. Sed cùm autoris nostri verba, cùm ait, eum dũ surgit curuari, explicare vellet, illud de ingressu intellexit, cum dicit, Per gyros & flexiones graditur, ita vt inspectantium oculis imponat, vt de eius magnitudine iudicare nequeant. Atqui Nicander hanc incuruationem non de vniuerso corpore, sed cauda tantùm, quam Sepedon in altum attollit, & incuruat veluti porci instar, ita vt an longa vel breuis ea sit, non facilè sit iudicare, intellexit. Alioqui autoris nostri locus, cùm eo quod paulò antè dixit, sepedonẽ nimirũ similem esse hæmorrhoo, nisi quod contrario modo ingrediatur, conuenire minimè posset. Si itaq; hæmorrhous in gyrum vertendo se perpetuò incedit, sepedonem non eodem modo proserpere sequitur. Similis error est viii. lib. historiæ Pausaniæ, vbi cùm mortem Ægypti Arcadiæ regis describit, cum à Sepe læsum fuisse dicit, quem ita depingit. Viperæ, inquit, similis est minimæ, cineris colore, maculis ex interuallo varius, lato capite, angusta ceruice, aluo maiori, cauda breui, obliquo incessu quasi cancer, quod & cerastæ serpenti proprium est. Hæc verba sunt Pausaniæ, qui Sepem vidisse se affirmat. Necesse tamen est, vt aut ipse deceptus, aut Nican-

Nicander falsus fuerit. Verũ equidem eſt, quod noſter quoque autor ſcripſit. Ceraſtem obliquè incedere, ſed hic tamen minimè. Qua propter cũ præcipuus ſcopus fuerit Nicãdro, ſerpentes oculis ſubijcere, non eas tantùm, quarũ naturam aſſiduo ſtudio exploraſſet, atque calleret, ſed quas ipſe quoq; (neq; enim alioqui tam diligenter ab eo fuiſſent deſcriptæ) vidiſſet, ſatius eſſe iudico, illius opinioni inſiſtere, quam vt his quæ contrario modo à Pauſania ſcripta ſunt, fidem adhibeamus. Sed redeamus ad noſtri ſerpentis deſcriptionem. Eſt autem, vt dixi, ſimilis Hæmorrhoo, niſi quod recto tramite incedit, & cornua nulla habet. Colore eſt pallido, ſeu potius diuerſicolor, quem Nicãder hirſuti tapetis colorẽ appellat, cum ait: *Et color hirſuti, qualem eſt ſpectare tapetis.* Scholiaſtes Græcus hoc de colore coccineo intelligi debere voluit, nam vt plurimum (inquit) Tapetes hoc colore conſpiciuntur, crediderim tamen, cùm tapetes ferè ſint perpetuo diuerſicolores, autorem noſtrum dicere potius voluiſſe, Sepedonem inſtar tapetũ, diuerſis coloribus eſſe ornatũ. Auicenna preæterea aſſerit, Sepem, quem ſua lingua Helſni appellat, habere ſecundum corporis longitudinem radios diuerſorum colorum, quod me mouit, vt dicerem hunc colorem potuiſſe eſſe pallidum, propterea quod Athæneus antiquiſimum poëtam allegans, mulierem timidam tapetis colore eſſe dicat. Metum itaque pallor ſtatim excipit, & ob hoc tapetes antiqui pallido colore fuiſſe videntur, & hæc ratio non vſque adeo inconueniens eſt. Aetius enim de Sepe ait, eum habere vniuerſum corpus multis albis notis reſperſum.

INTER accidentia verò quæ ad morſum ipſius ſequũtur, primũ eſt dolor vehemẽtiſſimus, qui ob venenũ, quod vnum ex omnibus maximè adurẽs eſt, & putre faciens, cõtingit. Pili deinde è toto corpore effluũt, quod venenũ non per internas tantũ, ſed externas etiã partes ſparſum, radices pilorum putrefacit atq; corrodit, & per totã cutim expanſum, ſubalbidã eam reddit. Quod vitiũ à Græcis ἄλφος, Latinis vitiligo dicitur, præcipuè vero quibuſdam in locis, color quidam albus & aſper exoritur, qui ad ima vſq; penetrans, vniuerſam cutim inficit, eamque defœdat, quæ ſpecies ſub priore comprehenſa, à Græcis & Latinis vno nomine Leuce dicitur.

Et

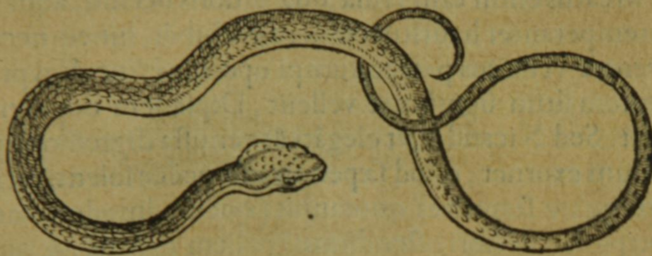
Et quia nostra lingua, nõ ita vocibus, quemadmodũ Græca, abundat, in Nicandri versione, pluribus verbis significare eas coactus fui. Pręter hęc symptomata Aetius adhuc alia quoq; adiungit, profluuium nimirum sanguinis è vulnere, quod commune est omnibus ictibus venenosis, & paulo pòst saniẽ graueolentem, & tumorẽ denique in parte vitiata, ob putredinẽ incipientem, quæ vniuersum corpus tandẽ ita occupat, vt caro putrida tota, idque breui temporis spacio absumatur. Quod elegantissime à Lucano lib. IX. cũ ita ait exprimitur.

Miserique in crure Sabelli
Seps stetit exiguus, quem flexo dente tenacem
Auulsitque manu, piloque affixit arenis.
Parua modò serpens: sed qua non vlla cruentæ
Tantum mortis habet, nam plagæ proxima circum
Fugit rapta cutis, pallentiaque ossa retexit.
Iamque sinu lapso, nudum est sine corpore vulnus:
Membra natant sanie: suræ fluxere: sine vllo
Tegmine poples erat, femorum quoque musculus omnis
Liquitur, & nigra distillant inguina tabe,
Dissiluit stringens vterum membrana, fluuntque
Viscera: nec quantum totum de corpore debet,
Effluit in terras: sæuum sed membra venenum
Decoquit: in minimum mors contrahit omnia virus
Vincula neruorum, & laterum textura, cauumque
Pectus, & abstrusum fibris vitalibus, omne
Quicquid homo est, aperit pestis: natura profana
Morte patet: manant humeri, fortesque lacerti:
Colla, caputque fluunt. Calido non ocyus austro
Nix resoluta cadit, nec solem cera sequetur.

SIC itaque ob huius putrescẽtis veneni malignitatẽ, non spiritus tantũ euincuntur: sed vniuersum quoq; corpus, non secùs, quàm si ignis id peruasisset, cõsumitur. Sed hoc profectò nõ huius serpẽtis veneno tantũ, sed omni putredini, quæ aliqua ex parte materiam venenosam coniunctam habet, cõmune est. Quemadmodũ in peste, quæ statim ad frequẽtes pluuias sequitur, euenire videmus, quotidiana enim experiẽtia constat, particulã in qua bubo pestilens, seu carbunculus, vel alius tumor apparuerit primùm, tanta putredine corripi vt quandoq;, imo vt plurimũ vnà cum vita totũ membrum pereat,

pereat, & absumatur, quemadmodū bene Hippocrates lib. III. Epidem. monuit, post annum pluuiosum, & putrilaginosum, quam plurimos & cutis & carnis, neruorum deniq; & ossium, & quod magis est brachiorum, in vniuersum iactură fecisse. Remedia vero aduersus sepis morsus similia debent esse his, quæ suprà de Vipera & Ceraste posita sunt.

DE DIPSADE. CAP. XIIII.

Διψάς, Dipsas.

DIPSAS quam & Græci & Latini eodem nomine vocarunt, sic dicta est, quòd ij qui ab ea sunt percussi, siti intollerabili & quæ extingui non potest, cruciantur. Est autem hic serpens è genere Viperarum, vt quidam putant, vel Aspidis iuxta aliorum opinionem. Aetius dicit viperæ speciem esse, quæ in maritimis locis reperiatur, longitudine cubitali, & semper ex crassa in tenuem desinat, notas autem habere per omne corpus, fuluas & nigras, & caput angustius. Est tamen Dispas duabus de causis à vipera diuersus, cùm, quod qui ab ea icti sunt, citius interimit, tum quod in cauda paruas maculas nigras impressas habet. Hinc Nicander scripsit:

Exiguæ similis spectatur Dipsas Echidnæ,
Sed festina magis mors ictos occupat ægros,
Parua & lurida, cui circa vltima cauda nigrescit.

AVICENNA dicit collum habere magnum, & tergum ad extremū vsq; caudæ nigricans. Prętera eas in Libia & Syria habitare affirmat, quemadmodū Galenus etiam XI. Simplicium scriptum reliquit, quòd eæ regiones aliјs sicciores sint. Signa mortis, quæ à morsu mox apparent, sunt magna siccitas & inflammatio, non internarum tantùm, sed exter-

narum

narum quoque partium : quòd ob magnam veneni ſiccitatem accidit,quod nō ſolū per vniuerſum corpus iam eſt ſparſum , ſed facillimè etiam totū ſanguinem in ſuam naturam conuertit,ita vt quamuis æger indeſinenter bibat, ſatiari tamen nequeat,vt Moyſes quoque in Deuteronomio annotauit. Interim enim dum venenum per corpus fertur , atq; vagatur,fit vt omnes meatus corporis exiccet, & adurat ita, vt eos in ſe inſtar membranæ vel corij ante ignem contrahi faciat. Meatus enim tam vrinæ,quæ ſudoris occluſi, aquá quæ tā intemperanter hauritur effluere prohibēt, hincq; neceſſario ventrē vt exitus pateat, rumpi oportet. Hinc Ægyptij cū ingentem ſitim ſignificare vellent , Dipſadem depingi curabant. Sed Nicander,vt elegāti & venuſta digreſſione poëma ſuum exornet , quod ſæpenumero poëtæ ſolent, rationē affert, quare ſerpentes quotannis (quemadmodum iam in principio huius libri oſtendimus) pellem exuant , & quā ob cauſam Dipſas eam vim habeat , vt tantam in ijs, quos percuſſit,ſitim excitare poſſit. Sic itaque ait: cùm Iupiter maior natu Saturni, hoc eſt, temporis filius , inter duos fratres minores natu hæreditatem diſtribuiſſet, & Neptuno mare , Plutoni verò infernum dediſſet; vt mortalibus pro regni ingreſſu congratularetur , eoſque quod odio proſecuti eſſent, furtumque Promethei detexiſſent , qui inſcio Ioue , ignem de cælo (vt I I. libro , oſtendetur) ſurripuerat , iuuentutis donum largitus eſt. Qui cùm feſſos ſe viderent, eumque amplius geſtare nollent, aſino impoſuerunt . Qui cùm iam magnum benè iter confeciſſet, ſiti æſtuabat, & prope fontem præteriens , Dipſadem cuſtodem illius conſpiciebat, eamque vt aquam haurire, ſitimque explere poſſet rogabat. Cuius voluntati antea obtemperare non voluit, quàm iuuentutem,qua aſinus onuſtus erat,ab eo obtinuiſſet,ita vt deinceps homines orbati iuuentutis dono,quod à Ioue acceperant,ſemper ſenio obnoxij fuerint, & ſerpentes quotannis ſenectam exuerint. Verum quidem eſt , Dipſadem ſitim ab aſino vna cum iuuentute accepiſſe , quo fit vt ij, quos offenderit ,idem morbi & ſymptomatis genus , quod à me iam fuit expoſitum, & ingenioſè à Lucano lib. I X. deſcribitur ſuſtineant . Eadem fabula ab Aeliano quoque ,libro V I. de Animalibus. cap. L I. recitatur . Lucianus etiam ex natura huius

huius ſerpentis, Dialogi, quem ad amicos mittit, ſcribēdi occaſionem deſumpſit, in quo egregiè & mores & naturam ipſius, & ſymptomata quæ morſum ipſius conſequuntur, tranſcriptis tamen omnibus, ex autore noſtro, quem allegat, deſcripſit. Quod verò ad Alexipharmaca attinet, cum his quæ ſuprà de Hæmorrhoo poſita ſunt, ſimilia eſſe debent.

DE NATRICE TERRESTRI.

Cap. XV.

Χερσύδρος, Cherſydrus. Natrix terreſtris.

DIVERSA Natricis terreſtris natura, in cauſa fuit, vt diuerſas quoque appellationes ſortiretur, nam propterea, quod tota hyeme & vere, in ſtagnis & paludibus commoratur, Græci hydrū, hoc eſt, Aquatilem, & Latini natricem quaſi natatricem appellarunt. Deinde cùm calorem ſentit, ſtagna & paludes exiccantem, terram incolit, & tum cherſydrus, hoc eſt, natrix terreſtris, ob diuerſam, hoc eſt, & aqueam & terreſtrem naturam dicitur, id genus animantium Græci ἀμφίβια, quod partim in aquis, partim in terra degant, appellare conſueuerunt. Cùm autem in terra degit, ranis quibus veſcitur, bellum infert. Quam ob cauſam Aratus in Phænomenis ranas cibum Hydrarū vocat. Forma terreſtrem aſpidem, de qua ſuperius locuti ſumus, repręſentat, præterquam quod ceruicem non ita latam habet: cinereo eſt colore, maculis, Virgilio teſte, inſignis, & quemadmodum dixi, partim in aqua, partim in terra degit, quod à Nicandro quoque obſeruatum eſt, & à Virgilio deinde, de verbo ad verbum quaſi his verſibus tranſcriptum:

Eſt etiam

Est etiam ille malus Calabris in saltibus anguis,
Squamea conuoluens sublato pectore terga,
Atque notis longam maculosus grandibus aluum:
Qui dum amnes vlli rumpuntur fontibus, & dum
Vere madent vdo terræ, ac pluuialibus Austris,
Stagna colit: ripisque habitans hic piscibus atram
Improbus ingluuiem, ranisque loquacibus explet.
Postquam exhausta palus, terræque ardore dehiscunt,
Exilit in siccum, & flammantia lumina torquens
Sæuit agris, asperque siti, atque exterritus æstu.

SYMPTOMATA porrò, quæ morsum ipsius comitantur, Nicandro teste, primum est, extrema totius cutis ariditas, præcipuè verò eius, quæ quam maximè vicina est vulneri, idque ob venenum, per vniuersum corpus sparsum accidit. Cùm enim natura siccum sit, exiccat, & cutim rumpit, è qua deinde sanies putrida, & fædi odoris, ortũ è sanguine malitia veneni corrupto habens, profluit. Hinc vniuersi corporis dolor vehementissimus, & ignescens veluti, qui ægrum nunc in hac nunc illa parte miserabiliter diuexat, oritur. In circuitu præterea vulneris tumor liuidus & fætidus ob extinctum calorem natiuũ apparet. Et quia à vaporibus malignis, à veneno ad caput vsque elatis humores liquantur, & extremam corruptionem sustinent, hinc magna oculorum caligo, & bilis plus iusto calefactæ, & per vniuersum corpus delatæ, & in veneni naturam transmutatæ, vomitiones sequuntur. Has inordinatæ totius corporis motiones, ex ægri inquietudine & intolerantia, cum magna omnium membrorum imbecillitate ortæ, excipiunt. Hęc symptomata omnia partim ab autore nostro, qui præcipua tantũ attigit, partim ab Aetio, cap. de Chersydro sunt desumpta. Ælianus lib. VIII. animalium ex Appollodoro refert, Chersydri venenum ita perniciosum esse, vt qui mortuũ tantũ attigerit, statim interimat. Specialia autẽ aduersus hanc feram remedia, quibus antiqui quoq; vtebantur sunt origanum in mortario contusum, & morsui impositum, lixiuium item cum oleo, vel aristolochiæ cortex, & theriaca extrinsecus adhibita, vel per os sumpta, vel aristolochię drachmæ duæ, cum tribus generosi vini vncijs. Vel marrubij succus, & quædam alia, de quibus deinceps in capitibus vniuersalibus agemus.

DE SERPENTE IN VTRANQVE PARTEM REPENTE.

CAP. XVI.

Ἀμφισβαῖνα, Amphisbæna.

SErpens quem Græci & Latini ad ipſorum imitationem Amphisbænam vocarunt, à Gallis Doublemarcheur, vocabulo ex duobus cõpoſito, vt Græcũ quoque nomen, & quemadmodum de cherſydro diximus, appellari poteſt. Sic autem dicta eſt, quod nunc in hanc, nunc in illam partem, hoc eſt, & poſteriorem & anterionem repat. Magnitudine vermem terreſtrem æquat, nec è craſſa in tenuem abit, aliarum inſtar, ſed quemadmodum vermes æquali eſt craſſitie: Hinc factum eſt, vt qui, quo in loco caput eſſet, exactè diſtinguere non poterant, & ex vtraque progredi parte, ad modum nauigiorum, vtrinq; proram habentium eam viderant, bicipitem eſſe exiſtimauerint. Vnde etiam biceps, vt Lucanus aſſerit, dicta fuit. Quod tamen à veritate alienum eſt, quamuis Galenus ipſe idem in libro ſuo de theriaca ſcripſerit: Nã quemadmodum Ariſtoteles de generatione animalium refert, cauſa, ob quam ſerpens biceps aliquando viſus eſt, alia non eſt, quàm quod quandoq; natura monſtruoſè agit, præcipuè in animalibus, quæ vno partu plures fætus ædunt, & cum duo aut tria germina inuicem ſe contingunt, corpus cum multis capitibus, vel cruribus, vel alis procreabunt. Ex hac Ariſtotelis ſententia ſequitur, eum nequaquam duo capita ſerpentibus, niſi quatenus monſtruoſé, hoc eſt, præter naturæ inſtitutum, & communem conſuetudinem hoc accidit, attribuere. Sed redeamus ad noſtrum ſerpentem. Genas habet tàm latas, vt oculos abſcondant, itaque viſu orbatus videatur. Hinc Nicander inquit:

Cuius perpetua cæcum eſt caligine lumen,
Quod latas vtrinque genas, porrectaque menta

Plus alijs alta serpentibus aggere tendat.

PELLEM habet densam & duram, varijs punctis distinctam. Colore est terreo, quem Græci φαιὸν, Latini pullum seu Beticum vel Hispanicum appellant. Hic color non omnino niger est, sed ad nigrū tamen propius accedit, quàm fuscus.

Symptomata porrò, quæ Amphisbænæ morsum consequūtur, non fuere descripta à Nicandro, propterea quod, vt Dioscorides scriptum reliquit, similia sunt his, quæ in viperæ morsu contingūt, vel quia ictus illius tā exiguus est, vt muscarum, vel tam parū periculi affert, vt Aetius scripsit. Et hoc in loco multum inter se Aetius & Dioscorides dissentiunt: Nam si Amphisbænæ morsus, & symptomata, quæ eum sequuntur, similia sunt his, quæ in viperæ morsu accidunt, nequaquā certè dicere oportet, ea similia esse his quæ ex muscarum ictibus oriuntur: nolim tamē accusare illum, vt hunc defendam, neque enim credo Nicandrum in hac historia & sequenti, etiam eius, quod in reliquis omnibus obseruauit, data opera oblitum fuisse: Loco tamen descriptionis symptomatum, de proprietate quadam, qua corium ipsius pollet, nos admonet. Sub principium enim veris, cùm coloni ligna cædentes eam inueniūt, excoriant, & pelle ramum syluestris oleæ, quam Nicander millies coronantem appellat, quod antiquitus in certaminibus & iustis olympicis, victores hac coronarentur, vestiunt, eaque cum manus frigore torpidas habent vtūtur, cum enim aliquandiu tractant, breuissimo temporis spacio recalesiunt. Et videtur sanè Ælianus ad Nicandri verba, de huius pellis proprietate addidisse aliquid, nam vim habere fugandi serpentes ex Nicandri autoritate dicit, quod tamen ex versibus ipsius elici non potest, nisi fortè Ælianus id in alio quodam Nicandri libro, qui ad nos nondum peruenerit, legerit. Quod reliquum est, Amphisbæna prima omnium, & antequā Cicadę canere incipiant, è cauerna sua prosilit, vnde suspicari licet, eam cæteris serpētibus calidius habere temperamentum. Cicadam porrò autor noster nimium Vernalem appellat, quod antequam Ver adueniat, canere incipiat. Galenus porrò libro de Theriaca ait, si hanc feram mulier vterum ferens supergressa fuerit, abortum statim facere, quod fit, (si tamen fieri credere fas est) ob vaporem venenosum, ab huius serpentis corpore elatum, qui fæ-

tum

tum malignitate ſua, naturæ noſtræ infeſta, ſuffocat. Specialem denique huius ſerpentis curationis modum è capite de Vipera huc referri oportet.

DE SCYTALE. CAP. XVII.

Σκυτάλη, Scytale.

CVM Nicandrũ vertere᷎, coactus fui retinere vocabulũ Græcũ Scytale: neq; enim Gallicè reddere potui, niſi linguæ iniuriã facere voluiſſem. Vocabulum etenim Græcum, quo manubrium cuiuſcunque generis inſtrumenti, quemadmodum aſciæ, vel alterius ſignificatur, Gallicè reddi ita non poterat, vt nulla relinqueretur ambiguitas: quam ob cauſam etiam vocabulum Græcum Scytale retinere malui. Sic autem dictus eſt hic ſerpens, quod magnitudine æqualis eſt baculo, in quo ligo inſeritur, vt Nicander aſſerit, cũ ita ſcribit:

Craßior, vt quantum ſolita eſt comprendere lignum
Curua manus ſtrictum quoties tenet ipſa ligonem.

LACEDEMONII olim eodem nomine, genus quoddam literarum ſecretiorum, quas ſuis Imperatoribus mittebant, & à nemine quàm ipſis ſolis intelligi volebãt, appellabant. Accipiebant autem chartam, eamq́ue in baculo ſecundum longitudinem inciſam, inuoluebant, & in ea quod bonum videbatur, ſcribebant, illis, ita vt explicata nihil præter certas quaſdam lineas oſtenderet, è qua ſcriptura nemo præter Imperatorem, ad quem miſſa erat, quicquam vtilitatis capere poterat. Baculum enim habebat pari craſſitie, cum eo in quo ſcriptæ erant literæ, & chartam inuolutam tam concinnè cum eo adaptabat, vt faciliimè quę intus ſcripta erant, lectione aſſequeretur. Et propterea quod epiſtola inſcripta erat baculo ſimili manubrio ligonis, vel alterius inſtrumẽti, ſcytale fuit appellata.

SCYTALE porrò in vniuersum Amphisbænæ similis est, nisi quod crassior est, neq; vt hæc ex vtraque parte progreditur, in cęteris enim prorsus similes sunt, adeò vt non facile sit discernere, iuxta vtram partem aut caput aut cauda sita sint. Verum quidem est, Amphisbænam, vt dixi, non ita crassam esse, æquali etenim cùm vermibus terrestribus, quos Poëtæ, veluti Nicander in Phisiomerijs, quin imo Aristoteles ipse in historia animalium, terræ intestina appellarunt, crassitudine conspiciuntur. Ioannes Lonicerus qui Nicandrum Latinè reddidit, & Petrus Gillius in appendice quadam in Ælianũ scripta, cum poëtæ nostri mentem non satis assequeretur, scytalen crassitudine manubrium ligonis, longitudine verò vermes terrestres æquare, affirmat. Quod tamen Nicander minimè voluit, sed cum Scytalen crassiorem Amphisbæna esse proposuisset, eam crassitudine ligonis manubrium, Amphisbænam verò terrestres vermes tãtum æquare dicit. Decepti itaque fuerunt, quod vocabulum Græcum ad Scytalẽ, non Amphisbænam referri debere crediderunt. Habet hæc serpens præ cæteris omnibus peculiare aliquid. Prima enim ex omnibus cubile suũ relinquit. Et exuuijs positis more reliquarum omnium, ad locum quendam sibi familiarem secedit statim, nec fœniculo, vt aliæ omnes, vescitur, hinc factum existimo, vt Latini eam Cæciliam, quasi cæcam dicas, quod fœniculo abstineat, ne visum recuperet, appellauerint. Cæciliam tamen Typhlopem potius, quæ vulgari quoq; lingua Typhline dicitur, esse crediderim. Gillius libro citato, Scytalen cõtrà & è cauerna sua exire, & fœniculo vesci asserit. Ex quo certè apparet, eum tam hunc, quàm alterum Nicandri locum perperam intellexisse: Expresse enim autor noster, hanc illi præ reliquis omnibus proprietatem attribuit. Solinus & post hunc Odoardus Wottonus lib. VI. de differentia Animalium, Scytalen tanta tergi varietate præfulgere asserit, vt notarum gratia videntes retardet, & quoniam reptando pigrior est, paulatim appropinquet, eosque offendat. Dioscorides postremò eadem accidentia Scytalæ, quæ Viperæ morsum comitari scripsit, ideoque curandi rationem inde desumendam esse.

DE

DE BASILISCO REGE SERPENTVM.

CAP. XVIII.

Βασιλίσκος, Basiliscus, Regulus.

IVERSÆ & admirandæ, quas varij Basilisco attribuunt autores, proprietates, in causa fuerunt, vt cogitarem historiam ipsius vel fabulosam esse, aut scriptores saltem qui aliquid de eo commentati sunt, vel literis prodiderunt vnquã, & oleum & operam perdidisse. Affirmare enim velle cum Galeno, in libro de Theriaca, Basiliscum oculorũ radio tantùm, & sibilo simplici eos qui vel audiunt vel vident, vel ab eo cõspiciuntur interimere: id profectò dubitandi ansam mihi præbet, tantũ etenim abest, vt qui hæc scribit, cum viderit, vt difficillimum sit inuenire quenquam, qui verum hac in parte narrare possit, cùm si attentius contemplari eum vellet, subitò vel ob intuitum vel ob sibilũ ipsius extingueretur. Galenus, etiam libro x. de medicamentis simplicibus, se eum nunquam vidisse fatetur, & historiam eius in dubium vocare videtur. Et profectò nõ minus à ratione alienum est, asserere eum ex antiqui galli ouo gigni, quemadmodum vulgus credit, aniles enim hæ sunt fabulæ, & ex diametro cum rationibus naturalibus, vt egregiè Albertus Magnus scriptum reliquit, pugnant. Quæ fidem etiam mihi faciunt, hæc omnia esse falsa, taceo quod Nicander nullam prorsus de his mentionem facit, cùm tamen Poëtæ sæpe numero opera sua huiusmodi fabulis locupletare soleant, id quod à poëta nostro pluribus in locis sedulò præstitum fuisse vidimus. Neque propterea affirmare ausim, nullos omnino inueniri Basiliscos: Existimo tamen minus perniciosos esse, quàm vulgo habentur. Verum quidem est eos ex serpentibus venenosissimos esse, imo serpentibus ipsis Nican-

dro teste exitiosos, cum reliquos serpentes omnes, cùm vel ad pastum accedunt, vel ab eo redeunt, cùm serpere basiliscum vident, subitò fugam dare, eique locum relinquere, affirmat. Ex sibilo enim ipsius, & de præsentia ipsius & discessu certi sunt. Basiliscus porrò serpens est longitudine trium palmorum, corpore flauo, capite acuto, in quo tres habet eminentias, maculis subalbidis insignitas, ad diadematis formam, ob quam etiam causam rex serpentum fuit dictus. Cùm progreditur anteriorem corporis partem in altum attollit, & erectus incedit, & in eundo posteriore tantùm parte adiuuatur. Quam ob causam Ægyptij in Hieroglyphicis, cùm æternitatem denotare vellent, Basiliscum in columna, eleuato extremè capite, collocare consueuerant. Tanta præterea veneni vi pollet, vt mortuum etiam, bestiæ aut auiculæ, vbi fædum cadaueris odorem perceperunt, attingere non audeant. Quod si fortè aliquid de eo comederint, subitò moriuntur, imo idem contingit, (quemadmodum aliqui literis mandarunt) si de corpore quod ex ipsius morsu perijt, aliquid assumant. Aërem præterea circumuicinum ita inficit (siquidem vera sunt, quæ de eo scribuntur) vt inde & arbores & herbæ emoriantur, tam perniciosus est & pestifer. Refert Solinus, Pergamenses, magnam pecuniæ summam pro basilisci cadauere numerasse, quod de summa Apollinis templi parte suspenderunt, ne vel aues vel araneæ eò appropinquare possent. Scribunt quidam eum sibilo solo animantia interficere, hinc Ægyptij in Hieroglyphicis eum depingere solebant, vt maledicum significarent. Quemadmodum enim Basiliscus solo sibilo, ita maledicus sola voce interemit, quã ob causam Lucanus ita scripsit:

Sibilaque effundens cunctas terrentia pestes,
Ante venena nocens, latè sibi submouet omne
Vulgus, & in vacua regnat Basiliscus arena.

ALIQVI porrò è scriptoribus non contenti scripsisse Basiliscum solo oculorum radio interimere, paulò vlterius sunt progressi & affirmarunt, si quis eum baculo tantum cõtrectet, veneni vim tam subitò, ita vt visum quoque effugiat, secundum longitudinem ad manum vsque delabi, vt statim

eam

eam corrumpat,& putrefaciat. Hinc Lucanus ſcripſit:

Quid prodeſt miſeri Baſiliſcus cuſpide Mauri
Tranſactus? velox currit per tela venenum,
Inuaditque manum:

SCRIBVNT nonnulli, ſi equum Baſiliſcus attingat,non equum mori tantùm, ſed & eum qui inſidet, atque id tam facilè à Baſiliſco fieri poteſt, quam manuum & brachiorum torpor à torpedine induci, de quo in ſequentibus agemus. At qui ſagax natura, ne eiuſmodi peſtem abſque capitali inimico relinqueret, muſtelam creauit, quæ tanta vi aduerſus Baſiliſcum pollet, quanta ipſe contra homines, quod vero conſentaneum eſſe poteſt. Experientia quippe conſtat, leonem, quamuis vnus ex omni animantium genere maximè ſit audax & furioſus, timere tamen ſibi à gallo, qui tamen reſpectu illius imbecillis prorſus eſt, & reſiſtere minimè poteſt.

Sed accedamus tandem ad Symptomata, quæ Baſiliſci morſum comitari ſolent. Quorum primum eſt maxima totius corporis inflammatio, idque fit ob vehementem calorem per omnes venas & arterias ſparſum, & ſucceſſione quadam reliquis quoque membris communicatum, atque ita caro corrumpitur, putrefit,& fruſtulatim decidit. Eſt & aliud iuxta Eraſiſtratum ſymptoma, hoc eſt, quod plaga ſubaureo colore tingitur,ob ſanguinem mutatum in flauam bilem, cùm enim tenuiori ſui parte putreſcit, facile in eam conuertitur. Aliud præterea ab Aetio adijcitur, pilorum ſcilicet profluuium, quod contingit ob veneni quandam portionem, quæ eſt intra cutem & carnem, quæ ſua malignitate radices pillorum exedit, quemadmodum ſuprà demonſtratum eſt. Et vt ſummatim omnia complectar, tam ſubita mors ipſius morſum excipit, vt Aetius ipſe ſuperuacaneum exiſtimauerit, remedia aduerſus ipſum præſcribere, propterea quod tam repentina ſpirituum diſſolutione facta, fieri omnino nequeat vt opportunè remedijs occurratur. Verum quidem eſt,Eraſiſtratum imperaſſe,potum è drachma Caſtorij cum vino,vel papaueris liquore, ſed antequam finē huic capiti imponamus,notare oportet elegantiſſimū cognomē,quod coruo autor noſter tribuit,de natura illius deſumptū. Coruū itaq; cū pluuiæ adſunt, crocitare ait,

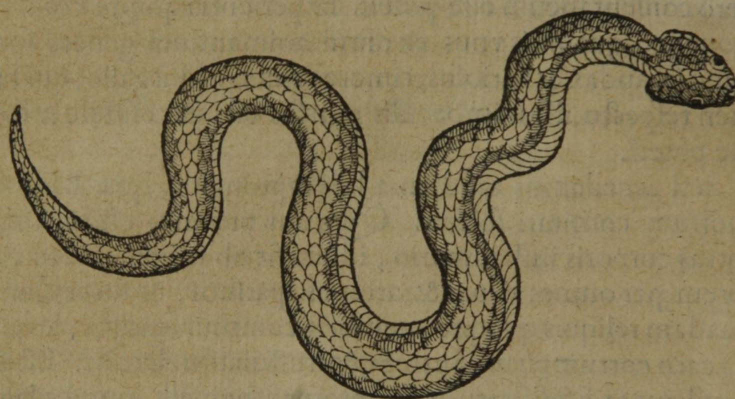
& poëtæ ſimili ratione coruos & cornices pluuię nuncias appellarunt, antequam enim pluat vehementius quàm aliàs crocitare ſolent, quod ab Arato his verſibus deſcriptum eſt.

Quandoque corui & crocitantes graculi
Futuram pluuiam pronunciant.

Et Virgilius in Georg.

Tum cornix plena pluuiam vocat improba voce,
Et ſola in ſicca ſecum ſpaciatur arena.

DE DRYINO, SEV QVERCVLO. CAP. XIX.

Δρυΐνος, Χέλυδρος, Dryinus, Chelydrus, Querculus.

DRYINO ſeu querculo nomen inditum eſt à quercubus, quod illi cum his perpetuæ intercedant inimicitiæ. A Gręcis Chelydrus etiam dicitur, quòd ſit cute aſpera admodum, quemadmodum chelone, hoc eſt, Teſtudo, hinc quod ſquámas habeat aſperas & rudes, dicta fuit. Hinc etiam Dryinus, quia tergum habet aſperrimis ſquammis obductum, Chelydrus dictus fuit. Latinè ſquarrus dici poſſet. Sic enim cutem callis pleną, qualis eſt Agricolarum, & aliorũ qui laboribus paulò vehementius ſunt addicti, appellát. Alij hunc ſerpentem Hydrum vocarunt, hoc eſt, aquatilem, quẽ paulo antè natricem appellauimus, vel cherſydrum, quòd perpetuò ferè in vallibus, lacubus & locis paludoſis deliteſcat. Eſt autem Dryinus ſerpens longitudine duorum cubitorum, aut circa, corpore obeſo, & aſperrimis ſquammis, quem-

quemadmodum dixi, obducto, colore in tergo ſubatro, & qui magis ad nigrum accedit, caput habet cherſydro ęquale, latius culum tamen, & non ita acutum. Odorem verò tam fœtidum emittit, vt etſi quis eum non videat, de ipſius tamẽ præſentia certus eſſe poſſit. Fœtor talis ferè eſt, qualis à glutine, quod ex equinorũ tergorum præſegminibus, tum cum parantur vt corium ex ijs conficiatur, emanat, eleuatur, hoc eſt, poſteaquam iam diu ſtetit in loco humido, vbi varijs rebus permixtum, odorẽ tetrum acquiſiuit. Hinc opifex illud ſumit, extendit, & carnem putridam ferramẽto tereti abradit, & extremitates corij reſecat, quæ alioqui nullum præſtabant vſum, eaſque collam ſeu gluten appellat, propterea quòd, quemadmodum ego exiſtimo, ex his fruſtis reſectis gluten illud fortius, quo fabri lignarij vtuntur, conficitur. Propterea Nicander cùm de hoc ſerpente ſcribit, ita ait:

Grauis itaque à corpore fœtor,
Qualem dant madidæ, corij præſegmina, ſordes,
Quas tereti radunt ab equino tergore ferro.

Hinc Virgilius graues nidore Chelydros appellauit.

HELLESPONTVS autem his ſerpentibus abundat, qui tam malefica, parataque ad nocendum vi ſunt, vt calcati ſolùm, pedes hominis cute nudos relinquant: totiſque cruribus tumorem laxum, quem ædema vocant, copioſum excitent. Adhæc, quod multò magis eſt mirabile, tantus eſt huius maligni veneni feruor, vt ſi quis curationem adminiſtrare velit vitij, eius excoriari manus, etſi quis vlciſcendi ſtudio interimat, eum praue admodum olere, illoque ſuo fœtore omniũ aliorum odorum quantumuis præſtantium ſenſum auferre. Autor etiam noſter inter ſymptomata morſus ipſius primũ odorem ſuffocantem veluti eſſe dixit, qui in omnia membra ſeſe diffundit, quod fit ob veneni vim. Nam cùm ſubtile admodum ſit, & loci, vnde proficiſcitur, naturam ſeruet, facilimè per omnes corporis partes ferri ſolet. In circuitu deinde loci vitiati, ſanguis, qui ibi ob doloris vehemẽtiam collectus fuerat, vicinitate loci corruptus, tanquam putridus nigreſcit, & ſtatim etiam vniuerſam cutem in tumoris ambitu eodem colore tingit. Et quod magis eſt, mentis angor ægrum occupat, tam ob dolorem quem ſuſtinet, quàm quod veneni portio quædam cerebrum quoque obſedit. Deinde cutis quæ

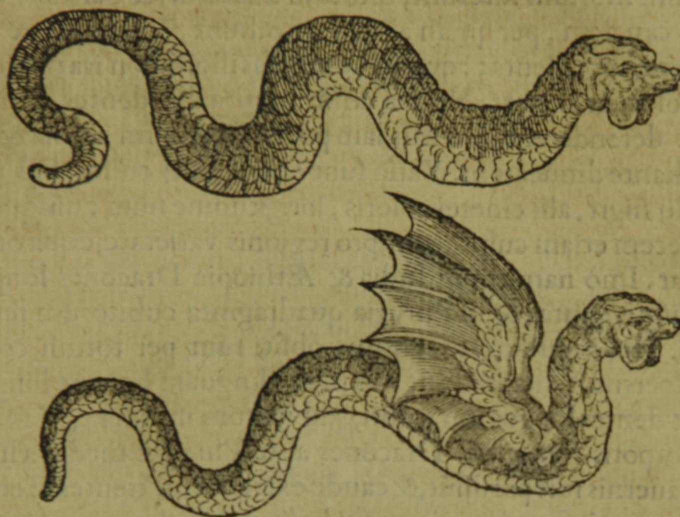
anteà ſana erat, flaccida & arida veluti redditur. Quemadmodum ea quoque quæ eſt in circuitu loci vitiati, veneni malitia putreſcit, à quo quicquid tangitur, corrumpitur. Sed poſt hæc omnia quo venenum magis ſeſe immiſcet, hoc clarius ſigna futuræ mortis apparere incipiunt, vt eſt oculorum caligo, quæ fit ex imbecillitate naturæ ſuccumbentis & ſpirituum, qui iam titubare incipiunt, penuriam. Quidam ex illis alta voce clamant, & deinde cum flatu ventris vitam quoque amittunt, ob vehementem totius corporis ſiccitatem, è qua & veſicæ collum, & vrinæ ductus exiccati ita in anguſtum cõtrahuntur, vt nec flatus, nec vrina exire poſſint. Quæ ſigna omnia peculiarem veneni malignitatem cum vehementiſſima ſiccitate coniunctam liquidò demonſtrant. Sæpenumerò tamẽ accidit ob diuerſitatem tẽperaturarum, vt venenum liquefaciens humores corporis cõtrarium omnino agere videatur. Hinc Nicander antequam ſigna ſuprà poſita deſcriberet, ſic ait:

Torpenſque veternus
Ingruit & crebris quaſi ſingultibus ægri,
Nunc ſimilem felliuomitum, nunc ſanguinolentum
Eÿciunt, ipſumque malum facit arida labra.
Poſtremoque grauem fundit per membra tremorem.

HVMORES itaque in capite fuſi, hominem ſomnolentum reddunt, & cùm inæqualiter ſpirituum vias obturant, vniuerſi corporis tremorem inducunt. Qui verò in ventriculo fuſi, hinc inde fluitant, quia eum implent, & irritant, ſingultum aut vomitum ſanguinolentum ſeu bilioſum excitant. Remedia porrò quæ huc faciunt eadem prorſus ſunt cum cherſydro.

DE

DE DRACONE
Cap. XX.

Δράκων, Draco,

VARIÆ ſunt ſpecies Draconum inter eos quos terreſtres appellamus, præter eum qui à mari marinus appellatus eſt. Quidam enim in montibus, quidã verò in paludibus degũt, & quandam inter ſe iuxta Philoſtratum diſſimilitudinem habent. Differunt prætereà regionum, in quibus & geniti & educati fuerunt, varietate. Siquidem fidem adhibere poſſumus his quæ de Draconibus Lybicis & Indicis memoriæ prodita ſunt, quæ fabuloſa potius mihi quàm veriſimilia videntur. Quidam dicunt Draconem è lupa, quam aquilo cooperuit, naſci, & habere roſtrum & alas ſimiles aquilæ, caudam verò & pedes lupæ, tergumque varijs coloribus ſerpentis inſtar inſignitum. Sed nos veritati adhærentes, dicemus Draconem ſerpentem eſſe, triplici dentium in qualibet maxilla ordine, oculis magnis & tam acutè cernentibus, vt Poëtæ eos cuſtodes Theſaurorum conſtituerint. Sub mento duo magna palearia barbæ inſtar propendentia habent, felle tincta, hoc eſt, ruffa: bilis enim rubra eſt ſeu flaua. Verorum porrò Draconum duæ ſunt ſpecies.

Quidam

Quidam enim ex ijs alati ſunt, quidam verò abſque alis. In cæteris enim prorſus ſimiles ſunt. Os habent paruum, nec dum morſum inferunt, multum dilatatur, & paruum veluti canalem, per quem aërem attrahunt, linguamque mouent, repræſentat: quo fit vt morſus illorũ non ita magnum dolorem excitet. Neque enim natura illis dentes dedit vt ſe defenderent, ſed caudam potius, qua cum aquila & elephante dimicarent. Vario ſunt colore. Alij enim ruffi ſunt, alij nigri, alij cinerei coloris, longitudine ſunt quinque vel decem etiam cubitorum, pro regionis varietate, è qua oriuntur. Imò narratur in India & Æthiopia Dracones longitudine triginta, & in Phrygia quadraginta cubitorum reperiri. Hi (inquiunt) ſquammis obſiti ſunt per totum corpus aſperrimis, hiante ſunt oris rictu, linguam habent longam, & dentes longos inſtar apri, quibus cum mordent, etiam oſſa corporis frangunt. Dracones autẽ Phrygiæ media æſtate è cauernis ſuis proſiliũt, & caudę extremo innitentes ſe erigũt, & apertis faucibus, vi oris ſui halitus auiculas etiam altiſſimè præteruolitantes attrahunt. Scribunt inſuper quidam, eos integram ouem deuorare, oſſaque deinde, & reliqua nutritioni inepta foras eijcere. Crediderim tamen pleraque hæc, quemadmodum & plura alia, quæ ex illorum officina, qui anteà hæc literis mandarunt, profecta ſunt, à veritate aliena eſſe. Dracones autem, ſicut diximus, veneno carent, & aſpectu ſunt iucundiſſimo, & quod magis eſt è corpore illorum remedia quædam aduerſus morbos quoſdam, imò venena ipſa colliguntur: quo factum eſt vt Ethnici eos in ſummo honore haberent, & Æſculapio medicinæ inuentori (quem Nicander Pæonium, quod Apollinis, qui aliàs Pæon appellabatur, filius fuerit, vocat) conſecrarent, dicerentque eos aliàs in monte Peletronio ab eo fuiſſe nutritos, quod ab autore quoque noſtro, & poſt eum à multis alijs Poëtis fuit annotatum. Quos tamen ab Æſculapio nutritos fuiſſe Dracones aiunt, ij iuxta Pauſaniæ ſententiam mitiores & benigniores ſunt, & in Epidauro tantùm oriuntur. E quibus vnus Romam, vt peſtem quæ eo tempore graſſabatur, profligaret, abductus fuit. Lucianus in Dialogo, quem Pſeudomanten inſcribit, artificioſè fraudes impoſtoris cuiuſdam enumerat, qui

qui cum Draconem ſe eadem natura præditum habere diceret, inſtar vatis cuiuſdam magni, adorari ſe patiebatur. Vbi notandum, quòd etſi Draco ſui natura minimè ſit exitioſus, talis tamen ob locum, in quo habitat, effici poteſt. Quod ita ſe habere in reliquis quoq; ſerpẽtibus animaduertimus, qui in regionibus frigidis minus certè pernicioſi ſunt, quàm calidis. Hinc Lucanus lib IX. ita ſcribit.

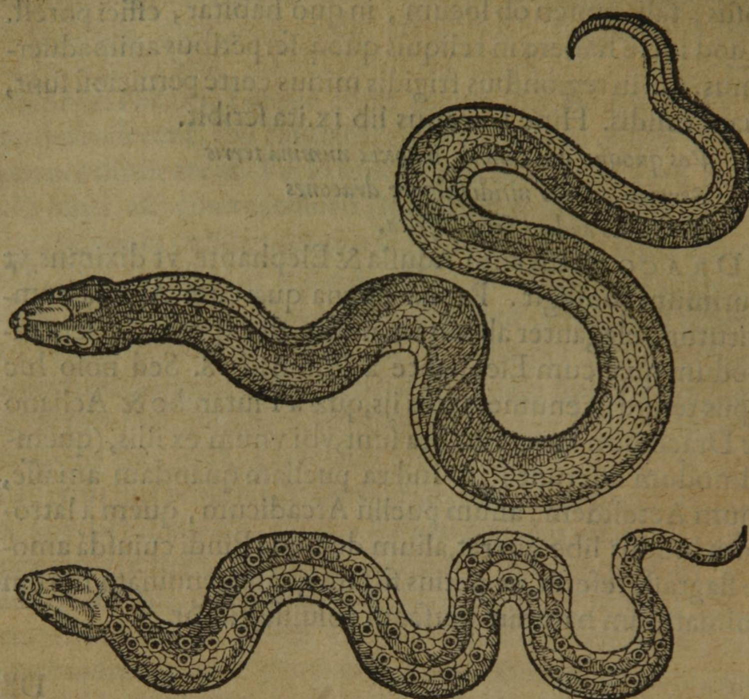
Vos quoque qui cunctis innoxia numina terris
Serpitis, aurato nitidi fulgore dracones
Peſtiferos ardens facit Africa.

DRACO alatus cum Aquila & Elephante, vt diximus, vt plurimum confligit. Prima pugna quæ cum Aquila committitur, eleganter ab autore noſtro eſt expreſſa, quemadmodum quæ cum Elephante à Plinio lib. 8. Sed nolo hîc tẽpus terere in enumerandis ijs, quæ à Plutarcho & Aeliano de Draconum amore ſcripta ſunt, vbi vnum ex illis, (quemadmodum aſſerunt) in Iudæa puellam quandam amaſſe, alium Aetolidem, alium puellũ Arcadicum, quem à latronum inſidijs liberauerat, alium denique Pindi cuiuſdã amore flagraſſe referũt, ne potius fictam quàm genuinam horum animantium naturam perſequi voluiſſe videar.

DE

DE SERPENTE MILIARI.

CAP. XXI.

Κεγχρίτης, Cenchrene, Miliaris.

MILIARIS serpẽs à Græcis Κεγχρίτης dicitur, quòd colore circa ventrem sit viridi, miliumq́; plantam referat, vel quia, cùm milium floret exitiosior sit. Nicãder Leonem appellat, quòd æquè sit ferox & crudelis. Quidam etiam Iaculum vocarunt, propterea quod cùm damnum alicui inferre voluerit, in iaculi modum inuolat. A Iaculo tamen discrepat, vt ex duabus imaginibus, quas ex Petro Bellonio desumpsimus, hucque retulimus, quorum prima Miliarem, altera Iaculum repræsentat, videre licet. Hic serpens communiter cubitorum binum longitudine esse traditur, quamuis sæpe numero & crassitie & longitudine differat, corpore tota à crassicie in exilitatem desinit, & colore circa ventrem vt plurimum est viridi. Reliquum enim corpus varijs coloribus

bus eſt ornatum : quod Nicander ipſe teſtatur. Inuenitur præcipuè in Lemno inſula, in quá Vulcanus aufugiſſe, vt ferrum ibi elaboraret, à Poëtis fingitur. In inſula Samo quoque ſeu Samothracia frequens eſt. Ambæ auté ſitæ ſunt in mari Mediterraneo, Thraciam verſus è regione Reſcynthidis oppidi Iunoni ſacri, & fluuij Hebri, Zonæque montis, antrique Zerinthij, & quercus Oeagridę, quę ab Orpheo denominata eſt, quam dulcedine cantus ſui ad ſe pertraxerat. Quæ loca omnia in Thracia ſita ſunt, vicina (quemadmodum dixi) inſulæ Samo, ſeu Samothraciæ, in qua mons Moſichlus eſt, iuxta Græcum interpreté. Porrò accidentia, quæ miliaris morſum comitantur, eadem prorſus ſunt cum vipera, vt ſcriptum reliquit Ætius, ſed inter omnia autor noſter vnum præcipuè annotat, aquæ nimirum in ventre collectionem, quæ ob veneni facultatem accidit potiſſimum, quod humores liquat, eoſque in aquam permutat. Et quia ſerpens hic perpetuò recto tramite incedit, vt Lucanus aſſerit, ruboſque & ſpinas fugit, Nicander admonet, ſi fortè cui obuium ſeſe faciat, vt per viam obliquam ſeu tortuoſam & ramis opacam ſalutem procuret. Aliud quoque circa naturam huius peſtiferæ feræ obſeruauit, quòd nimirum cùm aliquem (ſiue homo ſit, ſiue bellua) attigit, eum cauda proſternere tentat, eoque humi arctè comprehenſo, ſanguinem in ea thoracis parte, quæ eſt circa clauiculas exugit. Remedia partim cum viperæ morſu communia habet, partim etiam vulneri applicari poſſunt, qualis eſt Saturcia, & ruta ſylueſtris in puluerem redactæ, & Saracenicæ radix, & Gentianæ per os ſumptæ. Iaculus poſtremò ſuprà expreſſus, longitudine eſt trium palmorum, & craſſitudine digiti minimi, colore eſt cinereo, qui tamen ad lacteum vergit, ſub ventre tamen totus candicat, & in vniuerſo corpore exiguis maculis, latis tamen, lenticulæ inſtar, quas circulus albus circundat, diſtinctus eſt. Morſus eius eodem modo, quo Miliaris curatur.

DE

DE STELLIONE. CAP. XXII.

Ἀσκάλαβος. Stellio.

STellio à Græcis ἀσκάλαβος vel ἀσκαλαβώτης seu, γαλεώτης à Latinis Stellio appellatur propterea quòd in dorſo maculas quaſdam paruas ſtellæ ſimiles habeat. Eſt autem hic ſerpens de genere lacertarum : de qua Ouid. lib. VII. Metamorph. eãdem fabulam cum Nicandro noſtro deſcribens, cùm ſic ait:

Paruaque minor menſura lacerta eſt

Et paulò poſt.

Aptumque colori.
Nomen habet varijs ſtellatus corpore guttis

HIC porrò ſerpens rore & araneis tantum veſcitur, cum quibus perpetuò bellum gerit, quemadmodum Plinius refert. Hinc Andreas Matthiolus in doctiſſimis ſuis in Dioſcoridem commentarijs Stellionem eam lacertæ ſpeciem eſſe exiſtimauit, quam vulgus Italorum Terrantulam vocat, propterea quòd tota hyeme, vt & ſtelliones, in foraminibus domorum & ſepulchrorum antiquorum latitet. Menſibus enim quatuor frigidiſſimis Stelliones ſeſe abſcondunt. Et hinc qui venantur eos, eliciũt eos, vt cuticulã habere poſſint, quam, ſingulis annis, ſerpentum inſtar, exuunt, quam peculiari quadam vi aduerſus comitialem morbum pollere dicunt. Quamobrem tota æſtate inſidiæ illis ſtruuntur, vt de loco, in quo verſantur exactè conſtet, & commodius vere capi queant. Niſi enim hac ratione circumuenirentur, pellicula haberi non poſſet, quam exutam ſtatim deuorant. Hæc animalcula, quemadmodum Nicander ſcribit, in medijs Thraciæ inſulis, & Italia quoque ſecundum Ariſtotelem cõmorantur.

morantur. Morſus eorum exitioſiſſimus eſt, & naturali aſtutia, vt damnum nobis inferant, præditi ſunt, vt Plinius affirmat. Perpetuæ prætereà illis cum Scorpionibus ſunt inimicitiæ, ita vt morſibus quoque illorum medeantur, & contrà, ſi quos ſtellio momorderit, illi aſſiduè dolent, & locus affectus liueſcit. Quorum ſymptomatum nulla ab autore noſtro facta eſt mentio, quòd ex ijs, quæ ſuprà de ſerpentibus ſcripſit facilè colligi queant. Poëtico tamen more ſtellionis ortum proſequitur, hoc modo. Ceres, cum Proſerpinæ filiam à Plutone raptam per vniuerſum orbem requireret, hoſpitio à quadam vetula in Celeæ domo fuit excepta, cui nomen erat Metaniræ, ſeu Menalippæ, quæ filium habebat Abantem, vt vult Græcus interpres, vel ſtellam, Ouidio teſte, qui cùm moleſtè ferret matrem Cererem in domum recepiſſe, ludribrio eam habet, & ſacrificia ipſius deridet. Vnde irata Ceres eum in ſtellionem conuertit. Vide Ouidium loco citato. Sed poſteaquam Nicander ſpeciatim de qualibet ſerpentum ſpecie diſſeruit, quarum morſus exitioſi ſunt, aliarum deinde meminit, quæ quia non ita ſunt noxiæ, nihil prætereà de ijs in medium affert. Quales ſint Elopes Lybiæque & Myagri ſic dictæ, quòd muribus veſcantur, & in capite lineas quaſdam albas, exiles, coronæ inſtar circumferant. Huc referendæ etiam ſunt, quæ cæcæ dicuntur, Typhlopes nimirum, ſeu Cæciliæ, & quæ à iaculo denominantur, & eæ quæ Moluri vocantur. Notandum tamen hic eſt apud Lucanum ſerpentis quoddam genus, quod Iaculum appellat, inueniri, quod arbores ſcandit, & iaculi inſtar in prætereuntes inuolat, vt eodem in loco affirmat. Sed Nicandrum aliter ſenſiſſe exiſtimo, nomen nimirum Iaculo à ſimilitudine potius, quam cum hoc armorum genere habet, inditum fuiſſe. Lucanum autem de Miliari verba feciſſe, & de quo paulò ſuprà locuti ſumus, quilibet facilè ſuſpicari poteſt. Nam à quibuſdam Iaculus appellatur, quòd in obuios tãto impetu & celeritate feratur, vt telum emiſſum referat. Aut certè is eſt, quem ex Petro Bellonio in medium protulimus. Non tamen ita nominibus immorari oportet, vt naturam deinde ignoremus. Plurimum enim autores in appellatione quorundam animalium variãt, quemadmodũ Ælianus ipſe VIII.

libro ſcribit. Iaculum Cherſydrum, qui arbores petat, & ſæpenumerò in prætereuntes ſeſe præcipitet, eſſe.

DE ARANEIS SEV PHALANGIIS.

CAP. XXIII.

φάλαγξ, Phalangium. Αράχνη, Araneus.

QVAMVIS autor noſter plurima remedia propriè ad ſerpẽtum morſus facientia interpoſuerit, antequam de Phalangijs ſermonem inſtitueret: ne tamen orationis ſeriem, quam perſequi (quod ad animalia venenoſa pertinet) decreui, interturbare viderer, eorum explicationem hoc loco differre malui. Et quia poſt ſerpentes omnium, primò de Phalangijs loquitur, primum eorum naturam explicabimus, & deinde ad reliquas feras, eum, quem ipſe ordinem ſeruat ſecuti progrediemur, poſtremò de remedijs vniuerſalibus vtrorumque agemus. Phalangium igitur genus quoddam eſt aranei, cuius morſus periculoſus eſt. Nam inter araneos ij tantum qui morſu noxam inferunt, Phalangij nomen retinuerunt, quemadmodum Plinius ſcripſit, quamuis Ariſtoteles aliter diſtinxiſſe videatur. Nam ſub appellatione Aranei & Phalangij, tanquam de ſpeciebus vnius generis diſſerit: Imò Nicander ipſe Agroſten, qui muſcas & culices

ces

ces venatur, inter Phalangia posuit, cùm tamen morsum ipsius innoxium esse dicat. Ætius & Paulus Ægineta de araneo quodam venenato scribunt, quem alium à Phalangio esse dicunt. Quo fit vt existimem, salua tamen Plinij autoritate, veteres quandoque indifferenter vtraque appellatione vsos fuisse. Nam si significationem vocabuli Phalangij considerare voluerimus, inueniemus illud araneo tàm venenoso, quàm non venenoso posse attribui. Nomen autem sortita sunt à vocabulo quodam Græco, quod digitorum internodia denotat. Et quia Phalangium terna habet internodia in cruribus, quemadmodum nos in singulis digitis, nomen eiusmodi illi est inditum. Non iniuria itaque aranei innoxij tam Phalangia dici possunt, quàm venenosi. Sed vt hæc aliqua ex parte clariora fiant, vel vt lectorem admoneamus saltem de discrepantia quæ est inter Nicandrum, Aristotelem, Plinium & Ætium, quod ad araneorum seu phalangiorum diuersa genera attinet, & appellationum varietatem, in quarum explicatione illis parùm conuenit: de singulorum opinionibus disseram, & quoad fieri potest in arctum contraham. Nicander itaque octo Phalangiorum genera constituit. Primum dicitur Rhox, quod & Rhagion vocatur, secundum Asterion, quasi stellatum dicas, tertium cyaneum, hoc est, cœruleum, quartum Agrostes, specie lupo simile, quintum Dysderi vocant, seu Sphecęum, sextum formicarium est, formicas referens, septimum cantharides æmulatur, octauum cranocolaptes, quasi caput feriens dicitur, quod in arbore Persea inueniri scribit. Aristoteles lib. IX. de historia animalium araneorum & phalangiorum tria summa genera seu differentias statuit. Primum in phalangium mordax, & in id quod Lyci, hoc est, lupi, nomen accepit, & postremo in araneum quem lautum appellat, diuidit. Mordax, inquit, in duo distinguitur, alterū simile ijs, quæ lupos appellant, est paruum, varium, procax, Pulex nuncupatum. Alterum paulò maius priore, coloris nigri, cruribus prioribus nigris, tardum, seu lentè ambulans, nec viribus valens, neque saliens. Lupi etiam tria sunt genera. Primum exiguum est quod non texit. Secundum maius est, & asperam paruamque telam apud terram aut sepes orditur. Tertium varium est, quod paucam vilemque telam

ſub arboribus facit. Tertium araneorum genus, quod ſapientiſſimum appellat in duo diſtinguitur: vnum maius, alterum minus eſt: ſed vtrunque aſperum ad venationem: id quod fit ratione telæ, quam eo modo qui ſequitur, ordiuntur. Primum quoquo verſus fila in orbem ad ſtellæ modum diſtendunt, ita vt ſingula affixa vel arboribus, vel muris vel ſepibus paulò altioribus obliqua ſint. Retexentes deinde hanc concatenationem, initio à medio accepto, ſeorſim in loco quodam foramen paruum veluti cubile quoddam ſibi reſeruant. Quo facto medium ipſi occupat, ibique prædam obſeruat, quæ vt plurimum muſca eſt, quæ ex improuiſo ſeſe in retia conijcit, & tam benè inuoluta eſt, vt cùm defendere ſe nequeat, ab ijs vel in repoſitorium geſtetur, vel ſtatim exugatur, præſertim ſi fame præmantur. Eſt præterea hoc animaſculum multò cautius. Nam antequam venationem repetat, reſarcit prius id quod rumpi potuerat. Quòd ſi fortè noui aliquid percipit, in medium primum accurrit, & deinde ad locum in quo præda fixa manet, ſeſe confert. Qui longioribus ſunt cruribus, vt plurimum ſub telis commorantur, & ibi prædæ inhiant, ne fortè muſcæ ob corporis magnitudinem deterreantur. Qui verò minores ſunt, ſupernè in quodam exiguo ſuæ telæ foramine, ſi quid incidat, obſeruant. Hæc Ariſtoteles ferè ita voluit. Videamus iam quid Ætius dixerit qui omnino aliter de araneis venenatis diſſerit. Primum enim communi nomine Araneum vocat, alterum tetragnathum, quaſi dicas quatuor maxillas habentem, quem Phalangij ſpeciem eſſe ait, corpore ſubalbido, pedibus ſcabris, cui duo in capite prominent tubercula, alterum rectum, alterum latum, vt videatur ora quidem habere duo, & maxillas quatuor, & lineam per os æqualem. Capite autem ſequenti ſex genera recenſet: Primum ſcilicet quod Rhagium vocatur, figura rotunda, colore nigro, vuæ nigræ, acino ſimile, vnde & nomen accepit. Os habet ſub medio ventre, & pedes vtrinque breuiſſimos. Alterum Lupus eſt capitalis hoſtis muſcæ, corpus illi latum eſt, & rotundum ſeu flexibile, quæ circa collum partes ſunt, inciſuram habent, & circa os tubercula tria enaſcuntur. Tertium eſt Mirmecium, hoc eſt, Formicarium dictum, prægrandi formicæ ſimilimum: colore fuliginoſo

noso atróue. Huius corpori inserta sunt quasi astra, maximè verò circa dorsum. Quartum deinde Cranocolaptes est, oblongum, colore viridi, aculeum in collo gestat, ferit eas maximè quæ circa caput sunt partes, vnde etiam nomen est sortitum. Quintum Sclerocephalum dictum, caput habet saxi duritie seu lapideum, & totius corporis lineamenta animalculis illis quæ lucernas circumuolant, similia. Sextum Scolecium est, siue vermicularium, longiusculum est, & maculis quibusdam variegatum. Reliquum est vt de Plinio, qui sua ex vtroque desumpsisse videtur, verba faciamus. Loquitur autem de Phalangijs duobus præcipuè in locis, quorum prior est libro XI. posterior. XXIX. Naturalis historiæ. Quæ autem libro XI. continentur, ea ex Aristotele de verbo ad verbum ferè sunt desumpta, & diuersa prorsus ab ijs, quæ libro XXIX. scribit, cùm ita ait: E phalangijs vnum est simile formicæ, sed multò maius, capite rufo, reliqua corporis parte nigra, albis intercursantibus respersum guttis. Acerbior huius quàm vespæ ictus. Æquè Phalangium Græci vocant inter genera araneorum, sed lupi distinguunt nomine. Tertium genus est eodem phalangij nomine araneus, lanuginosus, grandissimo capite, vocatur & Rhagios, acino nigro similis, ore minimo sub aluo, pedibus breuissimis tanquam imperfectis. Dolor à morsu eius qualis à Scorpione. Idem erat Asterion, nisi distingueretur virgulis albis. Peior vtroque est cœruleus, à crabrone penna tantùm differens. Myrmecion capite formicæ simili, aluo nigra, guttis albis distinguentibus. Vesparum dolore torquet. Tetragnathi duo genera habent, peior medium caput distinguente linea alba, & transuersum altera. At cinereus posteriore parte candicans, lentior. Minimè autem noxius eodem colore, qui telas muscis in parietibus latissimè pandit. Hæc itaque de verbo ad verbum è bonis autoribus ferè sunt desumpta. Reliquum est vt iam certi aliquid ex hac opinionum diuersitate colligamus. Primum igitur genus, de quo Nicander loquitur, est Rhagion, nigræ vuæ acino simile, multos habens pedes, & os sub medio ventre. In cuius descriptione & appellatione Ætius & Plinius cũ Nicandro idem sentiunt, nisi quod Rhagium à Nicandro Rhox, & ab Æliano Rhax dicitur.

Quem crediderim facilè eum esse, quem Aristoteles mordacem, nigri coloris vocat. Secundum genus est Asterion quasi stellatum dicas. Maculis enim albis ad stellæ modum respersum habet corpus, quemadmodum iam diximus, quibus solis cognoscitur, & à Rhagio distinguitur, Plinio teste, qui hoc in loco cum Nicandro consentit. Ætius huius planè nullam facit mentionem, quemadmodum etiam difficilimum est hæc ad Aristotelis descriptiones accommodare. Tertium est cæruleum lanugine horrida & nigra, Plinio autore, cruribus longissimis, hinc Nicander dixit, id vtrinque sublime esse. Plinius duobus prioribus noxium esse magis asserit. Sed de hoc nec Ætius, nec Aristoteles quicquam literis prodiderũt. Quartũ venator est, propterea quod muscas, culices & id genus parua animalcula venatur, Lupo similis est, qui species est iuxta Nicandri interpretem muscæ. Hunc ego eum quem Aristoteles Pulicem appellauit, esse existimarim. Similem enim Lupo esse ait. Ætius simpliciter Lupum vocat, in quo certè decipere se ipsum potuit. Aristoteles etenim distinxit. Plinius etiam eodem nomine vocauit. Quintum Dysderi à Nicandro dicitur, quo vocabulo nullus reliquorum autorum vsus est. Propriè enim Sphicion quasi vesparium appellatur. Nam vespæ simile est. Cuius descriptionem seu nomenclaturã nec apud Aristotelem, nec apud Plinium, nec Ætium inuenio. Sextum est Myrmecion, hoc est, formicarium, sic dictum quòd formicam referat, collum eius rubet, reliquum verò corpus fuliginosum est. Ætius addit esse astris veluti quibusdam insignitum pręsertim circa dorsum. Plinius idem sentit, nisi quòd & Latina & Græca appellatione videtur abusus fuisse. Primum siquidẽ Phalangij genus Formicarium appellat, & ita describit: paulò deinde inferius, quatuor aut quinque lineis interpositis, aliud Myrmecion introducit, quod capite tantùm formicam repręsentet, non aliter distinguens à priore, nisi quòd vnius ictus exitiosior sit quàm vespæ, & quòd alterũ eundem dolorẽ excitet. Vocabulum tamen Myrmecion nil aliud quàm Formicarium significat. Septimũ à Poëta nostro nullo proprio nomine vocatur. Scarabeos tantùm repræsentare ait, & colore esse pulchro, & flammarũ æmulo. In campis inter segetes est, & à messoribus & venatoribus magna illorum copia reperitur.

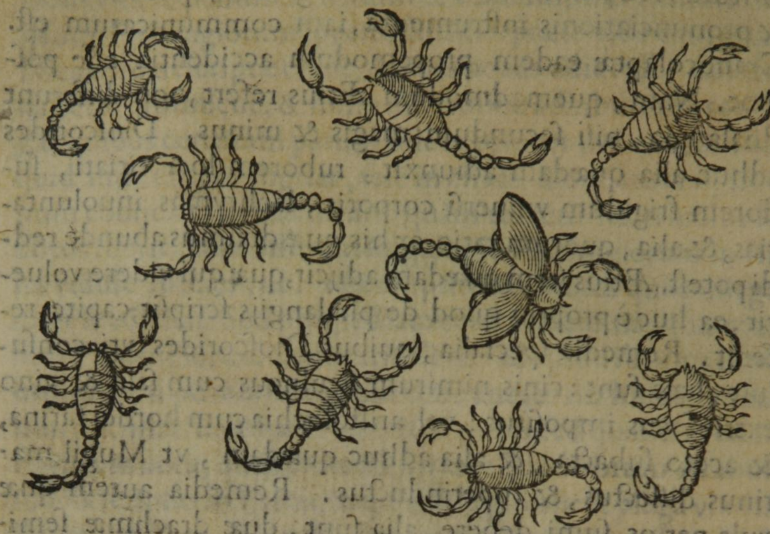
tur. De quo Plinius lib. XVIII. loquitur. Nascitur, inquit, & Phalangion in eruo, bestiola aranei generis, si hyems aquosa sit. Quam tamen non video quomodo ad vnam è speciebus, vel Aristotelis, vel Ætij referri possit. Inuenitur porrò aranei species quædam præcipuè circa Tarentum Apuliæ vrbem: vnde Tarantula nominata est. vt plurimum inter segetes & campos latitat, quemadmodum hic Nicandri araneus. Matthiolus admiranda & diuersa in his qui læsi sunt ab ea, symptomata enumerat. Quidam enim (inquit) perpetuò canunt, alij risu diffundũtur, alij flent, alij clamitant, alij præmuntur somno, alij perpetuis vigilijs distrahuntur, alij vomunt, alij saltant, sunt qui sudent, tremant, obstupescant, alij alijs doloribus crucientur, & delirantibus similes efficiuntur, lunaticis item, & insanientibus, & hęc omnia accidere, prout varia sunt singulorum temperamenta. Atqui si hæc symptomata admiranda sunt & inaudita quasi, non minus curandi ratio admirationem quoque merebitur. Sola enim Musica vim habet mulcendi hęc mala. Posteaquam enim vsitata remedia, & Theriaca cum nonnullis fuerunt adhibita, & Musica instrumenta audita, subitò malum cessat, & saltare incipiunt, idque tandiu continuant, dum sudore diffluant, & tãtum defatigentur, vt amplius nequeant. Quod dum fit, veneni quædam portio per sudores expellitur. Et quod maiori admiratione dignum est, sublata Musica antequam sani sint, morbus redintegrascit, & ijsdem prorsus accidẽtibus, quibus anteà, molestantur. Propterea Musicos mercede conductos habent, vt alter alteri perpetuò substitui possit. Octaui phalangij nulla facta est mentio à Nicandro. Quia tamen ait in arbore Persea nutriri, conijcere possumus, id esse de quo Dioscorides in descriptione illius arboris loquitur, & quod Cranocolapten vocat, propterea quòd prætereuntiũ capita maximè feriat, quæ primũ petit cùm ex arbore se præcipitat. Caput habet durum & siccum, quod tamen perpetuò cõtra terrã inclinare videtur, ventre est magno longiusculo, colore viridi, aculeũ in collo gestat, vt Ætius scriptũ reliquit. Nicãder eum Phaleuæ comparat, quæ genus quoddã est scarabei noctu circa lucernas circũuolitantis. Alas habet cineritias, ita vt si quis eam attingat plenus cinere esse videatur, colore est cinereo, hoc est, è viridi ad subobscurum seu exanguem

vergente, qualia ſunt folia origani ſylueſtris. Ex quibus omnibus videre poſſumus, Ætium & Plinium, imò Ariſtotelem ipſum Phalangiorum ſpecies ſilentio præterijſſe eas, quæ à Nicandro deſcriptæ erant, & alias nouas adiecíſſe. Auicenna certè promiſcuè, & nullo diſcrimine adhibito alias collegit, quibus certè tàm parum fidere oportet, vt qui certi aliquid inde elicere cogitat, ſeſe in chaos diuerſarum opinionum conijciat. Nihil dicam quàm temere Matthiolus locutus fuerit, cùm affirmat ſingulas ſe Phalangiorum in Italia vidiſſe ſpecies, nec tamen primos autores quos allegat inter ſe cõciliat. Sed progrediamur ad accidentia, quæ morſum Phalangiorum comitari ſolent: id quod facilius explicabimus, ſi primum cognouerimus naturam huius veneni, non peculiari tantùm vi aduerſari nobis, ſed qualitate etiam frigida & ſicca, quemadmodum tota Medicorum Arabum ſchola ſcripſit. In ijs itaque quos Rhagion læſit plaga vix viſu deprehenditur: nam & ictus non ita magnus eſſe poteſt, quòd Phalangia omnia exilia ſint. Oculi & genæ rubeſcunt, quod ſignum eſt malignitatis veneni coniunctæ cum qualitatibus frigidis & ſiccis, quemadmodũ dixi, ob quas horror vniuerſum corpus inuadit cum frigore, & conuulſione ſingularum ipſius partium, quod contingit non tantùm quia nerui frigiditatem veneni iam ſentiunt, ſed malitiam etiam, quo fit vt partes generationi deſtinatæ læſæ, & debilitatæ, ſemen effluere ſinãt. Ob hanc ipſam frigiditatem qui ab Aſterio læſi ſunt, ſtatim fremunt, & caput ſomno aggrauatum habent, & omnium neruorum & ligamentorum relaxationem patiuntur, & debilitatem. Cæruleum etiam vt pote omnium pernicioſiſſimum horrẽda accidentia comites habet. Dolorem enim cordis inducit (quod commune eſſe diximus omnibus venenis quæ qualitate occulta ſunt exitioſa) & præter grauem ſoporem, vomitus araneorum textis ſimilium erumpit, idque fit ob venenum, quod humores corporis iam in ſuam naturam conuertit. Dyſderi autem præter accidentia ſuprà poſita ingentem in vulnere tumorem excitat, quia partem læſam grauis dolor moleſtat, qui ſanguinem eò attrahendo, eam in tumorem attollit. Myrmecion porrò eadem prorſus habet accidentia. Sed quod Scarabeos refert, linguæ impedimentum affert, ita vt ex-

act

actè ſermonem non explicet. Venenum etenim non linguæ tantùm, ſed pulmonibus etiam & gutturi, quæ ſunt vocis & pronunciationis inſtrumenta, iam communicatum eſt. Cranocolaptæ eadem propemodum accidentia eſſe poſſunt. Nam, quemadmodum Ætius refert, non differunt Phalangia, niſi ſecundum magis & minus. Dioſcorides adhuc alia quædam adiunxit, ruborem loci vitiati, ſudorem frigidum vniuerſi corporis, lachrymas inuoluntarias, & alia, quorum ratio ex his quæ diximus abundè reddi poteſt. Ætius item quædam adijcit, quæ qui videre voluerit, ea huc è proprio quod de phalangijs ſcripſit, capite, referat. Remedia ſpecialia, quibus Dioſcorides vti conſuluit, hæc ſunt: cinis nimirum ficulneus cum ſale & vino extrinſecus impoſitus: vel ariſtolochia cum hordei farina, & aceto ſubacta, & alia adhuc quædam, vt Mugil marinus diſſectus, & ſuperinductus. Remedia autem quæ vult per os ſumi debere, alia ſunt, duæ drachmæ ſeminis abrotoni, aut aniſi, aut cumini Æthiopici, cum decem vini vncijs epotæ. Sed plura quis inueniet in capitibus, vbi ex profeſſo de remedijs vniuerſalibus agemus?

DE SCORPIONIBVS. CAP. XXIIII.

Σκόρπιος, Scorpius.

N principio huius libri fabulam, hoc eſt, primam Scorpionum originem iuxta Poëtas attigimus: reliquum eſt vt de natura ipſorum & ſpeciebus diuerſis, quarũ apud veteres fit mentio, & de quibus autor noſter præcipuè egit, diſſeramus. Scorpio itaque animal eſt ex eorum genere, quę inſecta appellantur (quemadmodum ſuprà docuimus) in cauda vnus inter inſecta longo armatur aculeo. Vtrinque quinque brachia biſulcis dentata forcipibus habet. Corpus ouorum ſpecie, caudam longam ad formam rotularum precariarum, quarum vltima reliquis grandior eſt, & longiuſcula, in cuius extremitate aculeus concauus, imò quandoque duo ſunt, quibus ferit & venenum in vulnus ab ictu ſuo illatum effundit. Pedes anteriores multò maiores reliquis habet, & cancri pedibus ſimiles ſunt. Sunt autem Scorpionum, Nicandro teſte, genera octo diuerſa, vel nouem iuxta nonnullos, quæ etſi diuerſa accidentia inducant, quemadmodum dicemus, in nullo tamen diſcrepare videntur, niſi quòd aliqui diuerſis coloribus ſunt præditi, aliqui verò ſimilitudinem quandam cum cancris habent. Primùm itaque albicat, & vt Nicander aſſerit, minimè lethale eſt. Secundum

eſt ore

est ore rufescente: tertium nigrescit. Quartum colore est ad viride inclinante. Quintum liuido, pallidóue colore est, amplo ventre, distentoque: nam est inexplebili. Sextum marino cancro litorali simile est, quod genus est piscis marini rotundi, & sine cauda, anteriores duos pedes ad forcipis modum habens, quemadmodum de Scorpionibus diximus. Quando itaque autor noster Scorpionis speciem quandam Cancro similem esse ait, non propterea absque cauda esse voluit, sed quòd cæteris rotundus magis sit, & eodem cum cancro colore. Quemadmodum etiam, cùm de septimo genere loquitur, quod Paguro comparat, qui species est cancri, qui testa integitur dura, valida, & horrida ob appendices quasdam acutas: in quo simile illi esse ait. Asserit præterea si in marino littore Pagurus moriatur, hoc genus Scorpionis ex eo gigni. De qua re Ouidius cecinit.

Concaua littoreo si demas brachia cancro,
Cætera supponas terræ: de parte sepulta
Scorpius exibit, caudaque minabitur vnca.

OCTAVVM genus Melichloron est, à colore melleo dictum, summæ caudæ nodus in hoc genere niger est: alas habet locustæ similes. Ælianus in Ægypto reperiri, & geminos habere aculeos scribit. Imò Strabo ipse alarũ opera eos nunc hanc, nunc aliam regionem petere affirmat. Ælianus nouem Scorpionum genera, quæ singula inter se differũt, constituit, quæ tamen meo iudicio confundit, non intelligens scilicet Nicandri locum. Nam è viridi & vẽtricoso duas facit distinctas species: autor verò noster vnam tantùm, præterea distinguit alatos ab ijs, quos flammeos appellat, qui flaui seu rufi sunt, hos Nicander igneo colore esse dicit. E scorpionibus porrò mares omnium sunt perniciosissimi, maximè qui septem habent in cauda internodia vermium instar, hoc est, plurima, numero certo pro incerto sumpto. Græci etiam numero nouenario sæpenumerò pro pluribus vtuntur. Ictus autem ipsorum exitiosissimus est in feruentissimis æstibus, seu æstate, & cùm fame premuntur, quod omnibus animalibus venenosis commune est, quemadmodum iam in principio huius libri annotauimus. Quibus ita consideratis, veniendum nunc est ad symptomota, & curandi modum. Accidentia autem quandoque,

doque, vt ex Nicandro colligere licet, ob ſcorpionum varietatem ſunt diſſimilia. Dioſcorides tamen, & qui eum ſunt ſecuti deinde, minimè diſtinxerunt, ſed generatim de ijs ſunt locuti. Sed quia autor noſter ſpeciatim de ijs agit, imitabimur illum quantum eius fieri poteſt. Albicans itaque omnino innocuus eſt, & minimè exitioſus. Ruffus contrà cùm virus ſuum effudit, ita humores corporis commouet, vt irritati ob continuum motum inficiantur, & maligna quadã putredine corripiantur, & accidentia ſimilia febri ardenti inducant, quæ hoc pernicioſiora & vehementiora ſunt, quo cauſa horrenda magis eſt, & lethalis. Nam hic facultas illa ſpecifica, & occulta malignitas plus virium profectò habet, quàm qualitas manifeſta, quæ cùm frigida ſit (quemadmodum à principio diximus, cùm vocabulum grandinoſum explicaremus (maximum tremorem in corpore excitat, perinde ac ſi quis à grãdine percuſſus eſſet. Comitatur prætereà ipſos neruorum retractio, vnde riſus Sardonius vulgò dictus ſubſequitur, hoc eſt, coactus, qui fit quòd nerui ſeſe ad ſuum principium retrahunt. Hæc ab ictu nigri & viridis potiſſimũ euenire conſueuerunt, quorum poſterior reliquis omnibus exitioſior eſt ob caudam quam longiorem habet. Pallidus aliquid peculiare præ cæteris habet: nam ictum inferendo mordet etiam, quòd natura ſit inexplebilis. Qui verò cancros & paguros referunt, & ſplendeſcente ſunt colore, eadem quæ alij accidentia inducunt, aut ſaltem Poëta noſter nõ diſtinxit, niſi quòd flauos maiorem in loco vitiato dolorem relinquere, & infantibus potius, quàm ætate prouectis inſidiari magis ſcribit. Hæc itaque Nicander de ſingulis ſpeciebus literis mandauit. Alij porrò autores in genere alia quædam inſuper accidentia enumerãt, veluti duritiem & ruborem plagæ, mutationem caloris in frigus, & è bono in peiorẽ ſtatum, ſudorem, flatus infra erumpentes, erectionem pilorum, colorem pallidum vniuerſi corporis, tumorem inguinum, ſordes circa oculos glutinoſas, lachrymas viſcoſas, duritiẽ articulorũ, ani procidẽtiam, ſpumam ex ore prodeuntẽ, largas vomitiones, ſingultus, cõuulſiones opiſthotonicis ſimiles, & alia quædã, de quibus Dioſcorides præcipuè, & Aetius locis iã citatis ſunt locuti. Inter remedia aũt ſpecialia ſcorpio ſibi ipſe pulcherrimum medicamentum eſt, contritus, & ſuper

per vulnus impoſitus, quemadmodum pilus rabioſi canis morſui ab ipſo illato impoſitus excellens eſt remedium, vt vulgò ſcribitur & creditur, id quod fit, Dioſcoride teſte, ob cæcam quandam naturarũ diſcordiam, quæ ἀντιπάθεια à Græcis appellatur. Prętereà ſcorpio tritus & impoſitus cum ſale, & lini ſemine, & althæa, conuenit. Sulphur item ignem non expertum, reſina terebinthina exceptum, & emplaſtri modo ſuperinductum, & quam plurima alia remedia. Poſthæc cõſulit, vt quis per os aſſumat binas Ariſtolochiæ drachmas cum vino, & in finita alia quorum paſſim in ſuis libris meminit.

DE MVSCIS. Cap. xxv.

Μυῖα, Muſca.

MVSCÆ vocabulum in lingua Gallica generale eſt, ita vt omnia inſectorũ genera ſub ſe cõplectatur, quæ eadem cũ muſca noſtra parua domeſtica, æſtate frequenti, forma ſunt prædita. Multa autem ſunt muſcarũ genera: aliæ enim dome-

domesticæ sunt, quarum nulla à nobis hîc fit mentio. Quædam sunt peregrinæ, & ex his nonnullæ officiosæ & operariæ, quæ vnà volant, & fauos & loculamenta, seu cellas in quibus habitent, extruunt. Quædã sunt vagabundæ & ociosæ. Aristoteles singulas proprijs nominibus distinxit, id quod in lingua nostra Gallica hactenus nõ est factũ. Habemus tamen quædã nomina, quæ non ineptè pro Græcis & Latinis appellationibus antiquis vsurpari queũt. Ex ijs enim quas officiosas & operarias appellari diximus, pręcipuas, & quę maximè sunt vtiles, & mel cõficiunt, vt apes, & fucos, habemus, quæ tamẽ nõ omnino sunt vnius generis. Aliquæ enim corpulentia, nonnullæ colore inter se differũt, imò quædã Reginæ & Duces dicũtur, quòd reliquis pulchriores & grandiores sint. Quædã postremò ex illis prorsus sunt inutiles. Neq; enim mel conficiũt, & imperfectæ veluti habẽtur, quòd aculeo careãt. Mel etiam aliarũ absumunt, et si à reliquis deprehendũtur, pœnas luunt, & in exiliũ ablegantur, quemadmodum Ælianus libro primo memoriæ prodidit. Quod tamen non omnes faciunt: quædã etenim ex ijs Reginis & Ducibus potum subministrãt, & senio confectis etiam, quæ ad eorum custodiã sunt destinatæ. Officiosæ porrò sunt vespę, & teredines, quæ adhuc nullũ in lingua nostra proprium vocabulum sunt sortita, crabrones item vagabundæ sunt & desides, asyli, fuci, scarabei, & quędã alię, de quibus plura loqui non est necesse. Neq; enim institutum nostrũ est loqui de generibus muscarũ. In quo certè Aristoteles & Plinius multum operæ posuerunt, quæ omnia Edoardus Wottonus in libris suis de differẽtijs animaliũ in vnũ coëgit. Columella etiam copiosè lib. IX. de Agricultura, de generibus apum disputauit. Vt tamen nihil eorũ, quæ Poëta noster scripsit, silentio prætereamus, de ortu & generatione apũ & vesparũ agam. Columella plurimas opiniones, sed Poëticas omnes, adducit. Prima est, cũ ait mulierẽ quandã iuuenem à Ioue in Apem cõuersam, altera, quod ortũ duxisse è crabronibus & Sole refert, & quod Iouem in cauerna Dictęa, aluerint. Alij Poëtæ, vt Nicander, & post hunc Virgilius, apes è cadauere vituli, vel tauri gigni scripserunt. Est autem Poëtæ nostri locus in alexipharmacis.

Quin & Hymettidum opus tere commisceque volucrum
Quæ procumbentis nemorosa in valle iuuencæ

E putrido

E putrido fiunt vegetata cadauere proles!
Namque caua hic primum posuêre cubilia quercu.

Virgilius modũ volens ostẽdere colligẽdi alueos in defectu muscarũ, li.4. Geor. quomodo parari debeat cadauer vituli, vel tauri docet. Vespæ ortus sui principia ducũt ex equi cadauere, quẽadmodũ Poëta noster in Theriacis scriptũ reliquit.

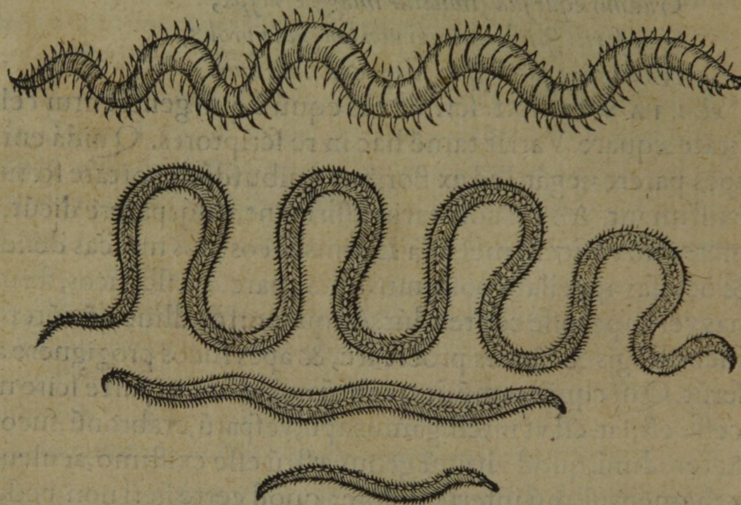
Mox aliud grauius genus est, dysderi vocare
Sphecæumque solent rutilo quod fulget honore,
Crudiurꝶque sua similatur imagine vespæ,
Quæ fortis spectatur equi non languida proles,
Nam quia equi vespas edunt examina tauri.

ÆLIANVS lib.1. scribit eas equũ è quo generantur celeritate æquare. Variãt tamẽ hac in re scriptores. Quidã enim apes parere negãt, sed ex floribus quibusdã deportare fœturã existimant. Aliqui contrariũ affirmant, easq; parere dicũt, & mares nõ cõficere mel, & à Latinis fucos (nos muscas desides & ociosas appellare possumus) dici, maresq; esse fucos, fœminas verò apes esse contendũt. Aliqui porrò adhuc nõ cõtenti, fucos Regis & Duces procreare, & apes fucos progignere asserũt. Quicquid tamẽ sit, quantũ nobis hac in parte scire necesse est, sat est vt intelligamus apũ, vesparũ, crabronũ, fucorũ & teredinũ, quod vltimũ genus æstrũ esse existimo, aculeum vehementissimũ inferre dolorẽ: quod certè fieri non posset, nisi aliquid malignitatis, quæ tamẽ lethalis nõ est, in ijs latitaret. Nemo enim adhuc inuentus est, qui è muscæ ictu perierit. Accidentia porrò quæ hũc comitari solẽt, sunt, vehementissimus dolor, rubor partiũ propinquarũ, & tumor. Quę duo postrema dolorẽ causam habẽt. Rarò etenim cõtigit, vt vbi dolor, ibi nõ etiam rubor & tumor sit. Sęuiora tamẽ multò & intentiora omnia in vespæ morsu sũt. Hinc Ælianus eas tãta malitia esse dixit, vt in viperã, quã mortuã cõspexerint inuolẽt, aculeumq; veneno imbuãt, & hinc inquit, homines disciplinam, non eam quidẽ bonam, veneno inficiẽdi sagittas habuisse videntur. Apis tamẽ hoc præ cæteris peculiare habet, quod pungẽdo aculeũ suum in vulnere relinquit, & ita perit, cũ absq; eo viuere nequeat. Quãobrem Poëta noster aculeũ api & vitã prębere, & mortẽ ait. Remedia autẽ propria & specialia aduersus hunc dolorem sunt malua, farina hordeacea ex aceto ad cataplasmatis modum imposita. Lac item ficulneum vulneri instillatũ, & fotus ex aqua marina, aut muria.

Ætius

Ætius sigillo quodam Necromantico vtitur, quod parum curare oportet, cùm remedia & faciliora & tutiora nobis suppetant. Et mirari profectò non satis possum, hominem tam doctum tales ineptias, indignas tanto philosopho, & medico tam perito, ausum fuisse scribere.

DE SCOLOPENDRA, ET IVLO. CAP. XXVI.

Σκολοπένδρα, Scolopendra. ἴουλος, Iulus.

DVo habemus genera Scolopendræ, terrestre vnum, alterũ marinum, vtrunque autẽ inter insecta animalia referri potest. Neque multũ inter se differunt, nisi quod terrestres maiores sunt marinis, & diuerso sunt inuicem colore. Vtraque tamen vermem longum repræsentat, & pedes multos habet atque pilosos, vnde Millepedæ sæpè vocantur, ingressu ex vtraque corporis parte mouetur. Hinc aliqui eam duo capita habere existimarunt. Hinc Nicander etiam bicipitem appellauit, eamque naui, quod pedes vtrinq; ex ordine collocatos, remorum instar habeat, comparauit, cũ ita ait:

quid item dissecta caput scolopendra,
Quæ sua sic, quando prorepit, brachia profert,
Vt properans nauis pellentes æquora remos.

Quam opinionem adhuc magis confirmat, quod ex vtraq; anteriore

anteriore nimirum & posteriore parte morsu suo noxia est, & si pars aliqua à reliquo corpore abscindatur, in vtrunque se mouet extremum. Est præterea genus quoddam scolopendræ, quæ à veteribus Ophioctona, quòd serpentes interficiat, dicta est. Scolopēdra marina terrestri similis est, vt iam diximus, colore tamen magis rubro est, pedumque numero terrestrem superat, & fit magna & parua, prout vel parum vel multum se extendit, quemadmodum vermes terrestres, cruribus etiam est gracilioribus. Sed mira de ea referuntur. Nam vbi hamum deuorarit, euomit foras interanea sua donec hamum eijciat, & quamuis discerpta sint, eadem tamen qua antea sanitate viget. Saliua humana ipsis non minus quā serpentibus exitiosa est. Eas enim, si humano sputo madefiant, rumpi Ælianus memoriæ prodidit. Vtraque autem venenosa est, magis tamen marina: neque enim ore tantùm, sed tactu etiam totius corporis mordet, & in parte vitiata pruriginis & feruoris, qualem vrtica mouet, sensum inducit. Iulus autem paruus est vermis, Scolopendræ non prorsus absimilis, ita vt quidam & Scolopendras ipsas Iulos vocarint, minor tamen est, & non minus perniciosus. Scolopendra autem, potissimū verò ea quæ Ophioctona dicitur, tāta veneni pernicie pollet, vt à morsu partes vicinæ etiam putredine inficiantur, atque liuescant. Locus affectus non nunquam ruber apparet, plenusque est sordibus, in tumorem attollitur, & vix magno labore curatur. Plagæ igitur imponi debet sal benè tritus ex aceto, vel ruta syluestris, & fouendus locus muria. Potui verò dabitur aristolochia cum vino, aut syluestris ruta, aut mentha, aut absinthium. Et hoc modo curari debet morsus Iuli. Iulus.

DE MVRE ARANEO.

Cap. XXVII.

Μυγάλη, Mus Araneus.

MVs Araneus à Græcis μυγάλη, & quemadmodum Columella lib. VI. cap. XVII. ſcripſit, Scytale etiam appellatur. Quod nomen illi eſt inditum cùm magnitudine æqualis ſit muri, & colore ſimilis ſit muſtelæ. Animal eſt ore oblongo: roſtri porcini ſimilitudine, cauda parua, dentes habet exiguos, & vtraque maxilla duplici ordine digeſtos. Indeque fit vt à Mure Araneo morſi facilimè dignoſcantur. Quadruplici nanq; ordine morſus impreſſio cernitur. Hoc animal plerunque teſtes impetere ſolet, non hominis modò, ſed etiam aliorum animalium. Cæcus à Nicandro traditur, indeque non tranſire rotarum orbitam, quod & Plinius affirmat cum Æliano. Quod Matthiolus fabuloſum exiſtimat, quamuis crediderim eum non vidıſſe, cùm dicat eum picturam mutuò ſumpſiſſe à quodam. Vnde miror profectò, cur hos autores abſque vlla ratione in medium adducta mendacij eccuſare audeat. Scholiaſtes Græcus, ex opinione cuiuſdam Amyntæ murem araneum è fele & mure generari ſcribit. Quod omnino à veritate alienum videtur. Quantum enim hæc duo animalia ſibi inuicem ſint contraria, effectus facilè oſtendunt. Atque ſecundum deſcriptiones quas ſuprà è veteribus deſumpſimus, omnino hoc animal parum à talpa differre videtur. Cæca enim eſt, magnitudine muri æqualis, neque multum à muſtela differt.

fert. Crebrum in Anglia inueniri quidam ſcripſerunt, nunquam tamen memini me videre, & facilè patior, vt mare non tranſeat, negociumque nobis in Gallia faceſſat. Etſi enim dentes habeat admodum exiles, veneni tamen non eſt expers, ſed pernicioſſimus, vt ex accidentibus, quæ mouere ſolet, conſtat. Deſcripta autem ſunt à Dioſcoride ad hunc ferè modum: A mure araneo percuſſis, circa morſum inflammatio exoritur, puſtulæ item nigræ, humore ſanioſo turgidæ. Propinquæ partes omnes putreſcunt, & diſruptis puſtulis, vlcus cancro nõ diſſimile oritur. Prætereà inteſtinorum tormina etiam comitantur, vrinæ ſuppreſſio, & vt Ætius ſcriptũ reliquit, corruptio & putrefactio. Nam venenum ipſius putredinem infert. Remedia ſimilia debent eſſe ijs, quæ ſuprà de Sepedone poſita ſunt. Specialiter tamen applicari poteſt, vbi prius locum vitiatum ſcarificaueris, mus araneus ipſe ex aceto tritus: Vel lauri foliorum tenerorum drachma vna, aut duæ, cum vino mixtæ per os aſſumi poſſunt. Infinita alia & ſpecialia quidem ſunt, quæ à Dioſcoride & Ætio fuerũt deſcripta. Et qui curioſius illa inueſtigare voluerit, ad illos recurrat.

DE SEPE LACERTÆ SPECIE. CAP. XXVIII.

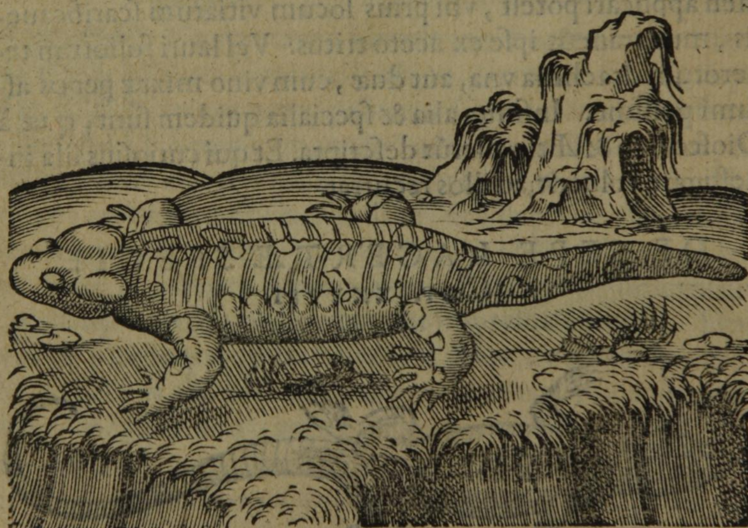
Σήψ, Seps.

TRactationem de hoc Lacertę genere decimo tertio huius libri capiti inſeruimus, & duo Sepedonis genera reperiri oſtẽdimus, vnum inmirum quod pedibus caret, alterum quod quaternos habet. Lacertus autem generali vocabulo omnia ſerpentum genera, quæ pedes habent, ap-

pellamus. Neq; enim vni tantum bestiæ conuenit, sed quam plurimis alijs, quæ & magnitudine, colore, crassitie denique & natura inter se discrepant. Hic porrò Seps lacerta Chalcidica etiam vocatur, propterea quod dorsum maculis colore æs repræsentantibus insignitum habeat. Quam ob causam quandoque simpliciter Chalcides dicitur. Hæc lacerta ex omnibus est perniciocissima, quemadmodum & e Poëta nostro & Dioscoride, qui eam in potu sumptam morsui eius mederi scripsit, colligere licet. Non tamen legi, cuius generis symptomata moueat: existimauerim tamen ea non multum differre ab ijs, quæ suprà de Sepedone sunt commemorata. Quare eò recurrere oportet.

DE SALAMANDRA. Cap. XXIX.

Σαλαμάνδρα, Salamandra.

SALAMANDRA celebris admodum fuit sub imperio Francisci Regis potentissimi, quam ipse pro symbolo sibi delegerat. Fama tamen solum & nomine, non aliter plerisq; cognita fuit. Picturæ enim omnes quæ hactenus fuerunt ostensæ, tam veræ Salamandrę, quàm asinus equo respondent. Quod facilè ex ea quam hìc apposuimus effigie, eam à Matthiolo mutuatus, quod aliunde nancisci non possem, cũ hoc opus

opus prælo subijcerem, si quis eam cum nostra comparare velit, iudicare licet. Memini tamen me videre vnam in hac vrbe, quæ omnino huic similis erat, & membris non ita distincta, corpore limosissimo, & limaces magnos cineritios, qui aliquando in cellis vinarijs inueniuntur, referebat. Sed lacertæ species Salamandra est, cute aspera atque scabra, animal graue, tardissimum, punctis veluti stellis, Plinio teste, variegatum. Ob quam causam planè nescio, neq; enim vel hęc, vel aliæ ad hunc modum formatæ erant. Nihil gignit hoc animal, nisi tempore maximè pluuio, & tota æstate, & cùm cælum est serenum, tota item hyeme ob ingentia frigora latitat. Non generatur à suo simili, sed quemadmodũ innumera alia animalia, è terræ limo pocreatur. Qui limus deinde ita sese in cutem insinuat, vt longissimo tempore in igne illæsa consistere possit, antequam ab eo absumatur. Nam si longiore spacio sit admota, exuritur, quod experientia sæpenumerò est animaduersum, cùm explorare quidam vellent, num Aristotelis sententia vera esset. Aristoteles enim Poëtas hac in parte superans, eam igne minimè comburi, sed hunc potius sua frigiditate extingui palàm asseruit. Ælianus idem scripsit, secutus Aristotelis opinionem potius, quàm experientiam, cuius periculum facere potuisset. Hominibus porrò Salamandra est infestissima, neque enim morsu tantùm eos interimit, sed saliua etiam quæ alba est seu lactea, herbas, poma & alia, quibus vescimur, ita veneno inficit, vt qui ea assumunt, subitò moriantur. Aquas etiam, si fortè in puteos, aut fontes, seu cisternas ceciderit, inficit. Et vt summatim omnia complectar, venefici pastillos ex ea pestiferos conficiunt, de quibus Nicander in Alexipharmacis scripsit, remediaque, quibus huic malo succurri possit, apposuit. Depingit autem Salamandram in hunc modum:

Sin tibi summa malæ nocuére venena lacertæ,
Nempe emittentis liquidum succum Salamandræ,
Cui nullus poterit fumúsue ignisúe nocere.

VENENVM itaque Salamandræ tàm morsu, quàm haustu tota sua substantia naturæ nostræ aduersatur, quam ob causam minimè operæpretium videtur diutius immorari,

rari, in inuestigatione causæ accidentium ex mixtione quatuor primarum qualitatum, vel facultate ex ijs resultante, quod Auicenna fecit. Poëta itaque noster scribit eos, quos Salamandra percussit, comitari primùm maximam internarum oris partium inflammationem, cum animi deliquio, frigus item, & tremorem in omnibus partibus externis, grauem saporem denique, & sensuum priuationem, quorum omnium sæpè suprà à nobis reddita est ratio. Defert vnà secum etiam hoc venenũ tam malignam putredinem, vt particulæ corporis humidiores, & eæ etiam, in quas sese insinuat, liuescant primùm, & deinde ob extinctionem caloris natiui victæ putrescant, & saniem fætidissimam excernant. Talis erit pars illa, cui maligna hæc fera vulnus inflixerit, ob veneni enim per totum corpus effusi communicationem, eadem accidentia quæ in homine qui venenum hausit, contingunt. Hac enim sua malignitate innata corporis particulas arrodit, & exulcerat ob maximam, quam à temperamento suo obtinet caliditatem. Plinius aliud adhuc symptoma adiunxit, defluuium nimirum pilorum à toto corpore, quod tàm ratione veneni, quàm olei in quo Salamandra, quæ Dioscoride teste, pilos euellendi vim habet, liquefacta fuit, fieri existimauerim. Remedia autem horum omnium similia sunt ijs, quibus ijs qui à cantharidibus læsi sunt, de quibus copiosè libro secundo agemus, medemur. Specialia tamen remedia quædam, quæ naturaliter Salamandræ aduersari videntur, à Poëta nostro in alexipharmacis descripta sunt. Quorum bona pars vim habet digerendi, & resoluendi humores crassos, qui sopori & tremori causam præbent. E quorum numero est resina pini, cum melle mixta, quam Nicander labores pingues Tenthrenis appellat. Huc etiam facit Iua Arthetica, aliàs Chamæpitys, seu pinus terrestris dicta, quod folia & odorem pinus habeat. Oportet autem eam cum nucleis pineis conterere. Vrticæ item semen & orobi, vel vrtica cum oleo & farina elixa, vel galbani radix. Testudinis denique marinæ, vel terrestris oua elixa, quibus admisceri poterit caro porcina quoque, quæ vim habet mitigandi ardorem in intestinis excitatum. Talis etiam

lis etiam est antidotus propriè ita dicta, quæ partim cum veneno, partim natura nostra communicat, vt primo capite secundi libri nostri demonstrabimus. Antidotus autem conficitur è ranis elixis, eryngij radice adiuncta & Scammonio: quæ vbi non suppetit, Auicenna eius loco Theriaca, vel Mithridato vti iubet. Quæ remedia omnia de verbo ad verbum, è Dioscoride, qui ea à Nicandro vt pleraque alia, quæ in libro sexto continentur, desumpsit, transscripta sunt. Quo in loco Gorrhæus optimè Dioscoridis textum emendauit in capite de Salamandra, cùm scribit folia vrticæ cum oleo & lilijs esse elixanda. Neque .n. de lilijs, sed farina Poëta noster locutus est. Sed huic errori causam præbuit maxima duorum vocabulorum similitudo Græcorum, quorum vnum lilium, alterum farinam significat. Vnica enim tantum litera inter se distant, quæ facilimè imprudentia seu ignorantia scribæ prætermitti potuit. Possem hîc syluam remediorum, quibus veteres vsi sunt, inserere, nisi hæc sufficere existimarem. Fabulam tamen explicabo, cuius Nicander obiter meminit, quod ad inuentionem testudinis instrumenti Musici attinet. Sic itaque habet. Mercurius cùm adhuc puer esset, & ob hoc Innocens diceretur, fortè fortuna in testudinem incidit, quam cepit, & omnem quæ in mammis continebatur carnem exemit, & duo brachia alligauit, quæ Nicander cubitos appellauit, quòd ad formam cubiti incuruata essent. Quo facto septem cordas addit, & instrumentum quod proximè ad testudinem accederet efficit, quod deinde fratri suo Apollini dono dedit. Sic itaque testudini vocem, quæ anteà muta fuerat, tribuit, vt Poëta noster affirmat. Alij dicunt eum occasionem conficiendi huius instrumenti è testa testudinis accepisse, quam mortuam inuenerit, carnibus omnino spoliatam, quæ præter neruos nihil reliquum habebat, qui sonum aliquem laxiores facti reddiderint, eique ansam dederint vlterius progrediendi, & chordas etiam addendi. Quæ fabula copiosè descripta est ab Homero in hymno Mercurij, ab Hygino item, & Luciano in Dialogo de Dijs. Allegatur insuper à quam pluri-

mis Poëtis, & eam me obiter attingere memini, in hymno quem de testudine composui, ad hunc modum.

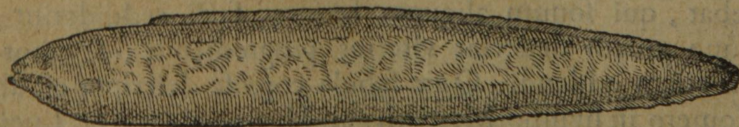
Magnus Deorum nuncius
Facundus nepos Atlantis
Mercurius, qui solum se iactat
Patrem industriorum
Testudinis harmoniam inuenit
In monte Arcadico,
Quam loco remunerationis donauit
Fratri suo Delio.
Et ipse primus optimè nouit
Ludere facunda lyra,
Carminis concentum faciens
Cum diuersis sonis.

Et paulò pòst, ad testudinem sermonem instituens.

Si facis, dicam
Quomodo ex testa nuda
Nigræ testudinis
Effigies tua fuit desumpta.

HÆC itaque, quod ad intellectum Nicandri versuum attinet in alexipharmacis, dicta sufficiant. Est & alia bestia venenata, quam Salamandram aquatilem vocant, propterea quòd vt plurimum in stagnorum ripis & fontibus habitat, è quibus aliquãdo in terram prosilit. Corporis specie lacertam refert, nisi quòd capite est latiore paulò, oris rictu simili ranæ, cauda acuta & longa, quemadmodum doctissimus Rondeletius eam in libris suis de piscibus ad viuum expressit, vbi dicit huius animalis venenum vires habere longè imbecilliores, quàm Salamandræ terrestris, & euidentissimis, maximeque necessarijs rationibus demonstrat, hanc non esse Scincum, vt plurimi Pharmacopularum existimarunt.

DE MVRÆNA. CAP. XXX.

Μύραινα, Muræna.

ANIMALIA

NIMALIA venenosa non in syluis tantum, & specubus vt viatoribus insidientur, latitant: sed in profundissimis etiam maris gurgitibus inueniuntur, vt homines nimium curiosos quandoque puniant, qui non contenti ijs bonis, quæ terra suppeditat naturæ, vt ita dicam, vim inferunt, quæ etsi terram firmauerit, eamque tam horribili elemento, mari scilicet, velut muro quodam cinxerit, transeunt tamen, vt surripiant id, quod voluit esse occultum. Quæ cùm præuidisset, inter quàm plurimos pisces venenosos etiam procreauit, vt hoc modo de ijs pœnas sumat qui eos quærunt, quales sunt muræna, pastinaca, draco marinus, torpedo (de qua mox dicetur) & lepus marinus, de quo in secundo libro disseram. Est autem Muræna piscis marinus, corporis habitu lampetræ, vel anguillæ affinis: magnitudine tamen superat & latior est, & scissura oris maiore. Superiore maxilla aquilina, in cuius extremo sunt duæ apophyses breues, vel verrucæ. Dentes habet longos, acutissimos, in os recuruos, oculos albos & rotundos. Colore est fusco, vnde κελαινὴν, hoc est, nigram eam vocauit Oppianus, cute est molli & læui, albicantibus maculis respersa, dorso cultellato, ad duorum cubitorum longitudinem accedit. Pinnis, quibus natare possit, caret. Propterea corpore est longo à natura facta, quo in mari ita vtitur, vt serpentes terra, quales sunt anguillæ, lampetræ, & serpentes aquatiles, quæ in terra etiam velut aliæ terrestres repunt. Mas ipsius ab Aristotele de historia animalium Smyrus dicitur, & vtriusque discrimen ostenditur. Marem non ita varium, vt fœminam, & pauciores habere maculas scribit, robustum præterea, & colore pino arbori similem esse scribit, eique dentes inesse intrinsecus & extrinsecus. Corpore est longo, quemadmodum Rondeletius scripsit, nigricante, tenui, rotundo, sine maculis, sine squammis, rostro acuto, serpenti magis similis quàm murænæ. Hinc vulgus murænas cum serpentibus congredi credidit, quod Plinio fabulosum videtur, cùm tamen sæpè delectetur in scribendis fabulis. Athenæus quoque ex Andrea quodam murænas ex vipera genitas morsu interficere scribit. Quo fit, vt hic aliter etiam sensisse in libro, quem de bestijs venenatis scripsit,

videatur. Prætereà Sostratem huic sententiæ astipulari scribit, & Nicádri versus in Theriacis adducit in hunc modum.

Præterea quæcunque suis mare fluctibus ambit
Nouimus, inter quæ cautæ mirabile factum
Murænæ est, quòd sæpè cito viuaria lapsu
Deserat, atrocique petens audacula morsu
Voluat in æquoreas piscantem è naue procellas
Fama est, si modò vera, quòd hæc sua pascua linquat,
Atque eat in siccum, cogente libidine, littus
Et cum vipereo coiens serpente grauetur.

ÆLIANVS lib. I. de animalibus, Poëtam nostrum imitatus, Murænam in aridum progredi, & viperæ latibulum quærere, ad eamque intrare scripsit. Quæ fabula eleganter ab Oppiano libro I. de piscibus est descripta, his versibus:

Quæ muræna facit non fama obscura feruntur,
Serpenti nubit, promteque ex æquore saltat
In littus, petit à cupido cupidos hymenæos:
Ardet amans serpens, & multo exæstuat igne,
Concitus in rabiem furibundus quærit amores,
Et curuum subitò saxum speculatur, & omne
Lethiferum ponit virus, quod gestat in atris
Dentibus, & bilem saxo deponit amaram,
Vt tædas capiat tranquillo pectore mites,
Littore consistens horrendum sibilat ore,
Concubitusque petit: subitò muræna profundo
Excita voce furens, ruit ocyor illa sagitta:
Ex terra serpens ponti descendit in æstum:
In Venerem prompti gaudent complexibus ambo,
Serpentis caput ore tenens, stat sponsa proterui
Sic ambo tædis læti: muræna profundum
Desilit in pelagus, serpens per littora reptans
Omissum repetit virus, quod dentibus atris
Fuderat: at bilem nigram si fortè viator
Iecerit in pontum, iactat per littora corpus,
Et non sperata clauduntur lumina morte.
Priuatus serpens armis, quibus ipse putabat
Se fortem, & tanto serpentis nomine dignum,
Et vitam, & tetrum perdit prope saxa venenum.

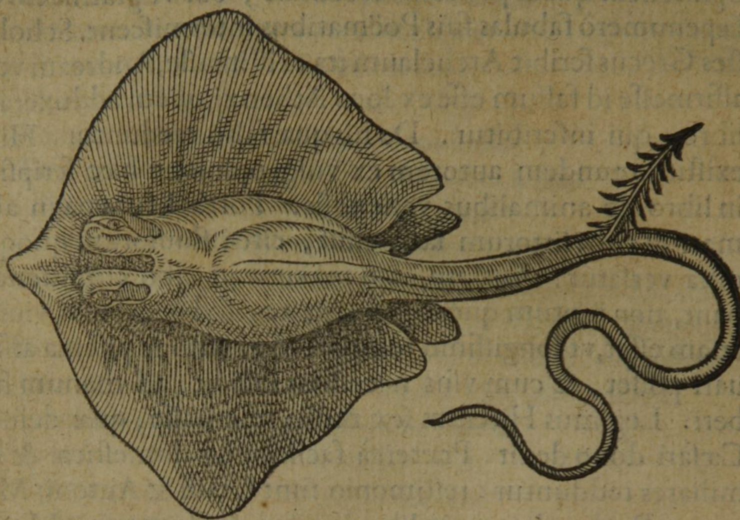
HÆC tamen ab vtroq;, hoc est, & Nicandro & Oppiano

Poëtico

Poëtico more deſcribuntur, in quo ad communem vulgi opinionem quàm proximè accedunt, cui vt gratificentur, ſæpenumerò fabulas ſuis Poëmatibus intermiſcent. Scholiaſtes Gręcus ſcribit Archelaum ita exiſtimaſſe, Andream verò affirmaſſe id falſum eſſe ex loco Athenæi, quem adduxerat è libro, qui inſcribitur. De his quæ falsò creduntur. Hinc exiſtimo eundem autorem ex vulgi opinione hæc ſcripſiſſe in libro de animalibus venenoſis. Porrò Muræna in alto mari & circa littorum ſaxa viuit, circa fluuiorum quoque oſtia verſatur. Antiqui eam maximè in cibo commendabant, non tantum quòd guſtui grata, ſed quòd tam viuida etiam eſſet, vt longiſſimo tempore in viuario & piſcina aſſeruari poſſet, & cùm vſus neceſſitas incidit, ad manum haberi. Legimus Hircium ſex millia reſeruaſſe, quæ deinde Cæſari dono dedit. Prætereà facilè nobis domeſticæ & familiares redduntur: teſtimonio ſunt Craſſi & Antonij Murænæ. Paulius Iouius in lib. de piſcibus Romanis, Murænam quæ in aqua dulci verſatur, Lampetram eſſe ait. Cui quidam hac in parte aſſentiri nolunt. Poſſem hoc in loco innumera veterum autorum teſtimonia de Murænarum ſaporis præcellentia, & quibus in locis optimæ reperirentur, in medium proferre, ſed malitiam ipſius potius, quàm bonitatem detegere decreui. Capitali odio congrum & polypum proſequitur. Hanc pugnam luculenter expreſſit Oppianus libro ſecundo de piſcibus, è quo Ælianus deinde ſua deſumpſit. Tàm præterea viuax eſt & furioſa, vt capta ſæpenumerò euadat, & piſcatores in aquam inſilire cogat. Quandoque canum more in rabiem agi, & eadem accidentia quæ vipera excitare à quibuſdam traditur: quam ob cauſam etiam iiſdem remedijs curari debet. Smyri denique morſus pernicioſiſſimus eſt. Remedio eſt caput ipſius abſciſſum, & in cinerem redactum, plagæque impoſitum.

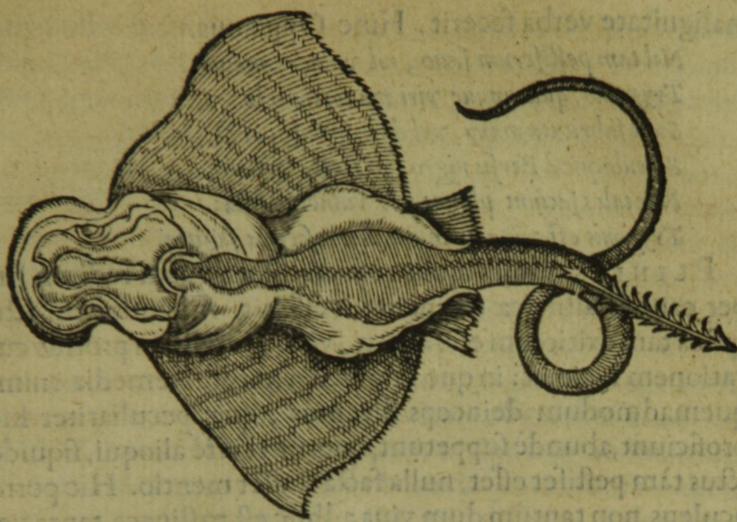
DE

DE PASTINACA. CAP. XXXI.

Τρυγὼν, Pastinaca.

PASTINACA varias diuersis in locis significationes est sortita. Vulgus Gallorum Raiam vocat, quòd ad eam quàm proximè accedat. Græci Τρυγόνα, Latini Pastinacam appellant, quod nomen ego quoque retinui. Piscis est planus, latus, cartilaginosus, læuis, sine squammis aculeisque præterquam in cauda, in qua aculeum habet acutũ, vtrinque serratum, vel scissuras serræ habentem. Caudam habet longissimam, & læuissimam, quæ semper ab extremo in tenuitatem desinit, quemadmodũ soricis vel muris, hinc Flandri sua lingua, soricis vel muris caudam vocant. Aculeus è medio caudæ procedit, quo in loco maxima est, dentes caput versus reflectuntur, qui quo propiores sunt caudæ, eò maiores sunt. Et hæc sola pars venenosa est: qua abscissa reliqua omnia absque periculo comeduntur. Eius autem duæ sunt species, quarum altera superius est expressa, altera verò hanc habet formam.

SECVNDA à prima nõ differt, nisi quòd caput à reliquo corpore magis separatũ habet, & rubetam in hoc æmulatur prope. Prima enim habet caput intrò sub costis retractum, alterius verò costæ, quàm proxime accedunt ad alas auium. Quam ob causam Romani & Neapolitani eam aquilam appellarunt, diuersam tamen ab ea quæ à latinis Aquila fuit dicta, & radium non habet. Mirabile quid de hoc pisce Oppianus refert, quòd nimirum nunquam cibum capiat, nisi prius animal aliquod, vel alterius generis piscem lęserit, vnde facilè coniectura assequi licet, eum præda viuere, & vt celeritatem, quam natura illi denegauit, suppleat, ex occulto latrocinatur, & radio suo, quo loco gladij vtitur, velocissima quæque maris animalia intercipit, & remoratur. Ælianus scribit Pastinacam non aptam tantum esse ad natandum, sed volandum etiam, & mirificè Musica delectari, adeò vt piscatores cantu eam ad summam aquam alliciant, eamque hac ratione facilius capiant. Saltatione prætereà mirum in modum delectari affirmat. Quæ fabulosè ab eo scribi mihi videntur, cùm multa eiusmodi colligat, non vt quisquam ea vera esse semper existimet, sed vt vitæ nostræ exemplum aliquod proponat: quemadmodum hoc in loco voluptatem, & delitias interitus nostri causas sæpe numero esse scribit. Nullus porrò ex omnibus qui de hoc pisce quicquam literis prodiderunt autoribus est, qui non de radij ipsius extrema mali-

malignitate verba fecerit. Hinc Oppianus.

Nil tam pestiferum sæuo, nil vulnere maius
Trygonio, quæcunque viri mauortia tela
Sunt fabricata manu, vel dura incude polita,
Spiculaque à Persis nigro sint tincta veneno,
Nec tales faciunt plagas, nec vulnera tanta:
Trygonis est viuæ quantum horrescenda sagitta.

PLINIVS nihil vsquam execrabilius, quàm radium super caudá pastinacæ eminentem esse ait. Ælianus item ictú ipsius tam exitiosum esse asserit, vt plaga nullam prorsus curationem recipiat: in quo tamen decipitur. Remedia enim, quemadmodum deinceps dicemus, quæ peculiariter hic proficiunt, abundè suppetunt, quorum certè alioqui, siquidé ictus tàm pestifer esset, nulla facta fuisset mentio. Hic porrò aculeus, non tantùm dum viua adhuc est pastinaca, tanta veneni vi pollet, sed abscissus etiam non modò hominibus & alijs animalibus, sed quod maiore admiratione dignum est, arboribus etiam & plantis infestissimus est. Nam si arboris trunco fortè infigitur, perit, vt Nicander & qui eum secutus est Oppianus scripserunt, quorum posterior tamen, ea quæ ad malignitatem huius aculei, & Vlyssis obitum pertinent, amplificauit. Homerus etiam narrat Vlyssem, cùm post excidium Troiæ domum redire cogitaret, tempestate actum in Italia appulisse: quo in loco à Circè venefica hospitio fuit exceptus, è qua grauida filium Telegonum suscepit. Qui cùm, vt Oppianus refert, patris Vlyssis, qui in patriam reuersus fuerat, videndi desiderio flagraret, à matre hastili in abitu donatus fuit, in cuius summitate Pastinacæ aculeus infixus erat. Qui cùm in Græciam appulisset, accidit vt fortè fortuna in patris sui armenta incideret, & cùm ea abigere vellet pater accurrés vt greges defenderet, à Telegono, à quo non cognoscebatur, hastili vulnus accepit, è quo perijt. Lycophron Poëta Græcus antiquissimus Cassandram loquentem, & hoc genus mortis Vlyssi prædicentem introducit his versibus.

κτενεῖ δὲ τύψας πλευρὰ λοίγιος στόνυξ
κέντρῳ δυσαλθὴς ἔλλοπος Ζαρδωνικῆς. id est:

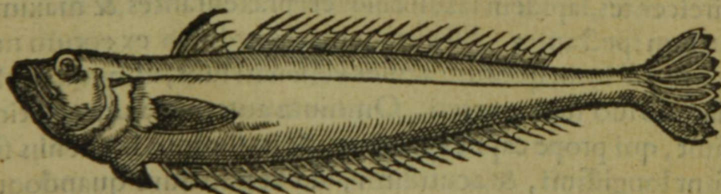
OCCIDET autem (Vlyssem scilicet) hastile perniciosum, aculeo præpilatum ægrè curabili piscis venenati, vul-

nere

nere coſtis impacto. Hæc itaque ad explicationem fabulæ à Poëta noſtro adductæ neceſſaria dictu viſa ſunt. Reliquum eſt vt accidentia quæ huius aculei ictum tota ſua natura inimicum, comitantur, enumeremus. Speciali etenim & innata quadam malitia partes putredine abſumit, quibus ſeſe infigit, grauiſſimos excitat dolores, neruorum retractionem & tremorem inducit, laſſitudinem prætereà & corporis imbecillitatem affert, animi item deliquium percuſſos comitatur, obmuteſcunt, & oculi caligant. Partes etiam in ambitu vulneris denigrantur, & ita obſtupeſcunt, vt tangentem non ſentiant. Hinc ſi quis eas premat, atra ſanies, craſſa & malè olens excernitur, ob cauſam quam ſuprà de Aſpide, Vipera, Sepedone, & alijs iam adduximus. Remedia denique cum viperæ morſu communia habet. Peculiariter tamen proficit illa ipſa diſſecta, vulnerique impoſita, vel leporis, aut capræ, vel hœdi coagulum drachmæ pondere per os aſſumptum. Rondeletius ſanaſſe ſe quendam recenſet, iecore paſtinacæ & aculeo in cinerem redactis, & ex aceto commixtis, vulnerique impoſitis.

DE VIVIO, SEV DRACONE MARINO.

CAP. XXXII.

Δράκων θαλάσσιος, Draco Marinus, Viuius.

PISCIS quem vulgò Viuium appellamus hoc nomen à viuacitate adeptus eſt. E mari etenim protractus, & extra aquam longiſſimo tempore viuit, & tanta eſt agilitate, vt in littore ſcrobes effodiat, & in media arena ſe condat. Græci ſimilitudine oculorum, quos cum Dracone

eoſdem ferè habet, conſiderata, Draconem marinum vocarunt. Nitiobriges vt plurimum, & Maſſilienſes, Plinianam vocem ſeruantes, araneum appellant. Galliæ ob vſum & cõmoditatem quam in cibis præſtat, familiaris eſt. Præ cæteris enim piſcibus, quòd carne ſit ſolida, & grata guſtui deſideratur. Qui in Oceano capitur, longitudine vt plurimum octo aut nouem pollices æquat, & quandoque plures. Qui verò in Mediterraneo, raró dimidij pedis longitudinem excedit. Nihil tamen omnino differt ab eo quo Lutetiæ vtimur. Capite ſunt ſatis magno, maxilla inferiore reſpectu ſuperioris longiſſima & latiſſima, binas ſub ceruice alas, & totidem vtrinque in lateribus habent. Per dorſi medium & ventris aculeos habent ad caudam ſpectantes, tenui membrana cõnexos: priores tamen quatuor, aut quinque acutiſſimi ſunt, & à ſe inuicem diſtincti: quintus tenuiſſimus eſt, nec multum in dorſo prominet. Quartus paulò longior eſt, tres verò poſtremi eadem ſunt magnitudine fere, niſi, quòd qui in medio eſt, reliquos parum ſuperat. Cæteri omnes tàm ſuperiores quàm inferiores, lineam à branchijs ad caudam ductam habent, quæ dorſum à lateribus & ventre videtur diſtinguere, vt profectò fit, idque ob coloris varietatem: quicquid enim ſub linea continetur, magis ruffum eſt, & colore cæruleo partim, partim aureo diſtinctum: ſupra verò candidum, vtrunque tamen paruis ſquammis retectũ. Oculos habent vireſcentes, lapidem lazuli colore repræſentantes, & maximè ſurſum ſpectantes. Eſt autem marinus draco ex eorum numero piſcium, quorum aculei venenati ſunt, id quod multi damno ſuo ſunt experti. Omnium autem maximè exitioſi ſunt, qui prope caput apparent, & in ſummis branchijs ſiti ſunt longiſſimi, & acutiſſimi, ita vt punctura quandoque non appareat. Quàm ob cauſam coci antequam in cibum adhibeant, caput eius abſcindere conſueuerunt. Symptomata porrò quæ ipſius ictum ſubſequuntur, ſunt maximus dolor & inflammatio vehementiſſima partis læſæ. Id quod aliquando videre mihi contigit in ijs qui icti ab eo fuerant. Febri etenim corripiebantur, & animi deliquio, & niſi quis ſubitò opem ferebat, & dextrè remedijs vti ſciebat, membrum læſum calore deſtitutum corrumpebatur prorſus.

Quapropter neceſſe eſt, vt quis mentem adhibeat, quod faciet, ſi

ciet, si Draconem ipsum viuum dissectum plagæ imposuerit, vt Dioscorides & Galenus scriptũ reliquerunt, quamuis hic viuũ potius requirere videatur, qui omnino, si haberi posset, melior esset. Serpillum etiam eodem modo adhibitum prodest. Cataplasma item è Serpillo, saluia & absynthio ex vino coctis, & cum pauxillo farinæ tritis, proficit. Per os theriaca, seu mithridatum cum aqua absinthij assumi possunt. Dioscorides absinthiũ vel saluiam, vel sulphur cum aceto mixtũ imperat. Hæc pręcipua sunt & specialia remedia quibus quis etiam aduersus marini scorpionis, quem Agathenses & Nitiobriges Rascasum vocant, ictum vti poterit.

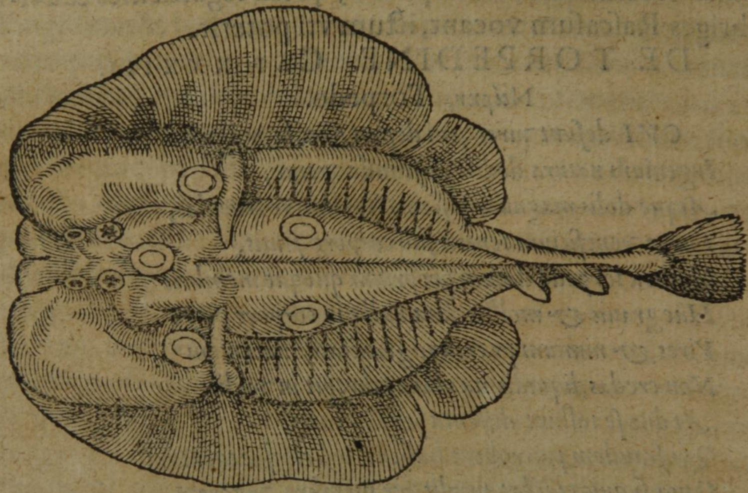
DE TORPEDINE. CAP. XXXIII.

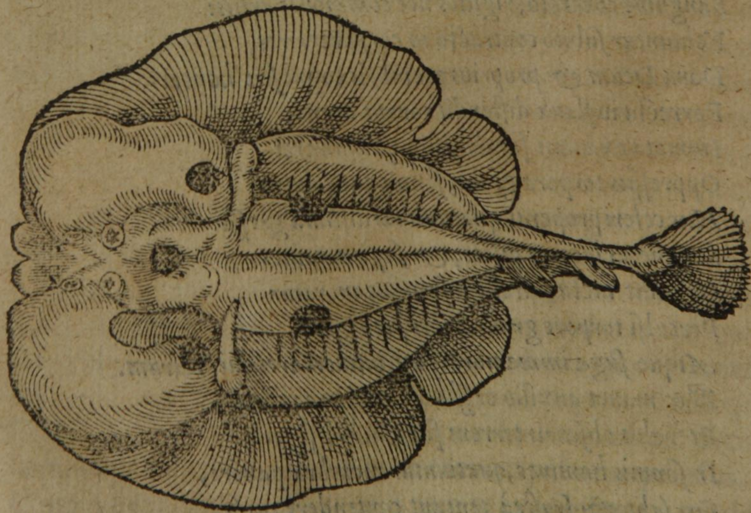
Νάρκη, Torpedo.

CVI desunt vires, cui desunt spicula, magnum
Ingenium natura dedit: se fraude tuetur,
Atque dolis magnum piscem, fortemque trucidat,
Turpe veneficium tenero sub corpore sentit,
Natura torpedo datum proprium quoque membris
Hæc grauis & mollis, sunt nullæ in corpore pigro
Vires, & nimium præmitur grauitate: natantem
Non credas, liquidis ita clàm subrepit in vndis:
At duo se tollunt distenta per ilia rami,
Qui fraudem pro robore habent, piscemque tuentur:
Quos si quis tractat, perdit per membra vigorem,
Sanguine concreto, rigidos nec commouet artus:
Voluuntur subitò contracto in corpore vires,
Dona Deum & proprios membris cognoscit honores.
Porrecta in flaua distendit corpus arena,
Immota exanimi similis, cui piscis inhæret
Oppressus torpore graui, somnoque solutus
Hæc celeri properat quamuis tardissima gressu.
Semineces lacerat pisces, & sæpè natantes
Offendit tactu, vires cursumque moratur
Perculsi torpore graui, victique rigore.
Atque fugæ immemores sunt, immemoresque viarum.
Hæc manet auxilio cassos opibusque trucidat,
Et velut obscuris terrent simulachra figuris
In somnis homines, quatiuntur membra pauore,
Cor salit, & frustrà tentant contendere cursu,

Et frustra properare fugam: non vincula dura
Impediunt visu pauidos, somnoque grauatos.
Tales torpedo meditatur piscibus artes.

Hos Oppiani versus, quàm potui, fidelissimè trāstuli, quibus exitiosa torpedinis vis copiosissimè ob oculos ponitur, & explicatur. Quod ideo feci, quòd Nicander in suo libro, quē in hoc nostro commētario sequi decreui, nullā de ea mentionem fecerit, existimaui denique admirabilem huius piscis vim dignam esse, quæ nostratibus quoque cognita foret.

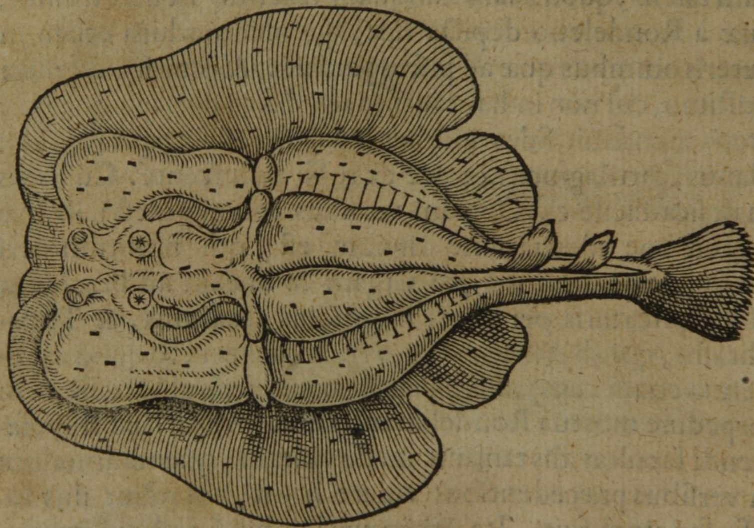

APPELLATVR torpedo à Græcis & Latinis, quòd affe-ctum inducat, si quis tetigerit eam ei similem, quē, cùm vel pedem, vel manum stupidam experimur, percipimus. Tor-pedinum porrò quatuor genera sunt, Rondeletio autore, quę non multum inter se differunt. Quorum duo priora in me-dio corpore maculas habent quinque magnas & rotundas. Sed inter hæc quoque vna per circulos, quibus altera caret, distinguitur. Reliqua duo, vt sequenti capite dicemus, non item. Tres priores circulos suprà, cæteros infrà habet, secus quàm Matthioli effigies, in suis in Dioscoridem commen-tarijs expressa, prę se fert. De quo iudicium ferre non ausim, cùm talem, quod sciam nunquam viderim. Et huic innitor, quæ à Rondeletio depicta fuit, quemadmodum etiam in cæteris omnibus quæ ad pisces pertinēt, & omnino dignum existimo, cui non in hac tantùm re, sed cæteris quoque quæ literis mandauit, fides adhibeatur. Torpedo itaque piscis est planus, cartilagineus, colore ex ruffo pallescente. Cuius vis malefica facilè ex Oppiani versibus colligi potest: in qua tamen hoc admiratione dignum est, qui nimirum fieri possit, vt qualitas illa per virgam & lineam ad brachium vsque piscatoris penetret, si antiquis credimus, & Theo-phrasto, qui ab Athenæo lib. VII. adducitur, & quod expe-riēntia etiam comprobari potest, cuius periculū fecisse se in torpedine mortua Rondeletius scribit. Atqui hæc stupefa-ciendi facultas alis tantùm inesse videtur, quemadmodum in versibus præcedentibus videre licuit, vbi robur ilijs in-esse scriptum fuit. Ita Athenæus Diphili Laodicæi opinio-nem recitat, qui in libro de Nicandri Theriacis scripse-rat, non totum piscem stuporem inducere, sed partem eius tantum, id quod de alis solum intelligi debet, vbi enim hamo captam se animaduertit, virgam in ipsis inuoluere conatur, vt hac stupefaciendi vi se tueatur, vt Sepiæ atra-menti effusione, quemadmodum Cicero libro II. de na-tura Deorum scriptum reliquit. Si quis porrò liquorem Cy-renaicum manu teneat, nihil à torpedine, si quidem vera sunt quæ Ælianus memoriæ prodidit, patietur. Id quod ob naturæ quandam etiam contrarietatem, quæ est inter eam, & Cyrenaicum liquorem, accidere potest. Accidentia au-tem, quæ torpedo in ijs, quos offendit, inducit, ab extrema

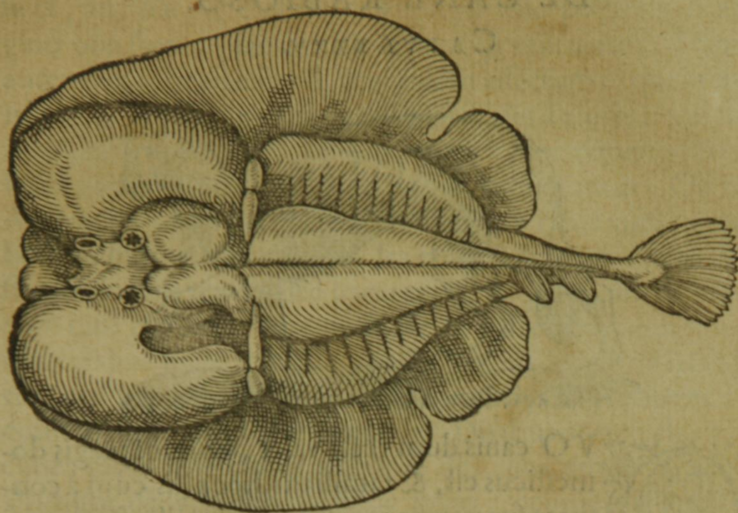
frigiditate ortum habent, veluti virium lapsus, corporis grauitas, sanguis concretus, & singularum partium stupor, quæ certè non aliam quàm caloris natiui absentiam, occasionem habent. Remedia itaque calida, & quæ vim habeant reficiendi spiritus. Quorum libro II. cap. de Cicuta, papauere, & id genus alijs mentio fiet, & ad quæ lectorem, cùm vsus necessitas incidit, remittimus, eligenda erunt.

DE TERTIA ET QVARTA TORPEDINIS SPECIE. CAPVT XXXIIII.

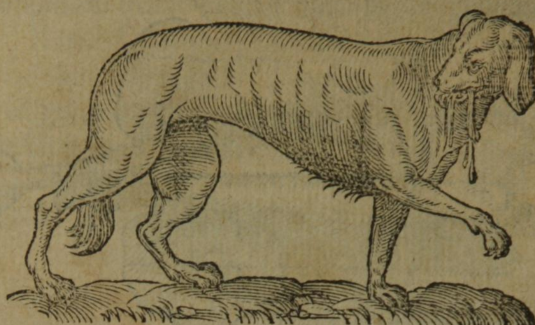
TERTIA & quarta torpedinis species à duabus prioribus, quod ad vim specificam & proprietatem naturalem attinet, nihil differunt: sed corpulentia duntaxat. Primum quòd maculas non ita magnas & rotundas, quemadmodum priores duæ habent.

Secvndò quòd tertia per vniuersum corpus maculis inæqualiter est distincta, quarta minimè. Et vt lectori satisfaciam, quod ad naturam torpedinis attinet, hoc addam adhuc, torpedines in cœnosis littoribus tota hyeme degere, & sub terra, ob frigoris, quod maximè abhorrent, Theophrasto autore, metum, latitare. Viuæ captæ, & per medium dissectæ, capitis doloribus medentur, Galeno teste, qui experientia hoc comprobasse se affirmat. Paulus item Ægineta oleum in quo viua decocta fuerit, ad acriores articulorum dolores seu cruciatus leniendos inungi asserit. Plinius etiam paulò vlterius progressus, eam si capiatur cùm Luna in Libra fuerit, triduoque asseruetur sub dio, faciliores partus efficere posteà, & fel ipsius pudendis muliebribus adhibitum, sterilitatem inducere scripsit.

DE CANE RABIOSO.

CAPVT XXXV.

QVO canis dum rectè valet, homini magis domesticus est, & familiaris, hoc plus cùm à consueta sua natura recessit, infestus illi est, cùm nimirum morbi quodam genere corripitur, illi inter omnia animantia communi & peculiari: quo fit vt non minus sit exitiosus quàm serpentes, vel reliquę feræ venenatæ, de quibus anteà locuti sumus. Quæ mihi causa quoque fuit, vt eum huic libro insererem, ne à nostris, idq; optimo iure obijci posset, me ea quæ minus illis cognita sunt & necessaria exposuisse tantùm, & quæ maioris sunt momenti, & illis familiaria sunt, silentio præterijsse. Etsi enim (quod diuinæ benignitati acceptum ferimus) natura Galliam nostram præ cæteris nationibus omnibus ita dotauerit, vt monstra hæc venenata armis suis spolians, pedibus nos ea conculcare, absque vllo morsus metu voluerit: reliquit tamen quædam, potius vt solicitos & cautos nos redderet, quàm quòd quicquam mali inferre nobis cuperet. Inter quæ quò periculosius est id quod perpetuò nos sequitur, hoc maiore studio præparare debemus, nos si fortè quid sinistri hac in parte nobis acciderit. Quàm potero igitur breuissimis naturam canis rabiosi explicabo, veneni item illius efficaciam, & accidentia ipsius morsum concomitantia: postremò etiam curandi modum.

CANIS itaque animal natura generosum, amabile, & adulationi deditum, & ob hoc homini, præ cæteris animantibus gratum, tribus morbis obnoxium esse solet, rabiei videlicet,

licet, anginæ, & ſcabiei. Quorum duo poſtremi contagioſi non ſunt, quantumuis ſæpè ex ijs moriantur. Primus autem ita contagioſus eſt, vt eundem affectum ei quem momorderit, ſiue homo ſit, ſiue aliquod aliud animal, niſi maturè occurſum fuerit, communicet. Hoc tamen vitio reliqua animantia magis, quàm homo, conficiuntur. Ob hoc Ariſtoteles canes, & cætera animantia è rabie antè, quam hominem interire ſcripſit. Ita enim Leoniceno teſte, Ariſtotelis locum emendare oportet, & nequaquam cogitare, eum tam parum cordatum fuiſſe, vt dicere voluerit hominem ab hoc malo immunem eſſe, quemadmodum ijs videtur, qui legunt, & vocabulum Græcum πλὴν, retinent, in cuius locum ſubſtitui debet πρὶν. Duabus autem de cauſis canes rabie infeſtantur maximè ſibi inuicem contrarijs. Primum ob vehementiſſimos æſtus, deinde ob intenſiſſima frigora. Hinc veteres eos vt plurimum in Caniculæ ardoribus, & hyeme in maximis frigoribus rabie corripi, præcipuè verò in ijs regionibus, in quibus magnæ & crebræ mutationes temporum accidunt, memoriæ prodiderunt. Quod ideò fit, quòd canes ſua natura calidi ſunt & ſicci, & ob hoc humoribus atrabilarijs exuſtis abundant, qui in his mutationibus, quales in autumno contingunt, ſubitis augentur, & quia à magnis caloribus vlterius accenduntur, febrem ardentem, & amentiam ſeu furorem, quem rabiem appellamus, in cane excitant. Quæ à venatoribus in calidam & deploratam, & in eam quam currentem vocant, diſtinguitur. Hic porrò calor æſtate ab aëre incrementum ſuſcipit, & ad humeros vſque penetrat, hyeme verò quia calor intus copioſus eſt, quòd ab ambiente frigido intrò pellatur, augetur, & accenditur, & vnà cum eo humores putridi, qui vel ob hoc pernicioſiores ſunt, quòd per cutis poros tum clauſos omnino euentari non poſſunt, & cùm intus maneant, eadem quæ magni æſtatis calores accidentia inducunt. Quæ ratio veritati magis conſona mihi videtur quàm quorundam, qui rabiem hyeme è frigore, à quo ſanguis congeletur, oriri ſcripſerunt. Tantum enim abeſt, vt ſanguis concretus eiuſmodi furorem excitare poſſit, vt contraria potius ratione ita ſpiritus torpore afficeret, vt antequam congelaretur, cani ſtatim moriendum

esset: taceo quòd sanguis in corpore anteà congelari non potest, quam vita quæ in calore natiuo fundatur, priuetur penitus. Neque tamen dubitare oportet, cùm causa hac externa, promptitudinem etiam & aptitudinem naturæ canis, ab quam huiusmodi humor generatur, coniungi. Ad quam Galenus lib. VI. de locis affectis, respiciens, solum canem inter cætera animalia rabie corripi scripsit. Quod veri similitudinem aliquam habere videtur, quamuis non defuerint, qui alia pleraque animalia eadem natura prædita esse quoque existimarunt. Sed nolo immorari diutius in discutienda hac quæstione, vtrum scilicet reliqua animantia rabie tentata, prius à canibus rabidis fuerint morsa, vel ex sua natura in rabiem acta. Quicquid sit, canis hoc vitio correptus, non tantùm quos momordit, in rabiem agit, sed eos etiam, quos spuma ipsius tantùm attigerit. Cùm enim naturam earum partiũ, à quibus proficiscitur, retineat (quemadmodum alibi diximus) venenum hoc tàm subtile ita defert, vt facilimè per corporis meatus penetret, & ab arterijs, ob continuum eorum motum, attractum, tandem in reliquum quoque corpus deducatur. Quidam alias adhuc causas prioribus adiunxerunt, quæ vim habẽt corrumpendi humores canis, esum nimirum carnium vermibus scatentium, & aquas putridas, quas interdum bibere coguntur. Plinius scripsit canes, vbi menstruum sanguinem gustauerint, rabie corripi, & vitium esse irremediabile. Quod maledicendi studio potius, quàm quòd vnquam huius rei periculum fecisset, dixisse videtur. Certissimum enim est hunc sanguinem sola quantitate vitiosum esse, & naturam eum ad fætus nutritionem destinasse, quo excluso, necesse est, vt is quoque foras eijciatur. Verum equidem est, eum si fortè ob impedimentum quoddam retinetur intus, corrumpi & putrescere, ita vt magnorum morborum causa sit, quales sæpè in puellis marito aptis, & viduis euenire videmus. Creditur prætereà canes, qui calidioribus alimentis vescuntur, facilimè hoc malo corripi. Cùm enim sanguis, qui sua natura promptus est vt efferuescat, incalescit, febris excitatur. Cauere igitur sedulò oportet, ne canes cibos vel putridos, vel aromatibus conditos, & id genus alios qui vehementer calefaciunt, assumant. Atqui non sat est huius pestis causas cognouisse nisi

ſigna quoque per quæ facilè canis ita affectus dignoſci poſſit, ſciamus, vt ab eo cauere nobis poſſimus. Signa autem per quæ cognoſci poteſt, copioſè à Dioſcoride, Galeno, Ætio, & Paulo Ægineta fuerunt deſcripta. Canis itaque rabidus caudam & aures demittit, toruè & ſolito triſtius intuetur, & in obuios quoſque citra rationem inſilit, ſiue fera ſit, ſiue homo, & tam familiares, quàm ignotos, idque ſine latratu primum, ſpumam ex ore & naribus reijcit, cibum & potum auerſatur, & plerunque gracilis eſt, & ſiccus, oculis rubentibus, & anhelando linguam foràs porrigit rubrā totam, ſeu ſubnigram, lento gradu incedit, & veterno quaſi oppreſſus videtur, & cùm currit, nunc in hanc, nunc in illam partem declinat, & ſolito citius curſum perficit. Signa præterea canis rabidi in his verſibus, in quibus quidam ad calumnias obtrectatoris reſpondet, comprehenduntur.

Diſcedite hinc, ne oculi veſtri
Labem accipiant, videntes belluam incognitam,
Quæ ira turgida, & mente alienata
Obliquè per campos gradu celeri ſeu incompoſito fertur.
Oculos habet toruos, & fauces ſpumantes,
Nares ipſius repletæ ſunt ſpuma ſanguinolenta,
Potum & cibum auerſatur,
Oculum habet flammeum, plenum odio & inuidia,
Quemlibet mordet, nullo reſpectu habito
Familiarum ab ijs quos non nouit.
Corpore eſt gracili, & perpetuò prominet
Ex aridis faucibus ſerpentis lingua,
Caudam demittit, & maximas aures ſuas:
Os ſuum plenum magnis veſpis percutit.
Quæ inceſſanter eam aculeis maximis pungunt,
Eumque currere cogunt, nunc per ſulcos
Agri nuper exculti, nunc per tamariſcos,
Nunc per ſyluas, nunc per veruacta.

HÆC itaque ſunt indicia, quibus canis rabioſus poteſt cognoſci; plerunque tamen fit, vt homines ab ijs, in quibus nulla huiuſmodi ſigna perceperunt, tam exactè, lædantur. Quapropter diligenter animum aduertere neceſſe eſt, ob magnum, quod negligétiam ſequi ſolet, incommodum. Neq; enim è vulnere, quod omnino ſimile eſt ei, quod canis

non rabiosus inflixit, quemadmodum Galenus in libro de sectis scripsit, hæc cognosci queunt. Quam ob causam quidam indicia, quibus hæc explorari certò possunt, posuerunt. Iuglandes nuces conterunt, easque vulneri imponunt, & per integram noctem relinquunt, postridiè gallinis in cibo offerunt. Quòd si rabidus fuerit canis, sequenti die pereunt. Præterea sanguinem è vulnere emanantem excipiunt, eoque panem imbuunt, & famelico cani offerunt. Sed tantum abest vt illum deuoret, vt ne odorari quidem velit. Sed hoc experimentum non satis aptum, etiamsi Oribasius, & post eum alij complures id approbarint, videtur. Ea propter diligenter canem, à quo quis morsus fuerit, obseruare oportet, ne in eum morbum, qui ab aquæ metu ὑδροφοβία Græcis dicitur, propterea quòd eo vitio correpti aquam, etiamsi maxima siti crucientur, omnino expauescant, perfectè incidat. Venenum etenim, vbi vulnus per cutis poros iam occupauit, paulatim victoriam obtinet, nec diu in ijs partibus, quas perreptat, moram trahit, ita vt quandoque quadraginta dies effluxerint, quandoq; duo aut sex menses, antequam quicquam molestiæ perciperent: imò annus quandoq; integer. Quosdam deniq; post septimum annum demum à morsu eo vitio correptos fuisse traditum est. Inueniuntur tamen nonnulli qui exiguo à morsu temporis spacio aquam, & omnem alium humorem horrere incipiũt. Venenũ autem cùm iam ad maiores venas vsque & cerebrum penetrauerit, imaginationem, rationẽ, & memoriam corrumpere incipit, ita vt homo mente alienetur, & ipsum se discerpat. Obuiũ quenq; dentibus appetit, vlulat, latrat, & neruorũ distentionem patitur: toto corpore rubet, præsertim verò in facie: sudoribus copiosis & animi deliquijs affligitur. Cùm aquam videt & res splendidas, vt specula, cruciatur, & in rabiẽ agitur, propterea quòd cũ seipsum intuetur, metum & pauorem sibi incutit: vel quòd (vt nõnulli ex antiquis scripserũt) perpetuò in aqua vel speculo canem inspicere se putat. Philosophus etiam quidam (vt Ætius refert) morsus à cane rabido, cùm hoc morbo laborare incœpisset, balneum ingredi voluit, cui cùm canis imago obuersaretur, diu intra se meditatus, dixit, tandem: Quid cani commune cum balneo? & confirmata hac opinione, balneum est ingressus, & aquam ipsam in potu sumpsit,

& sana-

& sanatus est. Præter hæc verò accidentia omnia æger maximam in ore siccitatem percipit, & veluti dixi, siti, quæ extingui non potest, absq; vllo tamen potus desiderio cruciatur, propterea quòd ipsius corpus aliam iam dispositionem, naturali nimirum contrariam est adeptum: quo fit vt nec ea quæ naturaliter ad sedandã sitim faciunt, expetat. Tam grauiter autem his symptomatibus molestatur, vt tandem dolore & ærumnis euictus pereat, præsertim cùm venenum cor iam obsedit: neq; enim cũ semel in eam rabiem, quam descripsimus, inciderint, vllum remedium inueniri potest. Præterea ex ijs, qui hoc vitio sunt occupati, nullum præterquam vnum aut alterum superuixisse legitur, eosque non à rabioso cañe morsos, sed ab homine quodam morso vitium adeptos. Rabies autem quæ hac ratione excitatur, non tam exitiosa & vehemens est, quemadmodum altera: venenum enim virium aliquid amisit, adeò vt adhuc minus periculosa foret in eo, qui ab homine, cui ab alio hoc malum communicatum esset, morsum accepisset. Et quamuis hæc mala omnia appareant, non tamen vno & eodem tempore fieri existimandum est. Primùm etenim cogitabundi fiunt, & varia secũ obmurmurant, interrogati aliud respondẽt, & solito magis excandescunt, somnia vident innumera & phantastica. Nonnulli vlterius progressi, scribunt eos carnis frusta, cùm vrina, quæ catulos repræsentent, reijcere. Id quod potius fit (si modò fit) ob cæcam aliquã & occultam causam, quemadmodum bona pars earum etiam, quæ veneni actiones promouẽt, causarum aliunde haberi non possunt, & cùm naturales desunt, ad eas quæ sunt supra naturam recurrere cogimur. Sed ne in hæc ingentia mala incidamus, maturè operam date oportet, vt remedia necessaria vsu & experientia tam à veteribus, quàm recentioribus comprobata, inuestigentur. Non me latet, homines natura superstitionibus addictos, syluam remediorum, absque Dei iussu & præscripto, adinuenisse, & eò vsqne dementiæ processisse, vt nulla alia remedia, quibus quis ab hoc morbo liberari possit, præter imprecationes superesse existimarint. Quibus non in hac tantùm, sed innumeris alijs curationibus vtũtur: perinde acsi Deus magnã voluptatẽ ex eo caperet, vt homines affligeret, ijsq; hinc inde currẽdi ansam præberet ad inuestigandũ id, quod à condito mundo illis

illis in manum tradidisset, & cogitandum eum potentiam suam certis quibusdam verbis subiecisse: is (inquam) qui vbique incomprehensibilis est, & qui mundum immensæ voluntati suæ subiecit, qua affectus nostros limitatur, ne potẽtiam suam certo alicui loco alligatam esse existimaremus. Homines itaque declinantes ab hac via remedijs naturalibus & diuinis herbarum, quibus Deus eas ornauit viribus, posthabitis, sese in latissimum stultarum opinionum suarum, & voluntatis effrenatę campum demiserunt, vbi auaritia eorum, qui commodum aliquod inde habituros se existimant, laxato freno, sese in malignorum spirituum, qui eos in itinere obseruant, retia præcipites dederunt. Neque enim dubitare oportet, posteaquam medijs à Deo ordinatis non fidunt, eaque prorsus relinquunt, absque vllo exemplo & testimonio sufficienti, hac tantum regula vniuersali freti, vt nimirum affectui nouorum medicorum inseruiant: nequaquã (inquam) dubitare oportet, quòd maligni spiritus id vnum elaborent, vt eos ita detineant, vt pro duobus fortasse incertis remedijs vnum tantum quod commodet, suppeditent. Quo factum fuit vt instar veneficorum verbis & characteribus fidem adhibuerint, & eò vsque peruenerint, vt dixerint eos non magni curare quicunque his medeatur, etiamsi Diabolus hoc præstaret: qui loquendi modus tam parum Christianum redolet, quàm parum curandi ratio, quæ inde sequitur, certa est. Quæ profectò non dicerem, nisi innumera exempla vidissem, & verbo Dei confirmatus fuissem, quo docemur: quòd etsi quædam pulcherrima appareant, & magni momenti esse videantur, nullatenus tamen fidem adhibere debeamus, si ea, vel ordinem, quem Deus in humano genere stabiliuit, peruertere, vel verbo ipsius quod nobis reliquit, aduersari videantur. Sed hæc disputatio ad Theologos potius, quàm medicos spectat: qui tamen à Deo initiati, remedia aduersus hunc morbum, ab eo manifestata ipsis inuenerunt, non aliunde quàm ex ipsis ore desumpta, quo ab eo die quo creauit herbas, hanc vim quoque illis dedit, vt copiosum semen ferrent, quod singulis herbis tam ijs quæ pòst sunt secuta, quàm quæ in posterum crescent, vsque ad seculi consummationem, eandem quoque vim communicaret. Nequaquam igitur his incantationibus tam malè fundatis insiste-

insistemus ita, vt ea remedia relinquamus, per quæ innumeri ægri, antequam quicquã harum superstitionum in medium proferretur, in maximum Dei contemptum, & Reip. detrimentum sanitati sunt restituti. Sed antequam vlterius progrediar, pauca de communioribus remedijs, quibus plerunque hoc in loco, huiusmodi plebis impostores vtũtur, dicam. Neque enim tam stupido prorsus ingenio fuerunt, vt non peculiaria aduersus hunc morbum remedia adhibuerint. Quidam .n. pastam conficiunt, cum qua alexipharmaca miscent, eamq́ue longo tempore in cibo offerunt: quidam verò frigidam potui dãt. Aliqui potionibus compositis vtuntur: quidam ferrum candens adhibent, quod maximè proficit, vt posteà dicemus: aliqui in balneum mittunt, & ijsdem remedijs vtuntur, quæ medicis quoque in vsu esse consueuerunt, quæ tamen characteribus, ceremonijs, verbis obscuris, & id genus alijs ineptijs, quæ apud vulgus admirationem mouent, & in falsa opinione confirmant, turpiter deformant. Possem infinita huius impietatis exempla in medium proferre, quibus aliqui in curatione febrium & aliorum morborum vtuntur, carminibus nimirum, sententijs è sacra scriptura detortis, anacolematis, & id genus alijs veneficijs, quæ Fernelius in libro de abditis rerum causis in vnum collegit, nisi lectori molestiam allaturum me existimarem. Ad curationem itaque accedam, quæ primo quoque tempore tentanda erit tàm per medicamenta extrinsecus vulneri imposita, quàm ea quæ per os assumi debent. Vulnere igitur magno existente, sanguinem effluere quàm diutissimè finito, vt vna cum eo veneni quoque portio quædam extrahatur. Quod si exiguum fuerit, & præter spumam nihil apparuerit, scalpello orbiculatim incidenda cutis, & curcubitulæ admouendæ erunt, & adurendum vulnus, operaq́ue danda, vt crusta, quàm primum fieri poteſt, decidat, apertumq́ue vulnus per quadraginta dies & plures, siquidem fieri potest, relinquatur. Interim non negligenda sunt ea medicamenta quæ vulnus irritare possunt, qualia sunt allia, & cepæ contritæ, & Mercurij puluis, hac ratione vlcus perpetuò manebit apertum, & virus magis quotidiè extrahetur, præcipuè verò si quis adijciat emplastrum, quod Galenus ex præscripto Menippi, & Æschrionis atque Pelopis præceptorum

rum suorum composuit. Constat autem è libra picis Calabrensis optimę, tribus aut quatuor vncijs opopanacis, & aceti libra, & vncijs octo. Modum componendi docet in libro de antidotis, cap. LXXIIII. è quo multa alia vtilissima ad hunc morsum remedia huc referre licet. Theriaca item in vsum adhiberi potest, & Mithridatum rosaceo dilutum, aliaque emplastra, & vnguenta, quæ à veteribus, ijsque probatis autoribus sunt descripta, & à Medico diligente è Dioscoride, Galeno, Oribasio, Ætio, Paulo Ægineta, Plinio, Auicenna & alijs colligi possunt. Optimum autem aduersus canum rabiosorum morsus medicamẽtum, quod per os sumi debet, à Galeno ex Asinij præscripto ad hunc modum describitur. Accipe cancrorum fluuiatilium in cinerem redactorum drachmas decem, gentianæ drachmas septem, thuris drachmam, & quotidiè per spacium quadraginta dierũ drachmas tres potui ex aqua dato. Dioscorides aliam habet compositionem, huic non prorsus dissimilem. Cancros fluuiatiles in sarmentis albæ vitis cremare iubet, & cinerem eorum quã minutissimè tritum habere reconditum: item gentianæ radicem tusam, cribatamque reponere. Quod si vsus necessitas inciderit, cineris cancrorum drachmas tres, vnamq; & dimidiam gentianæ in puluerem redactæ, è vini meraci vncijs sex & dimidia per os assumi vult: imperatque vt hoc quatuor diebus cõtinuis fiat, quibus ita à principio curationis elapsis, duplicato deinde vel triplicato pondere, supra id, quod ab initio retulimus, adhibeatur, & hoc remedium solum sufficere affirmat. Lapathum etiam vulneri superimpositum, & decoctum ipsius in potu sumptum magnas habere vires Ætius scriptum reliquit, asserens se senem quendam nouisse, qui nullo alio quàm hoc vteretur remedio. Qui plura videre cupit, Ætium consulat. Hæc tamen paratu facilia sunt, & absque magno labore conquiri possunt plerunque quæ: tamen nonnulli quandoque, sed præter omnem causam & rationem summo labore inuestigare solent. Sunt prætereà alia quædam, quibus quis vti poterit, iecur nimirum canis rabidi in cinerem redactum, & sanguis per os assumptus, interim dum alia remedia, quæ vndiquaque respondent, & idonea sunt, adhibẽtur. Hæc etenim postrema in dubium apud eos, qui ipsis omnino fidũt, vocari possunt. Prætereà dum hæc admini-

ministrantur, victus etiam rationem præscribere, & reliqua quæ generalia magis sunt, oportet. Æger itaq; cibo boni succi, & humido potius quàm sicco nutriendus est, operaq; danda, vt aluus semper sit laxa, radicesq; aperientes, quæ vim habeant ciendi vrinam, vsurpādę. Quod si nihil impediat, corpusque multo sanguine abundet, sanguinem etiam è brachio mittere vtile erit. Quod reliquū est, sedulò & quoad fieri potest, cauendum est, ne vel cibū, vel potum aspiciat, dum offertur. Hæc itaque in hoc morbo requiruntur. In reliquis ex consilio boni Medici regendus est æger, sine quo nihil quicquā, è quo incommodum aliquod oriri posset, tentandum temerè erit. Porrò canis non rabiosi morsus, & ipse virus quoddam habet, propterea quod & maiorē dolorē excitat, & maiori difficultate curatur, quā simplex vulnus, nō tamē lethalis est. Remedio est cataplasma è iuglandibus, cepis, melle & sale simul incoctis, & cum farina tritici, vel erui contusis, cōfectum. Prius tamen vulnus cū aceto & nitro fouere, & spongiam superimponere oportet aceto madidam. Hoc remediū morsui etiam ab homine illato, qui eiusdē malignitatis particeps est, opitulatur, vel equo, vel asino, vulpe, lupo, camelo, simia, fele, mure, & mustela, & vt breuibus omnia complectar dubitare minimè oportet, reliquorū animaliū morsus magis esse dolorificos, & difficilius curari, quā aliud quodcunq; simplex vulnus. Id quod ob saliuam contingit, quæ malignā qualitatem in parte vitiata introducit. Ita enim sentiunt, qui de hac re scripserunt. Saliua tamē humana in vlceribus adhibita, nequaquā difficilē reddit curationem: sed ea desiccat potius, & præterea peculiarem quandā proprietatem ea vlcera sanandi habet, in quibus de veneno suspicio est. Id quod sæpenumerò experientia verum esse didici. Galenus idem in libro de Simp. Med. facultatibus demonstrauit. Quā ob caussam videtur mihi dolorem, & curationis difficultatem humani morsus, non aliunde oriri, quàm è dilaniatione, quæ fit ob dentium spissitudinem, ob quā in carnem infigi non possunt, nisi eam obterant. Hinc videmus ictus orbiculatim factos, & vulnera à saxis & baculis illata, magis esse dolorifica, & curatu difficiliora, quàm quæ ab ense acuto & pungente inferuntur. Quod ad reliqua animalia attinet, facilè crediderim eorum saliuam contrarium aliquid na-

turæ

turæ nostræ habere, ob quod ipsorum morsus magis dolorifici, & contumaces ad curandum redduntur: quod non tantùm in ipsis percipimus, sed in ijs etiam, quæ vnguibus, quos acutos habent, lædunt, vt felibus, & alijs, quę dolorem in vulnere, quod scalpendo inflixerunt, cum rubore relinquunt.

SPECIALIA REMEDIA ADVERSVS OMNIA VENENA.

CAP. XXXVI.

POSTEAQVAM Nicāder in Theriacis de qualibet serpentum specie disseruit, nulla facta mentione remediorum, quibus ipsorum venenis mederi possimus, iam communia quædam, quibus quis aduersus omnes morsus serpentum vti poterit, præscribit. Facit itaque primò mentionem trium herbarū, quæ vel morsui per se impositæ, vel ex vino potæ hominem ab interitu vindicare possunt. Prius tamen regulam generalem constituit, hoc est, vt herbæ quantum fieri potest, quàm maximè recentes colligātur, & quàm primùm vulnus acceptum fuerit, applicentur. Prima autem Panaces, hoc est, tota bona & salubris dicta est, inde nomen sortita, quòd magnarum virium sit in propulsandis morbis. Alio nomine Chironium quidam vocant, propterea quòd Chiron Centaurus Saturni filius eam in Pelio monte inuenerit, indicio sumpto hinc, quòd haberet thyrsum longum & exilem. Fuit porrò chiron insignis suo tempore Medicus, & Æsculapio medēdi artem, Herculi verò astrorum scientiam ostendit. Panaces autem herba à Dioscoride de verbo ad verbum est descripta ex Nicandro, quòd nimirum foliū eius sit amaraco simile, flos aureus, radix parua, quę nō altè demittitur, gustu acris. Sed quæ hæc sit herba, Gallis hodierno die incognitum est. Secunda herba ea est, quam & Græci & Latini Aristolochiam vocarunt. Duorum est generum. Prima mas, quam communiter longam dicimus, propterea quòd sit radice longa, & cubiti altitudine in terram demittatur, vt Poëta noster asserit. Altera fœmina, quam rotundam vocamus, quòd radicem habeat in orbem conglobatam: vtraque autem folia fert Periclymeno similia, & quæ quàm proximè ad hederacea accedunt, flore vt His-

vt Hyſginum,quod tincturæ genus purpureæ apud antiquos erat, vt Græcus interpres annotauit, rubro,fructum profert pyri imagine. Confert autem eum cum fructu pyri myrtadis,vel bacchæ,quæ genera ſunt pyrorum ſyluestrium. Radices intus colore buxum Horiciam,hoc eſt, Cretenſem ſic dictam,quòd ea regio abundet,æmulantur. Vtendi autem modus hic eſt, vt radix eius ex vino deraſa, drachmæ pondere ſumatur. Tertia herba trifolium eſt, illud quod bituminoſum appellant. Nam cùm adoleuit, foliaque & flores emiſit, bitumen redolet. Cùm adhuc exiguum eſt, rutæ colorem præ ſe fert, & folia loto, quam aliqui vulgare melilotum noſtrum eſſe volunt, ſimilia habet. Quod tamen maximè dubium mihi videtur, propterea quod melilotum folia habet longiuſcula, trifolium breuiora,& longo ſtipiti annexa,& nigro,& terna ſemper exeunt,quà ob cauſam trifolium, quoq; dictum eſt, vt reliquæ quoque ſpecies eius, quæ tamen folia acuta magis & anguſta habent. Florem fert purpureum ,vt Dioſcorides affirmat, qui eandem facultatem folijs quoque attribuit. Theriacam deinde Poëta noſter è radice Thapſiæ, rhododendro, ruta, viticis ſemine, thymbra, aſphodelo, & parietaria, componit, & detritam è vini, vel aceti,vel frigidæ cotyla potui exhibet. Thapſia antiquitus ea herba erat,quam autor Thrinaciam, hoc eſt, Sicilianam vocat, quòd primùm in Sicilia fuerit cognita, quæ Thrinacia dicta fuit. Decipitur Lonicerus qui hanc Dioſcoridis Thapſiam ,quæ acris eſt guſtu, & venenoſa, eſſe exiſtimat. Nerium parua arbor eſt, quam & Græci & Latini rhododendrum appellãt,quàm proximè ad laurum accedit, & flores ſimiles roſis rubris fert. Quam ob cauſam à quibuſdam Lauri roſa dicta eſt. Flores & folia mulis, canibus, aſinis, venena ſunt: hominibus verò contra ſerpentium morſus præſidia, è vino pota : eò magis ruta addita. Reliquæ herbæ ſuprà ſunt explicatæ. Sed prçter has alterius herbæ Nicander meminit,quam Viperinam, ſeu ſyluestre bugloſſum vocat, de qua ſuprà verba fecimus. Alcibium dicta quoque fuit,propterea quòd ab Alcibio quodam inuenta fuerit, qui primùm quantum contra ſerpentum morſus poſſet periculum fecit, vt Poëta noſter teſtatur, eamque eleganter tribus, aut quatuor verſibus depingit, tumque omnium optimè,cùm eius duo genera,quæ magni-

tudine tantùm inter se differunt, cõstituit. Nos cum Dioscoride, qui tamen curiosè Nicandrũ obseruare visus est, vnum tantum cognoscimus. Marrubium etiam ex vino albo sumptum commendat, idque melissam à pastoribus vocari scribit, non quòd inuicem sint distinctæ, sed ob magnam similitudinem, quam inter se marrubium album, & melissa habent. Hoc nomine in alexipharmacis etiam cap. de aconito vsus est. Pellicula etiam, quæ gallinæ cerebrum integit, non tantùm aduersus serpẽtium morsus, sed reliqua quoq; venena, quemadmodũ ipse in curatione aconiti docuit, bona est. Origani prætereà meminit, quod suprà exposui, & summæ cutis iecoris apri, quæ olim augures & vates obseruabant. A Græcis τράπεζαι, πύλαι, & μαχαίραι, plerunque vocabantur. Hæ partes felli adiacent, & venæ portæ, sic dictæ, quòd sanguinẽ ad hepar defert. Castoris item & Hippopotami testes ex aqua drachmæ pondere sumpti, præstantissimum aduersus serpentes sunt remediũ. Est autem castor animal amphibium, nam partim in aqua, partim in terra degit. Lutrę similis est, maior tamẽ paulò, posteriores pedes anserinos habet, caudam squamosam, dentes acutissimos. Marinus equus & à Græcis, & à Latinis Hippopotamus dicitur. Vt plurimum in Nilo supra Saim vrbem, quam Poëta fulginosam appellat, ob agros circunuicinos nigros & combustos veluti habitat. Sæpè autem è Nilo, præcipuè verò cùm fame premitur, prosilit, segetesque prope ripas depascitur. Hinc Nicander eum malam falcem, hoc est, dentem, in messem immittere scribit. Huc etiam referri possunt abrotonum, lauri baccę, amaracus, leporis coagulum, capreoli item & hinnuli, pingueq; ceruinum rete, poliũ pręterea, cedrus, iuniperus, platani pilulæ, cupressus denique & bupleuris, quæ postrema tam incognita nobis est, quàm Pulybatæa, è qua Theriacam, cum vini & olei æquis partibus, duobus videlicet cyathis, & ptisanæ hemina componit. Aliam deinde Theriacam componit è pice, medulla ferulę syluestris fœniculi (quod Græci Hippomarathrum appellant) radice, apio palustri, seu syluestri dauco, cedri baccis, hipposelino, myrrha, cymini semine, & viperarum carne.

RELI-

RELIQVARVM PLANTARVM, ET REMEDIORVM, DE QVIBVS NICANDER IN THERIACIS LOCVTVS EST, EXPLICATIO.

Cap. XXXVII.

NE diutius immorari videar in repetendis ijs, quę à Poëta nostro sunt conscripta, summatim id quod adhuc in enumeratione remediorum superest, explicabo, nulla denuò mentione facta eorum, quæ vel iam anteà à nobis fuerunt exposita, vel de quibus fortasse in hoc secundo libro nostro agemus. Gladiolus quem in ripa duorum fluminum Drilonis & Naronis enutritum fuisse ait, ea planta est, quam vulgus iridem Illyricam appellat. Hęc enim duo flumina eam regionem in qua Rhagusium situm est, perlabũtur. Naron à Pomponio Mela Narus dictus est. Narrant Poëtę, Cadmum vna cum cõiuge Hermione, Thebis (quam vrbem ipse condiderat) pulsum, ad Illyricos seu Dalmatas contulisse se, ibique Deorum commiseratione in Dracones duos conuersos esse. Cadmus Sidonius quoque dictus est, propterea quòd Phęniciç, in qua Sidon vrbs quoque sita est, Regis filius fuerit.

Erica & Tamarix vulgò cognitæ sunt. Antiqui tamariscum peculiari quadam vi in augurijs pręditam existimarũt, quam ob causam Magi & Schytæ cum futura prędicere vellent ramis huius arboris vti consueuerunt.

Cytisvs nobis est incognitus. Tithymalus Gręcis thymalis quoque dicitur. Nascitur in campestribus locis plerunque & lac emittit. Dioscorides eius septem genera constituit.

Sambvcvs vulgaris est notitiæ.

Ranæ item maiores in aqua vino cum oleo & sale, vt Dioscorides scribit, elixæ, ad serpentium morsus maximè proficiunt, quemadmodum in secundo libro demonstrabimus. Iecur item, & caput viperinum ex aqua, vel vino sumptum, ob rationes suprà in principio libri in medium adductas. Nicander per vocabulum bestiæ, Viperam, aut serpentem, quæ damnum intulerit, intelligit.

Nemo tamen existimare debet, ea in vsum adhibere posse prius, quàm legitimè præparentur.

HELICHRYSVM herba est vulgò cognita in Gallia, caule constat recto, aliquantū cādido, folijs per interualla emergentibus, abrotoni æmulis, comātibus in cacumine floribus, vmbella rotunda, aureum colorem repræsentante, & solis instar splendescente. Hinc Græci ἑλίχρυσον appellarunt.

ALIA planta est quæ à Græcis pariter, & Latinis Rhānus dicta est, cuius tria genera Dioscorides constituit. Quorū postremū nigrioribus, latioribusq; folijs constat, & quadātenus rubentibus : cuius rami quinum fere cubitorum longitudinem implent, spinosiores quidem, sed infirmioribus minusque rigentibus aculeis. Fructum edit luteum, candidum, tenuem, folliculos referentem. Quamobrē Poëta noster eum papaueris calici confert. Hæc arbor frequentissima est in Lydia, prope Tmolum montem, & Parthenij iuga, vbi Gyges olim regnabat.

EST & Cardui quædam species, quæ tam à Græcis, quàm à Latinis Eryngium dicitur, nonnulli Carduum, qui centum capita habeat, vocarunt.

BASILICVM aquaticum simile est ocimo, folijs tamen paulò minoribus, & diuisis parum, Græci ἔρινον vocant.

QVID sit Eucnemus, nescimus. Anisum autem & acanthus plantæ sunt vulgò cognitæ.

HERBA Alcibium dicta, secunda species est anchusæ, quam Dioscorides Alcibiadium vocari scribit. In locis sabulosis, quales sunt magnæ illius Troiæ campi, vbi eam quoque à cane, quem vipera morsu suo læserat, Nicander inuentam fuisse affirmat, copiosa prouenit. Crymne porrò & Crasus propria sunt nomina duorum agrorum Troiæ vicinorum, prope Phalacræum montem, quo in loco Argiui equum ligneum extruxerūt. Canes hinc Amiclęi dicti sunt, ab Amiclæa vrbe, quæ vna erat è centenis Laconiæ vrbibus. Et sanè optimos canes venatorios ex ea venisse constat.

RICINVS vulgò Palma Christi dictus, vulgaris in Gallia est notitiæ.

HERBA quæ ideò nota est, quòd ad Solis motum & ipsa circumagatur, à Græcis Heliotropion vocatur, sic dicta, vt Poëta noster asserit, quod solē sequatur, vt & Chaltha nostra.

Scorpi-

Scorpiurus etiam dicta est, propterea quòd florem fert, qui Scorpij caudam repræsentat. Folia habet quam maximè ocymo similia, latiora tamen, hirsutiora, & candidiora. Eadem vis sequendi Solem, oleæ quoque folijs attribuitur.

VMBILICVS Veneris ea planta est, quã Græci Cotyledonẽ appellant. Non multũ in altũ assurgit, folia omnino rotũda habet, viridia maximè, & in medio, vbi stipiti sunt affixa, concaua. Cauliculos tres aut quatuor folijs cinctos emittit.

ASCLEPIVM secunda species est Panicis, sic dicta, quòd Æsculapius fuerit inuentor, eaq́;, vt Poëtę referũt, Iolaũ Iphiclis filium, qui hydram, à qua læsus fuerat, interfecerat, vnaque cum Hercule igni mandarat, sanitati restituerit.

SCOLOPENDRIVM ea est planta, quam Pharmacopolæ, & vulgò Ceterah appellant: sic dicta est ob folia, quæ similia habet Scolopendræ terrestri, de qua suprà inter bestias venenatas egimus. Longitudine minimũ digitum æquant, subter hirsuta & flauescẽtia, supernè viridia, nec caulem, nec florem, nec semen habet. Nascitur in parietibus, saxisque siliceis, & opacis locis.

QVINQVEFOLIVM sic dictũ est, quòd ea herba quina singulis pediculis folia proferat, menthæ similia, & in ambitu serrata.

ARCTIVM herba est similis verbasco, vt Galenus asserit, ea tàm caremus quàm Cicamene Ordili, Leucade, Iasmino, bulbo, Sida Psamathyæa, sic dicta à fonte quodam Bæothiæ Psamatho.

LYCOPSIS altera species est anthusę, folijs lactucæ similibus, sed longioribus, latioribus, àsperioribusque, crassis, cauleque longissimo, vt Dioscorides refert.

PINVS humilis ea herba est, quam alibi Pinum terræ, vel Iuam artheticam appellauimus.

PETROSELINVM syluestre à Græcis Caucalis dicitur, folia inferius similia habet dauco syluestri, vel olusatro superius, hoc est, in cacumine caulis paruis incisuris diuisa, fæniculi foliorum instar, semen profert, vt & petroselinũ, suauissimi in mandendo odoris.

PASTINACA eodẽ nomine, & à Latinis & à Gręcis dicitur, à Gallis quandoq; Pastenade. Multorũ est generũ. Singula tamẽ in cibo commendantur, & Gallis familiaria sunt.

TEREBINTHVS ea arbor est, è qua resina Terebinthina profluit, qua nos vtimur, & nobis est incognita.

CAPILLVS veneris à Græcis Adianton vocatur, plāta est, quæ cauliculos nigro colore profert, prætenues, pusillis folijs, in summo incisuris diuisis, coriandri similibus, neque florem, neque semen habet. Nascitur in locis opacis, & prope murorum parietes irriguos, quales sunt prope aquas & molendina. Hanc autem propietatem habet, vt quamuis vicina sit aquis, nunquam tamen ab ea humectetur, cùm diutius supra eam commorari non possit. Vulgo Capillus Veneris appellatur.

SMYRNION caulem habet apij, & folia latiora paulò, vmbellam in cacumine, è qua semen erumpit, anetho similem.

PAPAVERIS secundum Nicandrum duo sunt genera, diuersis nominibus distincta, alterum quod maiora capita gestat, θυλακὶς, alterum quod minores vtriculos, in quibus semē continetur, habet ἐπίτηλις dicitur. Graue autem ideò papauer appellat, quòd caput grauet, & somnum inducat.

CARDVVS syluestris ea planta est, quam Græci Pyracantham, & Leucacantham appellarunt, hoc est, spinam albam, cuius semen in potu sumptum maximè, Dioscoride ita astipulante, contra serpentium morsus proficit.

ÆGYLOPS herbula est folia tritici habens, culmo tenui, è quo bina ternáue grana, rubra & oblonga, cum tenui, capillacea, longaque arista, emittit. In hordeo frequens inuenitur, quod, vt Galenus ait, in hác herbam conuertitur, vt triticū in lolium, cum in terrā humidiorem proiectum fuerit. Parthenium Græcis, matricaria Latinis dicta, folijs est coriandri, tenuibus: flore per ambitum albo, intus melino, odore graui, sapore amaro. Fuchsius eā pro secūda arthemisię specie posuit.

RVBRICA Lemnia vulgò terra sigillata dicitur, & ad nos è Turcia aduehitur.

PROVENIT in insula Lemno, quæ aliàs Stalimene appellalatur, vbi agricolę hanc terram in loco quodā paludoso colligebant, vt Dioscorides affirmat. Hodiè ad nos è Turcia certis quibusdā Turcicis characteribus insignita transportatur, quæ in maximo habetur precio. Matthiolus terrā sigillatam Lemniam esse negat, sed eam potius, quam nos bolum armenam Orientalem vocamus, veram esse affirmat.

PALIVRVS tā variè ab antiquis describitur, vt eam hodiè

cum

cum nulla noſtrarum arborum conferre queamus, niſi fortè cum aquifolio.

OROBANCHE cauliculus eſt ſeſquipedalis, ſubruber, ſine folio, aſparagorum inſtar cùm erúpere incipiunt, hirſutus, tener, pinguis, flore ſubalbido, radice digiti craſſitudine, fiſtuloſa. Inter legumina, ſegetes & linum naſcitur. Aliqui tamen dubitant, vtrum Nicander hanc plantam intellexerit, cũ nemo è veteribus hanc illi vim contra ſerpentes tribuat, vel flores mali Punici, qui interdum hoc nomine, vt Græcus interpres annotauit, appellantur. Quod ad me attinet, non iudico eum hos intellexiſſe, cùm in ſequentibus ſtatim de vaſe exiguo, rubeſcente, & mali Punici floribus loquatur.

RESTA bouis vulgo notiſſima eſt: ſic autem vocatur, quòd radicem habeat longam, & robuſtam, adeò vt cùm vomeri implicatur, vel in eo inuoluitur, boues aut equos remoretur. Cauliculos habet paruis aculeis vndiquaque munitos, folia meliloti ſimilia.

PORRVM Stratium vocat, quòd in Stratio Arcadiæ vrbe omnium præſtantiſſimi naſcantur. Herba à Dracone cognominata Gallis Serpentina dicitur, quòd caules habeat maculis diſtinctos, inſtar cutis ſerpentis. Vulgò cognita eſt.

QVID autem per radicem ſimilem pungenti Scorpionis aculeo intelligere voluerit, planè neſcio. Anteà quidem de Scorpiuro locuti ſumus, quã ideò ſic vocari dicebamus, quòd flores ſimiles Scorpionis caudæ proferret. Caltha ſemẽ ſimile habet. Sed nullam inuenio herbam, quæ eiuſmodi radicem habeat, niſi fortè ſit prima aconiti ſpecies, de qua in ſecundo libro loquemur. Certus tamẽ ſum, eum hanc non intelligere, cùm venenoſa ſit. Et crediderim potius, eum abuſiuè radice pro integra herba vſurpata, Scorpioides intelligere voluiſſe, quod Dioſcorides ſerpentium morſibus mederi ſcripſit.

Lychnis, vt Dioſcor. affirmat, magna vi aduerſus ſcorpionum ictus pollet. Matthiolus ſcripſit eam eſſe caule lanugìnoſo, cubito maiore, in cuius cacumine flos emicat, purpureus, albæ violæ ſimilis folijs longis, tomentoſis, albicantibuſque.

HYACINTHVS planta eſt quæ inter ſegetes, & in ſyluis prouenit, radice magna & bulboſa, folijs longis & anguſtis,

quæ à terra principium ſumunt, & caule paruo ex medio ipſorum ad palmi altitudinem aſcendente. In ambitu caulis flores purpureos emittit.

POETÆ referunt Hyacinthum puerum fuiſſe elegantiſſima forma, quē cùm Apollo magno proſequeretur amore, ab eo per imprudentiam, cùm fortè cum eo diſco (quod genus erat ferrei inſtrumenti rotundi, quod in altum vibrabat) luderet, ferrumq́ue ad lapidem quendam reſiliret, caput ipſius læſit, vnde perijt. Hoc accidit in Eurota flumine, aliàs Amyclęo vocato, vel Laconico, quòd Laconiam præterfluat. Quæ fabula ab Ouidio quoque in Metamorphoſi pulcherrimè eſt deſcripta.

PER radicem Libycam, Silphij quod in Lybia naſcitur, radicem intelligit: Lichenes equorum calli ſunt, in equorum genibus, & ſupra vngulas inflexio earum partium durati.

PANIS porcinus ea herba eſt, quam Gręci Cyclaminum vocant. Folia habet hederæ, purpurea, varia, caule quaternos digitos æquante, ſine folijs, floribus purpureis, radice magna & nigra. Quidam vmbilicum terræ appellant.

CINNAMONIVM non eſt illud, quod apud nos vulgò Cinnamomum vocatur. Verum tamen eſt, id quàm proximè accedere, & in defectu alterius hoc plerunque nos vti.

BALSAMVM quod Arabicum ad differentiam vulgaris noſtri denominari dixi, hodie in Europa noſtra nuſquam inuenitur.

NICANDER porrò ex harum & aliarum herbarū mixtione, quarum in aliquibus locis facta eſt mentio, diuerſa Theriacæ genera compoſuit eamq́ue componendi modus abundè in ſuis verſibus demonſtratus eſt. Quo factum etiam fuit, vt noluerim in eo tranſſcribendo diutius immorari. Lectorem denique rogo, vt potius ſi quæ deſiderantur, tàm ob nominum & cognominum plantis impoſitorum diuerſitatem, quàm breuem nimis earum explicationem, ea ſupplere, quàm curioſè rixari mecum velit.

LIBRI PRIMI DE VENENIS

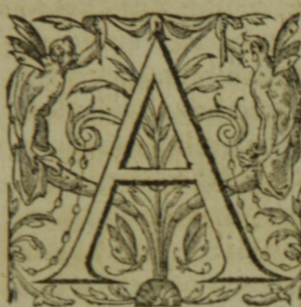
FINIS.

DE

DE VENENIS, LIBER SECVNDVS,

HOC EST DE NATVRA EORVM, ET *Antidotorum.*

De venenis, et antidotis in gener. Caput primum.

Bvnde in primo noſtro commentario, tàm de natura & morſibus animalium venenoſorum, quàm remedijs proprijs & cõuenientibus in eorum præcautione, egimus. Primo itẽ capite generatim naturam venenorũ diſcuſſimus, & in ſequentibus cũ Nicandro præſeruandi modum à virulentis beſtijs tàm per ſuffitus, & per ea quæ ſubſternutur, quàm illitiones, idque antequàm vllum de particulari cuiuſlibet animalis natura verbũ faceremus, demonſtrauimus. Neceſſarium itaque eſt, præcipuè ſi eundẽ ordinẽ poſthac etiam ſequi voluerimus, primum de eo, quod Poëta noſter ſilentio præterijſſe videtur, hoc eſt, de præſeruatione, & curandi ratione communi, quibus ambabus hunc ſecundum librum deſtinauimus, agere. In quo non ſecùs, quàm primo, liberè ſententiam noſtram pronunciabimus, materiaſque & verba difficiliora Nicandri explicabimus. Sed antequam hoc negocium aggrediamur, quandoquidem hîc præcipuè de antidotis quæritur, primùm eorum naturam cognitam reddere ſtudebimus, & deinde ad præſeruationem, ſigna, & vniuerſalem curationem accedemus, & poſtremò, autorem noſtrum ſecuti, de quolibet veneni genere, particulatim diſſeremus. Antidotum itaque idem, quod vocabulum Græcum ἀλεξιφάρμακον per quod propriè medicamentum, id quod ore contra venena ſumitur, intelligimus, ſignificat. Græci ἀλεξιτήριον quoque appellarũt: quamuis hoc vocabulum propriè ad ea medicamenta, quę in potu

 aduerſus

aduerſus ſerpentium morſus hauriuntur, accommodari debeat: propterea quòd compoſitum eſt è vocabulo Græco, quod virulentum animal ſignificat, vt primo libro oſtendi. Ambo tamen indiſcriminatim in vſum trãsferuntur, vtrunq; etiam à Galeno ſub antidoti nomine, quòd contra venena exhibeantur, comprehenditur. Nominis itaque ratione reddita, reliquum eſt vt de natura antidotorum, quæ duplex eſt, loquamur. Sunt autem ex antidotis quædam, quæ repercutiunt, & infringunt veluti veneni ictus: quædam è corpore, quod obſedit, id euocant, extrahuntque. Illa eam vim habent vel ob qualitates ſuas, vel temperiem, vel denique ob peculiarem quandam naturam: hæc autem venena expellunt, vel ratione ſimilitudinis ſubſtantiæ, quam inter ſe habent, & ob quam etiam ea attrahunt: vel caloris tenuitate. Quæ autem qualitatibus ſuis aut temperie agunt, manifeſtas operationes ſortiuntur. Quòd ſi contraria contrariorum ſunt remedia, vt certè ſunt, manifeſtum planè eſt, ſiquidem venenum tale vel ob caliditatem, vel frigiditatem, vel ſiccitatem, vel humiditatem excedentem dicitur, antidotum eius vim, aut frigidate ſua, aut caliditate, aut humiditate, aut ſiccitate debere retundere. Quod ſi contingit venenum eſſe vel calidum & ſiccum, vel calidum & humidum, aut frigidum & ſiccum, vel frigidum & humidum, antidotum frigidum & humidum, aut frigidum & ſiccum, aut calidum & humidum, aut calidum & ſiccum erit. Itaque operatio illius, tanquam à qualitatibus, quas Philoſophi apparentes appellant, deſumpta, manifeſta quoque erit. Et quod ad particularem antidoti naturam attinet, talis eſt ea qualis ſequitur. Antidotum enim, quod veneni inſultus retundit, & infringit veluti, duplici contrarietati participat, & tam corpori quàm veneno aduerſatur. Eadem enim inter corpus & antidotum, quæ inter venenum & antidotum eſt proportio, & pari quoque ratione inter venenum & antidotum, quæ inter antidotum & corpus. Hoc primo intuitu difficilius, & repugnans ſibi veluti videtur, ratio tamen hæc eſt: ſi antidotum ſimile eſſet corpori, non maiorem vim pellendi veneni, quàm ipſum corpus habiturum eſſet, & hac ratione ſuperuacaneum foret, aliunde conquirere id, quod corpus ipſum ſuppeditaret nobis. Eodem planè modo ſi omni-

si omnino corpori contrarium esset, tantum abest, vt quicquam vtilitatis præstaret, vt mortem quoque accelerarer. Dicimus itaque antidotum inter corpus & venenum medio quodam modo se habere, idque iusta de causa, si exactè & propriè antidotum appellari debet. Alioqui enim quo magis ab hoc medio discederet, & in hanc vel illam partem inclinaret, hoc magis vim suam imminueret. Nam cùm ad corporis naturam accedit, in hoc certè vires suas labefactat, quòd venenum propria sua natura perpetuò substantiam nostri corporis, & quicquid huic est annexum, corrumpit, anteaque non desinit sæuire, quàm alia quadam re, quæ diuersa ab eo natura prædita sit, fuerit occursum. Pari ratione si magis ad venenum inclinaret, quo magis ipsius naturæ participaret, hoc magis vis etiam ipsius adaugeretur. Periculosum autem est ob causam, quam modò attuli, antidotis magna nimis quantitate vti. Absque dubio enim, etiamsi veneno superiora essent, idque euincerent, corpori noxam aliquam allatura essent. Quemadmodum etiam minimè consultum est, ijs parua nimis quantitate, quòd periculum sit, ne veneni vis vehementior euadat vti. Alexipharmaca autem, quæ vim habere extrahendi veneni dixi, id naturæ quadam cognatione, quam mutuò inter se habent, & quæ in scholis substantiæ similitudo vocatur, efficiunt: non quòd per se satis efficax sit ad procurandum interitum, sed vt corpori tantùm (quemadmodum de primi generis antidotis ostendi) si quis ea maiori quantitate sumat, noxam aliquam inferant. Quædam etiam ex ijs hanc vim à calore acquirunt. Calor etenim attrahit, quod experientia in quàm plurimis naturalibus actionibus videre licet. Sed antequam ad explicationem aliarum materiarum, quas in medium protulimus, accedamus, quæstionem prius, quæ ad hunc modum proponi potest, declarabimus. Qui fieri potest, vt venenum tam parua quantitate exhibitum, vim suam maleficam in omnibus actionibus corporis, animalibus, vitalibus, naturalibus in tam paruo temporis spacio exerceat? qui fieri item potest vt alexiterium tantam vim retundere possit, cùm fieri nequeat, vt tam exiguus liquor per tot corporis partes deferatur? Minimè profectò hoc in loco dubitare oportet, difficilimum esse
reddere

reddere rationem. Affirmare enim velle cum Galeno, substantiam veneni, & alexipharmaci non distribui per corpus, sed qualitatem duntaxat illius, quid id, obsecro, aliud esset, quàm iniuriam facere principijs naturalibus, quibus edocti fuimus, qualitates absque corpore non posse consistere, præcipuè eas, quæ è primis effectibus substantiæ, suorum corporum proficisci videntur, quemadmodum calor qualitas est, quæ quàm proximè ad ignis naturam accedit. Dicemus itaq; has qualitates ita per corpus distribui vniuersum, vt non sit necesse exiguam veneni portionem ideò ad tot partes (nam id impossibile esset) deferri: sed ita hæc accipere oportet quòd venenum quàm primùm corpus occupauit, tanquam hostis qui in ipsius perniciem conspirauit, quicquid primùm occurrit, conuincit, & in propriam suam substantiam conuertit, siue sanguis sit in venis, siue pituita in ventriculo & intestinis, & hinc reliquas quoque corporis partes inuadit. Quemadmodùm dux exercitus etiam cùm vrbem deditione captam hosti tradit, quàm plurimos milites, quorum opera post acceptum damnum vti possit, ad se allicere studet. Venenum itaque hac ratione, qua dixi, valentius redditum, per venas, arterias, & neruos sese extendit, & maleficam vim suam iecori quoque, cordi, & cerebro communicat, & vniuersum denique corpus in sui substantiam conuertit. Quod verò ad alexiterium attinet, cum debita quantitate fuit assumptum, ventriculum petit, ibique calefactum vapores eleuat, qui à se inuicem disiuncti, & per vniuersum corpus disseminati, vi sua simili ei corpori, à quo sunt eleuati, venenum, quocunque tandem loco occurret, oppugnant. Hinc alexipharmacum exigua mole sumptum, venenum euincere ob vaporum paucitatem, qui ad tot partes, in quas venenum se ea, qua dixi, ratione insinuauit, deferri nequeunt, non potest. Taceo, quòd nullam corporis particulam in sui substantiam vt venenum, conuertere potest. Quod etiam nec vtile nec necessarium esset, cùm vitæ damnum potius, quàm vtilitatem aliquam allaturum esset.

Redeamus itaq; ad primum tractationis nostrę initium, & modum venena præcauendi demonstremus. Distinguitur autem hic in tria capita. Primùm domus gubernationem respi-

respicit. Alterum in victus ratione consistit. Postremum in medicamentis. Oportet itaque eum qui à venenis tutum se præstare voluerit, omnem diligentiam adhibere, vt ministros quibus tutò fidere possit, quosque à longo tempore cognouerit, & beneficijs quibusdam deuinctos sibi reddiderit, eligat. Quod facillimum factu est Regibus & Principibus, qui præcipuè his admonitionibus, tanquam quos multi odio simul prosequantur, & metuant, indigent. Nam quemadmodum aliquando in Tragœdia quadam nostra, quam Cæsarem inscripsimus, diximus.

Is quem singuli metuunt, à singulis cauere sibi oportet:
Quilibet enim eum ictibus conficere, seu dilaniare cupit.

PRIMVM itaque præceptum, quod Princeps obseruare debet, est vt vitæ & morum integritate amabilem se atque acceptum subditis suis reddat. Et quia rarò fit, vt magni viri eò vsque sui ipsorum obliuiscantur, vt quicquam improbè agant: operam dabit princeps, vt ministros habeat non ignobiles, nec obscuro loco natos, sed fideles & Deum timentes. Medicos etiam qui in ea parte artis medicæ quæ simplicium medicamentorum cognitionem sub se complectitur, sint exercitati, eligat oportet. Cauere etiam oportet, ne vasa quæ ad mensæ vsum seruiunt in loco aperto ponantur, vt hac ratione exploratori occasio veneficij præripiatur. Munda quoque ea & clausa seruare oportet, præcipuè cùm vinum aut cibus intus continentur, ne virulentum aliquod reptile ingredi possit, vel vini odore serpentes alliciantur. Naturaliter etenim serpentes, vt quàm plurimæ antiquorum historiæ, quæ exemplo nobis esse debent, testantur, vino delectantur. Curiosè etiam sellas, & frena equorum, ne veneno inficiantur, obseruare oportet, propterea quòd frequentissimè venenum ibi delitescens, sub femore & in manibus equitantis incalescit, & per cutis meatus in corpus sese ingerit, illudque inficit. Quibus ita ad amussim discussis, veneficia deinde rariora fortasse erunt. Improbitas tamen hominum eò vsque est progressa, vt domestici ipsi dominis suis venenum dare non erubescant: cui certè aliter quàm ex singulari Dei gratia, qui omnia videt, & occultissima quæque reuelat, succurri non potest. Et videntur sanè principes egregiè præcauisse sibi, cùm pincernis suis imperant, vt vel vinum, vel edulia

quæ apponuntur, antequam ipſi quicquam de ijs ſumant, prægustent: qui tamen modus incertus eſt & fallax. Quòd ſi pocillator, vel alius quicunque hero ſuo toxicum præbere in animo habuerit, nequaquam dubitare oportet, eum cum anteà ſe antidoto muniuerit, quòd veneni vim labefactet, citra vitæ periculum guſtare ea poſſe: aut certè tam parũ ſumpturum, vt nihil incommodi inde percipiat: aut ſaltem in eo loco, vbi venenum non eſt, aut denique ſi culpa etiam vacat, & nullius mali conſcius ſibi eſt, nihilominus tamen prægustaturum eſſe. Quod tamen non impedit, quo minus herus quoque poſt eum de eo capiat: vt plurimum enim venena hac ratione in cibis exhibita, non tàm citò maleficam vim ſuam oſtendunt, ſed in corpore aliquandiu, antequam quis ea animaduertat, deliteſcunt. Quam ob cauſam is, cui hac in parte periculum imminet, & non omnino tutus eſt, diligentem victus (quod ſecundum præcautionis caput fuit) rationem obſeruare oportet. Vtatur itaque cibis tàm primis quàm ſecundis qualitatibus mediocribus, hoc eſt, qui non ſint nimium, vel calidi vel frigidi, vel ſicci, vel humidi, vel dulces, vel amari, vel ſaliti vel acidi. Venena etenim plerunque, ſi ſaporem ſpectes, talia ſunt guſtu, præcipuè ea quæ ob qualitatum exuperantiam agunt, taceo quòd venena plerunque cum dulcibus commiſceri conſueuerunt. Vitandi prætereà ſunt cibi colore candido nimis. Nam ſub his metalla quædam venenoſa occultari queunt. Vſus item olerum ſuſpicione non vacat. Nam bonis lethalia quoque admiſceri poſſunt. A cibis quoque non conſuetis in primis abſtinere oportet, quæ facilimè ſapore non conſueto decipere nos poſſunt. Sanguinis item vſus, intermittendus, cum facilimè illi, quo nos vtimur, aliorum animalium venenoſorum ſanguis admiſceri queat. Omnium tamen ſecuriſſimus & certiſſimus præſeruationis modus hic eſt, non diu famem aut ſitim ſubſtinere, idque duabus de cauſis. Primum quòd venæ primæ arctiores redditæ, fameque oppreſſæ ſine vllo diſcrimine in id quod primò incurrit, irruunt, & quia venenum iterum ad ventriculum vel aliò regurgitat, illud quàm celerrimè per corpus, perinde ac ſi eſſet illi nutriẽdo idoneũ alimẽtum, diſtribuunt. Altera ratio eſt, quòd cùm venenum ventriculum plenum offendit, ſæpenumero cibis ſeſe commiſcet,

miſcet, quibus illius vires hebetantur, quas antequam recuperet, ſpacium ſuccurrendi datur. Imò quandoq; cum communibus, & quotidianis corporis excremẽtis ipſum quoque expellitur. Aliud eſt remedium æquè præſtans, non vti cibis variè mixtis, aut diuerſis ſaporibus conditis: nam ijs commodè venena admiſceri poſſunt.

RELIQVVM eſt, quod ad hanc materiam attinet, vt de ijs medicamentis quæ vulgò præſeruantia, hoc eſt, apta ad præſeruandum nos, appellamus, loquamur. Sunt autem duorum generum, ſimplicia nimirum & compoſita. Simplicia (quemadmodum & compoſita) vel per os aſſumimus, vel circungeſtamus, vel alioqui in promptu, & penes nos habemus. Per os aſſumi poſſunt ficus aridæ, iuglandes, cortex medius caſtaneæ, apium, radix raphani ſylueſtris, rutæ folia ex vino, dictamnus, lauri baccæ, caſtorium naribus admotum, & ſerpyllum vulgare, betonica, nigella, radix aſphodeli cum aqua tepida, cymini ſemen, olibanum, lignum aloës, anethum, agrimonia ex vino, mala citria cruda, rapi ſemen ex vino, folia pulegij ſylueſtris vel calamenthi, terra ſigillata, terra Lemnia, aurei pondere duntaxat ſumpta, arthemiſia, abſinthium, fœniculum, iuniperi baccæ, & quàm plurimæ aliæ plantæ quibus hanc vim prouida natura, vt venenorum incommodis occurri queat, attribuit. Mithridatum autem & Theriaca probè & fideliter compoſita principatum inter omnia antidota compoſita obtinet. A nimia tamen ipſius quantitate cauere oportet. Nam (vt anteà dixi) alexipharmaca propriè ſic dicta, aliquo modo naturæ noſtræ ſunt contraria. Eſt & alia vulgaris antidotus, efficaciſſima tamen, qua olim Mithridates Rex Ponti longiſſimo tempore, vt quidam è veteribus ſcripſerunt, incolumem ſe conſeruauit à veneno. Conſtat autem è rutæ folijs quinque duabus iuglandibus, tribus carycis, & ſalis momento, & appellatur Mithridatium minus, ad differentiam maioris, cuius compoſitionem Gal. libro I. de antidotis docuit. Narrat Plinius Pompeium victo Mithridate, hanc compoſitionem propria manu ſcriptam ſub ipſius ſcrinio inueniſſe. Hæc itaque quod ad medicamenta tam ſimplicia, quàm compoſita, è quibus diuerſa compoſitionum genera pro arbitrio medici experti parari poſſunt attinet

dicta

dicta sufficiant. Nunc de ijs agendum, quæ quis vel collo suspendit, vel alioqui secum fert, quæ venena produnt: quibus tamē, vt vera fatear, fidere non expedit. Et quod ad me attinet planè dubito, tàm veteres quàm recentiores, qui hæc literis mandarunt, fraudulenta quædam & superstitiosa illis immiscuisse: nihilominus vt lectori satis faciam, modos aliquos præscribam, facta tamen prius hac obtestatione, ne quis fidem adhibeat, nisi prius ipse periculum fecerit. Hic itaque scribunt cornu Cerastæ (quem Cornutum primo libro vocari diximus) seu linguam (quam serpentis linguam vulgò appellant) pręsente vipera, aut napello, aut pardi felle exudare: quod Petrus Aponensis in tractatu suo de venenis memoriæ prodidit. Sunt alij, qui pro certo tradunt, lapidē Torcoidem seu cyaneum à cæruleo colore dictum, splendorem suum præsente vino amittere: quod tamen experimento nō vidi, quemadmodum nec in ranæ terrestris lapide, quem digitum eius qui gestat, præsente veneno adurere vehementer affirmat. Addunt quidam candelam è dextro vulturis pede factam extingui. Psittacum etiam solito vehementius vociferari, & perdicem etiam enutritam domi caueam suam cum maximo clamore dilacerare. Infinita alia sunt mendacia in medium à Pisone, Medelbo, Simonide, Aristodemo, Pherecyde (vt Ætius scribit) & Gilberto Anglico, Petro Aponensi, Alberto Magno, Petro Hispano, & alijs, qui etiam characterum necromanticorum meminerunt: imaginis nimirū serpentis cum stellis suis insculptæ lapidi precioso: hominis item genibus flexis serpente cincti, cuius caput dextra teneat, caudam verò sinistra: quod totum ex obseruatione influentis potentiæ quarundam stellarum proficiscitur. Quæ ineptiæ omnes tam parum certitudinis habēt, quàm parum nos effectus videmus. Negare tamen interim nolo, quosdam lapides preciosos, Smaragdū nimirum, Achatem, Sapphirū, margaritas, & alios in puluerē redactos, & per os assumptos, veneno infectos ab interitu vindicare posse, cuius experientia, sæpè fidem nobis fecit. Sed quòd collo suspensi, vel circungestati hunc vsum præstent, vel hanc vim habeant, nullam video rationem. Reliquum igitur est, posteaquam de præcautione locuti sumus, vt generalem venenorum curationem, quæ tam necessaria est, vt sæpenumerò, imò semper

ad eam

ad eam recurrere cogamur, tradamus. Nam cùm homo nobis veneno infectus offertur, nondum adhuc quale venenũ assumpserit, constat. Quare relicta particulari curationis methodo, communem adhibemus. Bonus tamen medicus, qui diligenter omnia percurrit, exactius paulò per ea quæ sunt oculis subiecta, hoc est, signa exteriora, quæ in Symptomatibus à veneno dato exortis statim sese produnt è generali particulare colligere poterit: nõ tamen adhuc omnino certus est, sed in genere tantùm nouit vtrum sit vel calidum, vel frigidum, vel siccum, vel humidum. Ventriculi etenim, renũ & vesicæ inflammatio, excoriatio item linguæ & faucium nõ tantùm ob cantharides, sed Salamandram etiam & buprestem accidunt. Vertigo autem seu caligatio, stupor & refrigeratio in corpore non ob cicutam tantum, sed mandragoram etiam oriuntur. Indicia itaque primum, quæ ex vniuersalibus particularia magis, & è primis quatuor qualitatibus deducta sunt, assignabimus. Per has enim veneni malignitas plerunque detegitur, illius præcipuè quod per exuperantiam qualitatum siue solarum, aut alij particulari coniunctarum, de quo in primo capite primi libri locuti sumus, agit. Venena itaque calida plerunque se produt per acutam omniũ membrorum inflammationem, quæ è siti intolerabili, & sudore continuo, & membrorum contorsione colligitur. Et vbi cum hoc calore peculiaris quædam malignitas occultatur, tum punctio, & intolerabilis ventriculi & intestinorum dolor accedunt, animi item deliquium, & sudores iam calidi, iam frigidi emanant. Venenum frigidum è somno profundo cognoscitur, qui interdum adeò excedit modum, vt non nisi magno labore excitari qui sic sunt affecti, possint. Nonnunquam cerebrum ita turbatur & afficitur, vt sæpenumerò stultitia & insania subsequantur, vniuersum corpus refrigeratur, & æger aspectu est pallido & horribili, sudor erumpit frigidus, & frigore totus riget. Venena autem calida, quæ perpetuò ferè calorem comitem adiunctum habent, os & fauces exiccant cum siti quæ mitigari & satiari non potest. Et quia siccitas membra & corporis meatus, membranæ instar, quæ prope ignem collocatur, in se contrahit, vrina etiam, & reliquæ quoque corporis excretiones quotidianæ supprimuntur, & æger vigilijs premitur. Contra venena frigida

inexpugnabile dormiendi desiderium comittatur vel ventris fluxus cum neruorum omnium & ligamentorum relaxatione, ita vt oculi quandoque è capite procidere velle videantur. Plerunque etiam manus, pedes, aures, nares, & reliquas extremas corporis partes putredo occupat. Quando igitur hęc & similia signa apparuerint, facillimum erit ea per sua contraria euincere. Et quamuis non ita expressè venenum cognoscatur, cognita tamen ipsius specie, curatio aliquo modo etiam distincta est. Quòd si contingat, hæc vel similia accidentia abesse, & sudor tantum adsit paucus & frigidus, magno argumento erit, venenum substantiæ tantum proprietate, & non qualitatum exuperantia agere. Quã ob causam ijs, quæ aduersantur illis, vti poterit. Quod prudens Medicus post communia omnibus venenis adhibita remedia demum faciet, quæ primum ex ijs rebus, quas medicorum vulgus non naturales vocat, proficiscuntur, deindè è medicamentis. Res non naturales septenario numero comprehenduntur. Sunt autem aër, cibus, potus, motus, quies, somnus, vigiliæ, fames, satietas, animi accidentia, Venus. Quod itaque ad aërem attinet, eligatur quàm maximè fieri potest, lucidus, serenus, mitis, mediocriter & calidus, & frigidus. Quòd si venenum frigidum fuerit, cubiculum ægri suffitu facto ex rebus odoratis præcipuè, calefacere: sin calidum, contrarijs refrigerare oportet, suffitu facto è rebus infra positis, vt myrrha, sandalis, aloë, & alijs quæ veneno resistendi vim obtinent. Cibus sit qui bene nutriat, & ex ijs rebus quæ veneno repugnant, paretur, quale est lac asininum caprillum, vaccinum, & lac mulieris benè habentis se, præcipuè cùm venena calida sunt, & acria. In genere tamen cibis vtendum pinguibus, & viscidis, propterea quòd meatus obstruunt, & ne venenum tam facilè per vniuersum corpus distribuatur, impediunt, acrimoniamq́ue eorum hebetant. Ex vsu itaque erunt medullæ, butyrum, cerebella veruecum, pullorum, & aliorum animalium, & herbæ hic præcipuè idoneæ, quarum in primo libro meminimus. Vini prætereà generosi vsus, vt sæpè in hoc libro admonebimur, huc accõmodatissimus est. Motus verò præsertim à principio, obest: venenum enim intrò ad intimas corporis partes pellit, quod præcipuè debet cauere medicus, ne scilicet ea exhibeat, quæ

vene-

venenum dum adhuc cõmoratur in ventriculo,aliò diſpergi faciant. Somnus ſuperfluus vitandus eſt. Nam quicquid in corpore continetur facilius & promptius multo in ſomno, quàm vigilijs à circumferentia ad centrum mouetur. Neque nimis ieiunum eſſe oportet: cibus enim & potus cùm in vẽtriculum deſcenderunt, veneni malignitatem reprimunt. Animi item affectus ſunt cauẽdi, quod commune præceptũ eſt in omnibus morbis, præcipuè verò Veneris vſus. Nihil enim eſt quod magis calorem natiuum,qui tamen præcipuũ aduerſus venena præſidium eſt, diſſipet atque deſtruat. Reliquum eſt vt in genere loquamur de modo curandi per medicamenta (nam in ſecundo loco propoſueramus) quorum aliqua intrò per os ſumuntur, quædam verò extrinſecus applicantur. Quæ per os aſſumuntur, duabus de cauſis exhibẽtur. Primum vt venenum,ſi fieri poteſt,expellant: deinde vt euincant atque expugnẽt.Expellitur autem venenum aut per ſuperiora aut inferiora. Quæ per ſuperiora expelluntur, ea ſunt quæ vomitũ mouent, quibus ſtatim poſt aſſumptum venenum vti vtiliſſimũ eſt,hoc eſt,cùm adhuc in ventriculo continetur. Nã cùm ad inteſtina deſcendit,enematibus euocãdum erit. Vomitum autem ciet decoctum ſeminis maluę, vel lini,vel fænugręci,& id genus alia. Neq; enim hoc tãtum pręſtant,ſed vim etiam veneni hebetant,atque extinguunt. Quòd ſi fortè æger his omnibus ita adhibitis, adhuc nõ vomuerit,conſultũ eſſet ei medicamentum,quod per inferiora expelleret,quale eſt rabarbarũ,exhibere.Secũdus modus venena expugnandi vſu Theriacæ & Mithridati, aut aliarũ cõpoſitionũ,quę ex arbitrio prudentis medici,& prout neceſſitas poſtulauerit,parari poſſunt,adimpletur. Extrinſecus etiã remedia quædã adhiberi poſſunt.Vt balneæ,ſudatoria ſicca, quę tamen nõ ſtatim à principio,ſed longo tẽpore pòſt,quàm quis veneno infectus fuit, vt hac ratione opera externi caloris,venenum ad partes externas extrahatur, adminiſtrari debent.Eadem de cauſa cucurbitulæ quoque cùm venenũ iam intimas corporis partes occupauit, cõueniunt. Alioqui enim tantum abeſt vt quicquam perficiant,vt interitum etiã(quẽadmodũ iam diximus) accelerent. Quibus ita expoſitis,reliquũ eſt,vt in ſpecie de quolibet veneno loquamur.Sed antequàm rem ipſam aggrediamur, prius quæ difficiliora in hac

 Nican-

Nicandri de Alexipharmacis librum præfatione videntur, explicanda sunt, quem ad amicum suum Pythagoram scribit. Habitabat is Cyzici Asiæ vrbe, quæ sita est in littore maris Hellespontici, in insula, quæ terram ob pontem quendam contingit, ad radices montis, qui à Græcis Arctos dicitur: quo in loco specus quidã, in quo Rhea Deorum mater olim sacellum in honorem Atthis, qui pecuarius erat, cuiusque amore flagrabat, propterea quòd perpetuò dum gregem suũ custodiret, laudes illius decantaret, ædificauerat. Fuerat autem Iouis instinctu, qui infamiam matris suæ Rheæ, Lobrinę denominatæ, quòd illi in Lobrino Phrygiæ monte, vt interpres Græcus asserit, sacra fierent, ab apro interfectus. Nicander autem è Colophone Ioniæ, quæ Asiæ minoris regio est, & hodie Natolia dicitur, vrbe oriundus erat. Prope Colophonem autem vrbs est clarus dicta, in qua templum est Apollini olim dicatum, & piscina, de cuius aqua si quis bibisset, oracula edebat, & ad quælibet interrogata responsa ferebat. Hinc Apollo clarius cognominatus est, & Deus qui à longinquo iaculatur, propterea quòd à summo cælo (quia sol est) nos qui in terra sumus infima radijs suis contingat: Homerus eum sæpè ita vocat, vt primo Iliadis, cùm de Calchante loquitur:

Loquebatur vaticinia sciens
Procul iacientis, vel sagittarij &c.

HAC in regione porrò Ion & Achæus, Creusæ, & Xenthæ filij, terras quas in Epeiro Græciæ regione, hodie Albania dicta, possidebant, partiti sunt. Nicander itaque hunc librum Protagoræ dedicaturus, scribit, etiamsi longo locorum interuallo à se inuicem sunt disiuncti, eum nihilominus tamen illi, qua ratione venenis occurrere, eaque propulsare queat, ostensurum.

DE

DE ACONITO.

CAPVT II.

Ἀκόνιτον, Aconitum.

CONITVM Græcis ab vrbe Acone, quæ portus est in mari Pontico, vbi hæc planta copiosissimè nascitur, denominatum est: præcipuè verò ad ripas Acherontis, prope specum Acherusiam, quam Poëtæ antiqui portam inferorum appellabant, frequentissima prouenit. Hanc ob causam scripserunt Aconitum è Cerberi canis tricipitis inferorum custodis spuma originẽ duxisse, qui cùm ab Hercule catenis alligatus esset, & ex inferno extractus, spumam è faucibus anteà proijcere non destitit, quàm ex ea aconitum generatum esset. Hinc Ouid. 4. Metamorph. cùm Aconiti meminisset, id oris Cerberi spumas duntaxat appellat. Locus est in descriptione veneni, quo Athamas in furorem à Iunone actus fuit. Alij quòd in dura caute nascatur, aconitum appellarunt, quemadmodum Ouid. lib. VII. Metamorphoseon scriptum reliquit, & Nicander dixit:

In saxis petrosis nascens oritur.

ACONITVM alij dici putant à vocabulo Græco ἀκονιτί, id est, absque puluere, quòd iuxtà nullus puluis interueniat. Hæc quod ad nominis significationẽ, quam partim ex Theophrasti nono libro de historia animalium, & Ouidio loco citato, partim etiam è Plinij quibusdam locis huc transtuli, at-

 tinet,

tinet, dicta sufficiant. Sunt autem Aconiti quatuor genera. Primum, Dioscoride teste, folia habet cucumeris, minora tamen & subhirsutæ, caulem palmo altum, radix scorpij caudam emulatur. Et de hoc pręcipuè Nicander locutus est, imò, si verum fateri debeo, hoc solo. Præterquam enim quòd non distinguit Dioscorides, eadem cognomina etiam, quæ Poëta noster illi tribuit. Vocat enim Pardalianches, cammoron, teliphonon, myoctonon, & theriophonon denique, hoc est, ferarum occisorem. venatores enim ex hoc Aconiti genere, pastam qua Pantheras, & reliqua ferè animalia omnia, mures item & glires occidebant, parare consueuerant. Theliphonon autem ideò dicitur, quòd radix ipsius fœminarum pudendis imò quadrupedibus animalibus omnibus imposita, seu extrinsecus adhibita, eas vno die interficit. Reliqua duo genera communi nomine à Dioscoride cynoconon & lycoctonon dicta sunt. Priore (quemadmodum scribit) venatores vtebantur: alia duo in vsum suum vertêre medici, è quibus tertium Ponticum peculiari nomine cognominatum est, folia habet effigie platani, crebriore diuisura, longiora & multò nigriora. Caulem cubitali altitudine, aut ampliorem, filicis pediculo similem, semen in siliquis oblongis recondit, radices in modum squillæ marinæ cirrorum nigrescunt.

Secun-

Secundum & Tertium Genus Aconiti.

Dvo reliqua genera ab hoc non multum differunt, nisi quòd folia breuiora habent,& florem diuersum : secundum præsertim, quod omnino dissimilem profert, vt ex iconibus suprà positis colligere licet. Primi autem generis effigies è Matthiolo, qui id vidisse se testatur, desumpta est. Scio acriter illum fuisse reprehensum, ego tamen eum tam audacter, vt quidam, mendacij accusare non ausim, cùm dignus sit cui fidem etiam in rebus maioris momenti adhibeamus, vt ego quidem firmiter existimo, etiamsi testimonio eorum, qui plantam hanc, vt ipse testatur, viderunt, destitueretur.

Huc effigies quarti generis aconiti pertinet.

SIGNA autem quibus cognoſci poteſt, aliquem aconito infectum eſſe, ex accidentibus, quæ pòſt declarabuntur, manifeſta fiũt, ex aſtrictione nimirum omnium oris partiũ, qualem nos cùm vel omphaciũ, vel aliquod aliud vehementer acerbum aſſumpſimus, percipimus, nihilo minus tamẽ, vt Dioſcorides refert, cum hac aſtrictione in principio dulcis quidam ſapor commixtus eſt, propterea quòd ſanguis dum primum à ſuo contrario moueri incipit, hanc dulcedinem linguæ communicat, quæ deinde perinde ac reliquæ quoque circunuicinæ partes omnes ob humiditatem & vim aconiti putrefacientem, conſtringitur, ſanguine exhalante. Quàm primùm autem in ventriculum deſcendit, eam partem potiſſimum, quæ exactiore ſenſu prædita eſt, hoc eſt, os ipſius, quod Græci Pyloron vocarunt, arrodit, eoque in loco morbi genus, quod vulgo Cardiacam appellant, introducit: non quòd cor ſit affectum, ſed ea tantùm quam modò diximus, ventri-

ventriculi pars, quæ à veteribus quibusdam Cor dicta fuit, quemadmodum Galenus asserit lib. II. de placitis Hippocratis & Platonis, cum ori & ventriculo vicinam esse cordis sedem affirmat, quemadmodum primo libro, cũ simile quoddam vocabulum interpretaremur, admonuimus. Et quandoquidem aconitum vehementis astrictionis particeps est, ita ventriculi fundum in angustum coarctat, vt penitus ferè claudatur, quo fit vt ob resolutionem humorum à putredine genitam, flatus & vapores maligni exurgant, qui delati ad caput grauitatem, & tremulum arteriarum motum, & hinc ad oculos perreptantes caligationem, ita vt omnia geminata conspiciantur, inducunt. Hinc lachrymæ inuoluntariæ copiosæ, quod certissimum argumentum est substantiæ cerebri colliquescentis, & quia pars vaporum intestina quoque petunt, flatus, qui in vmbilici regione percipiuntur, & quandoque aut naturæ robore, aut copia intestina distendente erumpunt maximo cum strepitu, excitant. Humores autem fusi & colliquati ob vehementem veneni putredinem, vniuersum corpus in tumorem, ita vt hydropicis non sint absimiles ægri, attollunt. Quam ob causam etiam grauitatem, & pondus veluti quoddam in ventriculo percipiunt. Quibus ita apparentibus, minimè dubitare oportet, sed quam primum ad curationem properare. Primò omnium itaque, si fieri potest, venenum vomitu, aut clystere educi, præcipuè si quis adhuc in ventriculo & intestinis contineri existimat, debet, & ante omnia diligenter obseruare ea, quæ in primo capite proposuimus. Vbi Nicander dixit, remedia specialia tum demum conferre, cùm cibus qui tardè concoquitur, è ventriculo per aluum subductus fuerit. Deinde itaque remedia particularia applicari possunt, & calcis viuæ, quantum manu comprehendi potest, sumi cum vini cotyla. Calx enim sicca est, & hac ratione putredini aconiti resistit. Huc referendum etiam abrotonum, marrubium, ruta item cum aqua mulsa pota, quæ omnia peculiari quodam Naturæ munere, sicut libro primo est ostensum, ea vi prædita sunt, vt venenis aduersentur, præcipuè verò ruta eam aduersus aconitum proprietatẽ obtinet, vt qui manè de ea aliquid sumpserit, tutum se ab eo præstet, atque illęsum, vt Athenæus è Theopompo libro III. transscripsit. Chamelæa seu oleago

ſurculoſa fruticat, ramis dodrantalibus, folia oleæ ſimilitudinē habent, tenuiora & amara, & guſtata linguam mordent. Quam ob cauſam ventriculū etiam hoc veneno turgidū exiccant, atq; expurganr. Adhæc vinum, vel aqua in qua vel ferrum, vel ferri recrementū, vel aurum, vel argentum candens reſtinctum ſit, vim habet vt veneni tranſitum impediat, putrediniq; facultate ſua exiccante, quam ab igne accepit, reſiſtat, ventriculumq; purget. Cæterum Iua quā moſchatam vocant, peculiare, Dioſcoride teſte, aduerſus aconitum remediū eſt, ſiue in iuſculo, vt ipſe voluit, vel vino, vt Nicāder ſcripſit, aſſumatur. Eſt autem parua herbula, in terra repens, folijs ſemperuiui minoris, multò tenuioribus, hirſutis & pinguioribus, odore pinus, hinc quidam terreſtrem pinum appellarūt, flore tenui, luteo, radice cichorij. Dicitur etiam Iua Artheti-ca, quòd articulorū vitijs medeatur probè. Origani radix, & Polijcnemi (qua planta nos hodie caremus) calidæ & ſiccæ ſunt, Galeno teſte, & ob hoc putredini quoq; reſiſtunt. Intrita etiam vituli & pullorum (qui inter aues domeſticas connumerantur) in magno habentur pretio, proptereà quòd & ventriculum roborant, & piguedine ſua corporis meatus obturant, neq; venenum tam facilè per vniuerſum corpus feratur, impediunt: ijs tamen anteà non vtendum, quā quis alijs vſus fuerit remedijs. Inter quæ ſuccus balſami arboris recenſetur, quæ Dioſcoride & Plinio teſtibus in Iudæa ſolū & Ægypto naſcitur, quāuis poſt illorum tempora non defuerint, qui eam in Italia viſam fuiſſe aſſeruerint. In Gallia certè ignoratur. Habemus quidem ſuccū, qui ex arbore manat, quem opobalſamum vulgo vocant. Hiſtoria tota copioſè à Dioſcoride lib. 1. & à Matthiolo in commentarijs eſt deſcripta. Succus autem calidus eſt & ſiccus, & ob hoc putredini aconiti reſiſtit, & cum lacte muliebri (vt Nicander voluit) aſſumi debet, quod & ipſum veneno aduerſatur, vel ſi non ſuppetat, aqua. Coagula item leporis, aut hinnuli magna vi aduerſus aconitum pollent, & ſingula ferè, proptereà quòd exiccant, digerunt, & ſuo acore mundificant. Ex vino, vt Poëta noſter ſcripſit, vel aceto (vt Dioſcorides voluit) aſſumi debent. Et vbi alia remedia deſunt, mori quoque radicem accipere poſſumus, eamque in mortario tritam cum vino decoquere, & ius illud cum pauxillo mellis potui dare. Mori etenim radix,
præcipuè

præcipuè verò cortex ipſius expurgandi vim, qua venenum quoque expellit, habet. Nolo autem ſilentio præterire medicamentum, quo nos quotidiè in quàm plurimis alijs morbis vtimur, vinum nimirum abſinthites, quod facultatem habet exiccandi & abſtergendi, & peculiari dote aduerſus venena præditum eſt. Dioſcorides illud cap. de aconito, vbi eiuſmodi compoſitionem parat, commendat. Accipit opobalſami drachmam, admixto mellis, lactis, caſtorij, piperis & rutæ ſingulorum pari pondere, & totum è vino potui dat. Sed hęc hactenus, quod ad naturam & accedentia, quæ aconitum aſſumptum ſubſequi ſolent, pertinet, è quibus facilimè colligere licet, id eſſe frigidum & humidum, vt doctiſſimè Gorrhæus ſcripſit, cum remedia ipſius calida ſint & ſicca. Habet tamen præter hæc naturam putrefacientem peculiarem ſibi. Inter ea ergò venena referendum meritò, quæ tota ſubſtantia ſua humanæ vitæ aduerſantur. Iiſdem remedijs porrò ij etiam, qui mel, quod Dioſcorides in Heraclia Ponti, vbi aconitum quoque prouenit, naſci tradit, ſumpſerunt, ſanitati priſtinæ reſtituendi ſunt.

DE CERVSSA. CAP. III.

Ψιμμύθιον. Ceruſſa.

ERVSSA, aliàs album Hiſpanicum dicta, venenum eſt factitium. Fit autem è plumbo ab acerrimo aceto ſoluto & liquato, quemadmodũ Victruuius, & ante illum Dioſcorides lib. v. docent. Quod ideò fecit, quòd alia multa accidentia quæ corpori extrinſecus adueniunt egregiè proficiat. Qualia ipſe eodem in loco deſcribit. Medicamentum eſt vulgò cognitum, præcipuè mulieribus, quæ cum nihil quicquam præter formæ elegantiam in maiori precio habeant, arte id, quod à natura denegatum illis eſt, comparare ſibi ſtudent. Signa autem per quæ cognoſci poteſt aliquem ceruſſa infectum eſſe, hæc ſunt quæ ſequuntur. Primùm ſe ipſa colore ſuo prodit. Nam cùm lac repræſentet, linguam & gingiuas, quibus adhæret, candido colore infi-

inficit. Præterea cùm ventriculum iam occupauit, pulmonibusq; tam qualitate sua frigida & sicca iam est communicatum, quam portione quadam, quæ relicta est, faucibusq; adhæret, tussim siccam, hoc est, cum qua nihil expuitur, etiam si aliquandiu perduret, commouet. Huic accedit singultus, & vomendi desiderium, quod signum est intemperaturæ siccæ ventriculi, quam iam anteà primo libro declaraui. Ab hoc insuper veneno vapores eleuantur, qui quia refrigerantur, & in cerebro moram trahentes congelantur veluti, ægrum somnolentum omnino reddunt, qui ante oculos phantasmata quædam conspicere se putat. Cerebrum enim cùm sit turbatum & refrigeratum, consequenter reliquos quoque sensus, qui ab eo initium ducunt vnà secum perturbat, & corpus denique vniuersum ob partium omnium inter se colligãtiam & consensum. Auicenna alia quædam signa adijcit, animi videlicet deliquium (quod commune ferè signum est omnibus venenis) quod ob orificium ventriculi læsum accidit. Asperitas adhęc fauciũ & linguæ à siccitate & frigiditate veneni introducta, adest, & eandem ob causam etiam os ventriculi, & ventriculus ipse dolores sentiunt pungentes, ructusque æger cum magna difficultate emittit. Corpus vniuersum album apparet, & vrina quandoque sanguinolenta, quandoque nigra redditur, veneno iam ad extremas partes delato, factaque maxima humorũ colliquatione. Atqui primus modus vindicandi ægri ab interitu est, vt quàm primum, si fieri potest, ad vomitum cogatur, vel vt venenum, quod hausit, per aluum excernat. Quamobrem omnia pinguia & oleosa vtrique scopo accommodata erunt, vt tria genera oliuæ, præmadia, orchas, & myrtina, quæ Nicandri ætate, vt Scholiastes Græcus vult, ita appellabantur. Tale quoq; lac est à quo quis cùm quieuit parũ, pelliculam illam in ambitu, & quæ à Græcis γρυὴς, hoc est, vetula seu anus, propterea quòd rugis vetularum instar sit oppleta, dicitur, extraxit, quòd, vt ego quidem existimo, vim quandam desiccandi habet, huic veneno oppositã. Eiusdẽ efficacię maluæ quoque decoctum esse creditur. Viscida enim cùm sit, & calida & humida, hoc magis siccitati & frigiditati cerussæ resistit: quemadmodum sesamum quoque, cuius ampliori descriptioni, cùm in ea rei herbariæ scriptores tantum inter se dissideant,
super-

supersedebo. Galenus ait pingue esse & lentum, & hoc maximè aptum,& ea præstet, quæ Nicander scripsit. Vti adhæc possumus,si Dioscoridem sequimur,oleo amaracino et irino, aut decocto ficuum & prunorum,vel gummi iuglandis,pruni & thuris lachryma. Iam cùm quis suprà posita ad ciendũ vomitum, & venenum euacuandũ exhibuit, os lixiuio ę cinere sarmentorum vitis facto colluere oportet,ita vt ad ventriculum etiam portiuncula aliqua descẽdat, nam vim quod reliquum veneni superest expurgandi, quod tam ori ventris, quàm ventriculo ipsi adhærere posset,habet. In quem finem Dioscorides hordei decoctum,& aquam mulsam, qùod vim habeăt abstersoriam imperat. Et quia Persicorum ossa amara sunt & calida, minimè dubitare oportet, ea facultatẽ habere abstergẽdi,& frigiditati veneni resistendi. Arbor autem quæ fructum hunc profert,Latinis Persica dicitur,quod Perseus Iouis filius eam à Cepheo quodã dono datam sibi omnium primus plantauerit Mycænis. Quod contigit post victoriam quam aduersus Medusam,quæ alioqui Gorgone dicirur, obtinuit, cui caput ense, quem à Mercurio mutuò acceperat,amputauit.In mandatis autẽ illi dederat,vt quocunque ensis capulus decideret,ibi vrbem construeret. Id quod re ipsa præstitit,cùm vidisset ad Melanthium montem decidisse.Hanc autem vrbem in Æthiopia sitam,olim Peloponesum dictã,Mycęnas appellauit.Et dum eam ædificaret,nympha quædam Langæa quam vim ossa Persicorum aduersus venena possideant,illi commonstrauit.Et hęc ferè summa est fabulæ à Nicãdro adductæ. Sed vt ad institutum redeamus, si quis suprà positis remedijs vsus est,balneum tam ad veneni portionem quandam, quæ fortasse iam extremas quoq; partes occupauit,attrahendum,quàm ad frigiditatem,& siccitatem illius corrigendum,parare oportet. Quòd si fortè accidit,vt ea remedia quæ iam anteà præscripsimus, in promptu haberi nequeăt,vtilissimum erit, vt æger magnam vini & cibi copiam assumat. Præterquam enim quod vinum sua caliditate huic veneno aduersatur, sæpènumero cum plus solito illud hausit, vomitũ ciet, aut certè cum cibo vim veneni extinguit. Expedit item exhibere Mithridatiũ, theriacam, vel vinum meracum album,& mouere vomitum,rapi & atriplicis semine, & clysteribus ex decocto caulium & oleo aluum

subdu-

ſubducere. Manifeſtum igitur eſt tàm accidentium, quàm remediorum, de quibus egimus, ratione, ceruſſam eſſe è genere eorum venenorum, quæ ob qualitatum exceſſum humanæ naturæ è diametro repugnant: non tamen omnino peculiari quadam malefica vi carere, & cùm è duobus frigidis & ſiccis, aceto nimirum & plumbo, ſit parata fieri, nequit, vt perpetuò illorum naturam quoque ſeruet.

DE CANTHARIDE. Cap. IIII.

Κανθαρὶς. Cantharis.

CANTHARIS ſpecies eſt muſcæ, à Græcis ita vocata ob ſimilitudinẽ, quam cum Scarabeo, quem Cantharum appellant, habet. Aurũ colore æmulatur, aſpectu iucundo, ob lineas luteas quas varias & in pennis trãſuerſas habet. Plerunque in fraxino, & quàm plurimis alijs arboribus, quarum folijs nutritur, perinde ac bombyces mori, naſcitur. Inter ſegetes nonnunquã inuenitur, & ob hoc à Nicandro fruges cõſumere dicitur, & frequentiſſima eſt in regionibus calidioribus, vt in Italia, temperamento calida & ſicca eſt, idq; in ſummo gradu. Hinc erodere, & adurere poſſunt, & venenoſæ ſunt, non ob extremam caliditatem & ſiccitatem duntaxat, ſed ob peculiarem quandam naturæ contrarietatem etiam, qua natura eos aduerſus nos dotauit: quod facilimè ex accidentibus, quæ mox declarabuntur, & primum in quibuſdam corporis partibus vt renibus & veſica ſe produnt, cognoſcere licet.

licet. Primùm autem signum è quo colligi potest aliquem hausisse cãtharides, in odore & gustu apparet: Olfactu enim picem liquidam referunt, gustu cedriam, quemadmodum Dioscorides lib. VI. prodidit: quæ tamen à Nicandro mutuatus est. Cùm itaque ventriculum iam occuparũt, propriæ naturæ suæ (quæ autem ea sit, diximus) instinctu primum eas partes omnes quas perreptant, vt labia, os, fauces, erodũt, atq; exulcerant. Dolorem prætereà vehementissimum in ea regione ventriculi, quæ est prope os ensiforme, quod nonnulli vt Picardi furculam vocant, & quo in loco exactissimè sentit, excitant. Hinc ad intestina descendunt, & per venam portam ad vesicam vsq; deferũtur. Sed quia per angustos meatus feruntur, partes, quas contingunt, exulcerant, atque abradunt. Quò fit vt talia per aluum excernant, qualia in torminibus intestinorum egeri solent, vrinamque difficulter, sæpè etiam sanguinem per eam reddãt. Nam quia vrinę ductus exiccant, eam omnino supprimunt. Sanguis item corruptus, & plus æquo ab hoc veneno incensus febrem ardentem commouet, quam deinde furor & phrenitis comitantur, animi item deliquia & mors denique, nisi quis primum solicitè & diligenter medicamentis vomitum elicientibus, & clysteribus aluum subducẽtibus succurrat, quemadmodum suprà monuimus. Vomitus proritandus, Nicandro autore, decocto capitis porcini, vel agnini, vel caprini. Cerebella enim omnium animantiũ cum lentore quodã prędita sint, difficilimeq; concoquantur, succũ generant crassum, vomitumq; mouent, quod melius præstant, si cũ lini semine, quod crassum est, & flatulentum, elixentur. Nam & ventriculũ laxat, & aluum lenit, & acrimoniam maleficamque vim Cantharidum obtundit. Quod iura carnium pinguium quoq; præstant omnium, quibus ita infarciendus est ventriculus, vt tandem ea vel hoc modo vomitu, vel digito in fauces emisso, reijciat. Clysteres item è lacte parandi sunt. Præterquam enim quòd lac egregiè omnes corporis sordes abstergit, eam quoq; vim possidet, vt restinguat, & aliquo modo temperet caliditatem & siccitatem cantharidũ, quam ob causam sanè consultissimũ fuerit ægro lac propinare. Quod si alia remedia desiderentur, Dioscoride monente, seminis lini, maluæ, fænugræci, & ibisci radicis decocto vti possumus. Postea ea quoque adhibere,

quæ

quæ peculiari quadam vi, & venenum expugnent, pollent, quale eſt pulegium, de quo in primo libro locuti ſumus. Neque enim Cantharidibus qualitate ſua (calidum enim eſt & acre) ſed ſpeciali quadam naturæ ſuæ propietate, quæ à Græcis ἀλεξιφάρμακον dicitur, aduerſatur, & non illis tantum, ſed reliquis quoque omnibus contrarium eſt. Hanc potionem è pulegio Ceres (vt Nicander refert) aſſumpſit, tum cùm tota mœrens eſſet ob amiſſam filiam Proſerpinam à Plutone inferorum Deo raptam, & hoſpitio exciperetur in ædibus Hippotoontis filij Neptuni, ab illius coniuge Metanira. Cui Ceres cùm vinum oblatum bibere recuſaret, in mandatis dederat, vt aquam illi, cui pulegium admixtum eſſet, porrigeret. Interim Iambe è Thracia oriunda, Metaniræ ancilla, fabulas & alia ridicula verſibus recitabat, qui deinde Iambici ab ea ſunt denominati. Vinum prætereà naturâ habet contrariam omnibus venenis, & ob hanc cauſam raro illius Nicander obliuiſcitur in ſuis alexipharmacis: quemadmodum hic etiam minutarum in vitibus gemmarum meminit, eaſque reliquis commiſcet, cùm vim habeant abſtergendi & refrigerandi. Imperat præterea herbæ cuiuſdam, quæ radicem habet aculeatam, & aſphodelo ferè ſimilis eſt, vſum. Quæ autem ea ſit, diuinare non potui, cum nec ipſe, nec interpres Græcus mentionem fecerit. Quò in loco certè Lonicerus, Latinus interpres in ſuis annotatiunculis deceptus eſt, vbi hunc textum ita exponit, vt aſphodelum, ſeu haſtulam regiam ipſam intelligat. Drachmæ præterea quatuor terræ Samiæ aſſumi poſſunt. Proficit ea aduerſus Cantharides duabus de cauſis: Primum ob naturæ ſuæ ſpecialem quandam proprietatẽ: deinde ob temperamentum aliquo modo frigidius, quo caliditatem cantharidum hebetat, fluxumque ſanguinis reprimit, & vlcera inteſtinorum, quæ cantharides potas comitari diximus, ad cicatricem perducit. Dicta autem eſt Samia ab inſula Samo, in qua è fodina quadam Phylli appellata prope regionem Imbraſidem, ab Imbro flumine Inſulæ Sami cognominatã, deſumpta eſt. Fuit autem (vt Nicãder teſtatur) ab ariete Nymphis, quæ in inſula Samo degebant prope Cercetum fluuium, qui eandẽ inſulam præterfluit, primùm demonſtrata. Alius præterea Antidoti poſt Nicandrum, Dioſcorides & Galenus meminerunt, cum octo drachmas paſſi, cum

cum rutæ succo & oleo irino, seu rosaceo miscent. Nam & passum & ruta eam vim per se habent, oleum autem aptissimum est, vt acrimoniam Cantharidum infringat, easque per inferiora expellat. Plura prætereà medicamenta habemus, quibus in hoc casu vti possumus, & quę multum tam ab antiquis, quàm recentioribus scriptoribus commendantur: ea tamen, quia hæc de quibus locuti sumus, sufficere videntur, facileque comparari possunt, prætereo.

DE CORIANDRO. Cap. V.

Κόριον. Coriandrum.

CORIANDRVM planta est vulgaris notitiæ. Caulem habet admodum exilẽ, sesquicubitali lõgitudine, ramis numerosis, folijs in principio adiantho, quod capillũ Veneris appellari diximus, & pòst cùm adoleuit, fumariæ similibus, radice breui, dura & capillacea parum Dioscorides, Galenus, & Auicenna, quod ad naturam & facultates Co-

riandri attinet, plurimum inter se disceptant. Dioscorides etenim libro tertio Coriandrum frigidũ esse scripsit. Quod Galenus reprehendit, contrariumque probare libro septimo de simplicium medicamentorum facultatibus, nititur. Auicenna tertius accessit, & Galenum vt Dioscoridem defenderet, reprehendit. Ego tamen mallem sequi opinionem, cuius primùm euidens ratio reddita fuisset ab Hippocrate, & deinde à Galeno, quàm aliorum duorum sententiam pertinaciter tueri. Quòd si de primis qualitatibus ex secundis iudicium ferre licet, tàm gustu profectò & odore, quàm tota sua substantia calidum potius, quàm frigidum esse deprehendemus. Neque verò hîc ad conciliandum hos duos præstantes viros dicere oportet, coriandrum recens frigidum, vetus calidum esse. Neque enim fieri potest vt qualitates duæ tàm diuersæ, frigiditas scilicet & caliditas, ita immutentur, verum autem est, recens plus habere humiditatis, quàm vetus. De quo in sequentibus agemus.

VTILITAS quam quis è Coriandro percipit præcipue est in semine, quod paruũ est, rotundũ & solidum. Cùm autem præparatur, vt ventriculi concoctionem iuuet, & vaporem assensum ad cerebrum impediat, in aceto vt plurimum maceratur, & exiccatur deinde. Hac enim ratione vis ipsius malefica tolli traditur. Sed vt liberè dicam quod sentio, quomodo sit venenosum non video, nisi fortè venenum ipsius tam debile sit, & tam exiguæ efficaciæ, vt vim suam non nisi magna quantitate assumptum exerceat, qua ratione optima quæque etiam venenosa dici possent, cùm si quis ea maiori quantitate quàm par est, sumat, aut mentem turbent, aut eum, qui vsus est ijs, strangulent. Quæ ideò à me dicuntur, quòd Coriandrum serpentis Amphisbænæ, de qua in primo libro egimus, morsui opitulatur: quemadmodum Plinius libro secundo affirmat.

DICEMVS itaque vel plantam ipsam viridem adhuc, vel decoctum illius, vel semen maiori quantitate, & nullo discrimine habito assumptum, præcipuè verò si syluestre est, venenosum esse. Neque enim dubitare oportet, duo eius esse genera, syluestre vnum, alterum satiuum, quemadmodum Nicandri interpres in suis annotationibus in ipsum

sum

ſum declarauit : etiamſi Braſauola contrarium ſentiat : Campeſtre ſeu ſylueſtre Coriandrum id eſt, quod grauiter olet, & à Græcis Κόριον (quod vocabulum cimicem denotat) dicitur, quod odorem cimicum referat. Quam ob cauſam Dioſcorides libro ſexto ſcripſit, Coriandrum propter odorem latere non poſſe, qui ſubitò illius, qui ſumpſit, eo imbuit, & corpus denique vniuerſum implet. Et hæc quidem ſymptomata primùm apparent in ægris. Mentis deinde alienatio ſubſequitur, & more temulentorum mente ſunt capti, ob vapores venenoſos ad cerebrum delatos. Grauitas denique capitis, & torpor veluti, quem quidam ab aſſumptione huius veneni induci ſcripſerunt. Nicander dementię tantùm meminit, eoſque turpia verba effutire ait, quæ cum furore, & altis Thiadum, Bacchi ſacerdotum, clamoribus comparat, quæ illi ſacrificia faciebant, & cum vino turgidæ eſſent, abſque vllo pudore, metu, nullo honoris diſcrimine habito vociferabantur, & vlulabant, hinc ægrum perinde acſi œſtro percitus eſſet, clamare ait. Poſteaquàm ergò ea quæ vomitum prouocant fuerunt exhibita, quale eſt irinum oleum, quod Dioſcorides hoc in loco imperat, & id genus alia, de quibus ſæpenumerò locuti ſumus, ad ea remedia accedere oportet, quæ venenis tota ſua ſubſtantia cõtraria ſunt. Coriandrum etenim venenoſum eſt ob occultam potius, & particularem quandam malignitatem, quàm ob qualitatum exuperantiam, cui mederi non eſt abſurdum. Coriandrum etenim recens, quemadmodum Galenus aſſerit, multa humiditate ſcatet. Vinum itaque aduerſus hanc venenoſam qualitatem exhibere oportet, vt humiditas illa exiccetur, ſal item & aquam vel ouorum confractorum teſtã cum maris ſpuma, vel muriam, vel ius gallinaceum & anſerinum ſalſum, poſtremò paſſum cum lixiuio, quę omnia facultatem habent exiccandi immoderatã illam humiditatem, & peculiarem inſuper vim contra venena poſſident. Hinc Nicander ęgrũ in aqua marina immergi iubet, quod ita intelligi debet, vt id tum demũ fiat, cum venenũ extrema iam corporis partes obſediſſe putatur. Sed quia & paſſum, & vinũ dulce temperamẽto calida ſunt, ſi fortè accidit, vt æger vindemiæ tempore (quod calidũ adhuc eſt) decumbat. Nicander ad coërcendum extremum vini calorem, niuem admiſcere, vel

oleum etiam præcipit. Dioſcorides, vt abſinthium, quod vim antidoti habere ſæpenumerò diximus, addatur, conſulit. Sed nos hîc tanquam facilioribus contenti erimus, nec plura, vt multi ſolent, qui multas paginas librorum ſuorum abſque ordine & iudicio adimpleuerunt, prĉtereà coaceruabimus.

DE CICVTA.
Cap. VI.

Κώνειον. Cicuta.

ICVTA hodiè tàm vulgaris eſt notitiæ, vt difficulter quiſquam inueniatur, qui eam non nouerit, cùm copioſiſſima in pratis, & locis vmbroſis proueniat. Caulem edit longum ſatis, geniculatum, vt fœniculum, folijs coriandri non diſſimilibus, multum anguſtioribus tamen, & ferulam repræ-

repræſentantibus. Eſt autem cicuta è numero extremè, hoc eſt, in quarto gradu, vt medici loquuntur, refrigerantium: id quod accidentia abundè teſtantur. Quàm ob cauſam inter ea venena iurè annumeratur, quæ talia ſunt ob qualitatum exceſſum: quamuis adhuc alia ſpeciali & occulta malignitate præditum ſit, quæ eam dementiæ ſpeciem excitat, quæ Græcis κωνάριον à cicuta dicitur, quemadmodum Galenus libro VII. de ſimplicium medicamentorum facultatibus ſcriptum reliquit. Athenienſes mortis reos, & homines facinoroſos cicutæ potu interficere conſueuerunt. Quam ob cauſam cicuta apud omnes gentes celebris facta eſt. Accidentia porrò quæ huius exitialis veneni potum conſequuntur, effectus ſunt extremæ frigiditatis, quæ in calorem natiuum agere iam incipit, qualia ſunt oculorum caligo, quam noctem tenebroſam in capite inductam Nicander vocat, tremor, virium exolutio, & corporis extrema imbecillitas, ſtrangulatio, difficultas ſpirandi, extremarum partium frigus, arteriarum motus prætereà, quas autor antiquorum more venas, per quas arterias quoque quæ pulſum mouent ſubintellexit, appellauit, ceſſat. Quæ profectò omnia certiſſimum teſtimonium præbent de maxima huius veneni & frigiditate & grauitate, aduerſus quod cùm quis remedijs generalioribus, quæ in principio adhibere oportet, vſus eſt, quemadmodum diximus, oleo nimirum ad ciendum vomitum, præſertim irino, quod cæteris calidius eſt, & clyſteribus ad aluum ſubducendam, vt id quod ad inteſtina iam deſcendit, profluat: veniendum erit ad remedia illa ſumma, quæ calida & tenuium partium, cùm venenum frigidum ſit & craſſum, eſſe debent. Primum itaque in potu affatim & ſæpè vinum, quàm maximè haberi poteſt generoſum & meracum, offerre oportet. Quod ſi quis vino debili minuſque forti & pauco vteretur, periculum eſſet ne conductoris potius vicem ſubiret, quàm quòd venenum euincere t atque domaret. Quam ob cauſam Athenienſes, quemadmodum alio in loco dixi, cum ijs, quos capitis condemnarant, cicutam potui dare vellent, pauxilli vini ei admiſcere ſolebant, vt ſua partium tenuitate craſſitiem ipſius extenuaret (cùm enim oligophoron, debile & paucum ſit, aliud præſtare non poteſt) & eam ſubtiliorem efficiat, magiſque

aptam vt per venas & arterias penetret. Hoc facto vt certiores esse possimus de ægri salute, lauri quoque folia tenera, & dauci summa germina, piper item & vrticæ semen, quod tamen maiorem vim resoluendi, seu discutiendi quàm calefaciendi obtinet, exhiberi queunt. Calefaciendi enim facultate hæc remedia singula prædita sunt, vt quottidiana experientia videre licet. Post vsum denique horum remediorum, lac asininum quoque vel caprillum, seu bubulum adhiberi potest. Proderit item mulsum dulce bibere, vt vehemens illa, acris, & caustica medicamentorum, quibus quis anteà vsus fuit, facultas, mitigetur, & si quid fortè ventriculi tunicis adhuc adhæsit, repurgetur, quemadmodum Nicander præcipit, cùm ait:

Atque Cyrenaicus nitida cum Pallade succus
Proderit, & dulcis pariter data pocula mulsi,
Iuncta quibus pinguis fuerit cutis extima lactis,
Quam modico leui super igne in vase resolue.

HOC autem ita accipi debet, vt fiat post vsum aliorum, de quibus locuti sumus, remediorum. Et cùm quis veneni vires fractas iam penitus, idque extra corpus esse existimat: alioqui vti eo congruum non esset. Quapropter autor quoque noster hos versus reliquis postposuit: in quo tamen quis decipi posset. Sæpenumerò enim quæ primũ adhiberi debent remedia postremo loco, & contrà, describit, vt licentia & libertas Poëtica, id requirunt. In hoc igitur casu prudentis medici concilio opus est, qui facilè ex artis præscripto medicamenta discernere, & singula in classes suas aptè disponere, quemadmodum nos quoque his in libris facimus, potest.

DE TOXICO. CAP. VII.

Τοξικόν, Toxicum.

VOD medicamenti genus toxicum apud antiquos, & an in Europa cognitum fuerit, in hunc vsque diem ignoratum, neque quicquam certi de eo affirmari potuit. Quantumuis enim Dioscorides, Galenus, Auicenna, & quam plurimi

rimi alij ipsius in libris suis meminerint: facilè tamen videre licet, eos nō minus quā nos in ipsius historia perplexos esse. Dioscorides quidem mentionem facit, quemadmodum Galenus etiam & Auicenna, sed eam non describunt. Primò sat est ea, quæ ante illū Nicander scripserat, literis mandasse tantùm. Galenus venenum esse solummodò ait. Auicenna plura adfert, sed ambigua, quo factum est vt Manardus medicus Ferrariensis fuerit deceptus, cùm Toxicum napellum Arabum esse existimauit: quod tamen à veritate alienum est, cùm napellus neque furorem, neque rabiem, vt toxicum, excitare soleat, & alijs multis de causis, quas hoc in loco enumerare minimè necessarium est. Plinius vlterius progredi cupiens, dixit quosdam putasse toxicum esse venenum, ab arbore Taxo latinis vocata, denominatum, & toxicum quasi taxicum, quòd è Taxo proueniat, dici. Sed hoc satis absurdum videtur, cùm Nicander post toxicum, sermonem etiam de Taxo priuatim instituat, in fine tractationis de alexipharmacis, quemadmodum deinde scribemus. Sed vt eleganter admodum Gorræus dixit, non multum laborare nos in tam pestilentis veneni inuestigatione oportet, imò si inuenissemus, omnem diligentiam adhibere, vt id denuò amitteremus. Quicquid sit, toxicum apud antiquos venenum erat perniciosissimum, quo sagittas & tela, vt vulnera incurabilia infligerent, inficiebant, quemadmodum Nicander scripsit, & post eum Ouidius libro quarto de Ponto, vnde nomen, vt Dioscorides asserit, sortitum est. Τόξα enim Græcis sagittæ vocantur. Tam autem exitiale virus hoc erat, vt Nicander cum Viperæ veneno comparet, tanquam æquè pestiferum & lethale. Et Poëtæ cùm venenum κατ' ἐξοχὴν appellare vellent, toxici voce tanquam omnium maximè periculosi, & lethalis vsi sunt, vt Ouidius Amorum libro secundo scribit:

Non scelus aggredimur, non admiscenda coimus
Toxica, non stricto fulminat ense manus.

Et Plautus in Mercatore. Certum est (inquit Charinus) ibo ad medicum, atque me ibi toxico morti dabo. Hæc itaq;, quod ad notitiam veneni huius & significationē attinet, dicta sufficiant. Accedamus nunc ad effectus, quos producit, è quibus cognoscere poterimus toxicum esse de natura

eorum, quæ tota sua substantia humanæ vitæ insidiantur. Præterquam enim quòd occultam quandam & maleficam vim habet, caliditatis etiam & siccitatis extremæ particeps est, quo fit vt statim, nulla interposita mora, lingua eius, qui assumpsit, ob inflammationem è vehementi caliditate & siccitate ortam, intumescat. Hinc Dioscorides linguam & labia infecti inflammari ait, ob easdem qualitates tussis quoque sicca exoritur. Appellamus autem tussim siccam, cùm æger sæpe quidem tussit, sed nihil quicquam tamen reijcit. Hanc prætereà inflammationem, ob occultam & latentem veneni vim, subitò putredo vehementissima comitatur, quæ cùm comitem habeat & sociam veluti peculiarem quandam malignitatem, gingiuas quoque, & reliquos vniuersi corporis humores putredine inficit, à quibus maligni vapores retinentes naturam humoris à quo eleuantur, sursum feruntur, è quibus cordis tremor, phrenitis, oculorum incompositi motus oriuntur. Et spuma ex ore reijcitur, quæ è spirituum turbatione & commotione generatur. Clamores item & vlulatus exaudiuntur, non absimiles, vt scitè Nicander comparat ijs, quos homo cùm strictum videt gladium, & vibratũ, vt caput ei abscindatur, edit, aut ijs certè quos olim Rhea sacerdos (de qua suprà etiam locuti sumus) nono quoque mensis die, quo sacra fieri in ipsius honorem solita erant, emittebat. Nam inter alias ceremonias in montibus quoque oberrabat, altaque voce inclamabat, quemadmodum in statutis sacrificiorum suorum præceptum fuerat. Curatio autem huius veneni ita administrari debet, vt primùm præhenso ægro & vinculis ligato (alioqui enim minimè ob mentis alienationem obtemperaturus esset) quemadmodum in cæteris quoque venenis omnibus, vomitus, si fieri potest, eliciatur, siue digito siue penna in fauces immissa, vel oleo rosaceo, aut irino in os instillato, vel anserino iusculo, vel è rapis confecto cum vino propinato. Nec alterius quoque remedij è clysteribus, quemadmodum in curatione reliquorum quoque venenorum monuimus, desumpti, obliuisci oportet. Quibus omnibus ita peractis ad specialia deinde remedia progrediendum est, quæ frigida & humida, vt caliditati & siccitati huius veneni resistant, esse debent, vt sunt omnia pomorum genera, tàm domesticorum quàm syluestrium:

ſtrium: & non ipſa tantùm, ſed eorum quoque folia, & rami mundati prius. Decoquunt autem in aqua, & ius eorum ægro propinatur. Decoctum etiam coton eorum (quę Latini ad imitationem Græcorum, mala Cytonia, quòd è Getæ quadam vrbe Cytone fuerint aduecta, appellant) & carnes ipſorum etiam, magnam præſtent vtilitatem, tàm ob proprium temperamentum, quam quòd ventriculum mirificè roborãt, qui in hoc morbi genere præcipuè afficitur. Mixtura prætereà, qualem Nicander deſcribit, parari poteſt. Decoquere nimirum Cytoniorum ſemen in aqua, & cùm pulegio trito. Dioſcorides alijs quibuſdam remedijs vtitur, ſanguine nimirum hircino & aliorum animalium, qui huic veneno occulta quadam & cœca naturæ ſuæ contrarietate repugnare videtur. Si quis verò his remedijs vti voluerit, ea facilè è Dioſcoride colligere in vnum poterit. Nihilominus his omnibus adhibitis, veneni huius malignitas tàm vehemens adhuc eſt, vt ob moleſtiam, quam naturæ infert, difficilimum ſit quenquam euadere. Quod ſi quandoqne contingit, plerunque deinde longiſſimo tempore magna virium imbecillitas eum comitatur. Vapores etenim venenati ad cerebrum delati, graue delyrium inducunt, & tantam viriũ imbecillitatem poſt ſe relinquunt, vt æger magna cum difficultate, aut certè vix tandem ad ſe redeat. Hinc vertigines, & quàm plurimi alij cerebri morbi, qui poſt curationem huius exitioſiſſimi veneni reliqui manent, exoriuntur. Atqui non inutile erit obiter hic ea accidentia, quæ à vulnere, à ſagitta veneno tincta, illato ſequuntur, quemadmodum Nicander quoque facit, annotare: carnis videlicet liuorem, à vehementi putredine & ſubſtantiæ partis vitiatæ corruptione introductum, & quia venenum hoc calidum eſt & ſiccum minimè mirari oportet ſi, cum obuia quæque adurat, extremam cutim ita exiccet, vt rumpatur, cùm idem in corio quoque, ſi quis igni id propius paulò admoueat, vſu venire videamus. Nunc quod ad vulneris à ſagittis veneno imbutis illati curandi rationem attinet, ea commodiſſimè è primo libro noſtro, in quo de generalibus remedijs morſuum animalium virus eiaculantium egimus, huc transferri poteſt, cùm morſus à vulneribus venenatis parum differant. Huius autem veneni quamuis incogniti curationem ideò latius

tractare volui, quòd ad reliqua quoque venena simili natura prædita accommodari queat.

DE EPHEMERO.

Caput VIII.

ἐφήμερον, Ephemeron.

EPHEMERON Colchicō ad differentiā iridis syluestris denominatū fuit. Copiosè etenim in insula Colcho nascitur, & Gallico nostro multò exitiosius est: quod cùm Nicāder à reliquis distinguere vellet, Colchicum quo Medea Colchica primùm vsa fuit, appellauit. Testantur autem antiquæ Poëtarum historiæ, Medeam magicæ artis peritam, filiam fuisse Regis insulæ Cochi, in qua à Iasone, ad recuperandum

randum aureum vellus rapta fuit. Ephemeron autem vox est Græca, & nostris quasi diarium dicitur, quod eum, qui id hausit vno die interimat. A quibusdam Cynoctonon vocatur. Planta est, quæ sub autumni exitum primú florem emittit subalbidum, croci æmulum. Cauli innititur qui altitudine quatuor digitos æquat. Folia porrò similia habet, quæ tum demum cùm flos euanuit, apparent. In Gallia vulgo cognita est, non tamen tam exitiosa, quàm ea de qua Nicander locutus est. Quidam affirmare voluerunt, ephemeron nostrum eam esse plantam, cuius radix hodie à seplasiarijs hermodactylus appelletur, propterea quòd radicem habeat bulbosam, suauem, lactescentem, & exterius subruffam. Cordatiores tamen qui sunt, nequaquam huic opinioni subscribunt, inter quos Matthiolus magno iudicio vir, & rei herbariæ peritissimus in suis in Dioscoridem commentarijs abundè id præstitit. Quod ego quoque confirmare possum, qui in horto Petri Quenti Pharmacopolæ diligentis & in inuestigatione simplicium medicamentorum per quam solertis, vtranque plantam vidi ipse. Tantum autem inter se differunt, quantum asinus & equus. Hermodactylus etenim folium profert latius, & subcandidum magis quàm ephemeron, & in lateribus vndas veluti repræsentat, quod ephemeron non facit. Sub veris finem florem emittit pulcherrimum, colore luteo, cum folia iam eruperunt: alterum autem sub autumni exitum florem edit longo antè tempore, quàm folia appareant. Et vt breuibus loquar, tantum inter vtranque discrimen est, vt omnino sit superuacaneum latius de eo disserere. Est autem venenum hoc humanæ naturæ omnibus sui partibus contrarium, tam ob occultam vim quandam, quàm qualitatum, hoc est, caliditatis & siccitatis exuperantiam, ob quam os, ventriculum, & quascunque partes suo contactu offendit, arrodit, & exulcerat. Hinc labiorum erosiones, quales vrtica, lac ficulneum & scylla inducunt, exoriuntur. Acria enim omnia exedunt, & pruritum deinde excitant, & incendium veluti in ea parte quam arrodunt, commouent. Et quandoquidem ephemerum multa superflua humiditate abundat, præter alias qualitates naturales, strangulatum in ventriculo inducit, perinde ac si quis fungos qui natura sua

ventri-

ventriculum grauant, & ſtrangulant, commediſſet. Quod ſi contingat, vt venenum hoc diutius in corpore perſiſtat, neque expellatur, ita ventriculum & reliqua membra naturalia corrodit, vt breuiſſimo temporis ſpacio ea perforet penitus, tandemque viſceribus principalioribus communicetur, inflammationemque in iecore concitet. Vnde ventris fluxus ſequitur, & æger excrementa per aluum deijcit, ſimilia loturæ carnis recenter mactatæ, hoc eſt, ſanguinolenta. Neque verò hic fluor tantum ad eſt, ſed vomitus quoque eiuſdem coloris. Quibus ſignis omnibus apparentibus, certò & indubitanter ſtatuere licet, morbum fore incurabilem, cùm quòd venenum iam partes principes occupauit, tum quòd ventriculus & inteſtina perforata, curationem amplius non recipiunt. Antequam igitur incommoda hæc accedant, operam dare oportet, vt tàm vomitu quam clyſteribus (ſicut aliquoties diximus) maxima huius veneni pars educatur, & deinde ad alexipharmaca ſpecialia, quæ tam aduerſus ephemeron, quàm accidentia, quæ inducit, faciunt, progredi. Lacte itaque præcipuè bubulo vtendum. Nam & veneni ardorem reſtinguit, & alui fluorem, qui fortè iam præſens eſſe poſſet, compeſcit. Eadem aſtringendi quoque vis folijs & glandibus quercus & fagi, folijs item & radici eius herbæ, quàm Græci Polygonon, ſeplaſiarij centinodiam vocant, attribuitut. Sic dicta eſt quod ramos habeat graciles, teneros, multis nodis inſignitos, humi ſerpit, & prope cæmiteria copioſè prouenit. Vitis etiam ſurculis, & paruis germinibus vti quis poterit. Vehementius enim quàm reliquæ ipſius partes, aſtringunt. Rubi item ſuccus proficit, & caſtanearum interior tunicula, quæ ſic dictæ ſunt, quod primum prope Caſtum vrbem excultæ fuerint, hinc & regio illa à caſtaneis denominata fuit, & arbores ipſe idem nomen retinuerunt. Quæ à me ad textus autoris noſtri explicationem dicuntur. Quod ſi hæc remedia omnia deſiderentur, cum his ipſis adiungi poſſunt quæ ſequuntur, & aſtringendi vim habent, hoc eſt, myrthi ſemen aut folia, malicorium, origanum, lixiuium è cinere vitis ſarmentorum, & tenerarum ferularum medulla. Sed vt Nicandri locum explicemus, notare opertet, Prometheum

theum, cùm hominem è molli luto (vt Poëtæ refernut') formasset, & in cælum Palladis opera sublatus esset, virga è ferula, exempta tamen medulla, facta, solis currum attigisse, Iouique ignem furatum esse, quem sub hoc baculo concauo occultauit. Hinc furtum ipsius clarum dicitur, quòd ignis etiam clarus sit. Hinc Nicander dixit:

Imæ etiam ferulæ prodest exempta medullæ
Quæ tenet astripetæ clarissima furta Promethei.

CVIVS fabulæ suprà cum de Dypsade ageremus, meminimus. His remedijs omnibus ægrum à periculo tutum præstare conabimur, decoctis in potu exhibitis, & clysteribus per aluum iniectis, quandoque vinum etiam admiscebimus, quemadmodum Dioscorides præcepit, præcipuè verò cum succis vel polygoni, vel vitis surculorum, vel rubi, vel ferulæ medulla vtimur. Quæ omnia ab experto medico, pro ægri temperaméto, & morbi necessitate administrari, commiscerique debent. Præ omnibus tamen operam dare oportet, vt lac vel asininum vel bubulum haberi possit, in quo deinde serpyllum decoquatur. Strangulatus enim, quos statim venenum hoc epotum subsequi diximus, aufert atque dissoluit, & (quemadmodum Dioscorides affirmat) fieri potest, vt æger solo lactis vsu liberetur.

DE VLOPHONO SEV IXIA. CAPVT IX.

Ουλοφόνον, ἰξίας.

OMNES in hoc consentimus, vlophonum liquorem esse glutinosum, qui à Græcis ἰξίας, appellatur. Sed cùm diu in ea opinione cùm alijs quibusdam qui ante me scripserunt, perstitissem, hoc glutinis seu visci genus esse id, quod veteres è radice Carlinę (quæ & Gręcis & Latinis Chamæleon albus dicitur) desumi literis mandauerant: tandem cùm locum quendam Nicandri in Theriacis relegissem, valdè dubitare de illius verisimilitudine cœpi, & omnino coactus fui cogitare eam à veritate alienam esse ob causas, quas in medium proferam posteà. Quarum prima, quæ vt hoc crederent, illos impulit, hæc fuit, quòd Plinius è radice Carlinæ

linæ candidæ liquorem exire ſcripſit, quo mulieres, vt maſtiche in Candia vtantur, eumque ixiam appellari. Deinde Theophraſtus & Dioſcorides ſcripſerunt, radicem chamæleontis albi cum farina hordeacea, oleo & aqua mixtá, canes necare, mures & ſues. Sic itaque videmus quod ſit huius opinionis fundamentum, videamus nunc vtrum hoc ſolum ſufficiat, vt affirmemus viſcum è radice Carlinæ candidæ profluentem venenoſum eſſe. Fateor quidem eum hinc manare, ſed venenatum eſſe nego. Quãtumuis enim Plinius ſcripſerit, hunc viſcum Ixiam nominari, non tamen idem eſt, ac ſi venenũ eſſe dixiſſet, cùm ſit communis vox Græca, & idem quod Latinis & Gallis gluten ſignificet. Et cùm authores Ixiæ meminerunt venenati plerique certè Vlophonon denominarunt vt Nicander & Dioſcorides lib. vi. Ætius item & Paulus Ægineta. Chamæleontem tamen album nuſquam ita denominari, quàm apud Plinium cernimus, qui in hac parte deceptus eſt tàm ob cauſas quas deinceps adducam, quàm quòd aſſerit illi nomen hinc inditum, quòd buculas enecet. Et quod fallatur, Nicander teſtimonio eſſe poterit, qui primo ſuo libro chamæleontem vtrunque & album & nigrum deſcribit (è quo Dioſcorides ſua deſumpſit) aitque album ſerpẽtium morſibus mederi vt nigrum tanquam venenum fugiamus, admonet. Locus eſt in radicibus Theriacalibus his verſibus deſcriptus:

Perpendenda etiam eſt varij medicina leonis,
Montanæ, & radios imitantis floribus, herbæ
Illius eſſe duas ſpecies cognoſce, prioris
Aßimilis ſcolymo quadam caligine forma,
Atque rotunda effuſa iuba eſt, denſa aurea radix
Aprica effugiens loca opacis naſcitur vmbris
Aſperius folium, ſed nullum habet altera caulem,
Imò humili medium floris caput horret echino
Alba intus radix referenti mella ſapore.
Vitandus niger eſt, tacitum fouet illa venenum
Mixti autem lympha drachmam potaueris albi.

VIDEAMVS nunc quid alij poſt eum dixerint. Theophraſtus & Dioſcorides ſcripſerunt decoctum radicis ipſius in taleolas inciſæ maximè proficere contra catarrhos, & ex vino potam latas interaneorum tineas necare, aquæque inter cutem,

cutem, vrinæ ſuppreſſioni, & ſerpentum morſibus mederi. Galenus lib. 8. de Simp. Medicamentorum facultatibus loquens, de vtraque ſpecie, omnino nigrum chamæleontem fugiendum eſſe ait, niſi quis fortè extrinſecus eo velit vti, quòd venenoſus ſit. Vſum autem albi ſaluberrimum eſſe in morbis ſuprà commemoratis. Quid agemus igitur? accipiemus ne quod Matthiolus in ſuis in Dioſcoridem commentarijs ſcripſit, pro reſponſo ſatis idoneo, Galenũ ſcilicet in eo deceptum fuiſſe, cum chamæleontem nigrũ venenatum eſſe ſcripſit, neq; idem de albo quoq; affirmauit? Debuiſſet ſanè conſiderare potius abuſum vocabuli ixiæ, & vires quas radici veteres, imò Nicãdri interpres ipſe, attribuerunt, qui examinatis ijs fortaſſe, quę dixit, ſcripſit ixiã genus eſſe vermis, quãuis hoc non vſq; adeò ſit magni momenti. Sed progrediamur vlterius. Si radix intus aſſumpta bona eſt & ſalutaris, qui fit quòd ſuccus ipſius venenatus eſt? an nõ radix ſuccũ quoque ſub ſe cõprehendit? an non hic potiſſima cauſa eſt, vt ea vel bona vel mala ſit? dicemuſne ſuccum, eſſe deleterium medicamentũ, radicẽ verò eius antidotum? atqui hæc refugia, vt quis ipſum ſe deciperet, lõgè nimis petita eſſent. Addamus & hoc, quòd quicunq; de vlophoni ſumpti ſignis quicquam prodiderunt, id guſtu & odore ocymum referre affirmarunt. Ocymum autẽ eſt, vt vulgo patet, guſtu amaro, odore ſuaui. Nicander tamen, Theophraſtus & Dioſcorides, radicẽ Carlinæ dulcem, odorẽ autem horridum & graueolentem eſſe ſcripſerunt. Hinc facilè concludi poteſt, vlophonon non eſſe id viſci genus quod è radice Carlinæ albæ colligitur, & quo mulieres in Candia abſq; periculo vtuntur. Et quãuis Ætius Carlinam candidã inter venena connumeret, non tamẽ ſtatim inde quis colliget ixiã ab ea deſumi, cùm dicat ſe præcedẽti capite ſpeciatim de vlophono verba feciſſe. Taceo quòd ſolus ille ex autoribus fide dignis Carlinã, ſeu Chamæleontem album venenũ eſſe ſcripſit. Quòd ſi hac in parte præceptorem ſuum Galenũ, à quo reliqua omnia ferè de verbo ad verbum tranſſcripſit, ſecutus fuiſſet, non ſolus hanc opinionem mordicus retinuiſſet. Vlophonon itaque genus eſt viſci cuiuſdã, è planta quadam venenata, de qua tamen nihil certi affirmare poſſum, & in qua indaganda non multum operæ ponam, deſumpti. Guſtu autem hoc venenum manifeſtatur,

quem

quem ſimilem cum ocymo habet,& innata ſua malignitate, & totius ſuæ ſubſtantiæ contrarietate, tantam vaporum copiam ad caput tranſmittit, vt mente abalienati ægri ad inſaniam redigantur. Hinc linguam mordent, vt Poëta noſter aſſerit,& ſtatim valida linguæ inflammatio,& tumor oboriuntur. Et quandoquidem viſcidum eſt, inteſtina & alia loca, & communes corporis ductus obturat. Quo fit vt magna vaporum copia in his anguſtijs concluſa,magnus excitetur ſtrepitus,agitatis ijs hinc inde,& in gyrum veluti vertentibus ſe,hacque ratione thorace compreſſo, ſpiritus difficultatem incurrant ægri. Aliud adhuc peculiare ſignum huius veneni eſt,materia nimirum craſſa & glutinoſa, quæ vomitu irritato,& aluo clyſtere ſubducta, excernitur. Materia autem hæc pituitoſa ſimilis eſt ouis,quæ pulli gallinacei imperfecta adhuc ob frequentiorem concubitum gallorum, quo impeditur,ne integrè abſoluantur, ediderunt. Hinc abſque cortice conſpiciuntur, & materiam intus ſubalbidam, & glutinoſam omnino continent. Quibus ita apparentibus, poſtquam vomitiones excitatæ fuerint,aut aluus ſoluta,vt meatus aperiantur, abſinthium cum paſſo, aut certè cum vino maximè meraco,diluere oportet. Danda prætereà terebinthi reſina,vel picea,vel pinea. Singulę etenim reſinę deobſtruẽdi vim poſſident,& abſtergendi, celerrimè item,quòd ſint ſubtilium,& valdè tenuium partium, pertranſeunt. Autor autẽ noſter obiter hic fabulæ cuiuſdam meminit, quæ poſt eum ab Ouidio quoque deſcripta fuit, vt Poëticam rationem afferret, quare pinus reſinam funderet. Fabula porrò hæc eſt: Marſyas excellens ſuo tempore Muſicus, tam temerarius fuit,vt cũ Apolline tibia cõtendere auſus fuerit. Quod cùm Apollo animaduertiſſet, & tantam inſolentiam & faſtum hominis ferre non poſſet, viuum excoriauit, & ad arborem pinum pellem ſuſpendit. Cuius mortem non nymphæ tantum,ſed cæteri quoque ruris incolæ, arboreſque intolerabili fletu proſecutæ ſunt, omnium verò maximè pinus,quæ deinde ſemper lachrymarum vice reſinam profudit. Reliqua porrò medicamenta, quæ vlophono aduerſantur, ea ſunt, quæ vt priora vim habent craſſitiem ipſius extenuandi, & obſtructiones in inteſtinis aperiendi. Talepotium eſt, quòd Nicander mures necare tradit (quemadmodum antea de

aconito

aconito diximus)quam ob causam autem nescio. Neq; enim Theophrastus, nec Dioscorides, qui de polio scripserit, hanc illi facultatem tribuit,nec diuinare possum,quam ob causam hoc affirmet, nisi fortè id, quemadmodum Galenus asserit, quòd amarum sit & gustu accerrimum præstet. Præterea polij masculi meminit,ad differentiam alterius: Dioscoride etenim, & Galeno testibus duo eius sunt genera, quemadmodum primo libro annotauimus. Ruta, nardus Indica, liquor Cyrenaicus,castorium,tragoriganum,origano quàm simillimum,vim habent discutiendi flatus, & extenuandi humores crassos & viscidos. Quá ob causam hic maximè proficiunt. Quæ omnia, quemadmodum alia quam plurima à Dioscoride adiúcta,de cõsilio prudétis Medici simul misceri queunt.Sed mirum fortasse cuidá videtur. Quare Nicander post vsum horum medicamentorum digerentium, caseum vltimò addiderit,cùm tamen ex diametro cum remedijs suprà positis pugnet. Quod sanè verissimum est,& negari nequit.Sed tempus in quo eo vti, hoc est,morbi finem, & cum quis alijs iam vsus est,& venenum est euictum, præcipit, obseruare oportet. Tum etenim caseus recens natura frigidus, temperandi calorem vehementem vim habet, qui à veneno in ventriculo, & intestinis relictus est.

DE SANGVINE TAVRINO.
CAPVT X.

Αἷμα ταύρου, Sanguis Taurinus.

SANGVIS tauri sua natura crassissimus est, quod fit, vt si vétriculum obsideat, facilè indurescat, imò omnis sanguis sponte sua extra venas & arterias leui negocio in grumos vertitur, atque putrescit,etiamsi in loco calidiore quàm anteà esset. Quamobrem quàm primum est in ventriculo, ibi concrescit, & in grumos conuertitur, putrescit denique, & malignos vapores ad cerebrum transmittit,quo fit vt æger subinde animi deliquio corripiatur. Cùm etenim grumi magni sint,nec suprà,nec infrà expelli possunt,vnde strangugulatus,& viarum tam ventriculi quàm pulmonum obturatio sub-

tio subsequitur. Fieri enim nequit, vt bibendo nō aliqua eius portio in vijs spirituum relicta fuerit. Hinc æger magnam spumæ copiam ore reijcit, nec aërem commodè attrahere, aut liberè spirituum ducere potest, & ob vapores ad cerebrū eleuatos eosdem ferè insultus, quos epileptici, patitur. Hæc itaque incommoda hominibus accidunt, non quòd sanguis taurinus propria sua natura venenatus sit, sed ratione tantum quadam aduentitia. Per se enim, & à primo suo ortu, nullius qualitatum excessus particeps est, nec contrarium tota sua substantia, sed ob crassitiem duntaxat, quemadmodum de lacte intus coagulato dicemus. Hinc medicamenta præscribuntur quæ sua natura vim habent, dissoluendi & incidendi id quod per se crassum est, & concretum. Tales sunt grossi liquore suo pleni, acetum, omnia coagulorum genera, vt hinnuili, leporis, aut alterius animalis, nitrum, laserpitium, brassicæ semen, rubi succus, piper, cunilæ radix, & id genus alia, quæ tenuium sunt partium & calida, quibus solis vti oportet, & abstinere ab ijs, quæ vomitum mouent, quod tamen primum pręceptum in curatione omnium venenorum esse diximus, hoc est, eorum quæ talia sunt, vel ob quatuor primarum qualitatum excessum, vel naturę quadam suæ peculiari proprietate. Quod si quis eos ad vomitum cogere vellet, tantum abest vt quicquam proficeret, vt venenum vias potius obturaret, in ijsque maiori quantitate coaceruaretur, hacque ratione spiritum impediret, mortemque accelararet. Quando itaque Nicander iubet vt graue excrementum è corpore educatur, nequaquam hoc vomitione perfici vult, sed clysteribus tantum, tum cum venenum intestina iam obsedit. Verum quidem est Galenum in libro de antidotis scripsisse, vt is, qui tauri sanguinem hauserit, acetum bibat, & deinde vomat. Sed hoc ita intelligi debet, vt tum demum fiat, posteaquam acetum sanguinem, qui intus coijt, dissoluerit vniuersum. Existimare tamen debemus, hæc accidentia omnia euenire, de quibus locuti sumus, non, cùm quis eum sumit, qui olim coagulatus fuerat, sed tum demum cùm in ventriculo concrescit, & calidus ebibitur antequam coëat, qualem Themistocles Atheniensium dux, vt mortem sibi conscisceret, hausisse fertur, vt Plutarchus in Cheronæo testatur.

DE

DE BVPRESTE.

CAPVT XI.

Βούπρηστις, Buprestis.

BVPRESTIS tam Græcis quàm Latinis ita dicitur, propterea quòd (vt Nicander & Plinius affirmant) cùm boum corpora & vaccarum ingreditur, ea in tumorem attollit. Bestiola est Cantharidi similima, aut Scarabeo longipedi, quæ in herbis latitans, sæpenumero ab animalibus prætereuntibus deuoratur, eaque interficit. Quod plerunq; pastores in veruecibus experiuntur, qui tympani instar intumescunt. Quòd si hominem ea infici contingat, gustu id statim deprehenditur, & odore, quem similem cum nitro habet, vehementi item ventriculi dolore, & vrinæ suppressione. Quorum Symptomatum ratio, ex ijs quæ suprà de Cantharide attulimus, elici potest. Malignitate etenim nihil inter se differunt. Et plane eadem cum Cantharide in corpore accidentia inducit, eaque in tumorem attollit, perinde ac si æger ea hydropis specie, quæ à Græcis tympanites dicitur, laboraret, in quo venter, ob flatuum, qui sunt inter carnem & cutem, copiam, ita distentus est, vt ad tactum tympani sonum edat: quod fit ob vapores, qui sursum eleuantur, & humores, qui ob venenum colliquantur.
Remedia quibus in hoc morbo vti oportet, eadem sunt cum ijs, de quibus in Cantharide locuti sumus. Sed Nicander particularia quædam adhuc post vomitionem præscripsit, ficus nimirum aridas ex vino veteri generoso, quæ solæ ita mixtæ vim habent, calore suo temperato

flatus discutiendi,& aluum soluendi, vt veneni portio aliqua per sedem excernatur. Et quia Buprestis calida est, Nicander pyris syluestribus, & myrthi baccis, quæ facultatem habent refrigerandi, & astrictione sua ventriculum roborandum, vtendum consulit. Quod si accidentia remittere aliquantum, febrilisque calor mitigari parùm videbuntur, palmularum fructus ex lacte dare expediet. Nam astrictione sua,& vẽtriculum & calorem innatum roborant. Lac etiam (muliebre præsertim) & deinde bubulum, præterquã quòd peculiari quadam vi aduersus venena pollet, vehementes compunctiones etiam, quæ in ventriculo & intestinis adhuc superesse possent, sedare atque lenire potest. Minimè tamen dandum, cùm corpus adhuc tumidum apparet, & febris vehemens adest. Augere enim tum morbum posset.

DE LACTE INTVS COAGVLATO.

CAPVT XII.

Γάλα ἐμπυτιασθέν. Lac intus coagulatum.

EQVAQVAM existimare oportet lac intus coagulatum, de quo in præsentia loquimur, & de quo omnes antiqui scripserũt tanquam veneno, id esse, quo nos, posteaquam coijt, absq; periculo vtimur. Quotidiè enim experimur, præcipuè æstatis tempore, id absque vllo incommodo, & valetudinis iactura assumi, nisi fortè quis eo plus quàm oportet, vescatur. Quod itaque nos lac coagulatum appellamus, id est cui recens coagulum est admistum, & quod antequam cõcreuit, deuoratur. Quæ ideò à me dicuntur, quòd Dioscoridis interpretes hoc modo libri sexti caput intellexisse videntur, & pugnare inuicem, affirmare lac concretum nõ esse venenosum, sed coagulatum, cùm tamen lacti concreto admixtum sit coagulum, & vtrunque idem sit, nisi quòd illud iam coagulatum est, hoc verò primo quoque tempore coalescet. Vt igitur hæc inter se conciliemus, dicemus lac coagulatum minimè venenosum esse. Cùm etenim in ventriculo resederit, à calore ipsius innato dissoluitur, & ita facilimè concoquitur. Sed id cui coagulum tantum est admixtum, cùm ventriculum iam obsedit, vi coaguli ita concrescit,

crescit, vt calori ipsius contumaciter sese opponat, & tantum absit, vt euincatur, vt eum penitus tam frigiditate sua, quàm viarum obstructione suffocet, atque extinguat. Ibi quantumuis non coierit adhuc, tamen cùm coaguli portionem secum adhuc retineat, se colligit & ita vias obturat, vt accidentia lethalia subsequantur, vt sunt suffocatio, animi deliquium, vehementissimi dolores capitis, & alia, quæ omnia ratione vaporum malignorum à putrido lacte eleuatorum contingunt. Quapropter curandi ratio ab ijs rebus petenda, quæ vim dissoluendi & extenuandi habent, quemadmodum in capite de sanguine taurino diximus, sed ante omnia diligenter cauere oportet, ne quicquam quod lac coagulatum indurare queat, quale sal est, offeramus, aut vomitum ciere, ob rationem quam loco citato attuli, quamuis Auicenna contrarium, sed absque ratione, & contra Dioscoridis præceptum, imperare videatur. Hanc vim possidet acetum duabus passi partibus admixtis, aut cum radice vel succo laserpitij, Thymum prætereà, & vitis folia ex vino Iuniperi baccæ, & menthæ folia ex eodē liquore, vel melle, vel aceto etiam assumpta. Præter hæc remedia eo præcipuè lixiuio, quibus ij lanas, qui pileos conficiunt, lauant, vti oportet. Etsi enim omne lixiuium vim habeat dissoluendi: hoc tamē magis ob lanam in eo lotam, & efficacius præstat. Coagulum autem summum est & præstātissimum omnium remedium: ex aceto enim haustum, vim habet extenuandi & dissolūendi: neque leporinum tantum, sed reliquorum quoque omnium, vt Galenus affirmat, animalium. Quod etsi fiat, mirum tamē videtur, propterea quòd coaguli vi lac concreuit: atqui fieri potest coaguli ratione, vt lac & coēat, dissoluatur: sed nō vno & eodem tempore: nam cùm nondum coijt, & coagulum admiscetur, coalescit caloris opera temperati, qui ea quæ diuersa sunt natura, separat, quemadmodum lac clarum & crassum, quas duas primas qualitates diuersas in se continet. Idem in caseo quoque, qui ex dissimilibus rebus constat, præstaret, si in maiori quantitate adderetur, & roboris aliquid adhuc illi superesset. Sed quia debita quantitate sumitur, posteaquam lac concreuit, & tam à calore innato, quàm aceto mixto adiuuatur, eum liquat atque dissoluit. Sic verè cùm calor non ita vehemens est, lutum absumpto

magna ex parte humore, indurari, & cùm Sol vehementius vrit, id in puluerem redigi videmus. Coagulum itaque, quia à calore naturali vires acquisiuit validiores, exactè partes dissimiles discernit, & similes in vnum cogit, vt Aristoteles II. libro de generatione animalium scriptum reliquit.

DE DORYCNIO, SEV SOLANO FVRIOSO. CAPVT XIII.

Δορύκνιον, Dorycnium, Solanum furiosum.

ANDREAS Matthiolus in suis in Dioscoridem commentarijs nequaquam consentit, id quod Græci appellarunt Solanum furiosum esse Dorycnium, propterea quod, queádmodum affirmat, Dioscorides lib. IIII. duo capita distincta fecerit. Quòd si tamen ea quæ idem Dioscorides lib. VI. & Theophrastus & Plinius scripserunt, considerare voluerimus, reipsa profectò cōperiemus, aut errasse Dioscoridem, aut Dorycnium simile aliquid Solano furioso habere, & hac in parte liberum sit cuique iudicare, ea quæ scripserunt, in medium proferam. Quod enim ad me attinet nollé quicquam homini tàm insigni, vt alterius partes sequerer, derogare, in ea præcipuè re, in qua sibi ipse non vndiquaque constare videtur. Theophrastus itaque scripsit drachmæ pondere sumptum, hominem ita afficere, vt primùm sibi ipse mirificè placeat, seque eleganti forma præditum esse, tanquā qui mente captus sit, existimet. Quod si vsus fuerit pondere duplicato, plus delirabit, & ante oculos variæ illusionum species obuersabuntur. Sin verò ad tres vsque dies continuauerit, omnino mente abalienabitur, etsi quid addat, subitò morietur. Idem Plinius XXI. libro historiæ naturalis, & Dioscorides, cùm de Solano manico agit, scripserunt. Præterea Dioscorides in Proœmio lib. VI. asserit, Solanum furiosum esse Dorycnium, & idem denuò cap. VI. eiusdem libri confirmat. Verum quidem est cum lib. IIII. duas diuersas descriptiones ponere, cui Matthiolus insistit, ad ea quæ quis, quod ad locum lib. VI. attinet, afferre posset, respondens, cùm ait, verum esse Dioscoridem affirmasse Solanum furiosum appellari Dorycnium. Nemo tamen hinc inferre debet, ideò ita

ita sensisse eum, sed quòd aliqui tantùm ita vocarint. Hoc tamen responsum, saluo tamen meliore iudicio, non vsquequaque mihi satisfacit, cùm ea quæ Theophrastus & Plinius de Dorycnio literis prodiderunt, à Dioscoride de Solano furioso quoque dicátur. Taceo quòd sub finem proœmij idem ex sua sententia, & non aliorum affirmare videtur. Solanum porrò furiosum Dorycnium dictum est, propterea quòd antiqui eo hastarum cuspides, quas δόρατα vocarunt, inungere consueuerant, aut certè quia tam pestiferũ est, vt non secùs quam hasta interimat. Auicenna vuam vulpinam vocat, quòd, vt ego quidem existimo, acinos ferat vuæ non dissimiles, quemadmodum Dioscorides in ipsius descriptione affirmat. Dicitur etiam Solanum furiosum, quòd in eo, qui id in potu acceperit, furorem commouet: idque præstat non ob qualitates suas, quæ frigidæ sunt & siccæ, sed ob innatam & peculiarem quandam malignitatem. Tantum enim abest, vt frigus furorem excitet, vt potius contrà ægrum somnolétum & grauem reddat, sicut alibi diximus. Nicáder tamen in descriptione accidentiũ, qui ab hoc veneno eueniũt, furoris nõ meminit, quòd hæc per se manifesta sint, & facilimè subintelligi, ob peculiarem huius plantæ naturam, possint. Num autem quis eo veneno sit infectus, tàm gustu quàm colore deprehendi certò poterit. Vterque enim aliquid cum lacte commune habet, dulcedinem nimirum & albedinem. Et quandoquidem, vt dixi, Solanum furiosum frigidum est & siccum, accidit vt quàm primum in ventriculo resederit, vt partes ipsius neruosæ afficiantur. Neque enim quicquam neruis tàm contrarium est quàm frigus, & quascunque etiam partes occupat. Hinc singultus, vomitiones, & animi deliquia suboriuntur. Et quia multoties accidit, vt ob crebras vomitiones venæ colli & faucium rumpantur, fit vt quæ euomuntur, cruenta appareant. Humores etiam peculiari quadam malignitate, quam huic veneno inesse dixi, putrescentes, ob acrimoniam quam coniunctam habent, intestina ita excoriant atque abradunt, vt ea quæ infrà per aluum redduntur, muccosa appareant, & dolor excitetur, qualem tormina, & frequens deijciendi cupiditas inducere consueuerunt. Hinc æger viribus fractis, & deficientibus propè, frigidam haurire non audet, etiamsi ob veneni

ſiccitatem ſiti prematur. Quandoquidem igitur tàm frigiditate & ſiccitate, quàm occulta quadam vi venenum eſt, optimo iure remedia etiam duplici natura prædita, hoc eſt, calida & humida, & peculiari quadam vi contraria huic, eligi debent. Primi generis ſunt lac tepidum vino dulci commixtum, caro capi aſſa aut elixa: piſces item ſquamoſi, qui in ſaxis degunt, & qui præter naturalem bonitatem vim etiam habent ventrem emolliendi, & infre venenum latens tam per ventriculum, quàm inteſtina expellendi. E quibus omnibus præſtantiſſimi habentur, oſtrea, purpura, locuſta, echinus, pirma, pecten, porcellana, & reliqua oſtracoderma, quæ partim cruda, partim toſta, præcipuè quæ difficiliora ſunt concoctu, de conſilio Medici docti aſſumi debent.

DE PHARICO.

CAP. XIIII.

Φαρικόν. Pharicum.

QVi de Pharico tàm antiqui quàm recentiores autores ſcripſerunt, nihil certi nobis, quid id eſſet, indicarunt: quod hinc accidit. Priores etenim aut negligentia, aut quòd illa ætate vulgò cognitum eſſet, prætermiſerunt. Dioſcorides tamen in ordine venenorum ſimplicium collocat, ſiue herba ſit, ſiue arbor, ſiue fructus. Fuit autem ſic dictum, Protagora teſte, à nomine venefici cuiuſdam, qui primus id adinuenit, vel quòd Pharis Arcadiæ vrbe apportetur. Athenæus Phariacum appellat. Ex accidentibus porrò, quæ in corpore inducit, facilimum eſt colligere, venenum ipſius tale eſſe tota ſua natura. Nam quod ad qualitatem attinet, eas ob actionem ſubitam, calidas & ſiccas eſſe crediderim. Nicandro enim teſte conſtat, id

Vno adeoque die Stygio demittere regi.

Ex accidentibus autem primum eſt, quod guſtu Nardum Indicam repræſentat. Hinc quidá id Nardi genus quoddam eſſe aſſeruerunt: quidam verò venenum è nardo aliqua ex parte confectum exiſtimarunt. Poſt hæc oris excoriatio, cum animi deliquio & mentis furore, atque neruorum reſolutione, ob

ne, ob causas sæpè anteà à me adductas, subsequitur, præcipuè verò ob vapores, qui sursum ad caput elati, motus & sensus instrumenta perturbant. Remedia porrò quibus succurri potest, primò sunt euacuationes consuetæ, de quibus hactenus sæpè locuti sumus, deinde verò medicamenta quædam specialia, hoc est, nardus transmarina, quæ in Ciliciȩ montibus, ad radices quorum Cestrus fluuius præterlabitur, prouenit, & Thylacites, quod in sacco è corio cõfecto circũferatur, dicitur. Olim enim id fieri consueuerat in illis regionibus. Smyrnium item & iris facultatem possident calidam & siccam, & ob hoc tàm putredini Phariaci, quàm neruorum dolori ab eo excitato aduersantur. Nicander lilij flores adhuc adiecit. Qui cùm reuera frigidi sint & humidi, etiamsi integrũ florem videatur intellexisse, tamen eam tantũ virgulam flauã, quæ è medio flore erumpit, & peculiari quadam virtute aduersus venena pollet, accipiendam esse voluit. Confert autem cum asini genitalibus, propterea quòd in extremitate crassa sit, & aliquo modo accedat ad similitudinem illius, hinc occasione sumpta, fabulam quandã ad hunc modum in mediũ profert. Venerem videlicet aliquando in hũc florem puellam quandam, quæ temerè persuadere sibi ausa fuerat, se formæ elegantia eam, quȩ tamen Dea pulchritudinis erat, superare, conuertisse, & vltionis desiderio, & perpetuæ ignominiæ gratia, asini genitalia in medio foliorum ipsi affixisse. Sunt præterea alia quædam remedia, quibus Dioscorides huius veneni noxas abigit, de quibus nihil vlterius dicam, quòd & incognitum sit, & aduersus mala incognita remedia curiosius, inquirere superuacaneum & nimimè necessarium videatur. Sat enim erit id quod Nicander contra capitis dolorem præscribit, addidisse, vt nimirum pilis abrasis capiti cataplasma ex hordei farina & ruta inducatur.

DE HYOSCIAMO.

CAP. XV.

Υοσκύαμος. Hyoſciamus, Altercum.

ATTERVM Græcis *Υοσκύαμος* dicitur, propterea quòd ſues cùm de eo comedunt, toto corpore conuelluntur. Vox autem hæc nihil aliud quàm fabam ſuillam ſignificat. Latinis Apollinaris & altercum vocatur. Frutex eſt caulem emittens craſſum: folia lata, oblonga, diuiſa, nigra, hirſuta: flores è latere caulis prodeunt ordine, tanquam punicorum extimi, ſcutulis ſepti ſeminum plenis, vt papaueris. Dioſcorides, Galenus, & Ætius tres eius differentias conſtituunt. Vna (inquiunt) ſemine nigro eſt, floribus purpureis. Alterius ſemen ſubflauum eſt, flores lutei. Tertium genus album eſt & ſemine & floribus. Priora duo venenoſa ſunt, tertium

tertium medici in quorundam morborum curatione vſurpant. Nos præter ſecundam ſpeciem, nullam cognoſcimus, cuius iconem hic appoſuimus. Plinius primam in duo genera diſtinxit. Vnum in Galatia naſci ait, alterum vulgare appellat, priore candidius, fruticoſius, papauere altius: in reliquis cum Dioſcoride conuenit. Si itaque contingit vt ſtupidus quidam ex imprudentia, vel quouis alio modo, vel infans pulchritudine floris illectus de eo veſcatur, in ginginis & labijs maxima ſubſequetur eroſio, & pruritus ſimilis ei qui percipitur, cùm dentes prodire incipiunt, ob magnam alterci ſiccitatem, cum maxima frigiditate coniunctam. Frigidum enim eſt & ſiccum, & ſpecialem prætereà malignitatem cerebro inimicam poſſidet, quo fit vt cùm ventriculum obſederit, magnam vaporum copiam ad caput tranſmittat, affectumque ebrietati ſimilem inducat. Hinc Plinius altercum vini naturam habere ſcripſit. Cum hac mentis abalienatione, æger magna totius corporis inquietudine conflictatur, animo deficit, tremore moleſtatur, & in vniuerſo corpore dolorem percipit, quaſi virgis cæderetur, oculi rubent, & magnus adeſt pruritus. Vt igitur tam ingenti ſiccitati occurratur, Nicander præcipit, vt lac in potu, aſininum præcipuè detur, vt Dioſcorides ſcripſit, & ſi deſideratur, caprillum, bubulum, aut muliebre. Idem aquam mulſam quoque, & ficuum aridarum decoctum, tàm ob cauſam ſuprà poſitam, quàm vt vomitum, quo hoc in loco tanquam primo pugnæ ictu vti oportet, moueat, imperat. Ea propter fænugræcum etiam, quod eandem vim habet, & emollit, quoque commendat. A Græcis cornibus inſigne dicitur quòd herba ſit ſiliquam longam ferens in ſummo acuminatam, factam ad effigiem cornu bouis. Reliqua remedia omnia à Nicandro propoſita, vim habent calefaciendi & reſoluendi tàm frigiditatem veneni, quàm vapores iam ad caput delatos. Talis eſt vrticæ ſuccus & ſemen ipſius exiccatum parum, quod fit ob partes tenues, quibus cùm calorem habeant comitem temperatum, craſſities diſcutitur. Naſturtium præterea, raphanus, ſinapi, cepaum & alliorum ſemina, omnia calefaciendi, extenuandi & abſtergendi facultate prædita ſunt, quemadmodum alibi diximus. Perſicorum inſuper nuclei ob amarorem,

quos Nicander solos, vt ego quidem existimo, intelligere voluit, & non folia aut fructum arboris Perseæ ob rationes anteà iam allatas. Dioscorides porrò alia quædam remedia in curatione alterci præter ea, de quibus ex autoris nostri sententia locuti sumus, præscribit, quæ tamen facilè ad supra positas rationes accommodari possunt. Cichorium enim, cuius meminit, quemadmodum Nicander quoque, aduersus altercum proficit non ob qualitates tantùm suas, sed ob facultatem etiam, qua à natura dotatum est, aperientem & attenuantem. Quibus ita peractis, æger quieti se dabit, vt id quod fortè in corpore reliquum mansit, concoquat.

DE PAPAVERE.

CAPVT XVI.

Μήκων, Papauer.

Μηκώνειον, Succus Papaueris. Opium.

Primum

secundum

ANTEQVAM

Tertium.

NTEQVAM papaueris ſucci, cuius Poëta noſter meminit, explicationem aggrediamur, prius in genere de eorum diuerſitate & natura agam. Etiamſi enim ſuccus qui è ſingulis extrahitur, & vulgo Opium appellatur, nullius ſit vſus in arte medica, nullum tamen eorũ ferè eſt, quod non naturalem quandam malignitatem apud ſe retineat. Quædam autem, ſponte proueniunt, quædam in hortis hominum induſtria ſeruntur. Sponte creſcunt corniculatum, & quod ſpumeum vocant. Corniculatum ita dicitur, quod ferat ſiliquas longas effigie cornuum bouis vt ſuperiore capite de fænugræco annotauimus, folia habet candida, hirſuta, verbaſco albo ſimilia, in ambitu tamen ſerrata, caule hirſuto, flore pallido, ſemine papaueris vulgaris, nigriore tamen puſillo magis, radice nigra & craſſa, nõ altè in terram defixa, naſcitur in maritimis. Spumoſum verò alias Heracleum dictum à Dioſcoride deſcribitur, & quandoquidem eo caremus,

mus, ea illinc transſcribere nolui. E ſatiui porrò papaueris generibus, primum eſt quod in hortis plerunque noſtris ſeritur, capitulum habet longiuſculum, & ſemen intus candidum, & propriè ſatiuum vocatur. Secundum nigrum eſt, ſemine nigro, & capitulo longiore. Tertium erraticum vocatur, quod florem ferat protinus deciduum: folia cichorio ſimilia habet, florem puniceum, interdum album, caulem aſperrimum, plerunque inter ſata prouenit, tanta interdum copia, vt qui ea è longinquo intuetur, terram vniuerſam eo tegi putet. Natura autē omnium papaueris generum frigida eſt & ſicca. Differūt tamen ſecundū magis & minus, nigrum enim reliquis omnibus exitioſius eſt, & ex eo præcipuè ſuccus, quem Opium appellamus, colligitur, non quod idem quoque in cæteris fieri nequeat, quod fit, cùm capita quis aperit, ita tamen vt ea intus non lædat, tùm cum magna ſunt, floreſque deciderunt: ibi ſuccus paulatim deſtillans in vnum cogitur, & induratur albus, ponderoſus, ſolidus, amarus guſtu, odore ſomnum concilians, læuis, in aqua facilimè diſſoluitur, non aſper eſt, non grumoſus, inter colandum non vt cera coit, nec in Sole diffunditur, admotus lucernis non atra lucet flamma, extinctus denique odoris vim conſeruat priſtinam. Hic delectus in opio adhiberi debet, quod tamen multoties adulteratur eo modo, quo Dioſcorides docuit: de quo vlterius verba facere non eſt inſtituti noſtri. Quod ſi contingat Opium aliquem hauſiſſe, accidentia quæ ſequuntur, apparent, hoc eſt, ſopor grauis, refrigeratio, & vniuerſi corporis pallor, ob magnam veneni frigiditatem, quòd confeſtim palpebras tanto torpore afficit, vt apertæ manere nequeant, & partes internas ita lethaliter refrigerat, vt halitus etiam ex ore prodiens frigiditatem præ ſe ferat. Quam calor natiuus fugiens tanquam ſuperiorem ipſo, quandoque extrà propellitur, ſudorque fætidus excitatur, veneni, quod per ſe fædo eſt odore, qualitatē retinens. Hinc reſolutiones earum pręcipuè partium, quę capiti viciniores ſunt, maxillarum videlicet, exoriuntur, & vt breuibus abſoluam mortis propinquæ ſigna apparent qualia Hippocrates in Prognoſticis deſcripſit, vnde Nicander ſua deſumpſit, cùm ait:

Obtor-

Obtortæ apparent nares, fit liuidus vnguis,
Atque latescentes oculi in sua antra recedunt,
Quæ certam tibi signa queunt portendere mortem.

HÆC autem fiunt ob caloris innati absentiam: quod hoc magis quoque admiratione dignum est, in eo præcipuè, qui non ita diu decubuit, quo causa perniciosior ostendi potest. Calor itaque natiuus in sanguine consistens debilitatus ad cor retrocedit, partesque faciei musculosas derelinquit, quæ & ipsæ tandem fulcro & basi destitutæ consumuntur. Oculi item concaui fiunt tam ab hanc causam, quàm ob defectum spiritus animalis, qui alioqui in magna copia illinc ad cerebrum, quod præcipuè in hoc morbi genere læditur, transmittitur. Narium item extrema retorquentur, quòd fibræ aridæ prorsus redditæ sunt ob sanguinis inopiam. Vngues quoque nigrescunt, tanquam vicini caloris natiui extinctioni. Nicander adhuc aliud symptoma, inflammationem scilicet labiorum ab insigni veneni amarore excitatam, addidit, quæ primum ea corrodit, & ardorem mouet, quo fit vt dolor subsequatur, ægerque aliquoties à somno, quamuis vehementer dormiat, excitetur. Ætius singultus & conuulsiones, quæ ex resolutione neruorum, qui à cerebro exoriuntur, contingunt adiunxit. Sed quandoquidem ij qui Opium hauserunt tam graui sopore sunt oppressi, vt sibi ipsis auxilium ferre nequeant, os eorum vi apperire, & lanæ hapsum oleo oliuarum, vel rosaceo, vel irino imbutum, vt hac ratione vomitus eliciatur, immittere oportet. Oleum tamen irinum præstantissimum est omnium, Calefacit enim crassitiemque & frigiditatem vaporum ab hoc veneno eleuatorum discutit. Posteaquam igitur vomitionibus, & clysteribus acribus vsi fuerimus, ad remedia specialia fugiendum est: è quibus primùm est vinum dulce, aut certè quàm maximè meracum, cum melle, quòd Poëta noster Hymmetidum opus appellat, ab Hymetto Atticæ, quæ regio Græciæ est, monte, & quia perpetuò floribus pulcherrimis & suauissimis refertissima est, apibus etiam abundat, quæ mel conficiunt optimum & suauissimum, quod Martialis ipse nobile nectar apum appellat. Nicander prætereà apum ortum, de quo in 1. lib. egimus, obiter attingit. Et

quia

quia olim, quemadmodum Vergilius ſcribit in Georgicis, Cereri alueoli in quibus apes mel conficiũt offerri ſolebant. Poëta apes alueolos pro Cerere parare dixit, non tamen vocabulo Græco proprio vſus eſt, ſed quoddam cibi genus è pane & melle factum denotat, ſub quo tamen alueolos tantùm intellexit. Quemadmodum Lycophron idem vocabulum pro tritico quoque vſurpauit. Quam ob cauſam Poëtæ, præcipuè verò Nonnus in Dionyſiacis, Cererem ὄμπνιαν, quaſi nutrientem, appellarunt, quo noſter quoque author vſus eſt. Imperat autem mel cum vino, moderatè etenim calefacit, abſtergit, & naturam ſubleuat aliquantum. Vinum autem quàm maximè meracum eligendum eſt, vt vehementius veneni frigiditati maximæ & ſiccitati reſiſtat. Nam ſi vinum eſſet oligophoron, deduceret illud potius ad partes internas, quemadmodum de cicuta diximus: Hæc itaque Nicander intrinſecus adhiberi voluit, ſed Dioſcorides plura alia remedia addidit, vt abſinthium, vel cinamomum ex vino meraco, acetum calidum cum melle, aut ſale mixtũ, & id genus alia, quæ ex libris ſuis huc transferri poterunt. Quæ verò extrinſecus applicantur, balneæ ſunt, idque ob maximam frigiditatem, quæ cutim duriſſimam reddidit, & illarum partium ſanguinem in grumum ferè redegit, aut certè ob eroſionem, quam excitare potuit. Balneæ cùm ſint calidæ & humidæ cutim extendunt, partes refrigeratas & exiccatas corroborant, & per inſenſibilem tranſpirationem exhalare faciunt id quod inter carnem & cutim relinqui potuit, ſanguinemque priſtino vigori ſuo reſtituunt. Præterea non ſunt prætermittenda, præcipuè cùm æger ita ſomno eſt oppreſſus, odorata, quæ naribus indere oportet, vt ſternutamenta moueant, vt cerebrum & facultas animalis irritentur, & ad ſe defendendum inſurgant. Quod reliquum eſt, ſicut accidentia poſt papauer corniculatum vel in potu, vel in cibo ſumptum ſubſequentia ſimilia ſunt his, de quibus modò locuti ſumus: ita curandi quoque ratio eadem omnino eſt, vt Dioſcorides libro VI. memoriæ prodidit.

DE

DE LEPORE MARINO.
CAP. XVII.

Λαγωὸς θαλάσσιος. Lepus marinus.

Primum. *Secúndum.*

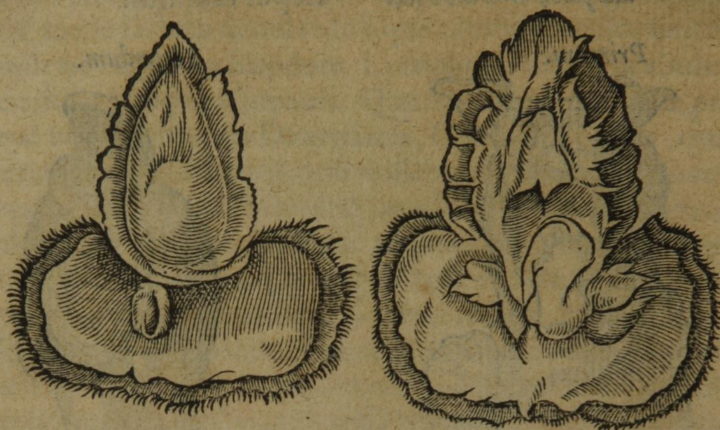

LEPVS marinus piſcis eſt ex mollium gener,e in mari naſcens. Dicitur autem ita, non quòd lepori terreſtri corporis ſpecie, ſed colore dũtaxat ſimilis eſt. Lepus etenim marinus nihil aliud eſt, quàm maſſa quædam carnea, informis, teſtaceorum inſtar, & cochlearum teſta exempta. De eo autem loquor, qui in noſtro mari reperitur, & quẽ Guilielmus Rondeletius, homo in piſcium indagatione diligentiſſimus, vidiſſe ſe teſtatur: Ælianus etenim & Plinius aliam adhuc ſpeciem deſcribunt, eamq́ue in Oceano Indico degere, & omnino Leporem terreſtrem repræſentare, pilis exceptis, quos marinus erectos ſpinoſos, & ad tactum reſiſtentes habet, quæ in terreſtri deſiderantur, affirmant. Celeri autem & concitata natatione eum vti, Ælianus aſſerit, & ex animalibus eò difficilimum ad capiendum eſſe, quòd neque in rete incidit, neque ad lineę eſcam accedit. Cùm ægritudine afficitur natare nequit, & in littus eijcitur. Tanta autem pernicie pollet, vt quiſquis manum ad eam admouet, vel baculum tangit, ſtatim inficiatur, & ſubitò, niſi radice, quam ad idem

Tertium.

mare in insula quadam nasci ferunt, succurratur. Hactenus Ælianus. Alius porrò qui vulgo ebrius dicitur, in tres species est distinctus. Prior venenosissimus est, & cochleá exenterata parte præcipuè posteriore refert. Os habet in dorso veluti sepia, duo cornicula qualia sunt in cochleis. Sed id in hac leporis specie mirandam, quod cùm in omnibus animantibus, partes sinistræ dextris similes sint, in hoc valdè sint dissimiles. Odore & gustu est pisculento, tetroque & qualis est piscis putridi, quem Nicander his versibus eleganter sanè expressit.

Quod si fluctiuagi leporis lethale venenum
Deprendas, fædum qui sumpserit, halat odorem
Qualiter exemptæ reliquo cum viscere squamæ
Vel putridi quod olent, neque loto corpore pisces,
Talis & immundo sapor obuersatur in ore.

TAM exitiosa prætereà huius veneni vis est, vt non eos tantum qui id per os assumpserunt, sed qui tetigerunt & inspexerunt solum, quemadmodum Plinius refert, inficiat, ita certè vt si grauida aspiciat, vel accedat propius (præcipuè verò hæc in femella eueniunt) statim ventriculi dolorem, & nauseam sentiat, abortumque denique faciat. Quod Rondoletius in grauida quadam muliere, quæ fortè fortuna interuene-

teruenerat, cùm leporem marinum allatum ſibi à piſcatore quodam, diſſecaret, omneſque partes internas ſedulò rimaretur, vidiſſe teſtatur. Cùm autem Plinius ſcribit, contactu quoque mortem afferre, id de prima tantum ſpecie, cuius hiſtoriam ex Æliano ſuprà deſcripſimus, intelligi debet. Veſcitur porrò hic piſcis limo, ſordibuſque, ob eam cauſam in ſtagnis marinis lutulentis, quemadmodum & loligines, vt Ætius ſcripſit, libens verſatur. Hinc Poëta noſter leporem marinum nuper in lucem editum ſub alis ſeu appendicibus loliginis & ſepiæ occultare ſe ſcripſit: cuius naturam etiam obiter depingit. Nam cùm inſidias ſibi ſtructas eſſe à piſcatore animaduertit, magnam atramenti copiam reijcit, quod ideò in corpore aſſeruauit, vt mare tum cùm piſcator eam capere in animo habet, turbet, atroque colore tingat, illaque hac ratione ſaluti ſuæ conſulat. Plutarchus in paruo quodam opuſculo illius meminit, quo in loco ſepiam cum Homeri Dijs comparat, qui cum modò Græcis, modò Troianis bellum indicerent, ſe quòd viribus inferiores eſſe intelligerent, cùm ad pugnam ventum eſt, intra denſas nubes abſcondiderunt, & ita conflictum effugerunt. Secundum leporis genus primo maius eſt, illique omnino ſimile eſt, exceptis partibus externis. Partes enim dextræ ſiniſtris ſimiles ſunt, Parte priore duas latas appendices carnoſas habet, in quarum medio rima eſt: paulò infrà, cornicula duo, qualia in ſuperiore deſcripta ſunt, niſi quòd acutiora & breuiora ſint. Expreſſimus autem vnam tantum partem, quemadmodum in primo etiam. Tertium genus leporis marini, cuius partem pronam & ſupinam repræſentamus, Rondeletium imitati, eadem malitia, qua ſuperiora duo, præditum eſt, & hoc prætereà peculiare habet, vt oculos eius, qui exactius eum intuetur, offendat: neque alibi quàm in alto mari inuenitur. Reliquum eſt vt de accidentibus, quæ huius veneni aſſumptionem ſubſequuntur, agamus, quod ſua natura manifeſtè calidum eſt, arrodens & putrefaciens. Primum enim guſtu & odore deprehenditur, de quo iam locuti ſumus, & cùm in ventriculo & inteſtinis reſederit, naturalem illarum partium œconomiam diſturbat, & dolores varios excitat, appetitum denique proſternit, &

biliosas vomitiones venenum redolentes mouet: postremò per primas venas ad iecur vsque delatum, sanguinẽ & spiritus calefacit, vnde sudor fœtidus sequitur. Ita prætereà vniuersi corporis culinam vitiat, vt sanguis qui egreditur, totus sit aquosus. Hinc aqua inter cutem exoritur, quæ à pedum & tibiarum inflatione, vt plerunque fieri solet, incipit, quod Nicander intelligere voluit, cùm ita scripsit:

Nausea adest, tumet alta cutis, talique vicissim.

QVI tamen locus malè à Leonicero & Matthiolo, meo iudicio, conuersus est, qui eum secutus est in suis in Dioscoridem commentarijs, cũ de talorum incendio, & oculis concauis loquuntur, quorum nulla in textu Græco prorsus fit mentio, quod ideò dico, ne qui vtrunque legerint, versionem meam falsam esse existiment. Nam qui eam cum reliquis conferre voluerit, rem ita se habere certò comperiet. Æger deinde in icterum, seu regium morbum incidit, in quo vniuersi corporis color ex nigro viridis, & plumbeus tandem apparet. Partes etenim, quæ hunc humorem expurgare consueuerant, dum corpus sanum erat, vitiatæ sunt & obturatæ, quemadmodum sunt vrinæ meatus: imò virga ipsa intumescit, vrinaque minori quantitate quàm solebat, reijcitur, imò paucum id quod redditur, cruentum est, quandoque etiam purpureum, hoc est, è colore rubro & nigro mixtum, quod signum est extinctionis caloris natiui, hunc colorem Ætius violaceum appellat, & vt breuibus rem absoluam, meatus ob renum & vesicæ inflammationem sunt obstructi. Quibus omnibus ita in corpore inuersis, & vitiatis, dubitare minimè oportet, partes etiam alimento destitui; hincque aridas & exangues reddi, corpusque in extremam maciem incidere. Sanguis etenim qui ad eas defertur, putredinem, & fatalem huius veneni malignitatem sentiens, in illarum substantiam conuerri nequit, præcipuè ob pulmonum, quibus peculiariter infestus est, eosque non aliter quàm cantharides vesicam arrodit, quemadmodum Galenus in libro de Theriaca ad Pisonem scriptum reliquit, vlcera. Idque peculiari quadam naturæ suæ vi, adeò vt idem libro de compositione medicamentorum secundum genera scribat. Pulmones ex omnibus corporis partibus præcipuè & solos quidem à marino lepore excoriari. Quod etiam extrinsecus maxilla

hibeat, nisi tum cùm malum non altius quàm in os descendisse viderit, quemadmodum iam diximus.

DE FVNGO.

Cap. XIX.

Μύκης, Fungus.

SI vnquam necessarium fuit remedia aduersus venena conscribere, vt incommoda, & lethales insidias, quæ nõ rarò ex hominum malitia quadam struũtur nobis, euitare possimus, hoc profectò tempore omnem lapidem mouere oportet, vt ea inquiramus, & in huius veneni explicatione in medium proferamus: quod non clàm ab inimico nostro, aut fucatum, vel alijs bonis edulijs permixtum offertur nobis: sed magno labore ab eo inquiritur, qui quietẽ suam interturbat, vt manè fungos colligat, aut mortem potius, non secùs ac leporem venetur. Qui tamen inuẽti nondum eum adhuc iugulant. Sed studiosè ab eo domum feruntur, ijsque tanquam cibo omnium delicatissimo satiatur. Quæ cùm ita se habeant, & homines luxui & gulæ addicti, ea sæpenumerò, quæ mortis causam præbent, appetant: saltem quibus medijs tueri se possint, intelligere oportet, & qua ratione culpam cõmissam resarcire, & perniciosos à bonis distinguere queant. Fungus itaque corpus est spongiosum, leue, molle, & album, & vt

plurimum è terræ veloci, in quo naſcitur, luto prouenit. Quod effumat ob acidum quendam ſuccum in aurora præcipuè, quam ob cauſam Nicander eum terræ fermentum appellat. Nam & fermentum aciditatis particeps eſt, panemque tanquam fungum reddit, qui nihil aliud eſt quàm limus ab exigua aciditate inflatus, quę tantam cum ferméto cognationem habèt, vt ſi aqua perfundatur, & in terram eo in loco quo quis populi nigræ truncum ad radicem vſque ſecuerit, effundatur, breuiſſimo temporis ſpacio copioſos edat fungos. Fungorum autem duo ſunt genera. Quidam enim terreſtres ſunt, quidam verò ſylueſtres, & in arboribus prouenientes, vtrique tamen abſque radice, abſque caule, folijs, fructu, ſemine, medulla, neruis, venis. E terreſtribus ſunt ij, quos à Græcis & Latinis boletos appellari exiſtimo, pellicula candida, ſub qua rubri apparent, integuntur, quos Paulus Ægineta omnium minimè noxios eſſe voluit. His verò bonitate pares ſunt amanitę Gręcis dicti, tertio loco Ægiritæ, qui in populi nigræ caudice fermento perfuſi, quemadmodum diximus, proueniunt. Qui deinde ſequuntur, ſinguli diuerſa ob varias ſpecies nomina ſunt ſortiti. Quidam etenim ouales, quòd ouum figura referant: quidam verò, quòd digiti inſtar longi appareant, digitales, nonnulli quòd ſciſſuras veluti, & rimas habeant, ſpongioſi dicuntur: quales ij ſunt, quos Galli marilles vocant. Nonnulli facti ſunt ad modum panis Zuccharini, quidam ad fuſi ſpeciem, & ſinguli pro regionũ & formæ varietate diuerſo modo appellãtur. Sunt præterea adhuc quos Latini Lacinios quaſi inciſos vocant: quos ego magnos illos eſſe exiſtimo, qui intrinſecus inſtar Heluetici pilei ſunt formati, intus autem rimas ſeu fiſſuras habẽt. Alios prætereà habemus quos lupi flatus, & in lecto mingentes vocamus, qui acuminati & plurimum rufi ſunt, & cum quis pedibus caleat, ſtrepitum paruum cum fumo edunt. Hæc itaque, quod ad terreſtres, quos Poëta terræ filios, quod abſq; ſemine proueniant, pertinent, dicta ſufficiant. Prope Lutetiam tamen, & magni & lati inueniuntur, quæ in capitibus ſimile aliquid ſemini ferunt, quod pluuioſo cælo in terram proiectũ, copioſos deinde fungos producit. Sylueſtres porrò fungi ex arboribus, præcipuè verò earum radicibus enaſcuntur, ob illarum humiditatem ſuperabundantem, perinde ac

agaricus

agaricus, qui nihil aliud est quàm fungus spongiosus ex arbore proueniens. Diuersa tamen est natura, & longioribus tractibus crescit. Præterea è syluestribus fungi quidam sunt, quos Iudæ auriculas, quòd auriculam repræsentent, vocant. Quidam Risollos ob similitudinem quam cum illis habent, & circulum dimidiatum referunt, quemadmodum pastæ è carnibus ferinis parantur. E fungis porrò quidam boni (si tamen boni sunt vocandi) si in cibo assumantur, quidam verò exitiosi sunt, & non absque periculo assumuntur, idque vel propria sua natura, vel ex accidenti. Propria natura tales sunt, lupi flatus & in lecto mingentes, & qui ex arboribus enascuntur sua natura venenosis, vt taxo, & in ijs etiam, quæ quicquid mali continent, in eos transfundunt, vt quercus & quoddam eius genus, quod Ilicem Latini appellant: malus item Punica, & olea, quemadmodum è Nicandri versibus, in Georgicis suis scriptis, & ab Athenæo ad eum modum, qui sequitur, adductis, colligere licet:

Fungus lethalis, humidus, & grauis
In olea nascens semper malè agit,
Secumque affert mortem perniciosam,
In Punica malo crescens, quercu, & ilice.

DELETERII porrò ex accidente ij sunt, qui prope clauos rubigine tinctos aut pannos marcore confectos, fimos putridos, & serpentum latibula inueniuntur. Nam halitu ipsorum inquinati, venenum facilimè retinent, cùm sint teneri & rari. Modus autem dignoscendi eos hic est: quàm primum sunt collecti atque purgati, cultello denique dissecti, colore sunt pallido, & rancidum aliquid redolent, plumbeique, aut nigri, aut virides apparent. Et posteaquam elixati fuerint, viscidi sunt, & compacti inuicem. Innoxij porrò & esculenti, candidi manent, ita tamen vt calor rufus sit admixtus, quales sunt qui in pratis & montibus nascuntur, de quibus Horatius locutus est, cùm ait:

Præsentibus optima fungis
Conditio est: reliquis malè creditur.

ET quáuis tales sint, tamen nō simpliciter boni dicuntur, sed respectu duntaxat priorum, quòd scilicet minus sint noxij. Nam, vt Galenus asserit, fungi frigidi sunt, & humidi, quam ob causam veneni participes sunt. Imò alio in loco

loco boletos pituitoſum, frigidum, & mali ſucci alimentum, præcipuè ſi quis ijs immoderatè veſcatur, præbere affirmat. Plinius inter ea ponit, quæ temerè manduntur, & Iuuenalis ancipites vocat, cùm ait:

Vilibus ancipites fungi ponentur amicis.

CVI incommodo vt medeamur, eos coctura præparare, pomaque vel pyra ſylueſtria, vel ſi deſint, domeſtica, modò ſint acidiuſcula, adijcere oportet. Folia etiam & cortex earundem arborum eandem, quam fructus, facultatem obtinent. Id quod Cephiſodorus Iſocratis diſcipulus in verſibus ab Athenæo recitatis obſeruaſſe videtur, cùm ait: Antequã fungis vel alio cibo ſtrangulatum inferente veſci velit, ſe prius poma acida ſumpturum. Symptomata porrò omnia quæ in ijs, qui fungos lethales aſſumpſerunt, apparent, hæc ſunt: Primùm ſtrangulatum veluti inducunt, cum dolore colico, ob flatus & humores craſſos à fungis generatos, qui, vt diximus, frigidi ſunt & humidi. Quod commune quoque etiam cum ijs boni habent, ſi immoderatè ſumuntur. Alij tamen hoc peculiare habent, vt ventriculum & inteſtina exulcerent, eaq; abſque ceſſatione pungant, corpus denique vitiato colore inficiant, & ad pallidũ vergente, vrinã ſupprimant, frigus & tremorem excitent, pulſum intercipiant, animi deliquium afferant, ſudorẽ poſtremò frigidum, & mortem tandem niſi quis maturè ſuccurrat, vomitionibus primùm & clyſteribus, deinde per ea quæ exiccant & calefaciunt: qualia ſunt raphanus, ruta, cinis clematidis ex aceto potus, Alexandri pes, nitrum, naſturtium, ſinapi, vini feces combuſtæ, gallinaceum item ſtercus in puluerem redactum, & ex aceto mulſo hauſtum. Dioſcorides cinerem vitis ſarmentorum, vel pyraſtri ſurculorum cum ſale, nitro, & onycrato, quod ex aqua & aceto paratur, ſumptum, adiecit. Oua item gallinacea cum ariſtolochiæ drachma, & id genus quam plurima alia remedia. Flos etiam æris veteris tenuiſſimarum eſt partium, & hanc ob cauſam humorem craſſum è corpore extrahit, quemadmodum Dioſcorides libro quinto ſcriptum reliquit: quam ab cauſam commodè aduerſus fungos adhibetur. Flos autem æris tum paratur, cùm candenti ęris maſſæ affunditur aqua, quæ ſubitò refrigerata, exiguam veluti ſpumam reijcit, quæ induratur, & milij grani effigie concre-

maxillarum rubore, quem Nicander flori germinandi confert, deprehenditur. Maxillarum enim rubedo, in affectibus plumonum inseparabile accidens, quod Græci pathognomonicum vocant, est. Pulmones autem à calore, qui à putredine eleuatur, exulcerantur. Noui autem Rondelitium de hoc ambigere, & contra Gorrhæum disputasse. Gorrhæi tamẽ rationes, quas in defensione sententiæ suæ in medium profert, manifestò ea quæ scripsi comprobant. Præter signa verò suprà commemorata autor noster aliud adhuc addidit, hoc est, quòd qui marinum leporem hauserunt, omne piscium genus auersantur, non tàm quòd à pisce sunt infecti, quã ob peculiarem quandam naturæ dissimilitudinem: quod ex eo patet, quòd à cancro, qui tamen ipse quoque piscis est, non abhorrent, & cùm eum expetere videntur, certissimum signum sit futuræ salutis. Quòd si fortè eo destituantur, tot dies superuiuent cum languore, quot lepus, à quo infecti fuerint, vixerit. Quod incommodum vt auertamus, posteaquam vomitu & clysteribus vsi fuerimus, ægrum veratro nigro, quod Phocidium autor noster, quòd primùm in Phocide Græciæ regione parua fuerit inuentum, vocat, purgare oportet. Scio quosdam aliter hunc locum interpretatos fuisse, & vocabulo Græco pro cruento vel nigro vsos fuisse: nulla tamen hic subest difficultas. Scammonij succus eadem vi aduersus hoc venenum pollet, & Auicenna autore, glycyrrhizæ seu dulcis radiculæ succus, & agaricus. Quæ tamen pro medici arbitrio misceri debent. Scammonium etenim & veratrum non in omni morbo impromiscuè & absque ratione adhiberi debent, quemadmodum insensatus Pædagogus meus solet, qui flagello plerunque etiam absque vllo discrimine vtitur, in quem optimo iure Persij versus, quos ad sui similituem scripsit, accommodari possunt, cùm ait: Sat. 5.

Diluis elleborum, certo compescere puncto
Nescius examen: vetat hoc natura medendi.

Lac asininum, & maluæ tam radicis quàm foliorum decoctum, magnam vim aduersus hoc venenum obtinent: inflammationes etenim & punctiones leporis marini mitigant. Resina item Cedri ex vino oboli pondere sumpta alexipharmaci naturam & effectum sortitur. Mala item Pu-

 nica,

nica cuiuscunque generis, Ænopesa nimirum, promenium, & Ægineũ putredini, quæ in corpore excitari possit, resistũt. Acini porrò mali Punici tenuissima membranula, quam ob hanc causam Poëta noster telam araneorum vocauit, integuntur, & cum vna quoque racemum denotare vellet, cibum vino humectatum dixit, propterea quòd, cùm quis vuam comedit, vinum etiam dulce in ea contentum, quàm primùm per fauces descendit, quod in hoc morbi genere tanquam aptissimum alexipharmacum, quo perpetuò vtendum, imperat. Oliuam præterea nidificantem denominauit sub torculari, propterea quòd cùm oleum exprimitur, oliuæ omnes in vnum nidi instar colligantur, ita tamen vt prelum illis ferendis par sit. Dioscorides his remedijs anserinum sanguinem, recens è corpore manantem, & adhuc calentem adiunxit. Santes Ardoynus, qui ea remedia omnia, quorum autores, qui de venenis commentati sunt, meminerunt, colligere studuit, syluam illorum habet, ad quæ, qui plura scire voluerit, recurrat oportet: Sat enim mihi fuit ea tãtum quę ad materiæ nostræ explicationem faciunt, in medium attulisse, cùm plura remedia, quæ & parum ad institutum seruiunt, quibusque alia meliora suppetunt, & paratu faciliora, in vnum coaceruare nequaquam voluerim.

DE HIRVDINE.
Cap. XVIII.

Βδέλλα. Hirudo. Sanguisuga.

IRVDO animal est è genere insectorũ, quod plerunque in aquis, præcipuè cœnosis & lutosis, vt stagnis, viuarijs, & riuulis per loca paludosa fluentibus reperitur. Est autem duorum generum. Vna marina est, & in stagnis

marinis viuit, altera in aquis dulcibus degit. Marina ei quæ in aquis dulcibus naſcitur, ſimilis eſt, cuius effigiem ſuprà appoſuimus, niſi quòd grandior eſt, & cute duriore, quod in cauſa eſt, cur non ita facilè ſicut altera in globum ſe contrahat, nec ita ſe colligat: caudam etenim tantum & caput retrahit. Hirudines verò aquarum dulcium extenſæ, vermem, ſeu muris caudam mirificè repræſentāt: perpetuò enim ſeſe cōtrahunt à cauda caput verſus, ſed non omnes ſunt ſimiles. Quædam enim ceruice cæteris ſunt latiore, ruſæ deinde magis, & paruis maculis inſignitæ: quæ certè longè pernicioſiores ſunt ijs, quæ nigræ tantum ſunt. Singulæ tamen corpus habent, quod veluti è paruis circulis, ordidine inter ſe colligatis conſtat, quorum opera quandoque in globum contrahuntur, & fabam, & longitudine & latitudine referunt, & ita priore parte ingrediuntur, & poſteriorem trahant. Sunt autem omnes venenoſæ. Quædam tamen plus cæteris. Nam quæ in aquis purioribus, & fluentibus inueniuntur, non ita exitioſę ſunt. Quare cùm quis ijs ad ſanguinis euacuationem vti voluerit, eas diligenter circa ceruicem obſeruare, & iuxta artis præcepta præparare oportet. Alioqui enim vlcera in carne maligna, & curatu difficilia relinquent. Quod eò magis præſtant, cùm quis eas relicto capite auellit, quemadmodum olim Meſſalino accidit, qui hirudinem genui admouerat, è qua perijt. Nam hoc peculiare habent, vt quamcunque corporis partem attingant, ei adhæreant, ſanguinemq́ue exugant, quam ob cauſam à Græcis βδέλλαι .i. ſugentes dictæ ſunt, & à Latinis Sanguiſugæ. Hinc etiam conciones & ſelecta verba, quibus pecunia emungitur, hirudines ærarij appellarunt. Quo loquendi modo Cicero in quadam epiſtola vſus eſt. Accidit autem aliquoties, vt viatores ſiti defatigati, & quamlibet aquam, quæ obuiam fit, bibentes, & os tauri inſtar inclinantes, vt autor noſter aſſerit, non obſeruantes quid hauriant, hirudinem vna cum aqua ingredi ſinant: quod in bobus ſępenumerò vſu venire Columella ſcripſit. Sanguiſuga itaque vel hoc modo, vel alia quacunque ratione, in os ingreſſa, faucibus quandoq; aut gutturi adhæret: quod Poëta intellexit, cùm ita ait:

Quandoquidem prenſæ ſugens ſe beſtia carni
Applicat, & vegetum trahit alto ex corpore ſuccum,

Aut etiam extrema pendens in fauce moratur,
Angustasque animæ tenet ad præcordia portas.

NAM in hac parte aër qui inspiratione attrahitur, in vnũ veluti cogitur, vt vuam quæ parua fissura est & angusta satis penetrare possit. Quandoque etiam ad ventriculi orificium vsque descendit, nonnunquam ad ipsius fundum, cui affixa sugere incipit. Quod è signis particularibus cognosci nequit, sed ex ægri relatione duntaxat, verum quidem est excreari quandoque sanguinem aquosum & paucum, tum hirudo paruæ venæ adhæret: nonnunquam omnino naturalem & copiosum excerni, cùm vena magna est: tamen quando hoc multis alijs de causis fieri contingit, si hæ desiderentur, medicus suspicari aliquid poterit. Quòd si nulla alia causa appareat, ob quam sanguinem æger reddat, fateaturque se bibisse, vt suprà ostendimus, interimque suctionis sensum in corpore percipere se conqueratur: tum securè quis remedijs huic vitio proprijs & conuenientibus vti poterit. In quorum administratione duo sibi Medicus proponere debet: primùm vt auellat sanguisugam, interficiat, & è corpore proijciat: deinde vt vlceri quod excitauit, medeatur: quod autor noster, & reliqui qui de hac scripserunt, silentio prætererũt, Gorrhæo excepto, qui cùm vitium est in ore gargarismis vti consuluit, aut potionibus meditatis, cum malum inferiores partes infestat, quæ facultatem habeant abstergendi, & moderatè astringant, & calefaciant. Venenum etenim hirudinum frigidum est. Reliqua remedia ad amouendas & occidendas hirudines, acida parum & acria, vel salsa esse debent. Quod in ijs quæ extrinsecus admouentur, experimur. Nam vt cedant, nihil præter sal aut cinerem adhibere oportet. Cõuenientissimum igitur erit acetum cum niue seu glacie mixtum, in potu dare, aut sale fossili (quale in quibusdam regionibus habetur) vel eo, quod artificio quodam ex aqua marina conficitur, vti vel muria ad Solem vel ignem feruefacta, vel salis spuma, quæ dum aqua dulcis salsæ commiscetur, vt sal gustu sit gratius, & quod fit, cum aqua, pluuiali destituimur, aufertur. Medicus præterea exercitatus pro morbi necessitate, quam plurima alia remedia, & gargarismata tàm ex suprà comprehensis, quàm infinitis alijs à Dioscoride descriptis, componere poterit. Gargarisationes autem non adhibeat,

concreſcit. Atqui præſtantiſſima omnium remedia aduerſus hoc venenum ſunt Theriaca, & Mithridatũ, ex aceto, oxymelite, vel aqua vitæ ſumpta. Quòd ſi ea deſunt, conſultiſſimum erit, vt piper in vino, quoad eius fieri poteſt, maximè meraco decoquatur, & in potu ſumatur, alliumque deinde crudum, ruſticorum Theriaca & Mithridatum vulgò dictũ, deuoretur. Quæ autem de malignitate fungorum per accidens anteà retulimus, eadem in tuberibus quoque euenire poſſunt. Nam è Diphili ſententia quædam ex ijs ſunt, quæ ſtrangulatum eodem planè modo, quo fungi, inferunt. Aduerſus quæ remedijs ſuprà poſitis vti non inutile, meo iudicio, erit.

Præter illa verò Poëta noſter myrthi grana ſeu baccas adhuc præſcripſit, in fine ſui libri, quaſi oblitus eſſet, vt ea inter fungos collocaret. vult itaque vt myrthi ſemen, vel fructus, quem ex purpureo floridum appellat, quod ſit medio inter rubrum & nigrum colore, ſumatur, magis tamen niger eſt quàm ruber. Dicit prætereà eum hyemis radijs matureſcere: tardiſſimè etenim ad maturitatem peruenit. Debent autem baccæ teri, vt ſuccus inde poſſit exprimi, quem ei, qui fungos lethales comederit, in potu dare oportet. Nicander autem myrthi quidem non meminit, tam claram autem deſcriptionem apponit, vt facilimè quis cognoſcat, quid per vulgatam illam fabulam de Paridis, egregia forma iuuenis in monte Ida prope Troiam iudicio lato, per quod Veneri, quæ à Poëtis ſpumea denominatur, quòd è maris ſpuma procreata ſit, pomum aureum adiudicauit, intelligere voluerit. Quæ deinde myrtho in victoriæ ſignum coronauit ſe. Quam ob cauſam Pallas & Iuno Samienſis, ſic dicta ab inſula Samo, in qua adorabatur, myrthum odio proſequi ceperunt, tanquam ignominię acceptæ, tum cum Venus illis prælata fuit, teſtem.

DE

DE RVBETA, ET ALIIS RANARVM VENENOSARVM SPECIEBVS
CAPVT XX.

Φρῦνος, καὶ βάτραχος ἕλειος, Rubeta, Rana paluſtris.

GALLI Ranas in vniuerſum in duo genera diſtinxerunt: Quædam ſunt venenatæ, quas propriè Bufones vocant. Quædam verò veneno carent, & ranarum nomen ſeruant: de quibus hoc in loco loqui nequaquam eſt inſtituti noſtri. Bufonum autem tres ſunt ſpecies. Prima viridis, quæ alioqui craſſa dicta eſt, & pinguis rana. Secunda rana paluſtris, ſeu bufo aquatilis. Tertia & poſtrema Rana muta. Primi porrò generis ranæ rubetæ dicũtur, quòd plerunq; in dumetis viuant. Magnitudine paruam teſtudinem æquãt, duas habent in fronte appendices, & ranæ ſimiles ſunt, niſi quòd nigræ ſunt, & roſtrum habent latius atque rotundum magis, cùm quis eas adoriri voluerit, inflantur (id quod reliquis etiam eiuſdem ſpeciei, de quibus deinceps agemus, cõmune eſt) hinc Gallico prouerbio data fuit occaſio, cùm de homine feroci & ſuperbo loqui voluerunt. Eum enim bufonis more inflari dixerunt. Inſurgunt autem contra viatores, eoſque habitu ſuo, qui vi deleteria præditus eſt, inficiunt.

Hæ

Hæ ranæ æstiuę ab autore nostro sunt vocatæ. Pręcipuè enim æstitatis tempore apparent, cùm venefici eas ad suam vtilitatem perquirunt. Secunda species illa est, quam Galli simpliciter bufonem appellant. Inuenitur plerunque in locis humidioribus, palustribus & cœno oppletis: quam ob causam etiam rana palustris, seu bufo aquatilis dicitur. In aquis generantur, & sub magnis saxis, & ferè ranis similes sunt, nisi quòd rostro sunt acutiore, & pedes habent breuiores, in quo etiam à rubeta distinguuntur, cute sunt tota tuberosa, & maculis multis cinereis notata, tàm densa & dura, vt difficulter sæpenumerò perforari queat, idque tum potissimum, cùm sese inflant rubetæ, quòd vehementius ictibus resistat. Atque his duabus speciebus venefici, & mulieres veneficæ, in Gallia vt plurimū vtūtur, idque diuersis rationibus, quas multo satius est occultas, quàm cognitas esse. Tertia species ranę rubetę ea est, quam mutá vocant, quæ respectu superiorū parua est, viridis, & plerunq; in arundinetis viuit, quá ob causam etiá, Plinio teste, rana Calamites à calamis dicta est, & muta, proptereà quòd nullam vocē edat, quemadmodū priores, præcipuè

rana

rana paluſtris. Hæc porrò rana aliquoties à bobus,ſeu vaccis deuoratur vnà cum herbis quibus veſcuntur, è quo totum corpus ita intumeſcit, vt ſæpenumerò rumpantur. Quòd ſi venefici,aut quicunque alij venenū è rana rubeta compoſitū fortè dederint,vel aliquis eas herbas quibus venenum ſuum ea aſperſerit, aſſumpſerit, vniuerſum corpus color pallidus occupabit, thapſi inſtar, qua herba olim ad tincturam vtebantur,quam tamen ad noſtratem accommodare non poſſumus. Hoc autem fit non tantùm ob huius veneni, quod,frigidum eſt, & humidum,naturam, ſed ob vim quandam deleteriam peculiarem, qua humores putredine inficit, corpus accendit, aut certè in tumorem attollit, ſingultus prætereà & fœtorem, quemadmodum quæuis putredo, mouet. Hic porrò tumor ex humorum abundantia oritur, & ita thoracem comprimit,vt æger aërem cum maxima difficultate attrahat. Nam ſeptum tranſuerſum,quod Græci diaphragma vocant,cum liberè moueri nequeat,reciprocat ſtatim, & ſpiritum crebriorem inducit. Ælianus prætereà ſcriptum reliquit,ſi quis eam acrius intueatur, & illa contra improbo obtutu ſuo reſpiciat eodem tempore, ſtatim hominem pallore infici. Quod tamen, vt idem aſſerit,ad dies non multos durat: de quo & nos alibi verba fecimus. Qui verò à rana paluſtri ſeu bufone aquatili ſunt infecti, humiditatem in ore percipiunt, nauſeam item, animi deliquium, vomitum, & vehementiſſimum oris ventriculi dolorem: quod fit tàm ob peculiarem & latentem vim, quàm ob frigiditatem & humiditatem huius veneni. Ranæ deinde mutæ eadem propemodum accidentia, quæ rana rubeta excitant. Ægrum etenim colore buxeo, hoc eſt,ad pallidum vergente inficit; & præterea in propagationem generis humani coniurat veluti, dum ijs partibus, quæ ad ſobolem augendam à natura ſunt deſtinatæ,ſeſe inſinuat. Meatus etenim & vias,per quas ſemen prolificum defertur putredine imbuit, ita vt cùm amplius in ijs contineri nequeat,præter voluntatem, & citra Veneris appetētiam excernatur,atque profluat. Hinc Poëta id ſterile ſemen vocant, quod veneni frigiditate & humiditate imbecillius iam ſit factum. Atque hæc quidem accidentia ranæ venenatæ introducunt, quæ tamen pro varietate venenorum,quæ quis cum toxicis miſcet,differunt,ita vt nō omnia

omnia hæc ſimúl in infectis conſpiciantur. Hoc tamen vulgò in Gallia experimur, eos ferè omnes ictero corripi, ob maleficam huius veneni facultatem, quod in ſanguinem ſeſe, & partes nutritioni dicatas transfundit, eaſque ad tantam ariditatem perducit, vt à morte induratæ prorſus & lapideæ veluti, iecur præcipuè, appareant. Et quandoquidem hoc venenum tota ſua ſubſtantia deleterium eſt, id tàm manifeſtis qualitatibus, quàm peculiaribus antidotis debellare oportet: quod poſt vomitum irritatum, & aluum clyſtere ſubductam demum fiet. Et quia natura ſua frigidum eſt & humidum, flatus excitat craſſos. Hinc Nicãder picem, quæ calida eſt & ſicca, præſcribit, & quæ ſua partium, è quibus conſtat tenuitate, craſſitiem illam diſcutit atque diſſoluit. Debet autem ex Ætij autoritate ex vino ſumi. Breuiter, calida omnia hic maximè proficiunt. Antidotus etiam ſpecialis è liene ranæ rubetæ deſumitur. Confert item decoctum ranarum marinarum ex aceto, vel ranæ ipſæ aſſæ. Ratio autem horum è primo capite primi libri noſtri peti poteſt. Aduerſus hoc venenũ præterea, & ranæ præcipue calamitæ, ſeu mutæ, arundinis radix, ſeu cyperi è vino meraco ſumpta prodeſt. Cyperum porrò Nicander amantem vitæ vocat, propterea quòd vbi in loco aliquo radices agere, & erumpere incipit, copioſè plerunque proueniat, & perpetuò augeatur. Eius duas, vt interpres Græcus affirmat, ſpecies, marem ſcilicet & fœminam cõſtituit. Poſteaquam igitur his remedijs vſi fuerimus, ægerque iam melius habere ſe incipiat, eum balneis ſiccis vti oportet, vt cutis pori reſerentur, portioque humoris, qui hanc caloris mutationem induxit, per ſudorem euacuetur. Crebrò etiã lauare eum, & cogere, vt obambulet, oportet, vt magna humiditas à veneno inducta exiccetur, & effluat, calorque naturalis ſopitus veluti à frigidis & craſſis vaporibus, ſparſis per vniuerſum corpus excitetur. Totius etenim curationis fundamentum in eo conſiſtit, vt cauſæ quæ ægrum aggrauant, abſcindantur & auferantur. Cautè tamen omnia ſunt agenda, & nihil quicquam abſque Medici hac in parte artis exercitati conſilio tentandum, ſeu moliendũ, niſi fortè tẽporis ratio aliud ſuadeat, neceſſitaſque, ob quam hos duos libros potiſſimum conſcripſi, vehementer vrgeat. Sunt prętereà innumera alia aduerſus hoc venenum remedia, vt beto-

nicæ decoctum, plantaginis, arthemisiæ, & testudinis sanguis è vino potus: quę omnia ab ijs, qui plura scire desiderauerint, apud scriptores antiquos per ocium legi possunt. Hoc tamē postremò annotabimus venenum hoc non per os tantum sumptum exitiosum esse: sed cùm extrinsecus etiam cutis eo aspergitur: quemadmodum crebrò in ijs vsu venire videmus, qui dum ranas venenatas occidere volunt, propiusque ad eas accedunt, veneno ipsarum polluuntur. Locus itaque diligenter abstergi debet, & aliquod ex remedijs, de quibus libro primo, cùm de curatione vulnerum à bestijs venenatis, & præcipuè à cane rabioso illatorum, deque spuma ipsius etiam ageremus, locuti sumus, superponi.

DE LITHARGYRO, ET ARGENTO VIVO. CAPVT XXI.

λιθάργυρος, Spuma argenti.

ὑδράργυρος, Argentum viuum.

VOD Græci Lithargyrum vocarunt, Latini spumam argenti appellant. Quamuis multò rectius spuma, aut lapis plumbi, vel argenti, siquidem ortum ipsius considerare voluerimus, dici deberet. Lithargyrum itaque medicamētum est metallicum, hoc est, quod artificio quodā è metallo quodam est compositum. Neque enim velut aurum & argentum naturæ sponte gignitur, sed è metallis naturalibus conficitur: quapropter inter ea recensetur, quæ in secundis fornacibus, in quibus metalla separari & expoliri incipiunt, parantur. Potissimum tamen è plumbo constat, cuius vna, eaque bona pars in spumā, altera in fecem, quæ Græcis molybdæna, Latinis plumbago dicitur, conuertitur. Fit autem quinque modis. Primum ex plumbo, siue in lapide, siue fodina, siue in laminis tàm diu in catino coctis, dum partim in spumam, partim in plumbaginem sint conuersæ. Secundò fit è mistura plumbi & argēti. Tertiò è mixtura plumbi & auri. Quartò è mixtura plumbi, argenti, & auri. Quintò ex ære & plumbo. Dioscorides de tribus prioribus locutus est, & peculiaria singulis nomina indidit. Primam molybditin, Secundam argyritin, Tertiam chrysitin, appellat. Quarta & quinta

à Georgio

à Georgio agricola præſtantiſſimo rerum metallicarum ſcriptore,additæ ſunt. Omniũ verò optima eſt, & qua nos quoq; in arte medica vtimur, ea quæ è plumbo & auro conſtat, & colore fuluo eſt. Duæ tamen ſpecies eius in vſu ſunt,candida nimirum,quæ & argentea dicta eſt, & fulua ob ſimilitudinẽ quam cum auro habet,aurea vocata. Ita hæc duo vocabula, non materiam duntaxat, è qua argenti ſpuma parata eſt,ſed calorem etiam quo prædita eſt, & qui in eam imprimitur,ſignificant,prout ignis vel vehemẽs,vel lentus extiterit. Nam cùm magnam ignis flammam,vel vim ſuſtinet atque patitur, fuluum colorem contrahit, ſin exiguum, candida manet. Quòd ſi in catino inferiori, poſteaquam è ſuperiori defluxit, diutius manſerit,in maſſam grauis ponderis cõcreſcet. quod ſi ſubitò eximatur,inflata tantũ & pondere leuior erit. Prima à Græcis ſtereotis,hoc eſt,ſolida,altera pneumene,hoc eſt,inflata,dicitur,vt Plinius, qui tamen paulo aliter de hacre ſcripſit,quàm Agricola,affirmat. Matthiolus in ſuis in Dioſcoridem commentarijs, non omnino in hac ſententia eſſe videtur,quod ad lythargyrum argẽteum & aureum attinet. Colorem etenim aureũ è vapore æris fului cum plumbo mixti emergere ſcribit, argenteum verò ex argenti vapore, ita vt concludat tãdem, lithargyrum nihil aliud eſſe,quàm plumbum æris vel argenti vaporibus commiſtum.

Etſi autem Nicander de Lithargyro duntaxat ſit locutus, hoc tamen in loco argentum viuum quoque adiungam, & deinceps alia quædam etiam metalla, quæ cùm vulgo nimis nota ſint, commodè huc referri poſſunt, vt ſi quis ijs ad perniciem, quemadmodum certè ſæpenumerò accidit, abutatur fortè, curandi rationem ſaltem calleamus.

Argentum viuum dictum eſt, quòd quaſi continuò moueatur,& viuum veluti videatur. Ariſtoteles argentum liquidum,fluidum,& fuſum vocat. Dioſcorides & Græcorũ plerique ὑδράργυρον,hoc eſt,argentum aquoſum vocant: quibus tamen duobus vocabulis Plinius eſt abuſus, in eorũ explicatione. Argentum itaque viuum metallum eſt liquidum, & aquæ modo fluidum, mobile,colore argenteo,ſed liueſcente parum. Qui de eo ſcripſerunt, duo eius genera conſtituerunt. Natiuum vnum & purum, quod in venis fodinarũ argenti inuenitur. Alterũ factitium,cuius cõponendi rationem

Dioſcorides libro quinto docuit. Hæc duo porrò eadem natura prædita ſunt, & eandem ſubſtantiam habent, grauem nimirum, tenuem, & ad tactum frigidam. Et quamuis fluida ſint, loca tamen per quę fluunt, nequaquam humidiora reddunt, cùm ſiccitatem intus habeat innatam, & in profundo, & in centro veluti deliteſcentem, quæ tamen aliqua ex parte humiditati externæ, à qua temperatur, commiſcetur. Chymiſtæ tanti hoc metallũ fecerunt, vt bona illorum pars non abſque magno ſumptu & expenſis illius, curſum intercipere & motus celeritatẽ præpedire conati fuerint: & cùm nondũ voti huius compotes facti ſint, nihilominus tamen animum in hoc puerili ludo fatigantes, præter opinionem remunerationis, ſumptuum & laboris loco, ex eo pernicioſiſſima venena collegerunt, quorum illi primum periculũ fecerunt. Nam cùm id, cum infinitis alijs medicamentis commiſcerent, cõpoſitiones inde pararũt, qua admirabiliores & pernicioſiores excogitari non poſſent. Hinc argentum ſublimatum, & quod præcipitatum vocant, Galliæ nimis familiaria, reſultant. Taceo quòd ex hoc metallo conſecuti ſunt tremores vniuerſi corporis, apoplexiam, neruorum retractiones, & articulorum dolores intolerabiles. Breuiter, non video in noticia huius metalli tantum vtilitatis ineſſe, quantum ſi ignoraretur. Nam, vt verum fatear, nihil inuenio, in quo ad humanam naturam accedat, niſi quòd aurum vehementer amat, atque amplexatur, cui ſoli ſua ſponte, nullaque artis ope adhæreſcit, idque intra ſe recipit. Cætera enim, præter aurum, metalla ei innatant. Vſum tamen aliquem præſtat in profliganda lue Venerea, non tamen talem, vt magna ſit habenda gratia. Cùm etenim caput & neruos, & oſſa ipſa quandoque petit, tantum humorum præcipuè ad gingiuas, & reliquas omnes oris partes deſcenſum mouet, vt cùm vitiatis boni etiam euacuentur, & vnà cum ijs vita quoque ipſa, niſi malignitas ipſius coërceatur. Quanto verò cum periculo fallax hoc medicamentum ab aliptis, ſtolidis mulierculis, & id genus imperitis hominibus, qui in Remp. tanquã peſtis ſeſe ingerunt, & multorum malorum cauſa ſunt, cum id nullo habito reſpectu, & abſq; vllo iudicio, quo deſtituuntur, adminiſtretur, nemo eſt qui non videat. Neque tamen hoc in loco diſputare inſtituti noſtri eſt, ſed hæc admonendi

gratia

gratia dixisse sat est. Neque etiā diutius immorabor in explicāda copiosius argenti viui natura, quod nullū habet præter ignem hostem capitaliorem, quem adeò fugit, vt quamuis ponderosum sit, superiora tamen subitò petat, vt aurum quoque optimus amicus ipsius, facit. Hoc tamen dicam, difficulter inueniri quenquam, qui naturam suam & vires exactè perspectas habere se iurè gloriari queat. Dioscorides porrò id per os assumptum, mortem afferre dixit. Grauitate enim sua maxima perforat & arrodit partes internas, & eadē accidentia quæ Lithargyrum, mouet, grauitatem nimirum in ventriculo, flatus magnos, dolores ventriculi vehementissimos, ijs similes, quos, vt Poëta noster asserit, æger in torminibus percipit: quod ob erosionem intestinorum cōtingit aliqua ex parte. Accedit etiam vrinæ suppressio, ob dolorem qui fluxionem in partibus internis, in quibus vesica sita est, mouet, quæ vrinæ meatus obstruit. Quo fit vt corpus intumescat, atque colorem plumbeum siue liuescentem præ se ferat, ob humores à lithargyro, quod plumbi naturam per omnia seruat, & ab argento viuo, quod argentum colore repræsentat, & ad plumbum aspectu accedit parum, infectos & putredine inquinatos. Hæc itaque assumpti lithargyri & argenti viui accidentia sunt, Dioscoride teste, quæ de verbo ad verbum è Nicandro nihil prorsus addens, desumpsit. Galenus frigidè satis de eo in capite proprio agit, eiusq; nullum fecisse periculum fatetur. Quinto tamen simpliciū medicamentorum libro inter ea collocat, quæ tota sua substantia humanæ naturæ sunt contraria. Matthiolus id extremè humidum & frigidum esse scripsit, suaque frigiditate humores corporis congelari, & humiditate putrefaciente infici ait. Quo fit, vt qui id sumpserunt, fœdum ex ore halitum reddant, quemadmodum ij qui eo in lue venerea inunguntur. Neque alia ratione noxium esse, quàm si quis in maiori quātitate assumat, quòd continuò moueatur, & inferiora petat, vel si alteri medicamento, quod vim habeat illud in corpore retinendi, admisceatur.

Horum autem venenorum curandorum ratio in duobus præcipuè capitibus consistit. Primum cauere præcipit, ne partes internæ arrodantur. Secundò modum ostendit, qua ratione tumor corporis discutiatur, viæque referentur

obſtructæ. Quam ob cauſam à vomitu excitato,& aluo enemate lenita, lac recens mulſum aſininum præcipuè, in potu dare, & vt vomat deinde,cogere oportet. Iura item è carnibus vituli, & pullorũ gallinaceorum aptiſſima ſunt. Oleum item amygdalarum dulcium, & id genus alia, de quibus in curatione Cantharidum hauſtarum locuti ſumus. Quo facto,alijs remedijs quę facultatem aperiendi,& digerendi habent, vt myrrha duorum obolorum pondere, vti oportet. Dioſcorides octo drachmas imperat, ſed locum deprauatum puto. Et pro octo drachmis obolos duos ponendos eſſe. Hormini ſuccus eandem, quam ſemen, vim obtinet. Hypericum item,hyſſopus,ficus ſylueſtris, ſemen petroſelini,piper,cyperus, flores mali Punici. Nicander apium ſeu Petroſelinum Iſthmium cognominauit,fabulamq́ue breuibus recitauit, quæ plurimum ad hoc vocabulum intelligendum facit. Deſcribitur autem à Pindaro in Iſthmijs, ab Ouidio lib. IIII. transformationum,à Cicerone libro I. Queſtionum Tuſculanarum,& à Pauſania denique ſub finem primi libri. Athamas in furorem agitur Iunonis odio, quæ potionem illi obtulerat è qua infectus fuit. Ad inſaniam itaque redactus, Clearchum filium ſuum interficit.Ob quod facinus Ino cõiunx eius indignabũda, Melicertam filium è ſcopulo ſecum in profundum æquor præcipitauit. Quorum Venus miſerta Neptunum maris Deum precibus obſecrauit, vt vtriuſque commiſeratione moueatur. Quo impetrato, matrem in Deam marinam Nereida Leucotheam, quaſi albam Deam dictam,quam Latini matutam, vel Auroram vocant, Melicertam verò in Deum marinum Palæmonem vocatum tráſmutauit. Corpus autem Melicertis à Delphino ad portum vſque Corinthi vrbis fuit delatum, vbi cùm à Corinthijs(qui alioqui Siſyphides à Siſypho,qui primus eam condidit, Corcyram'que vocauit) inuentum eſſet, honorificè ab illis ſepultum fuit. In honorem itaque illius & matris ſimul,ex Apollinis oraculo Iſthmij ludi, vel Iſthmia certamina inſtituta fuerunt,vnde Inodea Iſthmia quandoque ab Euripide vocatur. Quod nomen à loco in quo Corinthus ſita eſt, inditum illi fuit. Condita enim eſt in anguſtijs illis inter Atticam regionem & Peloponeſum, aut Moream, quæ impediunt ne inſula ſit hæc vrbs. Habent etenim ab vno latere Ægæum pelagus,

pelagus, ab altero Ionium. Hinc Corinthus à Poëtis ea vrbs propriè dicitur, quæ ex vtroque latere à mari cingitur, seu quam duo maria ambiunt. Hæ porrò terrarum angustiæ à Græcis Isthmia dicuntur, quemadmodum maris πορθμοί, quales sunt angustiæ Gilbathar. Hinc itaque hæc certamina Isthmia dicta sunt, in quibus qui victoriam obtinebant, primũ cùm instituta essent, petroselino seu apio coronabantur. Vnde deinde petroselinum seu apium Isthmium dictũ fuit. Semen etiam ipsius Nemeæum ab autore nostro in Theriacis appellatur, propterea quòd in ludis Nemeensibus victores eo coronabantur, quemadmodum in Isthmijs pinu. Plutarchus in vita Thesei hos ludos noctu celebrari solitos scribit, & fuisse præludia veluti insequẽtis diei certaminum, quæ à Theseo instituta fuerant, & in Neptuni honorem fiebant. Quatuor autem certaminum genera in quodam Græco Epigrammate, quod ab Archia Poëta compositum fuisse ferunt, comprehensa sunt, inter quæ hoc in honorem Deorum, Iouis nimirum, & Apollinis, duo reliqua in honorem hominum Palæmonis & Archemori fiebant. Victoriæ signa erant pomum, olea syluestris, apium & pinus. Certamina Olympica porrò à Ioue, Pythia ab Apolline, Nemeensia ab Archemoro, Isthmia denique à Palæmone celebrabantur. Odæ Pindaricę plenæ sunt harum fabularum, scriptę in honorem horum quatuor Græciæ certaminum.

DE TAXO. CAP. XXII.

Σμίλαξ. Taxus.

TAXVS arbor est abieti, & folijs & proceritate similis, quemadmodum Dioscorides scripsit. Quanquam non eadem sit magnitudine, foliaque habeat pinguiora, & ramos breuiores. Baccas fert exiguas hederaceis similes, sed grandiores, rubentes, dulces, vinosásque. Ligno est ex ruffo nigricante, pulchro, & robusto, ita vt ex eo arcus omnium optimi & rigidissimi conficiantur. Nascitur in Italia, & Narbonensi Gallia Hispaniæ contermina. Ea cuius imaginem suprà apposui, Lutetiæ in horto quodam, quem Arcubalistarũ hortum appellant, inuenitur. Nicander eam in monte Oethæa, qui est in Græcia inter Macedoniam & Thessaliam, in quo Hercules in flammam coniecisse se à Poëtis traditur, prouenire ait. Baccas eius & succum per os sumpta, imò vmbram solam tàm exitiosam esse, vt quidam toxicum, de quo suprà locuti

locuti ſumus, ex ea aliqua ex parte compoſitum exiſtimarint. Prætereà ſi quis vinum in dolia ex huius arboris ligno concinnata imponat, ſi quis de illo bibat, moritur. Equi item, tauri, boues, vaccæ, verueces, & id genus animalia, quæ folijs veſcuntur, aut ſub taxo quieſcunt, aut dormiunt, inficiuntur: ita vt hæc arbor non homini tantum contraria, ſed cuilibet rei quam tetigerit noxia videatur. Dioſcorides prætereà tradidit, auiculas, quæ Italicæ taxi baccas deuorant, denigrari, Narbonæque tàm præſentis eſſe veneni, vt ſi qui dormiant ſub ea, aut in eius vmbra reſideant, lædantur, & ſæpenumerò moriantur. Symptomata porrò quæ hoc venenũ comitãtur ſunt ventris fluxus, frigus vniuerſi corporis, ſtrangulationiſque ſenſus circa fauces. Quod fit non ob eius frigiditatem duntaxat, ſed peculiarem quandam naturam & occultam malignitatem, quę ſuo quodam etiam modo humores putredine afficit, & excoriationem inteſtinorum mouet. Cauſa porrò frigiditatis & ſtrangulationis è rationibus de cicuta adductis huc referri poteſt, cuius naturam hoc quoque venenum æquat, eandemque cum ea, quemadmodum Dioſcorides & Ætius tradiderũt, recipit curationem. Poëta noſter nihil aliud præcipit, quàm copioſam vini meraci, tàm ob caliditatem ſuam, quàm quòd alexipharmaci naturam habeat, potionem. Qui itaque reliqua quoq; remedia ſcire voluerit, is ea è loco anteà citato huc trãſferat. Quidam deniq; arbori è qua nuces iuglãdes enaſcuntur, aut ſaltem vmbræ ipſius vim deleteriam attribuunt: quandoque expertus ſum nihil quicquam tale opinatus. Nam cùm aliquando media ęſtate ſub ea dormiuiſſem, vniuerſum corpus refrigerari cum maximo capitis dolore, qui quinque aut ſex dies durauit, ſenſi. In hoc caſu quis eodem modo vino generoſo, & remedijs ſuprà ſcriptis vti poterit.

DE MVLTIS ALIIS VENENIS, QVORVM NICANDER NON MEMINIT.

CAP. XXIII.

VT nihil eorum, quæ ad venena pertinent particularia, hominum nimis curiosa malitia & improbitate detecta, silentio prætercam: non ab re facturum me putaui, si breuibus de quibusdam, quorũ nulla à Poëta nostro facta est mentio, fortè quòd existimauit curationis notitiam vel solam ad omnia reliqua venena accõmodari posse, vel quòd suo tempore nondum fuerunt inuenta, differerem. Inter quæ erucæ pinorum sunt, quæ cùm ventriculum obsederunt, vehementissimum dolorem in palato, lingua, & omnibus oris partibus excitant, quemodmodum etiam in ventriculo, & intestinis, & dolores & punctiones mouent, totumque corpus accendunt, ægerque magno cibi fastidio cruciatur. Remedia eadem cum chantharide habet.

Decoctum, aut semen pulicariæ per os assumptum, in vniuerso corpore frigus excitat, grauitatẽ item cũ animæ defectu, melãcholia, & animi languore. Ijs autẽ remedijs succurritur, de quibus in capite de Coriãdro egimus. Non autẽ ea herba est, quã Græci conyzam appellarũt, & quam nos libro primo sub pulicariæ nomine explicuimus. Etsi enim vtraque à pulicibus sit denominata, conyza tamen multò magis, quàm psylium homini familiaris est. E speciebus porrò ranũculi, quæ in pratis, & locis palustribus proueniunt, vna est, quæ herba Sardonia dicitur, quòd copiosissima in Sardinia nascatur. Similis est apio magno, caule altiore, pluribus foliorum incisuris, flosculis luteis, frequentissima est in fossis, & fontibus. A quibusdam petroselinum, seu apium risus dicta fuit, propterea quòd qui illud comederint, eoque infecti fuerint, risu moriantur, quemadmodum Pausanias libro x. in descriptione insulę Sardiniæ memoriæ prodidit. Homerus & qui eum sunt secuti, Sardonium risum quendam appellarunt, qui absque causa mouetur, aut certè præter voluntatem illius qui ridet. Hoc venenum malignum, præcipuus cerebri & neruorum hostis, in ijs conuulsionem & retractionem

nem excitat:quo fit vt musculi vniuersi corporis,& faciei potissimum ad sua principia redeant. Os item & genas confestim ridentium more retrahunt. Sua etiam frigiditate grauem inducit soporem,& caloris natiui suffocationem,quemadmodum cicuta etiam. Quam ob causam ijsdem quoque remedijs succurri oportet. Ætius tamen cùm ex professo de ea agit,specialia quædam remedia addidit.

Mandragoræ decoctum tàm pestiferum est,vt subitò, cùm quis illud hauserit,sopor excitetur,vniuersi item corporis exolutio, & veternus deniq; vehemens non multum distans à Lethargo. Cùm etenim hoc venenum extremè frigidum sit, ea omnia symptomata excitat, quæ ex frigiditate oriri diximus. Remedia quæ Dioscorides præscribit, sunt nitrum & absinthium è vino dulci,aut sapa sumpta, & vniuersi corporis defatigatio. Et quandoquidem sæpenumerò æger lethargo afficitur, multa remedia odorata, & grauem odorem spirantia addit,ad cerebri virtutem extimulandam. Huius generis sunt agrimonia, piper, sinapi, castorium, & ruta aceto macerata, pix liquida, lampadum & candelarũ extinctarum fumus. Breuiter omnia ea quæ sternutamenta cient, & vim habent calefaciendi,& discutiendi vapores crassos, quorum à nobis capite de cicuta & papauere facta est mentio. Duo porrò genera sunt Mandragoræ, nigra quæ fœmina dicitur: alba altera,seu mas. Prior folia fert per terram sparsa, longa, angusta,& si cum altera conferantur,nigricantia. Habet autem folia maiora, latiora, & læuiora tactu instar magni pyri. vtraque caule est orbata, & poma fert, quæ è radice emergunt. quæ in eo tamen inter se differunt,quòd mas ea maiora & rotundiora profert quàm fœmina, colore in crocum inclinante, caudæ longæ inhærentia, iucundè cum grauitate quadam olentia. Fœminæ porrò effigie sunt parui pyri, eodemq; modo,quo reliqua,inhærentia. Radices vtriusq; suprà crassæ,& infrà bifidæ sunt. Hominem absq; capite & brachijs referunt. Impostores tamen, qui omnem lapidem mouent, vt ignarum vulgus decipiant,hanc radicem effodiunt, & supra caput veluti & brachia efformant. Deinde ijs in locis vbi naturaliter pili exoriuntur, parua foramina sculpunt, eaque milij granis adimplent, & in terram condunt: è qua ea iterum deinde effodiunt, quousque grana illa radiculas

emit-

emittant, paruorum pilorum instar, quos æqualiter cultello diuidunt,& vulgo persuadent ea esse viua corpora, magnasq; opes suppeditare. Volui autem breuibus hæc describere, vt quorundam magnam imposturam detegerem, & quorundã nimiam credulitatẽ redarguerem, quæ huic innititur, quòd Pythagoras Mandragoram homini similem esse, & Columella dimidiatum hominem esse dixerunt. Id quod optimo iure fecerunt, cum infrà hominis instar bifida sit: non quòd propterea affirmare voluerint Mandragoram, aut ipsius radicem hominem esse, vel viuere hominis instar.

Gypsum venenum est satis notum, quòd in ædificijs extruendis eo vtamur. Intus tamen in corpus assumptum tanta pernicie pollet, vt qui id hauserit (quemadmodum facilè in puluerem redactum sumi potest) subitò strangulatum prope fauces & thoracem vehementer vrgentem patiatur. Quod ideo fit, quòd in ventriculo indurescit, ductusque corporis obturat. Latentem præterea malignitatem habet,& natura sua venenosum est, ita vt Cicero cùm in epistola quadam ad Trebatium Medææ manuum meminisset, tanquam venenosissimarum, eas gypsatissimas appellarit. Remedia porrò huic veneno contraria sunt ea, de quibus suprà in capite de Cerusa & fungis egimus.

Calx viua notissima est ob vsum quem in ædificando præstat. Calidissima est, adeò vt crustam quoque inducat, & vehementer mordeat. Quare cùm ventriculum & intestina obsederit, ea arrodit, & cum dolore intolerabili vrit. Cui ardori per ea quæ vim leniendi habent, occurritur, qualia sunt pinguia & oleosa medicamẽta, vt maluę succus, & lac, iusculaque caporum & vitulorum, & cuius generis multa in curatione aliorum venenorum suprà præscripsimus.

Auripigmentum pallidum,& aureo colore micans mineralia sunt ambo, quę facultatem habent igneam, erodentem, & eandem prorsus quam calx viua. Quam ob causam etiam symptomatis illorum ijsdem medicamentis medemur. Prius à Græcis Arsenicũ, Latinis Auripigmentũ dicitur. Neq; tamen vulgare est Arsenicũ. Auripigmentũ etenim metallũ est simplex,& arsenicum nostrum ex eo paratur. Alterũ & Gręcis & Latinis Sandaraca vocatur, & nihil aliud est, quàm arsenicum rubrum, à natura in terræ visceribus magis excoctũ

Agricola

Agricola ea inter terræ ſuccos concretos recenſet. Seplaſiarij Sandaracam vernicem, qua ſcribæ pictores vtuntur, Arabica appellatione decepti, appellāt plerunq;. Arabes enim Gummi iuniperi, è quo vernix conficitur, Sandaracam vocarunt.

Arſenicum autem vulgare, ſublimatum, & Reagal tria ſunt medicamenta exitioſiſſima, è quibus plerunque toxica à veneficis præparãtur. Calida ſunt, & vi ignea prædita. Quapropter ventriculum & inteſtina corrodunt, eaq; perforant tandem: ſitim denique, quæ ſatiari nequit, & febrem inducunt. Vtiliora remedia erunt vomitus & clyſteres, lac item, butyrũ, oleum amygd. dulcium, ius pulli & vituli benè pingue, è quibus clyſteres ſæpè parare, nulla alia re admixta, eoſque in die ter aut quater in aluũ indere oportet. Eadem curatio etiam eſt viridis æris, æris item vſti, limaturæ æris, aquæ fortis, & aquæ ſaponis. Remedia itaque è præcedentibus capitibus ſunt petenda.

Plumbi limatura, & plumbum vſtum, eandem quam Lithargyrum, quod ſuam à plumbo malitiam habet, curationem ſumpta expoſtulant.

Sunt adhuc innumera alia, quibus medici vtuntur, medicamenta: quæ etſi ſua natura venenoſa ſint, ita tamen ab ijs præparantur, vt antequam applicentur, venenum illorum euanuerit, qualia ſunt cinabaris, minium, vitriolum, ſulphur, limatura ferri, lapis Armenius, adamas, lapis Lazuli, euphorbium, ſcammonium, vrticæ ſemen, crocus, & id genus alia quàmplurima è fodinis, plantis, & aquis, tàm dulcibus quàm ſalſis deſumpta: de quibus copioſè loqui nolui, tanquam cæteris minus frequentibus, & exitioſis. Quòd ſi contingat aliquem illis abuti, curatio facilimè è præcedenti tractatu huc transferri poterit.

AD

AD AMPLISSIMVM VIRVM DOMINVM CARNOVALETVM, EQVITEM ORDINIS REGII. &c.

Iacobi Greuini præfatio.

VM voluntatem tuam, Amplißime vir, qua optima es erga bonas literas, naturalem quandam propensionem, & non vulgarem beneuolentiam erga eos, qui aliquem in studijs gradum consequi cupiunt, in te excitasse, exploratum mihi esset: hunc meum paruum libellum, cui his præteritis diebus, vt in publicum è Musæo nostro prodiret, permisi, tuæ Amplitudini offerre non dubitaui, non mehercule, quòd aliquam mihi vel famam, vel existimationem comparare, sed temporis neceßitati, vt ex rationibus in medium adductis facile patebit, inseruire ex amino cuperem. Quod enim auaritia & ambitio, ceu carnifices humanæ vitæ, plus perturbationis in hunc mundum, quàm vllum aliud vitij genus, quod dicẽdo quidem exprimi poßit, introduxerint, palàm & apud omnes in confesso est. Neque enim magnorum virorum tantum arcibus sese immiscuerunt: sed & priuatorum quoque domus peruagatæ sunt: ita vt nulla hodie sit ex ijs artibus, quæ manu perficiuntur, & mechanicæ appellantur, quæ non vtrique vitio obnoxios alat, & vt breuiter omnia perstringam (quod prouerbio dici solet) quælibet illarum sua peculiaria habeat incommoda. Sed nouitas vtriusque & impellens & effectrix causa est, quæ cùm in consilium adhibetur, & vela orationis pandere incipit, statim duo genera hominum, pro varietate animi eorum, quibus occurrit, producere consueuit. Quidam enim admiratione tantum afficiuntur, alij ne à calumnijs quidem abstinent: & vna, & eadem causa, hoc est nouitate, diuersis tamẽ rationibus impelluntur. Nam illi simplici sunt, & hebeti prorsus ingenio: hi verò maligno. Simplicitas, seu iudicij infirmitas, vt eas res quas non intelligimus admiremur: malignitas verò, vt tam eas quas nouimus, quã incognitas, aspernemur, facit. Primi niuis aceruum repræsentare videntur, qui quò vehementius deuoluitur, hoc magis augetur: nam vestigia aliorum sequuntur, & si de causa illos interroges, id quod alij faciunt, se quo-

se quoque facere, respondebunt. Alij callidiores sunt, & ideò rationes quasdam ad tegendam malignitatem fucatas habent. Sed etsi nouitas hæc præstare posse videatur, sunt tamen aliqui, qui cùm sint ingenio perspicacißimo, affectibus minimè seruiunt, & statim veritatem à mendacio distinguunt. Eiusmodi morbis medendi artem paucis ab hinc annis, opera quorundam hominum, qui medicamentũ quoddam, (quod Antimonium vocant) in medium protulere, inuasit. Hoc primum obtrectatores multos, sed longè plures admiratores habuit. Nec enim hodie tã vilis barbitonsor est, qui id, nullo prorsus discrimine adhibito per os exhibere non audeat: nec tam nouus tyro in arte medica, qui non & ipse periculũ facere velit: nec circulator tam futilis, qui non è Diabolo angelũ formare poßit, & tam exactam causarũ in medicamentis cognitionem sibi vendicare ausit, vt hodie vix quisquã inueniatur, qui non aliquod miraculum prædicet, & in crumena circumferat. Imò tantas Antimonium vires habet, vt & Theologos, & nobiles, Iureconsultos, mercatores, & rusticos denique medicos effecerit. Sed ipse, vir Amplißime, quam periculosa actio sit futura, cùm de vita agitur, si quis incidat in aduocatum ignarum, vel qui stet à parte aduersarij, iudicare potes. Et quanto in periculo exercitus, si bellum in quo totius regni salus esset posita, ab indocto quodam, seu homine, qui nullum rei militaris vsum haberet, administrarentur, futurus esset, ipse non ignoras. Sic illi qui hoc medicamento se sustentant, ita illi sunt affixi, vt diceres medicamentum illos potius regere, & viam monstrare, quàm quòd ipsi illud vel ducant, vel in vsum transferant. Deinde parum sunt exercitati, & illud ipsum, quod profitentur ignorant, ita certè, vt nemo poßit dubitare, illos quàm sæpißimè ouem in lupi fauces immittere, ob hoc sæpenumerò, vir Amplißime, me interponere, vt quid in hac parte verum esset sine affectibus adiutus ratione & experientia, explicarem, sum conatus. Tandem itaque libellum hunc collegi in quo non, vt obtrectatores, & maleuoli quidam illud interpretantur, omnino Antimonium vitupero, seu tanquã inutile prorsus damno, sed illud tantum quo illi solent vti. Nec pertinaciter contra illos pugnare animus est, qui magnas inesse vires metallis asserunt: nam sic cogito ipse quoque, & minimè nescio, multa adhuc in rerum natura latere, quorum facultas nobis minus est perspecta, & affirmare ausim, si eæ res quarum habemus notitiam, cum ijs, quæ nobis sunt cognitæ ad trutinam conferrentur, eas multò leuiores respondere futuras. Nolo tamẽ ob hoc alterum extremorum sequi, & quemadmodũ stupidi quidã, & qui hebeti sunt ingenio, faciunt, cuilibet statim fidẽ adhibere, vel more quorundam peruersorum,

dedita

dedita opera veritati me opponere. Artem enim Chymicam habere secreta multa, eaque præclara, optimè noui, imò quod magis est, oleorum & quintæ essentiæ extractiones, modò à doctis, qui eam artem callent, & rationibus sunt instructi, & prudenter de rebus disserunt, administrentur. Sed tamen ob hoc ipsum Antimonium, vt nunc quidem præparatur, probare non possum: quemadmodum nec hominum quoddam genus qui de secretis gloriãtur, laudo, & vt vendibiliores suas merces reddant, magna mysteria ibi occultari iactant, & iniuriam arti nobilissimæ faciunt. Et quia hanc quæstionem & pulchram, & vtilem fore existimabam, te illi tam ob singularem prudentiam, & iudicij acrimoniam, quàm ob beneficiorum, quibus aliquando me ornasti, recordationem, iudicem & protectorem constituere volui, etiam atque etiam te rogans, vt me in tui studiosorum numero quàm diutissimè esse patiaris. Lutetiæ Parisiorum Calend. Ianuarij, anno à Christo nato M. D. LXVI.

Tuæ Amplitudini addictissimus

Iacobus Greuinus Medicus.

SVMMA EORVM QVÆ IN LAVNÆI LIBRO CONTINENTVR.

TITVLVS SEV INSCRIPTIO.

DE facultate, & admirabili vi Antimonij, cum responsione ad quasdã calumnias, autore Ludouico Launæo ad Portũ Santonũ Medico.

Epistola dedicatoria ad Magistratum, & Senatores Portus Santonum, in qua de naturæ miraculis disserit, & dicit nos non posse omnium rerũ rationes reddere. Prætereà declarat Matthiolum primum fuisse, qui de singulari Antimonij mysterio scripserit.

Duo deinde folia sequuntur, quæ versus & Latinos & Gallicos, in laudem autoris scriptos, continent.

Principium libri tria folia implet, & originem metallorum continet.

Addit deinde definitionem Antimonij, & differentias eius subnectit.

Vt de-

Vt demonſtret Antimonium non eſſe venenum, rationem affert, quòd quicunque autores de venenis vnquã ſcripſerint, nullam eius vſpiam mentionẽ fecerint: Et quod Petrus Andreas Matthiolus à cura valetudinis Illuſtriſſimo Principi Ferdinãdo, Auſtriæ Archiduci, alioqui facultates eius minimè deſcripturus fuiſſet. Aliter enim ſi ſenſiſſet, eum optimo iure inſcitiæ & malignitatis accuſari poſſe.

Multa deinde medicamenta huius temporis, quæ antiquis incognita fuerunt, profert, quale eſt lignum Guaiacum, Sinarum radix, & alia quędam, in quorum numero Antimonium quoque poni debere contendit.

Præterea, à quibuſdã Mercurij puluerẽ in peſte, & Calchantũ (quod vitriolũ vulgò dicitur) & oleũ ipſius in febre quartana, quãuis à veteribus venena appellentur, exhiberi infert.

Experientiam denique, cuius laudes in genere numerat, introducit: & fatetur prætereà ineſſe neſcio quid malignitatis in Antimonio, ob eam quam cum plumbo naturæ cognationem habet, ſed eam præparatione emendari.

Ad Boracem tandem venit, quẽ admiſcent, & nec venenoſum, nec malignũ eſſe probat: negat antiquorũ eſſe, & è nitro foſſili, & natiuo conflatũ eſſe, & lacte caprino præparari dicit.

Deniq; ad medicamenti definitionẽ accedit, & obiectioni tacitæ de vomitu reſpondet, dicit non eſſe rem cõtra naturã, nec medicamenta quæ vomitũ mouent violenter agere, ſed illud ſæpenumerò ob humoris naturã potius, quàm medicamenti proprietatem accidere: & quòd huiuſmodi medicamenta calidiſſima ſint, & guſtu percipiantur, & Antimonium non eſſe eius generis.

Tandem ad formas ſpecificas, & proprietates occultas, quas ſimilitudinem ſubſtantiæ appellat, redit, & copioſè de virtutibus cæleſtibus diſſerit.

Damnat noſtra medicamenta purgantia, Scammoniũ nimirum, Rhabarbarũ, turbith, agaricũ, & reliqua. Dicit quædam eſſe adulterata, & ſuppoſitia tantum, quædam verò omnino nihil valere.

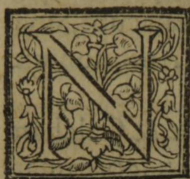
Poſtremò ad locũ communem de exemplis & experientia accedit, & pertinaciter inſiſtit cuidam Epiſtolę, quam Gallus Archiducis Auſtriæ Medicus ſcribit, in qua Antimonio à graui & acuto morbo liberatum ſe eſſe ſubitò affirmat.

TRACTATVS

IACOBI GREVINI DE

VIRIBVS ET FACVLTATE ANTIMO-
nij aduersus scripta Ludouici Launæi Medici Portus Santonum.

CAP. XXIIII.

VNQVAM in animum induxeram quicquã separatim de Antimonio agere, cùm de venenis scribere incepissẽ. Sat enim mihi erat, breuibus tantum rem percurrisse, id quod in alijs quoq; duobus meis libris, quos de venenis cõscripsi, secutus Nicandrum in Theriacis, & antidotis, feci. Sed cùm iam sub prælo essent, quemadmodũ adhuc hodiè bona pars illius operis est, certiòr factus fui, Ludouicũ Launęum quendam Medicum apud Santonum Portum librum in publicum edidisse, cuius inscriptio hæc sit: De facultate & admirabili vi Antimonij: in quo cùm satis abundè de naturæ miraculis, & origine metallorum disseruisset, tandem ad institutum redit, & quæ in vniuersum natura Antimonij sit, ostendit, & reipsa demonstrare conatur, non esse venenum, & maioribus nostris illius vires fuisse incognitas, quemadmodum aliorum multorum medicamentorũ, quorum apud nos hodiè adhuc frequens est vsus: deinde cunctis & animi & ingenij viribus probare nititur, Boracem nostrum non esse naturæ nostræ inimicum, adhærens definitioni medicamenti, & naturæ illius, & tandem obiectiones quasdam excogitat, & in arenã postremò, confisus experientiæ suę, descẽdit. Sed nemo existimare debet, me hunc librũ sine maximo labore acquirere potuisse: nam ij, in quorũ manus inciderat, in tanto honore illum habebant, vt quiduis potius amittere, quã hoc carere maluerint: & Herculi clauum è manibus eripere, quàm illos hoc clypeo spoliare vel denudare facilius mihi fuerit. Quo factum fuit, vt per integros septem vel octo dies omnes & chalcographorum, & bibliopolarum officinas huius vrbis sedulò inuiserim: sed ne vnum quidem exemplum vnquã inuenire potui. Et sanè nescio, vtrum illi, qui penes se habent, illud tanti faciant, vel pro tam preciosa &

cara se habeant, vt nulla possit precio comparari: vel nos indignos iudicent, vt mysteria, quæ ibi latent, sciamus. Hoc tamen citra vllam dubitationem affirmare ausim, neminem fore, qui vel parum sapiat, vel aliquo saltem sit iudicio, qui eundem bis relegere velit. Cùm itaque incredibili illius videndi indies desiderio flagrarem, & quàm difficilè id, quod cupiebam, consequi possem viderem: hoc maiore studio conatus sum voluntatem meam, si vlla ratione fieri posset, explere: & tandem quorundam hominum, quos subornaueram, opera, tantum effeci, vt eius mihi copia per decem, vel duodecim horarum spacium facta fuerit, quo tempore rationes illius, quas in medium adducit, paulò exactius examinare cepi, & hoc denique assecutus sum, vt medullam & summam quasi totius negocij inde extraxerim. Sed quod maiore voluptate in hoc suo libro me affecit, & in quo lubens acquieui, fuit, quòd campum non vndiquaque munitum esse ad confligendum armis, hoc est ratione & experientia vidi: nam hos duos clypeos Launæus obijcit (quamuis alteri plus fidat, & potentius resistat) & ego animo æquissimo fero, imitaturus generosos milites, quibus fama & honore nihil est antiquius: hi cùm in arenam descendunt, non more muliercularum conuicijs & calumnijs tempus terunt, sed armis potius, de quibus inter ipsos conuentum fuit, dimicant. Itaq; mi Launæe sic tibi persuadeas velim me nullo alio armorum genere tecum vel pugnaturum, vel adoritum esse te, & quia hominem te iudico, qui doctrina excultus, & artibus eruditus sit ingenuis, nullo modo te limites rationis, quæ nobis ad veritatem viam monstrare debent, transgressurum esse planè confido. Sic itaque agamus, vt spectatores verè possint animaduertere inesse in nobis nescio quid cādoris & integritatis prioris seculi equitum, (quos errantes appellare consueuerũt) qui sępenumerò post absolutũ certamẽ, quod longo tẽpore durauerat, si fortè fortuna nox illos obruerat, omni beneuolẽtiæ & amoris genere inuicẽ se complectebantur, & eodem in lecto somnũ capiebant, expectaturi diem, quo litem finituri essent. Sed vt hæc tota disputatio melius intelligatur, summatim capita quædam proponam, quæ in hoc opusculo breuiter percurrere deliberatum mihi est. Primum itaque quia de Antimonio quæritur, Propositio seu præcipua huius libelli capita.

quid ſit Antimonium declarabo. Deinde, quòd veneni particeps ſit, probabo. Poſtremò breuiter, quo pacto tàm periculoſo medicamenro occurrere poſſimus, ſubijciam.

Quid ſit Antimonium.

Antimoniū à Græcis ςίμμι, à noſtris ſtibium, ab Arabibus, qui præcipui totius orbis terrarum Pharmocopolæ fuerunt, eo nomine, quod & hodie retinemus, appellatur. Res eſt foſſilis, quæ Marchaſitam, ſeu pyritem, vel lapidem plumbariū refert: ſed magis nitet & radiat, ſeu argenti ſpuma, & proximè ad naturam plumbi accedit. Plinius & alij qui de metalis ſcripſerunt, duo genera conſtituūt: vnum, quod marem, alterum quod fœminam appellant. Horridior eſt mas ſcabriorque, & minus ponderoſus, minuſque radians, & arenoſior contrà quā fœmina, quam Dioſcorides quinto libro, vim habere ſcripſit, aſtringentem, & quod meatus obſtruat, refrigeret, excreſcentiā in carne cohibeat, vlcera ad cicatricem perducat, ſordes denique & vlcera oculorū expurget, & ſanguinem è cerebri membrana profluentem ſiſtat, & in vniuerſum plumbi vſti vires habeat. Nam facilimè, quemadmodū idem ſub finem capitis affirmat in plumbum à coctione mutatus, & vt ſummatim omnia complectar, multas habet facultates, quæ ab inſigni frigiditate & ſiccitate procedunt.

Antimonij vires.

Nihil dicam de vtilitate, quam ex eo opifices, qui manu operantur, capiūt. Neque enim hic ſcopus noſter eſt, oſtendere, quo pacto ſpecula debeant confici. Sed ſat eſt viribus ſupra poſitis acquieſcere, de quibus iam inter nos conuentum eſt, quibus etiam fretus operam dabo, vt Antimonium ita ſub aſpectum cadat, vt à quouis facilè in poſterum cognoſci queat. Et quia præteriti temporis Philoſophi, & inferioris ætatis etiam in qualibet re naturali duas ineſſe facultates cognouerunt, vnam ſcilicet manifeſtam ſeu euidentem, alteram verò occultam: de vtraque verba faciam, & ab ea, quæ notior nobis eſſe debet, auſpicabor. Manifeſtæ facultates originem ducunt è quatuor primis qualitatibus, quæ ſunt veluti prima inſtrumenta proprietatis vniuſcuiuſque rei, vt calor primum eſt ignis inſtrumentum, cuius opera ardet. Sed hæ quatuor qualitates, calidum, frigidum, ſiccum, humidum, ita cum quatuor elementis inuicem ſunt connexæ, vt Philoſophi etiam coacti fuerint, illas pro ſua forma & perfectione accipere, quorum ope talia eſſent, qualia ſunt, vt alibi oſtendi.

Duas ineſſe in qualibet re naturali facultates.

Facultates euidentes.

Qualitates primæ.

di. Ex inæquali verò mixtura harum quatuor primarum qualitatum, eæ quæ secundæ appellantur, in cuiuslibet rei naturalis compositione, resultant, adeò vt nihil sit in hac tota rerum vniuersitate, quod non harum primarum qualitatum, & secundarum deinceps particeps sit, id est, vel durum, vel molle, crassum, tenue, graue, vel leue, vel glutinosum, vel friabile. Sic corpora composita quæ plus habent ignis, quàm aliorum elementorum, calidiora quoque sunt, sicciora, tenuiora, leuiora, & rariora, & si quidem vlterius progredi voluerimus, & cernendi sensum in iudicium vocare, vel gustum, vel odoratum, nigriora, & magis amara & odorata erunt. Contrà quæ corpora plus terræ communicant, frigidiora, sicciora, duriora, densiora, grauiora, candidiora, obtusiora ad gustum, & vt plurimum, nullo sapore prædita erunt. Quæ verò plus de aëre habent, & calida & humida, mollia, rara, pinguia, leuia, subrubra, & iucunda & gustu & odore erunt. Sed in quibus aquæ magis exuperat, humida & frigida, mollia, densa, ponderosa, alba, & obtusa ad gustum, & vt plurimum nullo vel sapore vel odore erunt. Operationes itaque vnius cuiusque corporis compositi, quemadmodum dixi è primis, seu secundis qualitatibus fluunt: ita, vt opera primarum qualitatum calefaciant, exiccent vel refrigerent: secundarum verò, indurent, emolliant, condensent, & res grauiores vel leuiores, densas vel raras, albas, vel nigras aut rubras, vel odoratas vel fœtidas efficiant & vt breuibus dicam, vim habeant communicandi & imprimendi vires suas alijs corporibus, cum quibus miscentur, vel contemperantur. Id quod vel vehementius vel segnius agunt, prout vel magis vel minus harum primarum vel secundarum qualitatum participes sunt, siue deinde simplici modo vel diuersis rationibus sint permixtæ. Quo factum fuit, vt Medici, qui has euidentes facultates indagarunt, ijs potius quam alijs vllis confisi, certos gradus proponerent, vt melius illarum proportionem assequerentur, & certam quandam regulam (sumentes id quod temperatum erat) constituerent, & ita num aliquid vel calidum, vel frigidum, vel siccum, vel humidum esset, iudicarent. Hæc fuit omnium certissima, & vna ex omnibus quàm maximè eligenda,

Qualitates secundæ.

Gradus ad cognoscẽdam proportionẽ.

hoc est temperatissima, cum præcipuè, quomodo temperamentum vnius cuiusque rei naturalis cognosci posset, quęreretur. Sed quod illi omnium maximè temperatum corpus iudicarent, humanum fuit: quod ex functionibus probant, quas inter reliqua animantia omnium habet præstantissimas: quemadmodum nemo dubitare debet, eum qui inter homines actiones optimè perficit, eum ex omnibus esse temperatissimum. Ita hominem temperatum pro norma veluti sumpserūt, temperatum inquam & caliditate & humiditate, in quibus vita consistit, non secùs ac bonus artifex, qui semper opus suum, cum aliquo, quod optimum factu sibi videtur, conferre solet. Ad quam normam respicientes, vnam quamlibet rem vel calidam, vel frigidam, vel siccam, vel humidam appellarunt: & quatuor gradus constituerunt, è quibus posset intelligi, quantum illum vel excederent, vel inferiores essent. Itaque calida in primo gradu dixerunt, quæ parùm calorem nostrum excedunt & calefacere quidem incipiunt, sed non ita manifestò, vt nulla pręterea opus sit probatione. Idem sentiendum de frigidis, quæ parum recesserunt. Sed quæ ad quartum vsque gradum vel calida vel frigida sunt, calori nostro omnino sunt aduersa. Hæc enim extrema non inter se tantum inuicem sunt opposita, sed illi etiam quod inter ambo temperatum est. Quæ verò ad secundum gradum accedunt, ea etiam manifesto sensu percipi possunt, vt ea quæ ad tertium, cum vehementia agunt.

Regula iuxta quam qualitates cognosci possunt.

Quibus breuiter ita commemoratis, facilè iam quæ sit manifesta facultas Antimonij intelligemus. Et vt ad vires & effectus illius reuertar, de quibus inter nos constat, autoritate Dioscoridis, Galeni & Plinij: qui non aliundè quam ex magna & frigiditate, & siccitate proficiscuntur, idque ob naturam quam habent terream & aquosam. Vt in vniuersum omnia metalla temperamento terreo & sicco sunt: & ea medicamenta quoq; quæ astringunt, obturant, & carnis excrescentiam impediunt. Et quia Antimonium vim astringentem sed nullam tamen manifestam in gustu qualitatem habet, sequitur illud, non tantum terreum & siccum, sed frigidum & aqueum, idque ad tertium gradum esse:

Antimonium frigidū & siccum.

esse: quemadmodum omnia id genus astringentia, ferè ad quartum gradũ accedunt, vt plumbum multum habet humiditatis, quæ frigore congelatur, quemadmodum Galenus capite proprio, & in quo ex professo de hac re agit, scriptum reliquit. Antimoniũ terreũ & aqueum.

Tribus igitur gradibus Antimonium à natura nostra recedit duabus qualitatibus suis. Hæc igitur quod ad manifestas Antimonij facultates attinet, dicta sufficiant. Quod reliquum est opiniones quasdam Philosophorum, Chymicorum & Astrologorum, quod ad naturam metallorum attinet, & quibus id quod dixi amplius confirmabitur, significabimus, Aristoteles metallorum materiam è vapore oriri affirmat. Chymici & Auicenna in metallis, ridiculo sanè modo, patrem & matrem sibi finxerunt: & sulphur semen communicare tanquam patrem, argentum verò viuum nutrimentum ceu matrem suppeditare dixerunt, Geberus Arsenicum extraxit. Alij qui acutiores sibi videbantur & prudentiores, affirmarunt materiam Sulphuris & argenti viui, ceu in massam quandam terrestrem cogi, & ab illa tenuissimum eleuari vaporem, qui deinde calore moderato terræ excoctus, in metallum conuertatur. Albertus hunc humorem densum & pinguem esse voluit. Posteriores deinde, qui iudicium de his omnibus ferre non dubitarunt, tandem hoc concluserunt, materiam metallorum fluere præcipuè è terra & aqua (non quòd reliqua elementa hic excludi velint) ita inuicem commixtis, vt pars aquea terræ dominetur, quæ ea mensura & proportione illi inest, vt splendorem illius aliqua ex parte obscuriorem reddat, non tamen prorsus auferat. Astrologi causam referunt in stellas quasdam, quas inerrantes vocant, & ob id Chymici metalla peculiari nomine, denominatione sumpta à Sole, Mercurio, Venere, Marte, Ioue & Saturno appellant. Alij causam calori ascribunt, Aristoteles frigori, & qui inter vtrosque rem melius intelligunt, calorem in causa esse dicunt, vt terra & aqua inuicem in lapidem cogantur, & frigus totam mixtionem congelet quasi, quemadmodum metalla calore fundi & liquari, frigore verò concrescere,

Quæ sit in vniuersum natura metallorum.

Antimonij actiones ex frigiditate & ſiccitate proficiſcũtur.

& indurari videmus. Ita Antimonij operationes non aliundè quàm ex frigiditate & ſiccitate proficiſcuntur, tàm ob propriam, quàm communem omnium metallorum naturam, ob quam & frigidius & ſiccius eſt, quàm reliqua omnia. nec enim tàm exactè induruit, & ſubſtantiæ inæqualitate, ingrato odore quem emittit, vt mox ſubijciam, facilè ſe detegit, & ſub aſpectum cadit. Galenus præterea id inter fortiter exiccantia medicamenta ponit, libro quarto de compoſitione medicamentorum ſecundum loca. Inſuper vim habet dilatandi oculos, & ob id à Græcis quandoque πλατυόφθαλμον, dicitur, cuius Hieremias diuinus vates quodam in loco meminit. Reliquum eſt, vt de facultate quam habet latentem & occultam, agamus.

De facultate occulta.

Vim occultam appellamus, cuius nullas poſſumus afferre rationes naturales, quarum ſuprà quoque facta eſt mentio. Hæc latiſſimè ſanè patet. Nam cùm nihil aliud amplius reſponderi poteſt, ad hanc tanquam ad ſacram anchoram confugimus, & eam qualem volunt ipſi ob oculos nobis proponunt. Et vt plus habeat autoritatis, eam è cælis vſque deuocant, & inter media elementa collocant. Nec hoc contenti, vlterius ſunt progreſſi, & quemadmodum illis videbatur ſimilitudines ſubſtantiæ, in rebus introduxerunt, & vires illis, quibus tamen carent, attribuerunt: veluti cum ceruæ exuuias podagræ mederi, quod celerrimè currat: & paſſerum cerebella venerem ſopitam excitare, quod id genus animalis valde ad libidinem ſit procliue affirmarunt: & centenas id genus ineptias, pro arbitrio hominis excogitatas, in medium attulerunt. Quod ſi rem exactius paulò conſiderare, & propius intueri voluerimus, nec noſtro noſmetipſos iugulare gladio, facilè nobis erit rem paulò dilucidius proponere. Quod fiet, ſi mentem in rerum naturalium contemplatione exercuerimus, quæ etſi ex eadem materia conſtent & concinnatæ ſunt, non poſſunt tamen non eſſe diſſimiles, ſiue id deinde vel ob multiplicem & diuerſam eorum mixtionem, vel ob vim quandam peculiarem, quæ illis à primo ortu fuit communicata, accidat. Ita non primus tantum homo vim procreandæ ſobolis, & generandi, vel prima planta ſolum fructum ferendi habuit: ſed

ſed eam quoque poteſtatem, vt quicquid ex ipſis proficiſceretur, idem quoque præſtare poſſet. Sic itaque habes, qua ratione omnes cauſæ occultæ è verbo Dei expreſſo fluant, qui ab orbe condito voluit, vt quælibet res ſui generis aliquid produceret, non tantum quod ad externam formam, ſed quod ad internas etiam vires, & naturales facultates attinet. Ita purgantia medicamenta vitioſos ſuccos è corpore educendi vim habent, & nutrimentum corpus augendi & conſeruandi: & venena poſtremò proprietatem quandam habent, qua naturæ noſtræ aduerſantur. Sed quemadmodum harum rerum omnium rationes non ſemper ex manifeſtè naturalibus cauſis poſſunt elici: ita illas experientia tantum cognoſcemus, quæ omnibus cauſis os obturare, & ceu viam præcludere modo dextrè accipiatur, nec credulitate ſeu falſa ſophiſtarum perſuaſione, quæ impoſturas fouent, & verè ſuauiſſimus paſtus eſt circulatorum,& id genus blatteronum, ſit infecta, poteſt.

Quæ ſit origo cauſarum ſeu facultatum occultarũ.

Sed quia in mentionem medicamentorum incidimus, quorum facultas experientia confirmata eſſe debet, quo modo in vſum illa adhibere debeamus, ne rerum ſimilitudine decipiamur, exploratum habere oportet.multa enim ſunt, quæ in ſpecie quidem vera apparent, ſed mendacium tamen latens intus habent. Modum igitur in vſum adhibendi medicamenta purgantia, Galenus in libris de ſimplicium medicamentorum facultatibus accuratiſſimè deſcripſit, vbi vult, vt primum exhibeamus homini ſano, & qui integris ſit viribus, & optima corporis conſtitutione præditus: deinde alicui, qui ab hac temperie parum receſſerit: poſtremo alij, qui iam ſit actu ægrotus. Quod vtinam in Antimonio hactenus fuiſſet obſeruatum. neque enim dubitandum eſt illos hos limites Galeni egregiè prætergreſſos eſſe. Nullus enim illorum eſt, qui non omni tempore in omni temperatura, ætate, & morbo exhibere audeat: ita vt hodie nimium ferè ſit in vſu. Et quòd purget, certum eſt: ſed quomodo, & quem humorem, pòſt dicam. Iam oſtendam, quid ego ex vſu illius percipere potuerim. Memini me aliquando perſuaſum falſis huius pharmaci miraculis, & blandis illecebris, quibus ferè

Quæ ſit ratio in vſum transferẽdi medicamenta.

toti mundo turpiter imponit, ceu pſeudopropheta quidá & impoſtor, vt fidē adhiberē ſine vllo prorſus negocio, aut tergiuerſatione his quæ Matthiolus in cōmentarijs ſuis in Dioſcoridem ſcripſerat, & quod alij multi mihi prædicarant: & cum viderem me malis humoribus abūdare, & natura à medicamentis abhorrerem: in me ipſo periculum facere volui, exiſtimans illud tam facilè eſſe, ac ſi quis frumēti granum in puluerem redactū aſſumeret. Itaque tria tantum grana, ſaccari roſacei exigua potione admixta, ſumpſi: ſed vix horæ ſpacium elapſum erat, cum vomitum mihi tanta vi excitaret, vt quamuis natura facilè vōmerem, tamen quotieſcunque irritabar, toties mihi moriendū eſſe exiſtimauerim. Octies autē euomui, & toties etiam aluus reſpōdit, & parum abfuit, quin prorſus animo linquerer, & tanta fuit relicta virium imbecillitas, vt in integro octiduo illas ægrè reſtaurare vel reficere potuerim. Deiectiones fuerunt aquoſæ, tantum id quod in alijs quoque, qui eo vſi ſunt, obſeruaui: nec dubitandum eſt, ſimilem quoque fore purgationem, tam in ſanis, quàm ægris niſi forte excremēta varia ob admixtionem humiditatis alicuius, quæ caſu quodam illis adhæſit, appareant. Facultas igitur occulta Antimonij eſt, magnam ſeri copiam, & infrà & ſuprà è corpore educere. Quibus ita enarratis, facilè erit, ſecundum caput probare, quod præcipuum eſt, & oſtendere Antimonium venenum eſſe, non medicamentum.

In primo libro meo de venenis ſatis abūdè dixi, quæ vocabuli veneni ſignificatio, quæ proprietas, ſeu differentia eſſet, id quod hoc in loco repetere ſuperuacaneū eſt, vt planius inſtituti rationem oſtenderem, quod quàm breuiſſimè potero faciam. Venenum appellamus omne id, quod cum in corpus ingreſſum eſt, vim naturæ infert, illamque vincit, nō ſecus ac corpus cibum, quo quotidie alitur, aggreditur, illumque ſuperat. Quod fit aut ob qualitates manifeſtas aut naturę quadam proprietate, quæ interdum ſola eſt, interdum etiam ab illis iuuatur. Quod verò venenum tale eſt ob qualitates manifeſtas, id verò quòd maximè remotum eſt à calore naturali, dulci, benigno & humido, quale eſt Arſenicum extremè calidum & ſiccū, & quæcunque ſimplicia medicamenta ad hanc ſummitatem quàm proximè accedunt, quam nos quartum gradum

Quid ſit venenum.

gradũ appellauimus, quæ & nos extrinſecus corpori applicare poſſemus, ſed intrinſecus illis vti optimo iure prohibitum eſt, niſi malefica illorũ vis ſit ſublata penitus, vel ſaltẽ perfectè correcta, ſeu retuſa. Sed ſuprà oſtendimus Antimonium frigidũ eſſe in quarto, & ſiccũ in tertio, nec mihi alia maiori probatione indigere videor, quod ad manifeſtas qualitates attinet. Mandragora tertium gradũ frigiditatis non excedit, ob hãc vnicã tamen cauſam inter venena recẽſetur. Quod ſi medicamenta ſimplicia hoc periculoſiora ſunt, quò plures periculi cauſas habẽt, profectò hoc primũ in ordine collocabitur, tanquã frigidũ & ſiccũ, quæ duæ qualitates è diametro ſibi inuicẽ ſunt oppoſitæ, & calori noſtro, ſeu humiditati ſubſtãtificę inimicę ſunt. Sed vlteriꝰ progrediamur. Vereor enim ne vulgari more mihi reſpõdeãt. Neq; enim neſcio, eiuſmodi Venena, nõ niſi certa quãtitate vim ſuã exercere, ſed nõ obſtabit, quĩ Antimoniũ (de crudo loquor) nõ ſit ex illorũ numero.

Antimonium ob qualitates manifeſtas venenũ eſt.

Sed veniamus ad ipſius natura inſitam & occultam malignitatem, nec formis ſpecificis, ſeu proprietatibus occultis, & id genus Chymæris diutius immoremur, ſed ad id, quod caput rei eſt, accedamus, & inſtitutum ordinem proſequamur, & medicamentum cum veneno & Antimonio conferamus, & videamus quæ debeat eſſe actio illius, & cum altero comparemus. Vox medicamenti purgantis de omnibus ijs rebus debet intelligi, quæ excrementa corporis vacuare poſſunt: hinc aliqua, omni prorſus delectu & diſcrimine remoto, quodlibet illorum expurgant, quædam id tantum, quod ipſis familiare eſt, ita, vt quodlibet ferè medicamentũ humorem ſuæ ſubſtantiæ quam maximè accommodatum educat. Primi generis ſunt, non quæ propria vi, ſed alia re intercedente, purgant, & aluum ſua humiditate ſoluant, & vias calore obſtructas, aperiunt. Alia deinceps propriè medicamenta purgantia appellantur, quæ vt Galenus ſcribit humorem attrahunt non ſecùs ac Magnes ferrum, & arbores è terra ſugunt, quod ipſis maximè familiare eſt. De primis nullus nobis eſt ſermo. Nam per qualitates manifeſtas agunt, etſi eſſet, tamen Antimonium hic locum habere minimè poſſet. Neque enim humidum eſt, & tantum abeſt, vt vias aperiat, vt obturet potius, vt iam oſtendimus. De poſtremis igitur verba facere, & quoad eius fieri poteſt, ſedulò

Quid ſit medicamẽtũ purgãs.

ſedulò eniti oportet, vt ſedem illi vel inueniamus, vel prorſus, vbi nulla nobis præſtò fuerit, reijciamus.

Effectus medicamẽtorum purgantiũ, & de vſu ipſorum legitimo.

Medicamenta, quæ humorem ſimilitudine ſubſtãtiæ trahunt, id vel per vomitionem, vel alui ſolutionem facere conſueuerunt: ita vt pro diuerſitate humoris, qui educi debet, & naturæ ægri, & anni temporis, & id genus aliarum obſeruationum nos ea præſcribere ſoleamus. Monet prætereà Galenus ſi vomitu corpus vacuare volumus, inferius os ventriculi, ſi per aluum ſuperius, comprimendum eſſe. Ita profectò nunquam videbimus, niſi quid fortuitò intercedat, vnum & idem medicamentum vtrumque poſſe efficere. Quid enim id aliud eſſet, quàm confuſionem in hac rerum vniuerſitate introducere? ſi quid eodem tempore, & eadem opera duo poſſet perficere, taceo, quòd vomitio affectus eſt præter naturam, quamuis natura per hanc quoque viam aliquando ſe exoneret, ſed hoc in morbis tantum accidere ſolet, cùm natura à cauſa morbi cogitur, & ſtimulatur quaſi. Medicamenta porrò quàm primum ventriculum ſunt ingreſſa & à natura irritata, id quod in mandatis habent, citò exequuntur, & inſita vi quadam humorem ſibi familiarem trahũt, quædam bilem, alia pituitam, & quædam atram bilem. Nam hi tres humores limites naturæ excedere, & morbos in nobis excitare ſolent: ita vt quicunque morbi corporibus humanis contingunt, ab his oriantur: & quia diſſimiles ſunt ſubſtantia, qualitate, quantitate, numero, motu, putrefactione, neceſſe eſt vt diuerſa quoque ſint medicamenta, quorum alia deſtinata ſint, vt ea corrigant, & vim illorum maleficam retundant: alia vt corpus euacuent. Hæc cum homini integra valetudine exhibentur, in venenum conuertuntur, cùm nihil habeant, in quod agant, non ſecùs ac calor noſter naturalis, cùm deſtituitur pabulo, aliquando ijs, quæ in corpore noſtro redundant, vtitur, & loco cibi abutitur: Ita quoque cum nullus adeſt humor ipſis familiaris, reliquos aggrediuntur, & ſic quandoque non tantum id quod peccat, ſed id etiam, in quo vita conſiſtit, educunt. Facta itaque ex arte & naturæ inſtituto euacuatione, alleuiatio ſequitur, haud abſimilis ei, cum baiulus quidam onere ſubleuatur. Ex qualitate deinceps & quantitate humoris qui ope medi-

Quæ ratio ſit diuerſitatis medicamentorum.

medicamenti fuit eductus, medicus de morbo, & eius causa, & ęgro iudicat: ita vt quauis sua spe frustratũ esse cognoscat, & videat medicamentum cùm bilem educere debuisset, pituitam, vel alium humorem eduxisse: de morbi contumacia certus est, & per consequens, eum longum quoque fore pronunciat, & quid porrò sibi sit agendum liquidò cognoscit. Sed agè quinam sunt effectus veneni, cuius actiones ex obscura & latente vi fluunt? Nónne semper eadem sunt in omni corpore, & omni ætate, & pro horum diuersitate, secundum magis & minus tantum differunt? Nam cùm omnia ad eundem finem spectent, & cordi primò vim inferant, pręcipuo vitæ autori, quamprimum intra corpus sunt assumpta, huic parti primum insidiantur, quam cum corde affinitatem habere constat, quodlibet tamen pro ea qua est natura dotatum. Ita aconitum, cantharides, ephemeron partibus quæ nutritioni seruiunt, penitus se affigunt, & oeconomiam illorum perturbant, & militem repræsentant, qui tum præclarè de inimico suo sibi polliceri audet, cùm comeatũ illi intercepit. Hæc venena nunquam penitus euinci aut domari possunt, vt medicamenta, & ratione excogitare oportet, vt quam celerrimè è corpore reijciãtur, quod tamen antea fieri non potest, quàm natura maximam ex eo percipiat molestiã. Violenter enim agunt, & quamuis in parua quantitate exhibeantur, maximum tamen damnum inferunt. Quod si qui de hac re dubitare, vel autoritatibus erudiri volunt (vt enim experiantur, hoc nunquam illis consuluerim) legant ea quæ Nicander, Dioscorides, Galenus, Ætius, Paulus, Æginета, & innumeri alij scripta reliquerunt. Sed longè plus periculi imminet, cùm venenum, quod assumitur, actiones suas perficit, tam ob qualitates manifestas, quàm vim occultam. Nam (quod prouerbio dici solet) alius ex alio morbus non potest dici sanitas. Sed age conferamus Antimonij actiones, cum his quæ iam diximus. Statim cùm intra corpus fuit assumptum, & suprà & infrà hominem fatigat, idque vt plurimũ. Præterea in diuersis morbis in omni ætate, sexu, & quouis anni tempore, nullo adhibito discrimine, exhibetur, & statim suas exercet vires, & tam in tabido, quàm aqua inter cutem laborante serum educit: tam in sano quàm ægro, & melancholico, vel bilioso, quàm pituitoso: & pertinaciter semper

Veneni effectus.

Discrimen Actionum & Antimonij & Veneni.

ſemper huic humori adhæret, nec eum qui facilior eſt ſolutu, educit. Magnam præterea laſſitudinem, & virium imbecillitatem perpetuò poſt ſe relinquit, quamuis aliquando natura ſit ſuperior. Quid hic quæſo Medicus dicet, cùm eandem humoris & qualitatem & quantitatem in tabido, quàm in hydropico eductam eſſe videbit? quid? an morbi pertinaciam potius accuſabit, quàm effectũ ſui medicamẽti? quomodo tandẽ ad ſanitatem perducet ægrũ, & quibus fundamentis vtetur, vt curationem abſoluat? An non iudicabit ſtatim ſe pro remedio venenũ exhibuiſſe, vel medicamentũ non eſſe functum ſuo munere, cùm pro bile aquã eduxerit? Et cùm idẽ in omnibus ſequi videat, nónne tandẽ de rei veritate ſuſpicabitur. Num ita fortaſſe dicet: Vnde quæſo tãtus humiditatũ prouentus in hoc ægro qui febre ardente confli-ctatur: an naturales ſunt: conuertit ne venenũ bonas in has? Quid? Fieri ne poteſt, vt tã parua medicamẽti portio, in tam exiguo tempore, & ſupra & infra ita corpus exagitet? aut fit hoc naturæ robore, quæ hac ratione id quod moleſtũ eſt, à ſe excutere conatur? Quid præterea dicet, cũ eandem videt in principio morbi operationẽ, cùm humor adhuc crudus eſt, & ad expulſionẽ ineptus, cum ea, inquã, quæ à cõcoctione illius perficitur? Hæc, vt mihi quidem videtur, Medicus prudens, & qui rationes rerum intelligit, in mediũ afferre poterit. Nec hoc contentus, adhuc ſubijciet, naturã reuera multa facere, quæ ſint admiratione digna. Sed interim non obliuiſcetur hac ratione continuatũ illius ordinem non poſſe vel minimũ immutari. Sic enim cogitabit, nullum eſſe in rerũ natura miraculũ tale, vt mons extet abſque valle. Nã ſi ita contingeret, non amplius mons eſſet. Hæc & ſimilia ſi quis cõſideret proculdubio ita dicet: Si Antimonium medicamentũ eſt, quod ſimilitudine ſubſtantiæ humorẽ trahit, neceſſe eſt, vt vel vnũ tantum morbi genus curet, vel vt vnus tantum in corpore ſit humor. Huius diſiunctionis prima pars neceſſariò probatur, quòd cum ſimilitudine ſubſtantiæ pituitã eduxit: nõ poterit eadem quoque ratione bilẽ trahere. Pituita enim & bilis humores contrarij ſunt, & diuerſos etiã morbos excitant. Simili quoque ratione ſi febri ardenti medetur: non poterit curare febres quotidianas: aut certè nõ trahet naturæ ſimilitudine: quod tamen Launæus apertè confitetur. Hæc ſole ipſo illuſtriora

Generalis naturæ ordo mutari nõ poteſt.

Dilemma Antimonium aut non trahit ſimilitudine ſubſtãtiæ, aut vnũ tantũ morbum curat.

illuſtriora & clariora ſunt. Altera pars tãquam apertè falſa ab Hippocrate in primo libro de natura humana,& in eo,quem Galenus in eundẽ ſcripſit commentario,refutata eſt. Si enim vnus tãtum in corpore humor eſſet, vnicum tantũ eſſet elementũ,quod res cõpoſitas miſceret, quo nihil tam eſt cõtrarium ſenſui & rationi. Præterea oẽs docti medici norunt,diuerſa eſſe genera morborũ,& vnamquamlibet illorum variare pro ſubiecti diuerſitate: ita vt Socrates qui febre quartana laborat,non tanta moleſtia afficiatur,quanta Plato,qui tamẽ eodem mali genere vexatur. Hoc quotidiana experientia ſatis docet,etiam me tacente, non tãtum in his,quæ morbos comitari ſolent, ſed in illorum curatione quoque. Qua de cauſa Hippocrates occaſionẽ pręcipitem,vſum periculoſum, & iudicium difficile appellauit. Præterea ſi paulo cõpendioſius generalem purgandi,& purgantiũ medicamentorũ legẽ memoria repetere mihi licet, paulò planius hoc totũ negociũ declarabo. Ea eſt, vt primũ humor, qui qualitate peccat, euacuetur, & ductus obſeruentur, per quos naturæ inſtinctu ferri,& morbus finiri,& natura ſe exonerare conſueuit. Præterea oportet, vt hæ viæ naturæ lege aptæ ſint, nec impedimenta aliunde habeãt. Hæc purgatio fit,vel cùm ſimpliciter humores praui,qui nondum efferbuerunt,vel aliquã corporis particulã offenderunt, euacuantur: vel cùm humor qui fluit per loca inconuenientia, retrahitur,vel cum à partibus, quæ minus ob impedimẽta quædã ad hanc rem commodæ ſunt, reuocatur? vel vnà cum eo qui exinaniri incipit,protruditur, id quod ſæpiſſimè accidit, cum natura expulſionem materiæ peccãtis inſurgit, & à medicamento purgante iuuatur? Hæ obſeruationes ex doctrina Hippocratica ſunt deſumptæ, & harum ope,quod ſit bonum medicamentum,vel malignũ facilè diſtinguemus. Huc igitur Antimonium veſtrum afferte,& dicite, Antimonium nõ educit humorem peccantem, nec eum per vias, per quas vel natura,vel morbus exonerare ſe conſueuerunt, nec per loca conuenientia eum euacuat: non igitur bonum eſt medicamentũ. Quam enunciationem ita probo. Nam conſumit,hoc eſt, liquat,& humore depaſcitur,vt mox demonſtrabo. Non itaque malos humores euacuat, & tantum abeſt, vt illorum efferueſcentiam impediat, vt eam excitet potius. Nec artis induſtria eò deduci poteſt

Morbi variant pro ſubiecti diuerſitate.

Purgandi lex.

vt vel

vt vel naturæ, vel morbi, vel humoris motũ ſequatur. Nam tam in æſtate quàm in hyeme, & in melancolicis, quàm bilioſis, & in morbis qui per ſuperna, quàm quæ per inferna purgantur: vomitionem mouet: & vt breuibus omnia complectar, & infrà & ſuprà expurgat, in omni ætate, quouis tempore, & humore, & in omni morbi genere.

Antimonium natura venenum eſt.

Præter rationes verò ſupra poſitas, affinitas & ſubſtantiæ ſimilitudo, quam Antimonium cum plumbo habet, quemadmodum antiqui omnes ſcripſerunt, nónne ſola ſufficit, vt inter venena optimo iure collocetur? Nam ſi coctione in plumbum mutatur, confiteri quoque oportet illud plumbo venenoſius eſſe, quòd ſit materia inæquali magis, & minus compacta. Quod facilè comprobari poteſt ex inſuaui odore, qui tum, cùm aſſatur, effumat, & cùm ſubtilior illius & humidior pars ab igne ſurſum fertur, & fumum intolerabili fætore (Nam auripigmentum aliqua ex parte refert) emittit, & partes duriores & magis terreas relinquit, quibus malefica vis ſeu ſubſidijs quibuſdã potiſſimum fulcitur. Quod Launæus ipſe liberè fateri quidem cogitur: ſed malignitatem tamen illam præparandi quodam certo modo à ſe adhibito, antequam in vſum transferat tolli indubitanter affirmat. Et quia incidimus in mẽtionem præparationis, breuibus cauſas & modum docebo, iuxta quem medicamenta maligna præparari conſueuerunt, vt inde, num hæc noua præparandi ratio legitima ſit, cognoſci queat.

Medicamenta purgantia malefica, vel quæ veneno participant, aut ſaltem aliqua ex parte naturę noſtræ aduerſantur, iuxta regulas primùm ab antiquis deſcriptas, & notas, quibus inſignitæ ſunt, eligi debent. Quo facto ſedulò elaborandum erit, vt illorum auferatur malignitas, vel frenum ſaltẽ illi inijciatur: id quod fieri & poteſt & debet admixtione alterius medicamenti, vel artis opera atque induſtria. Idque triplici de cauſa. Primum, vt formæ ſpecificæ, & cauſæ latenti, ſeu facultati quam occultam appellauimus, occurramus, & hac ratione aliquando robur debilioribus addamus: veluti cum lactis ſerum, vel lac cum epithymo commiſcemus: qui alioqui non magnam vim purgandi habiturus eſſet: vel vt malignitatem immutemus eorum, quæ partibus principibus noſtri corporis inimica ſunt, & ita ea adiungamus, quæ propria

Duplex ratio corrigẽdorũ medicamentorum.

Modus corrigendi per alterius admixtionem.

ſua vi

ſua vi eas roborare, & ab omni moleſtia defendere poſſunt: vel vt ea meliora, & efficaciora reddamus, & ad partes, per quas humor educi debet, deducamus. Deinde vt primis qualitatibus reſiſtamus, veluti cùm frigida cum calidis, vt inuicem inter ſe temperẽtur, coniungimus. Poſtremò vt incõmodis occurramus, quæ ex vſu horum medicamentorum ſequi ſolent, vt ſunt, animi deliquium, ventriculi morſus, tormina, & excoriationes inteſtinorum. Ita res ſuaui odore miſcere ſolemus, ad mitigãda hæc incommoda, & cor roborandum & ſpiritus. Pari modo quãdoque ſaporibus ad exceſſus medicamenti frangendos vtimur: acri & amaro, vt flatus diſſipemus, & ventriculũ roboremus: ſalſo, vt medicamento ſtimulum addamus, ſi fortè ſegnius actionem ſuam perficere vellet: vnctuoſo, vt viæ reddantur magis lubricæ dulci aut inſipido, vt magis ſunt iucunda guſtui, vel vt acrimonia illorum frangatur: acido & aſtringente, vt vehementia illorum retundatur, & purgatio laudabilior ſequatur, & partes quæ nutritioni ſeruiunt, & alendo corpori ſunt deſtinatæ, integræ, & illæſæ conſeruentur. Sic aliquando medicamenta inæquali conſiſtentia miſcemus, vt cum viſcida & glutinoſa, quale eſt tragacanthum & maſtix, tenuibus, quale eſt alos, & colocinthis, ſeu cucumer agreſtis, coniungimus. Quod ideò fit, ne excorientur, vel reſerentur orificia venarum. Sed hæc hactenus, quantum ad mixtionem, quæ medicamenta corrigit & emendat, attinet. Nunc ad artis ſolertiam accedamus, hęc quatuor habet inſtrumenta, quibus maleficam vim medicamentorum mitigare, vel infringere ſolet. Inter quæ primum eſt coctio, ſecundum lotio, tertium maceratio ſeu infuſio, quartum & vltimum, tritura. Coctio duobus modis perficitur, primum elixatione, ſecundò ſola vi ignis abſque vllo humore, & hæc aſſatio appellatur. Chymici in metallis impropriè & barbarè calcinationem vocãt. Sed vtraque vim habet minuendi humorẽ excrementoſum medicamentorũ, præcipuè verò poſtrema, quæ ea acriora reddit, quorum vis illa pungens in humore imbibita & ſepulta quaſi erat. Lotio verò eandem facultatẽ habet, ſed longè præſtantiorẽ, ſi aqua contrariam vim medicamento, quod lauatur, habet. Maceratio ſeu infuſio idem ferè præſtat. Sed hoc tamen amplius efficit, vt ea quæ infunduntur, vires ſuas in eo liquore, in quo

Quomodo arte medicamẽta corrigantur.

R ſunt

ſunt infuſa, relinquant. Ita ſi vim purgatricem tantum ex aliquo medicamento elicere volumus, id in liquore quodam maceramus, & infuſione deinde tantum vtimur. Tritura poſtremò in cauſa eſt, vt medicamenta melius inuicem permiſceantur, eaque tenuiora reddit & promptiora, vt per corpus deferantur, & quod magis eſt, aliquando maleficam illorum vim obtundit, & aufert prorſus, vt videre eſt in cucumere agreſti, qui niſi quàm tenuiſſimè conteratur, pertinaciſſimè ventriculo adhæret, & inteſtina exulcerat.

Antimonium præparandi & corrigendi ratio.

Conſideremus igitur iam, quę ſit vſitata hodiè Antimonij præparãdi ratio, & videamus, num hac illius malefica vis imminuatur. Suprà à nobis demonſtratum fuit, Antimonium crudum frigidũ eſſe & ſiccum. Et etiamſi nulla alia ſubeſſet cauſa, venenum tamen eſt, ex eorum ſcilicet numero, quæ talia ſunt ob qualitatũ exuperantiam. Oſtendimus prætereà, eaſdem cum plumbo facultates habere, & ob hanc cauſam nõnullos Antimonium quartam plumbi ſpeciem eſſe exiſtimaſſe. Ratio igitur hoc tàm natura malignum Antimonium præparandi, tàm admixtione alterius medicamẽti, quam coctione, vt Matthiolus in Cõmentarijs ſuis in quintũ Dioſcoridis librum ſcriptũ reliquit, perficitur. Primum enim Antimonium crudum in puluerem redigit, & in vas fictile ad id deſtinatum ponit, & ad ignem aſſat. Quo facto in tenuiſſimũ pollinẽ redigit, & igni rurſus apponit, & tamdiu coquit, dum nullum amplius fumũ emittat: Deinde vnciam Antimonij crudi cum librę ſemiſſe aſſati cõmiſcet, adiecta vncię medietate Boracis, & omnia ſimul denuò coquit. Si igitur Antimonij malignitas admiſtione alterius medicamenti aufertur, id per Boracem fieri oportet, cuius hæc vis eſſe debet: ſed hoc à veritate quàm maximè alienũ eſt: vt mox demonſtrabo. Primum Borax, quẽ Græci Chryſocollã appellarunt, teſte Dioſcoride, venenũ eſt, quod vomitionem mouet & ventriculo per conſequens inimicum. Quod cùm optimè Launęus animaduerteret, ad negationẽ cõfugit, & affirmare auſus eſt, noſtrum non eſſe antiquorũ Boracem, ſed medicamentũ quoddam compoſitum ex nitro foſſili & natiuo, & ſpeciem lapidis cuiuſdã renitẽtis, quique proximè ad naturam ſalis accedat: acriorem tamen eſſe & magis amarum, quòd in lacte caprino vel vaccino tamdiu maceretur, lauetur, & poliatur, dũ ſalſuginem

Matthioli Antimonij conficiendi modus.

Boracem nullo modo Antimonium corrigere.

ginem amittat prorsus, & deinde soli exponatur, adiecto oleo amygdalarum dulcium per quadraginta dierũ spacium. Hoc modo arte Boracem parat Launæus: quamuis maiores nostri duas nobis cõponendi Boracis normas reliquerint: vnã naturalem, alteram qua aurifices quoque vtũtur, quæ ex ære Cyprio, & vrina pueri constat. Georgius Agricola scribit Boracem Venetum cõponi artificio quodã è nitro duro, denso, & quod lapidẽ repræsentet. Sed Chrysocollã tamen appellat. Nam, inquit hęc verè Chrysocolla est, quã Arabes sua lingua Tincar vocãt. Si igitur quę Venetijs paratur Chrysocolla, vera est & genuina, & hæc venenum (tam naturalem quàm artificiosam intelligo) cur hoc tam perfricta fronte Launęus negare audet? an fortasse, vt illi potius quàm qui hac de re copiosè commentati sunt, fidem habeamus, cupit? Nec est, vt calorẽ hic obijciat, vel in eo multum sibi confidat. Nam vt Agricola scribit, hunc colorem ope cuiusdam herbæ acquirit, qua aurifices cũ altero carent, vtuntur. Christophorus Encelius idẽ prorsus scribit, & Ioannes Kentmannus, qui integros libros his vltimis ferè mundi temporibus de re metallica in lucem ediderunt. Et quia præclarè hac sibi Launæus effugisse videtur, cùm nostrũ non antiquorum boracẽ esse dicit, lubens acquiesco, & abundè mihi satis factũ iudico. Sed videat tamen, & diligẽter mentẽ adhibeat, ad ea quę adhuc ducturus sum.

Nitrũ succus est coagmentatus, & ceu condẽsatus & optimo iure ad quãdam salis speciẽ referri potest. Nam quam proximè ad illius naturam accedit, & in viribus quam maximè cũ illo cõuenit. Illud autem, è quo Borax fit, durũ est, densum, & lapidi simile, vt antea ostẽdimus, & ex cõsequenti cũ incalescit, amplius arrodit etiam, vt Galenus capite vigesimo, libri quarti de simplicibus medicamẽtis scripsit: quo in loco dicit, quòd omnis sal qui è terra sumitur magis cõpactus est, & terreus alio, & calidior & siccior, & nisi acrimonia illius à partibus aqueis retũderetur, hic calor, nõ procul ab ignis feruore absfuturus esset. Nitrũ vstũ quãproxime ad naturã aphronitri accedit, quod est stomacho inimicissimũ, nec nisi magna vrgẽte necessitate, sumi debet, vt Galenus scribit libro nono de simpliciũ medicamẽtorũ facultatib⁹. Quilibet porro sal vim habet astringẽtẽ, & vẽtriculũ subuertit, & perturbat vomitio neq; mouet, & radẽdo exiccat ac purgat: & hãc ob causam, vt

Proprietas & natura Boracis.

Mesnæus asserit actionem iuuat medicamentorũ quæ tardè seu segniter purgãt. Et cùm nitrum hac natura sit præditum, quomodo quæso naturali & insitæ Antimonij malignitati resistet? an non augebit potius illius præcipitem, & laboriosam purgationem? Vel quomodo poterit partes principes ab hac peste defendere, vel tueri? aut meliusné reddit? vel quomodo ad eas partes, è quibus humorem educere volumus, medicamentum deducet? Nam quod ad qualitatum contrarietatem attinet, non est, quod hoc præstat, cùm de facultate occulta iam agamus, & quãuis de illa intelligamus, tãtum abest, vt illi resistat, vt siccitas illius vsque ad quartum gradum augeatur, illudque calidum efficiatur, vt mox dicemus. Vlterius itaque progrediamur. Effectus nitri contrarij sunt ne effectibus Antimonij? Minimè verò. Nã & morsum ventriculi augent, & vomitionem mouent, ita vt nesciam, an vlterius progredi debeam, vel dicere Boracem solum esse causam. Estné suaui odore, qui spiritus roboret? Nam de sapore iam egimus. Deinde estné diuersa ab Antimonio consistẽtia? Nequaquam. Nam vtrumque durũ, densum, & graue est. Sed obijcies fortasse esse præparatũ, & amisisse iam salsedinem: ad quod respõdeo quamuis aliqua iam præparatione sit facta virium separatio, maligna tamen eius qualitas non omnino tolli potest, nisi prorsus sibimetipsi contrarium efficiatur, & ipsum sibi repugnet. Deinde cũ Chymici de rebus contra naturam locuti sunt, sales & reliqua minutiora metalla intellexerunt, Nam quantũ à natura metallorum generali abessent, optimè viderunt. Hinc concludo etiam ea esse imperfecta, & inepta, vt metalla naturæ nostræ familiaria reddant. Nam cùm infra ea sint posita, ijs non tanquã intermedijs vti possumus, quod potius de ijs simplicibus debet intelligi, quæ viuunt & vigent (& impropriè vegetabilia appellantur) & naturæ animali & metallicæ participant. Sed velle contrà cum Launæo inferre, Galenũ dixisse, nitrum vtiliter sumi ob humores crassos & lentos: perinde est ac si quis se sacco, qui totus aqua madidus esset, cooperire vellet: Nec enim Galenus hoc de nitro vsto, quod ob hãc causam ad naturam aphronitri proximè accedit, & ventriculo inimicum est intelligi voluit, quẽadmodum ipse loco à Launæo citato asserit, & quod res ita se habeat, exhibete quæso Boracẽ solũ

Qui sint sales contra naturã iuxta Chymicos.

vstum,

vstum, videbitis proculdubio eosdem cum Antimonio vestro effectus. Vnum tamen obiter hic annotabo, vt ostendã quantum Launçus in compositione Boracis ex nitro natiuo, aberrauerit. Nam si inspiciendum nobis illum dare deberet, plurimũ profectò operæ illi ponẽdum esset. Similitudo nitri nostri quã habet cum descriptione antiquorum, eius commonefacit nos, & ego ad ea me referã, quę Matthiolus scripsit, in quibus tantum Launçus confidit. Cùm igitur dicit Boracem factum esse ex nitro natiuo, fossili, manifestò falsa proponit. Velle deinde affirmare, è qua re, vel quomodo factus sit, perinde est, ac si persuadere nobis vellet, se fuisse à Consilijs Reipublicæ Venetæ, quę hunc parandi modũ sibi tanquam præciosum thesaurum reseruat. Et credo sanè, si Launæus melior fuisset Chymicus, quã hactenus sumus experti, & Geberi & aliorum libros vel parum inspexisset, suspicatus potius esset Boracem ex Halonitro cõstare, cùm in eius locũ Halonitrum sæpenumerò sufficiãt: & Halonitrum non ita operosa præparatione accedere, actiones Boracis perficere possit. Prætereà, cũ Borace Veneto caremus, alium ex Halonitro cõficimus, quo vtimur, nõ æquè tamen benè, atq; altero. Vidi duodenos cõficiendi modos, ex sale, alumine, & halonitro. Alexius Pedomontanus cõpositionem vnam descripsit, in quã alumen, salalkali (cuius vsus est in vitris cõficiendis) & sal gemmę ingrediuntur. Quæ rationes ita in mediũ adductæ, quod ad Nitrũ attinet, sufficere saltẽ debent, relata potissimũ ad Halonitrũ, salalkali, alumen & sal gemmæ: vt Borax siue ex hoc, siue ex illo sit compositus, nõ possit nõ esse perniciosus, & periculo plenus, & ex cõsequenti minimè aptus, vt Antimoniũ corrigat. Adiungam præterea quæ Matthiolus scripsit. Neq; enim consulit, vt Halonitrũ loco nitri, medicamentis quæ intra os sumũtur, nisi fortè quis dedita opera se in discrimẽ vitæ cõijcere vellet, misceamus, & eo nomine grauiter in Monachos, qui in Mesnæũ commentati sunt, inuehitur, eosq́; tanquã inuidos, & quibus charitas nõ sit cordi, accusat, dũ Halonitrum per os debere sumi consulũt. Et hæc, quod ad mixtionẽ attinet, dicta sufficiant. Reliquũ est, vt breuibus percurramus, nũ arte (quæ secundum fuit instrumentum medicamẽta corrigendi) hęc malignitas imminui vlla ratione possit. Artificiosa Antimonij præparatio coctione sicca, & adurẽte quę calcinatio di-

Ex quibus rebus conficiatur Borax noster.

Exploditur Antimonij artificiosa pręparatio.

tio dicitur, perficitur. Per hác humiditas quę ligabat, & veluti in vnum cogebat partes crassiores & terrestres, expellitur. Ná ignis vi eiusmodi res in cinerem redigútur, id quod Geberus quarta parte primi sui libri de magna perfectione scripsit. Cú igitur Antimoniú vestrum præparatis, quid quæso aliud facitis, quàm quod illud durius redditis, & igneá illi vim cómunicatis. Humiditas enim aquosa euanescit, & exhalat, & eadem quoque de causa etiá mollities & frigiditas, quæ ea fulciebátur, & ea innitebátur quasi. Siccitas deniq; augetur, humiditate absénte, quę illi resistere poterat, nec fieri potest, vt Galenus quoq; affirmat, vt hæc siccitas sit absq; magno calore. Sic videmus metalla, quæ sua natura sicca & frigida sunt, vi ignis adurétia fieri, qui cùm æquè inimicus sit illorú calori natiuo, quam nostro, ea alterat, atq; immutat. Sic etiá Chymici quálibet rem vi ignis in cineré redactá in naturá salis conuerti, & maioré acrimoniam acquirere scribunt. Galenus præterea in proœmio noni libri de simpliciú medicamétorú facultatibus, medicamenta frigida & astringétia omnia (è quorú numero Antimoniú crudú quoq; est) vstione maioré caloré acquirere asserit, humiditaté enim absumi, & quod reliquú manet terreum esse, & coniunctam habere caliditatem quæ Aristoteli ἐμπύρευμα dicitur. Cuius rei abundè testis esse poterit argentum viuú, è quo hac ratione puluis Mercurij cóficitur. Mecú quoq; idé sentient omnes docti Chymici, tàm ob quotidianá experientiá moti, quàm quod regulá habent, metalla extrinsecus omnia esse frigida, ob partes aqueas, quibus pertinaciter adhærét, & ceu affixæ sunt: Sed intrinsecus caloré habere maximú, qui tum demú appareat, cum frigiditas vnà cú humiditate separatur, vi subiecti quod habét, id est, aquæ, vt iam ostédi. Et quamuis videatur vobis Antimoniú mitius esse factum, quod sulphur ab eo absit: Spiritus tamen intus manet fixus, & vapor quidá inutilis tantum exhalat. Siue igitur generali vstione, seu assatione vtamini, siue ad specialé progrediamini, eadé erit vtrobiq; ratio. Nam durius Antimonium vestrú redditis, & igneú planè, quæ duæ res valdè cum medicamenti bonitate pugnát. Nec est quod dicatis, hanc regulá de transmutatione & perfectione metallorú imperfectorum debere tantum intelligi: nam similes causas similes quoq; solent consequi effectus, nec tam facilè pro diuersa artificum inten-

Assationis effectus.

intentione immutari possunt. Nec dubito, Launæum, si aliquando fortè in librum Geberi inciderit, responsurũ, vstione metalla puriora reddi, adiectis ijs rebus quæ id efficere possunt, inter quas sales annumerat: sed si paulo penitius rẽ introspicere voluerit, inueniet partes impuriores tum potissimũ separari, cum vnà secũ quoq; substantiam magis terrestrẽ trahunt, & corporũ tantum puritatẽ relinquũt. Et ostẽdat mihi iam, Antimoniũ suum cùm ita præparatur, & Borax illi admiscetur, hoc posse præstare. Tantum enim abest, vt possit vt potius tota ipsius substantia maneat confusa, & ventriculum ita ingrediatur. Sed si hoc potest, cur Matthiolus nõ in principio totum imponit? Vel quare denuo Antimonium crudũ commiscet? an de nouo corrumpere vult, quod tanto conatu purgare nititur? Præterea considerate quęso, & negociũ exactius paulo perpẽdite. Dum enim Antimoniũ vestrum vritis, nónne tam contrariũ naturę humidę, quàm est vitrũ siccum, illud redditis? Ita sanè res habet; nam hac ratione inuenietis illud aliquo modo vitri naturam induisse. Deinde, an non vosmetipsi eũ præclarè suo munere functũ existimatis, qui id pellucidum magis, quæ vna est ex vitri proprietatibus, reddiderit? Habeo penes me quinque aut sex species; habeo item hallusiacũ, quod hodie vela pandere incipit, & principatum obtinet. Sed scimus iam actionẽ conficiendi vitra non posse sine extremo ignis calore, & ex consequenti extrema siccitate perfici. Et Theophrastus Paracelsus ipse primo libro de Gradibus, capite sexto, ea quæ vel in calcem, cinerem, vel vitrum sunt redacta, ad quartũ ignis gradum accedere scribit: quod Arnoldus de villa noua quoque testatur. Et quamuis Antimonium vestrum non exactè vitrum sit effectũ (id quod affirmare non ausim: nã supra carbones positum, fumum adhuc emittit, proptereà quòd Antimonium crudum etiã denuo fuit adiectum) hoc tamen nõ negabitis, id cùm ex opaca & vmbrosa natura in pellucidam abierit, cum vitro aliquã habere affinitatẽ, saltem in primo gradu. Quomodo igitur natura nostra hanc duritiem & siccitatem vitream dissoluet, vel deligabit? nam hoc fieri oportet, antequam insurgat ad expellendum vitiosos humores, aut medicamentum alioqui nullam cum illo haberet συμπάθειαν, quod tamẽ necesse est fieri, vt ostendi, cum alioqui in venenum degeneret,

& prorsus inimicissimum naturæ nostræ reddatur. Quod si hæc minus satisfaciunt vobis, cani, quæso, vitrum tenuissimè tritum obijcite vel deuorandum præbete, videbitis eosdem fere cum Antimonio vestro effectus. Sed fortasse testimonium Theophrasti Paracelsi adducetis, qui in libro suo de vita longa, capite in quo ex professo de Antimonio agit, scripsit, Antimonium quemadmodum aurum mundet, ita corpora quoque nostra mundare, & verbis prodigiosis vtens, vt solet, maximum dicit esse arcanũ, & modum præparandi obscurũ, & difficilem intellectu, docuit, nõ tamẽ ita intricatum, vt nõ optimè videamus eam præparandi rationem à Matthioli diuersam prorsus esse. Primò (inquit) vide ne corrumpatur Antimonium, sed tantum hoc, quantum est, integrum maneat, citra vllam amissionẽ formæ: sub hac enim delitescit Antimonij arcanum, id quod per retortũ impelli debet, sine omni capite mortuo, ac denuò in tertiũ coho reduci. Tum demũ crumpit, dosis eius grana quatuor, in quinta essentia Melissæ administrata. Ioannes de Rupescissa, qui ante annos trecẽtos de consideratione quintæ essentiæ omnium rerũ scripsit caput habet in quo de quinta essentia Antimonij agit, de qua mira prædicat, & obtestatur etiam, esse mysterium maximũ, nec eo vllum posse inueniri admirabilius. Sed videte quæso quomodo componat. Primum in puluerem redigit, & acetum Philosophorum in vase plumbeo permiscet, & ita sub fimo equino per septuaginta dierum spacia relinquit: igni deinde apponit, & succum eo modo quẽ proponit, quem Benedictum appellat, inde elicit, nullo thesauro, quantumuis preciosissimo comparandũ, & sacchYaro & melle dulciorẽ. Videtis iam opinor, quantum vestra præparandi ratio, à prioribus duabus distet. Quod si vterq; & Paracelsus & Ioannes de Rupescissa vera dixit, præparatio eodẽ modo, quẽ illi & præscribunt & imperant, facienda erit. Quo in loco satis mirari non possum, Matthiolũ, synceriorіs Medicinæ cultorẽ acerrimũ, & natura ad reprehendendũ alios quàm maximè procliuẽ, nullo adhibito deligẽtiori examine, vel causis effectuum exactius paulò consideratis, hunc suum præparandi modum in publicum proferre ausum fuisse? Nec enim persuadere mihi, vel vt credam adduci possum, hanc genuinam præparandi rationem esse, qua Antimonium igneum magis redditur, &

Theophrasti Paracelsi Antimonij præparandi ratio.

Item Ioannis de Rupescissa.

bonam

bonam partem maleficæ plumbi vsti facultatis acquirit, & per consequens carnes etiam & humores tam bonos quàm malos liquare, & resoluere potest. Id quod in pictore quodam regio, cui nomē erat Nicolao obseruaui: qui cū ex aqua inter cutē grauissimè laboraret, illique totum corpus ad modum tympani intumuisset, tandē longo interposito à morbi principio tempore me ad se vocari iussit. Cui, quemadmodū ars mihi imperabat, & ratio confirmabat etiā, medicamenta, & clysmata, ad educendū serum quam maximè accommodata præscripsi. Sed cùm morbi diuturnitatē tandem grauissimè ferre videretur, & turpiter falsis Antimonij miraculis deceptus esset, illud omni modo assumere decreuit, sed paucis interpositis diebus vitam cū morte commutauit. Inciso corpore intestina corrosa, & corrupta inuēta fuere. Quę causa fuit, vt pertinacius deinde in priore sententia persisterē. Hi enim sunt effectus medicamentorum adurentium, & humores & carnes depascentiū. Id quod amplius præcipiti & violēta Antimonij actione probari potest. Nam in dimidię fere horę spacio maximā seri copiā educit statim, & grauiora symptomata inducit, quā vllum aliud vel pestilentissimum veneni genus, quod duplo maiori pondere sumeretur, & cui argentum viuum quoq; inesset. Aut sunt ne hæ humiditates, quæ vni tantum parti sunt affixæ, illaq; fulciuntur effectrices morborum causæ? vel tanta exinanitio fieri ne potest tam breui tempore? Naturaliter sanè hi humores ventriculo & intestinis sunt impacti, & viscera lubrica magis reddunt, & peruia, sine quibus naturales actiones tam feliciter perfici non possent. Humores enim sunt pituitosi, qui ex alimento reliqui facti sunt, sed vtiles tamen ad partes nutritioni destinatas in suo vigore conseruandū. Aliam igitur præparādi rationem quærite, si vllam ex medicamēto vestro vtilitatem capere, deliberatū vobis est. Consulite obsecro Philosophos Chymicos, qui perfectiorem metallorū quā vos notitiam habent, & meas cū vestris precibus coniungite, illosq; etiam atq; etiam rogate, vt alium modū vobis ostendere velint, quemadmodum sine vlla dubitatione confirmauerim, nonnullos esse inter ipsos, qui vigilanti studio & crebro vsu, mysteria quæ natura in metallis occultare voluit, optimè calleant, & nobis etiam reuelarint: quod nisi opera illorum assequamini, in bonam quoq;

Quos humores purget Antimonium.

partem accipietis, si Antimonium vestrum in venenorũ ordine posuero. Quod si rationes suprà positæ minus satisfaciũt vobis, age periculũ & Argenti viui, & Antimonij facite, & vtrumq; pari tamen pondere duobus canibus deuoranda prębete, videbitis procul dubio, quod inter vtrũq; celerius actionem suam absoluat.

Autor Magistratus opem implorat.

Optarẽ etiam hoc in loco, vt Magistratus, cui administratio Reipub. commissa est, autoritatẽ suá interponeret, & grauissimè in hæc animaduerteret; viamque præcluderet his, qui hoc medicamento, id quod pessimè animo conceperunt, ad exitũ perducere facilimè possunt: nec vllũ est veneni genus, quo quis hominẽ occultius necare possit, siue ad quantitatẽ, siue qualitatẽ eius respiciamus, ita vt fabæ magnitudo satis apta sit, vt interimat. Et cum nullo sit vel sapore, vel odore, non tam facilè cũ vel medicamentis, vel vino, vel iusculis est permistũ, percipi potest. Et vt summatim complectar omnia, nihil est in rerũ natura, quo quis maiori cum pernicie possit abuti, quàm hoc medicamento. Quid igitur proderit (ad te Magistratus orationem dirigo) prohibere, vt Pharmacopolæ cuiquá vel argentũ viuũ, vel auri pigmentũ vendant, cũ hoc permittas et cõniueas tacitè, & tuearis quasi? Sed iam rationibus & obiectionibus, quas Launæus in mediũ affert, respondere oportet, vt lector melius de hac tota nostra disputatione iudicare possit? Hæ itaque autoritatibus & experientia stabilitæ sunt. Prima enim autoritas, cum existimat Antimonium non esse venenum, in hoc tota versatur, quòd dicit, antiquos cum de venenis scripserint, nullá tamen de Antimonio mentionẽ fecisse: ad quod facilè est respondere. Primũ enim argentum hoc probabile quidem est, sed non necessarium. Neque enim sequitur, non locuti sunt veteres de Antimonio, cum de venenis egerunt: igitur non est venenum. Secundò, nónne omnes ij qui plumbum venenum esse statuerunt, idem quoque de Antimonio affirmarunt, cum, vt illi quidem existimant, Antimonium plumbi quædam species sit imperfectissima? Dioscorides verò qui Antimonium vires plumbi vsti habere scripsit, & hoc loto vehementius esse asseruit, an non ipse quoque Antimonium venenum esse iudicauit? Quod si Launæus bonus est Chymicus, Antimonium cum pyrite idem esse optime nouit. Cum igitur Plinius, Diosco-

Respondet falsis Launæi obiectionibus & rationibus.

rides

rides, & Albertus plumbi vsti fumum periculosum esse & mortiferum asseuerarunt, nónne idem quoque de Antimonio intelligi debere constantissimè voluerunt? Plumbũ quia ex metallis omnibus est imperfectissimum, ob hanc ipsam causam (inquam) periculosum est. Sed Antimonium quarta species est plumbi, eaque impurior (aut saltem, si non est species plumbi, fatebimini tamen illud plumbo multò esse impurius, ob rationes supra comprehensas) sequitur igitur, Antimonium plumbo esse periculosius.

Altera autoritas ex Matthiolo desumpta est,& Gallo, quorum vterque Medicus est Archiducis Ferdinandi, cùm dicit: Si Antimonium venenum esset, nũquàm certè à duobus tam præclaris viris tam egregiè commendatũ fuisset. Vtrumque sanè ob excellentem doctrinam & admiror,& veneratione prosequor: sed veritati tamen plus tribuo, eaque plus apud me potest. Vterque homo est,& errare potest, vt & alij: nec diffido, fore, vt cum rationes meas probè intellexerint, alia sint opinione futuri. Quod ad Matthiolum attinet, multos habet locos in suis commentarijs, in quibus illum deceptum esse scio, sed ex innumeris duos præcipuè obseruaui, de quibus in libris meis de venenis copiosè disserui & (vt mihi quidem videtur) modestè ostendi, quæ mihi à veritate aliena videbantur. Nec Launæus pro dignitate satis hoc clypeo se defendere potest contra rationes suprà positas, & ad experientiam confugiat necesse est, donec & hanc excussero. Atq; vt ordine singula procedant, primum quid sit experientia, & quomodo ea sit vtendum videre oportet. Experientia autoribus Aristotele & Galeno, memoria est earum rerum, quæ sæpenumerò eodem modo visæ sunt, ita, vt crebra vnius & eiusdem rei recordatio experientiam generet, iuxta quam regulæ quædam stabiliri possunt, quæ aptæ sint ad artem aliquam seu scientiam constituendam, quæ generatim omnia comprehendat, quæ experientia separatim inuenit. Sed experientia, vt Galenus asserit, dupliciter inuenta est, vel casu, vel dedita opera. Casu appello, cùm quid sine consilio, aut præmeditatione fit, id quod aut fortuitò, aut naturaliter accidit. Fortuitò, vt cùm is qui febre ardente laborat, vulnus in vena alterius brachij accipit, & hac ratione sanationem recipit. Naturaliter seu naturæ instinctu

Matthiolũ multis in locis errare in suis in Dioscoridem commentarijs.

Quid sit experientia & quomodo faciẽda.

veluti

veluti cum idem immunis à morbo euadit, quod sanguis è naribus effluxit: hæc experiētia sanguinis fluxum bonum & salutarē ostēdit. Quæ verò dedita opera inuēta est, ad ipsum ægrotum spectat, seu febre oppressum. Ná si is in summo totius corporis calore, & vigore febris, summa cum voluptate aquá hausit, eamq; ad satietatem vsque bibit, & inde melius habuit, experientiá inde colligimus. Sed nō statim regulæ generales faciendæ sunt: sed hoc diuturnitate tēporis, & longo vsu, vt Aristoteles octauo de moribus libro affirmat, cōfirmari quoq; oportet, ne dū artem cōstituere volumus, fenestram ignorantiæ patefaciamus. Sed ne hoc quidē sat est. Ná experientiá hanc rationi iunctá esse oportet, per quæ duo instrumenta artes omnes & remedia sunt inuēta, vt Galenus in cōmentario primi Aphorismi Hippocratis scriptum reliquit. Alioqui medicus nihil differret ab ijs, de quibus Galenus libro nono de placitis Hippocratis & Platonis loquitur, qui experientiam solá secuti, si quos errores cōmiserunt, eos emendare non possunt: ob quá causam idē autor libro tertio de locis affectis, inuentionē remediorū, quæ ex veris demonstrationibus proficiscitur, in ijs, quę raro euenire solēt, experiētia multò præstantiorē esse affirmat. Et quia verebatur, ne experientia deciperemur, libro quinto Methodi monet, ne quisquam noua experimēta ante proferat, quàm se optima ratione priora remedia, quibus antea vsus fuerat, damnasse persuasum habeat. Non quod remedia recēs inuenta reijcere velit, quod nunquá Launæo negabo, sed vt exceptiones, hoc est ratio & experiētia coniungantur. Sed vnum adhuc ex innumerabilibus alijs, quę ne prolixitate molestus sim, obseruatione dignū est: vt rationem nimirū reddamus, quare experientia, hoc & nō alio modo cōtingat. Neque enim sat est, dicere has esse facultates occultas: ná hę vniuersale & nō particulare respiciūt: & vos alioqui nullá regulá generalē cōstituere possetis, & experiētia vestra relinquetur dubia & incerta. Hoc religiose obseruari oportet, vt os impostoribus obturemus, qui quouis tēpore hác experientiá decātaturi, & de vita humana iniquè prorsus & peruerso penitus ordine lusuri essent. Nam, vt Galenus asserit, experimentū periculosum est: propterea quòd subiectū, in quo experiri aliquid volumus nō idē est cū materia fabri lignarij: quæ quáuis aliquádo nō rectè in vsum adhi-

adhibeatur, non magnum affert incommodum. Sed humanum corpus dignitate prȩstantius est, nec in eo quicquam, nisi quod vsu sit probatum, tentare oportet, cùm sinister vsus non tantum magni sit causa periculi, sed de vita ipsa hominem sæpenumerò periclitari faciat: Et, quod magis est, Paracelsus ipse, vnus ex præcipuis Antimonij autoribus, & fautoribus, capite sexto sui Labyrinthi, experientiam è plurimorũ remediorum scientia quadam collectorum vsu manare, & vbi sit scientia, ibi quoq; experientiam esse effirmat: sed concludit tamen, scientiam debere hanc præcedere. Itaque ex vobis, qui toties Antimonij vestri periculum fecistis, scire cupio, num experientia hæc vestra crebra memoria confirmetur, & iuncta sit rationi, vt regula quædam generalis possit componi. Rationibus certè destituimini: nam illæ vobis aduersantur, vt suprà ostendi. Aut expertíne estis mente tamen prius non adhibita, Antimonium vestro modo concinnatũ, talem habere vim & efficaciam? Quod si ita est, cur antea fuit præparatum? nam vt dicatis, naturam vobis viam monstrasse, nescio certè quo pacto probaturi sitis. Hoc enim de ijs tantum rebus, quæ vel in corpore sunt, vel ab eo manant, intelligi debet. Vna tantùm experientia, quæ fit dedita opera, vobis reliqua est, qua si opinionem vestrã confirmare vultis, necesse est, vt id rationibus impulsi quibusdam, quemadmodum febricitans sitim habet causam, faciatis. Sed quæ est ista (quæso) ratio? An non ea, quod Paracelsus (vt dixi) Antimonium vt aurum, ita & humores corporis mundare scripsit? Quod si hanc enunciationem vobis negauero, quid tandem de vobis fiet? Nam, vt verum fatear, mihi non potest esse suspecta. Nulla enim prorsus est seu naturæ cognatio inter Antimonium & corpus humanum, quemadmodum est inter aurum & Antimoniũ, vel quid hoc cum illo habet coniunctum? Vtrumque enim corpus est inanimum, terrestre, frigidum, siccum, & immobile: corpus verò humanum & viuit, & plenum est calore & humiditate fæcunda, mouetur, & ferè tantùm à metallis, quantum ignis à terra, distat. Quid deinde dicetis, si cum Arnoldo Villonouano vobis responde ro. Naturam per se ipsam tantum corrigi? & possem fortasse optimo iure dicere, eos qui Antimonium corpus corrigere scripserunt, hoc de corpore metallico, quale est au-

rum, &

rum,&κατ᾽ ἐξοχὴν ita appellatur,intelligi debere voluisse. Sub hac nominnm varietate,pro more solito, mysteria sua occultarunt. An ignoratis forsan,quod nominibus,vt lapidem Philosophicum,qui metalla purgat,incognitũ nobis facerent,vsi sint? Sed vt ad alia properemus, ostendite mihi quęso,experientiam vestram & longam esse, & crebro vsu confirmatam? & nũ demonstrationes,aut probationes habeatis, circumspicite, & rationibus medicamenta nostra vos iure damnasse comprobate. Scio sanè Launæum hoc summè elaborasse, & validis conatibus tentasse: nec ignoro etiam,eum vt mercem suam vendibiliorem redderet, aliorũ pro more circulatorũ contempsisse. sed mox ad hoc respondebo, vbi prius hæc discussero. Rationes itaq;, vos etiam atq; etiam rogo afferte, si quo vobis suppetunt,quare Antimoniũ pestem potius,quàm febris hecticã, & quotidianam potius,quã ardentem, vel eas in vniuersum curet? & ex omnibus regulam quandam idoneam & generalẽ elicite, quæ Hippocratis & Galeni præceptis possit annumerari. Nec existimetis velim, ideò nobis satisfactũ esse, quòd dicitis, multas adhuc esse res incognitas, quarũ vires nondum expertæ aut exploratæ sint: Nã in hoc cum vobis consentio, & quod ars Chymica multa habeat secreta, eaq; magnarum virũ, non repugno. Prætereà non ignoro, vix quadraginta aut quinquaginta annos elapsos esse,à quibus lignũ Guaiacum, Sarza Parilia, & Sinarum radix, & quædã alia medicamenta,in vsu esse ceperunt,& magna nobis commoda præstiterunt. Sed quod Antimonium vestrũ his annumerari debeat,nego. Et hoc ipsum est, cui pugnacissimè contradico. Facultates enim illorũ tam qualitatibus manifestis, quã vsu & ratione,& doctorũ communi consensu sunt confirmatæ. Prætereà vitam habent, & plena sunt calore & humiditate,& ita comparatio non est vnius generis. Sed velle inferre, ideò quod quidã puluere Mercurij in peste,& oleo calcanthi in febre quartana vtantur, Antimoniũ eodem modo debere in vsum adhiberi? quid quæso hoc est argumenti? consequens enim prorsus nihil valet, & de vno affirmari, de altero nõ potest. Olea enim quæ natura sunt aërea, naturæ nostræ certè magis familiaria sunt, quã terreũ illud Antimoniũ vestrum. Sed vnũ adhuc restat, quod me mouet, vt experientiã vestrã & vtendi modũ meritò damnem. Nã etsi medicamentũ vestrum

ſtrum vires eliciendi vomitũ habere optimè perſpectũ habeatis, nimimè tamen conſideratis, an is, cui exhibetis, aptus ſit ad vomitũ, vt iuxta Galeni præceptũ in commentario 13. Aphoriſmi Hippocratis ſectionis quartæ præparetur prius, & idoneus ad hãc actionẽ efficiatur. Primũ (inquit) noſce oportet, quomodo is qui veratrum ſumpturus eſt, in alijs id genus purgationibus ſe habuerit. Primũ itaq; à medicamẽtis vomitũ mouẽtibus mediocribus incipite, & periculũ facite: quod ſi videatis difficiliorẽ ſubſequi purgationẽ, cauete ne veratrũ, niſi benè prius pręparato corpore, offeratis. Poſſẽ hoc in loco arcas veſtras eadẽ moneta implere, quã vos ſurripuiſtis, & exempla nonnullorũ, qui peius ex Antimonio habuerũt, & morté etiã, quod magis eſt, obierũt, in mediũ afferre. Et credo ſanè eorũ numerũ, qui ſanitatẽ receperũt, & qui vitã cũ morte cõmitarunt, paruo inter ſe differre. Sed hoc habent proprium impoſtores, vt eos tantũ diligẽter obſeruẽt, qui naturæ beneficio ex duobus maximis malis incolumes euaſerũt, & eorum qui ſuccubuerũt, libẽter obliuiſcãtur. Nec tamẽ dubito Antimoniũ aliquã quandoq; vtilitatẽ afferre: ſed talẽ, qualẽ is, qui cũ inimico ſuo congreditur, capit. Nam cum tumore coſtarũ laboraret, nec cũ à Chirurgis vlla ratione incidi pateretur, ex forti illa imaginatione bonũ illud ab eo conſequitur, qui damnũ illi inferre decreuerat, & voti cõpos ita fit. Vel eã præſtat vtilitatem, quã maritus è peruerſis moribus, & maligna vxoris natura capit. Hæc cũ venenũ illi obtuliſſet, & vereretur fortaſſe, ne ſatis idoneum ad interimendum illũ eſſet: aliud illi, quod huic primo contrariũ erant, dabat, & dum ambo inter ſe colluctabãtur, natura ſuperior facta, vtrumq; à ſe expellit, vt ex Epigrãmate Auſonij, quod in lib. meo de venenis in latinã linguã conuerti, conſtat. Sic itaq; Antimoniũ cũ corpus eſt ingreſſum, tàm miſerè naturã exagitat vt recolligere ſe coacta, illud primũ vomitu reijciat, & per conſequẽs vias ad priorẽ mali cauſam diſponat, quæ mota deinde quoque expellitur. Quod ſi quis prætereà Antimoniũ humores, qui morbos excitarũt educere contendat: huic reſpondeo: Verũ quidẽ eſſe Antimoniũ non tantũ in ægris, ſed etiam qui optima valetudine ſunt affecti, multò plus humiditatis educere. Sed idem quoq; ſquamulas tum, cùm lebetes ænei cuduntur, & recẽs ab igne auferuntur ſurſum elatas, præſtare.

Quomodo Antimonium morbos curet.

Quod

Quod in quodam, qui febre quartana conflictabatur, & ab imperitis rei medicæ persuasus, eas in puluerem redactas assumserat, obseruaui. Reliquum est, vt ea medicamenta quibus nos vtimur communiter in curatione morborum, reuera effectibus, quos requirimus, accommodata esse demonstrem, qualia sunt Rhabarbarum, Scammoniũ, turbith, contra quæ tria Launçus potissimum inuehitur. Primũ itaq;, si ea cum metallis conferre volumus, nemini dubium est, ea naturæ nostræ magis esse amica: Hoc enim saltem nomine ijs potiora sunt, quod animam habent, quam secuto spiritui nostro naturali participant. Vsum habeo cum ratione, quæ duo sunt artium instrumenta, vt suprà demonstrauimus. Habeo communem antiquorum & recentium consensum: Habeo actiones communes in omnibus morbis, in quibus ijs vtimur. Velle autem cũ Launæo affirmare, eo quòd sint acria & amara, ideo malefica esse, perinde est ac si quis genus cum specie confundere vellet: nam si Mesnæum legit procul dubio didicit hanc enunciationem habere se ad aliquid: hoc est talia dici, respectu habito ad ea quæ acriora sunt, & magis amara. Prætereà didicit, hanc aliquando propositionem non intelligi de medicamentis, quæ eadem sunt specie: nec enim bona esset hæc conclusio. Rhabarbarum plumbo & argento viuo magis est amarum. Ergo Rhabarbarum vtroque periculosius est. Nam Rhabarbarum differt specie ab argento viuo, & plumbo. Quod ij Launæo, si minus sibi satisfactũ hac responsione putat, qui hæc docente me audiuerunt, libenter dicent. Et vt idem denuo repetam, hæc conclusio bonáne esset. Rhabarbarum sublimato magis est amarum, quod tamen nullo prorsus est sapore præditum, ergo Rhabarbarum sublimato periculosius est medicamentum. Amara ventriculum roborant, vt Mesnæus asserit, & acrimóniam medicamentorum temperant, flatus discutiunt, & corruptionem arcent: quas facultates Rhabarbarũ habet, & magna ex parte Scammonium quoque. Et quia hucusque oratio nostra processit, dico Antimonium ob hoc ipsum esse malignius, quòd sit nullo prorsus sapore. Nam si illas actiones de quibus anteà locuti sumus perficit, nec illud ad vllam manifestam, seu euidentem causam referre possimus, an non fateri oportet, vim illius maleficam omnium esse maximam? Cùm pestis in locò quo-

Defensio nostrorum medicamẽtorum purgantiũ aduersus Launçi calumnias.

co quodam, qui benè ab aëre perflatur, grassatur, & nulla extrinsecus apparet causa, ob quam diutius ibi moram trahere debeat, an non hoc illam esse periculosissimam maximo est argumento? an non eum, qui simulare nouit, quàm qui est aperto ingenio, vereri magis oportet? Sed obijcit Launæus, medicamenta nostra esse adulterata. Sit ita sanè. inueniantur, quemadmodum procul dubio res ipsa se habet. Sed caue tibi ab illis. An quia manubrium asciæ parum valet, ideóne tota securis in aquam proijcienda est? Vel quare Launæus ipse ea in vsum adhibet, vt in quibusdam remediorum formis, sua manu scriptis, vidi? Omnes fermè huius vrbis pharmacopolarum officinas circumiui, & diligenter inspexi, & multa bona & mala medicamenta reperi. Sed hoc tamen affirmare ausim, me in multis tria illa medicamenta, quorum suprà facta est mentio, omnium laudatissima, & in quibus nihil iure desiderari poterat, inuenisse: nisi Launæus in vniuersum ea, quæ oculis ipsimet intueri possumus, negare velit. Sed & nos libros, quemadmodum & ipse, habemus, nec deest modus, ea inter se inuicem conferendi. Habemus collegas medicos omnium totius Europæ præstantissimos: nec commercio exterarum gentium caremus. Quod si dicit Rhabarbarum quod Venetias aduehitur, nō esse legitimum, seu bonum, inspicere illud tantum oportet, an ad rubedinem declinet, an graue, an substantia rara sit: vel fractum, rubrum, fuluum, vel glauco colore appareat: vel mansum croci colore tingat, & amarum sit, & astringens. Si hæc omnia illi insunt, ad quid hæc nostra disputatio proderit? Quid Matthiolus præceptor vester, & Archiducis Medicus de hoc dubitat? Sed ad effectus accedamus, an non tales sunt, quales ab Arabibus, hoc est, maioribus nostris, & nostri temporis medicis sunt descripti? An mendacij forsan nostros homines accusare vultis, qui eius effigiem beneuolo animo communicarunt nobis? An ignoramus fortasse, Venetos merces suas Alexandriam vsque vehere, & Venetijs nō solum Ægypti medicamenta, sed & Indiæ ad totius mundi vsum, comportari? An nescimus Lusitanos commercia sua potissimum Calecuthi habere? Libros nauigationum nuper in lucem editos lege, & caue Launæe, ne in posterum in tam absurdas opiniones imprudens incidas. Deinde quæ de Scammonio in medium

Rhabarbarum.

Scammonium.

affers, illa verò omnium sunt pulcherrima: sed totum non exprimis. Nam de modo corrigendi illius, quem nos sequimur, ne verbum quidem dicis, nec acrimoniam illius tam coctione, quàm alterius medicamenti admixtione temperari addis. Mesnæum legito, & quod volueris inuenies. Quod ad nos, qui ne latum quidem vnguem, vt aiunt, à ratione discedere volumus, attinet, nullo modo hunc medicamenta adulterandi modum probamus, siue hoc à nostris fiat, siue olim à veteribus fuerit factitatum. Ob hanc causam Pharmacopolas admonemus, vt oculos & mentes adhibeant, & officinas inspicimus, & malum à bono segregamus. Sed in viginti ferè annorum spacio, vix tot errores vidimus committi, quot Antimonium vestrum in vno tantum perpetrauit. Postremo optimè nouimus, quales notas optimum Turbith habere debeat. Quotidiè enim illud corrigimus, in morbis præscribimus, & effectus inde, quos cupimus, consequimur. Hæc copiosius tractarem, nisi in aliud tempus multa, quæ dicenda restant, reseruare animus mihi esset: & nisi scirem lectorem affectibus minimè seruiturũ, sed rationes meas æqui bonique consulturum esse. Nam ita ea quæ à me dicta sunt de Launæi libro explorandæ veritatis, & non contradicendi studio scripta fuisse procul dubio intelliget.

Turbith.

Quibus ita explicatis & probè intellectis, facilè in posterum, vt mea fert opinio, erit, cauere ne homines tam facilè cuiuis fidem adhibeant, & vitam, summum thesaurum, illis committant, qui experientiam tanquam fucum ignorantiæ suæ illinunt, & vt maiori in honore habeantur, circulatores referunt, qui vt medicamenta sua commodius vendant, non aliud sanare se posse profitentur, quàm podagram, lepram, vlcera inueterata, putrida, & ad cancri naturam accedentia, & id genus alios morbos, à medicis pro desperatis derelictos, quasi ipsis solis hæc secretiora reuelata fuissent: aut veritas ab indoctis, quàm doctis tractari mallet: & quasi difficilioribus morbis mederi, leuiores aũt curare non possent. Sed vt finem faciam, ita apud animum hac in re constituo, vt nimirum, cùm Matthiolus & Launæus vterque, vt res ipsa ostendit, in re Chymica parum versatus, nullum alium modum, cum commodo nostro, Antimonij vtendi doceant: tamdiu expectemus, dum ij, qui in id summo labore & studio incumbunt,

bunt,

bunt, tutiorem seu certiorem viam præparandi illius, siue id per olei extractionem, siue alia quacunque re, quam ars illos docet, fiat, demonstrent. Interim vnumquenque admoneo, vt sibi caueat, & Magistratum precibus omnibus oro & obtestor, imò ceu iuramento astrictum volo, vt suam hac in re auctoritatem interponere velit. Et quia Antimonium hoc modo concinnatum, tantam in ventriculo perturbationem, seu subuersionem inducit, vt ea non possit excogitari maior in tam breui temporis spacio, consulerem certè illi, qui forte sumpsisset, vt medicamentis vẽtriculum roboraret, quorum alia per os sumi, alia extrinsecus applicari poterunt. Poterit etiam consilio adhibito prudentis medici, ijs, quæ per os sumuntur, medicamentis, ea quæ acrimoniam temperent, admiscere, & clysteribus vti, qui vim habent mitigandi illam, & partes nutritioni destinatas roborare possunt. Nam hæ vel omnium maximè hoc veneno, vt accidentia facilè testantur, offenduntur. Delicatè prætereà nutrire illum, & cibos concoctu faciles, & multi nutrimenti, vt humiditas naturalis illarum partium restauretur, offerre oportet. Quæ copiosius sanè hic explicarem, nisi bona pars eorum, quæ in libris meis de Venenis, qui propediem, diuina adiuuante gratia, absoluentur, & cuilibet deinde communicari poterunt, scripsi, huc quoque referri posset. Remedia aduersus Antimonium.

FINIS.

NICANDRI ANTIQVISSIMI POETÆ, ET MEDICI THERIACA, IN LATINVM CARMEN REDACTA.

Eptilivm, quæ dente nocent, ictuque, ferarum
Tum varias formas, tum noxia vulnera, quîs hæ
Incautos perimant homines, illisque rebelles
Pestibus antidotos, mihi multos interamicos,
Quos consanguineæ iungit vicinia stirpis,
Chare Hermesianax, facili veraceque Musa,
Et candente libens ac promptus pectore dicam.
Ergo laborantes in silua & rure coloni
Te medicum obseruent; vt si qua ibi agentibus illis
Mortiferos rabido dentes inflixerit ore,
Abs te morborum medicamina certa suorum,
Quæ prius ipse meo didicisti carmine, sumant.
Fama est multiplici variata phalangia forma,
Omneque serpentum genus, & quæ cætera turba est,
Letale omne fouent, fundunt, spirantque venenum,
Anguipedum fuso prodisse cruore Gigantum,
Dum contra superum tollentes arma Tonantem,
Illius trifido tererentur fulmine, si iam
Phocaici quondam prope sacra fluenta recessus
Non ficta Ascræus cecinit mendacia vates.
At largos puncti facientem corporis imbres,
Atque vnca inuisum post tergum cuspide vermem,
Filia Titanis Cæi Latonia diua
Produxit, celeri quando festina volatu
Bœotam impeteret quo perderet Orionem,

Quod

Quòd puram ille Deæ vestem sordente sit ausus
Attrectare manu: latitans hinc Scorpius illi
Occultas tacitè insidias mortemque parauit,
Et solidam fixo percussit acumine plantam.
Cuius lucida nunc, ceu venatoris, imago
Ardua præcincto micat inter sidera telo.
Quodque venenatum non magno reptile nisu
Omnibus ex stabulis, ex quolibet imò cubili,
Seu stratum sit humi, seu sit sublime, fugâris.
Tunc vbi torrentes Phœbi vitaueris ignes,
Et scissos fugiens per agros tua membra locâris
Congestis facto stipulis sub nocte grabato:
Aut densos quando colles extremáue vallis
Iugera, qua talis reperitur plurima pestis:
Nempè per vmbrosas siluas, per opacaque lustra,
Aut æquas vbi planities & densa vepreta,
Quæ primùm surgens herbarum fœtus inumbrat,
Transieris; siccam tunc dorsi exuta senectam
Bestia, segne trahit molli ceruice volumen.
Cùm tepido sub vere suum modò liquerit antrum,
Et caliganti malè cernit lumine, sed cui
Arrosus mox fœniculi sua robora caulis,
Atque nouum reddit, qualis fuit antè, vigorem,
Noxia serpentum redolenti spicula thimbra,
Ceruinique graui cornu nidore fugabis.
Et sic cùm accendens gagatæ quandoque lapillum,
Quem consumentis non exedit impetus ignis;
Multifidam silicem crepitantibus inijce flammis,
Aut imas viridis libanothidos accipe fibras;
Tantundemque acris nasturci: his iunge duobus
Æquali capreæ iam iactum pondere cornu;
Aut exiccantem nares cerebrumque nigellam;
Interdum sulphur, fœdum quandoque bitumen;

Vt ſumpta æquali pendantur ſingula parte,
Vel tu Threicium flamma ſuccende lapillum,
Qui licet irriguis merſus tamen ardet in vndis,
Expreſſaque ſtatim reſtinguitur vnctus oliua,
Hunc quem fluctiſoni mittunt de littore Ponti,
Qui, rude vulgus, ibi veſcentes carne magiſtri
Paſcendi pecoris ſua poſt armenta ſequuntur.
Præterea graueolens candentibus indita prunis
Galbana, & ignitum faciens vrtica dolorem,
Dentatiſque cedrum maxillis ſectile lignum,
Omnibus inuiſum ſerpentibus efflat odorem.
Iſtis auxiliis caua luſtra, nigroſque receſſus,
Ac omnes tali purgabis peſte latebras,
Et placido proſtratus humi ſatiabere ſomno.
Sin hæc difficili conſtent non prompta labore,
Atraque nox ſubitis tellurem contegat alis,
Finitiſque operis dulcem tibi fortè quietem,
Vt ſua defeſſis redeat vis artubus, optes.
Tunc iuxta virides ſinuoſi vorticis alueos,
Amnicolam nepetam per obeſas collige ripas,
His ea quando locis naſcatur plurima, namque
Vdis læta labris, & amœno flumine gaudet.
Aut tibi caſta ſalix, pulchro quæ flore renidet,
Præbeat inſtrata ſecurum fronde grabatum.
Sic quoque montanum polium, cuius graue ſpirans
Horret odor, nomenque ſuum quæ debet echidnæ
Herba, & ab Euxina quæ fertur origanus vrbe,
Quæcunque illarum decerpitur obuia, prodeſt.
Quin etiam multo per aprica cacumina flore
Ridens abrotonus, pecoriq́ue ingrata petitum
Pabula ſerpillum, molli quod paſcitur horto,
Atque ſuas circum radices figit, & hirtis
Expaſſum folijs pendentia brachia fulcit.

Præſtat

Præstat item exiguam circumlustrare conyzam,
Viticeasque comas, & spinosas anagyros:
Sic & punicea sectis ex arbore ramis,
Regalisque amplis licet hastæ frondibus vti.
Accipe item innocuo medicantem frigore strumum,
Atque inuisa pigris Scyra prima æstate bubulcis;
Quòd tum, si pascens armentum has ederit herbas,
Præcipiti furiet per inhospita deuia cursu.
Hac ratione etiam densi coma pinastelli,
Cuius amarus odor longas effertur in auras,
Quæque venenato fugat occurrentia morsu.
Atque hæc sola tibi sunt substernenda decenti,
Quod struis in vacuo pernoctans rure, cubili.
Porrò suspectas potes obturare cauernas,
Vt prodire foras timeant, nec sibila tollant
Colla tibi, si cedrinas in fictile baccas
Triueris, huicque tuos tibi cautus inunxeris artus:
Vel graue spirantis si germina pinastelli,
Siccaque, quæ incultis campestribus intyba surgunt,
Palladio intuderis, facturus vt antè, liquore.
Hoc quoque cana modo tibi saluia proderit, & quæ
Multa ferè solas radix preciosa Cyrenas
Incolit, & grato medicinam exornat honore.
Cunctarum doctrix etiam experientia rerum
Prodidit, & testans non vanum comprobat vsus,
Vulnificus procul infesto quòd porcus odore
Effuget horrendos cogatque facessere dentes.
Quòd si rodentes olus & frondentia vermes,
Tetra quibus virides depingunt terga colores,
Vel tenerum florem per agros venientis hibisci
In medio sacra de Palladis arbore succo
Triueris, hincque tuum colleueris vndique corpus,
Tuta dabis dulci securus membra quieti,

Nulliusque feræ metues lachrymabile vulnus.
Iniectosque in parua duos mortaria ramos
Nobilis abrotoni non fessa contere dextra;
Æqualique oboli nasturcia pondere misce:
Sic quoque ducentis lapidem noua semina dauci.
Hincque breues faciens rotulas pallente sub umbra,
Quæ tamen admisso sit libera flamine, sicca.
Quas, postquam aruerint, rursum tere, deinde perunge.
Quandoque in triuiis generandæ dedita proli
Reptilia aspicere est, secum coëuntia: quæ si
Figlinæ cautè tollens immiseris ollæ,
Egregium antidotum contra illa venena repones.
Sed superadde bonæ ceruino ex osse medullæ,
Vel pinguis, caleat quod adhuc à cæde, cerebri;
Triginta quantum possunt sustollere drachmæ,
Quattuor heminas præstantis odore rosacei;
Cuius facta semel, bis, térue expressio præstat:
Splendentisque olei, crudis quod fluxit oliuis,
Tantundem, & puræ dodrantem his adijce ceræ.
Hæc benè feruenti celer omni concoque vase,
Squamea dum liquidi mollescant membra draconis.
Dehinc fabrefacta tibi mola sit, qua cuncta terantur,
Turbenturque simul, sed acutas exime spinas,
Quandoquidem his atrum soleat pendêre venenum:
Hoc ex vnguento tua colline membra, deïnde
In quodcunque voles iter, & quodcunque grabatum
Te poteris tuta semper conferre salute,
Vel cùm succisæ torrenti messis in æstu
Diues ad areæ opus scrutante profunda tridente
Stramina congestum cillens instrâris aceruum.
Sin his non vncto fortassis corpore succis
Acribus aspidibus ieiuno occurreris ore,
Illud quando malum mortales turbat & angit,

Ad nostra antidota (et) mandata, vt triste venenum
Et letum effugias, cauta citò mente recurre.

PORRO ex vipereo, quod noris, germine petor — Vipera.
Femina, quæ veluti maiori accenditur ira,
Sic vehemente magis fert noxia vulnera morsu,
Et plus gliscenti se cauda & corpore voluit,
Vnde citatior hac ictos mors occupat artus.
Noxius est autem reliquo plus corpore morsus
Obseruandus, vbi vectori proxima Tauro
Turba, subexoriens monstrarint Pleiades astrum:
Siue vbi cum catulis tacitè apricantibus olim
Nil dum pasta suis furtim insidiosa cauernis
Dipsas dormierit, & quando famelica prodit,
Vel satiata redit, ne tum, tibi consulo, sæuæ
Vllis in triuiis occurreris obuius vnquam,
Cùm durum fugiens morsum ignescentis echidnæ
Frendit echis, vel vbi feruente libidinis æstu
Sæuo dente sui resecat caput illa mariti.
Ast vbi post vegetam cœperunt pignora vitam,
Iamque propinqua adsunt maturi tempora partus,
Indignam chari mortem vlciscentia patris,
Erosa miseræ nascuntur matris ab aluo.
Sola etenim viuo grauidatur vipera fœtu,
Mortua cùm reliquum passim genus oua reponat,
Squamigerosque greges per inhospita tesqua propaget.
Tunc etiam caueas, horrendam quando senectam
Exutus serpens renouat, seu pube resultat,
Vel quando æripedum timidus fugit ora ferarum,
Mortiferoque hominem petit acriter incitus ore.
Maximè enim longas ducenti corpore spiras,
Tunc indignantes cerui, capreæque sequuntur,
Atque per omnia quæ colit illa cubilia pestis

Horribili accelerant flatu, strepitanteque roncho.

Varia reptilium genera.

PRAETEREA candens niue & asper vepribus Othrys
Ruffis reptilibus scatet, & caua vallis, & altæ
Ac rigidæ salebris rupes, nemorosaque saxa,

Seps.

Quà sitibundus, & haud vno apparere colore
Visus seps habitat, seps semper concolor illi,
Quà sub fossa tenet tecta atque cubilia, terræ.
Ex illis quota pars saxosi concaua cliui
Paciferoque Deo congestos seruat aceruos,
Atque grauem infligit morsis mortalibus ictum.
Nec faciles cuiquam sine noxa adiguntur aculei,
Imò malum diri fundunt in membra venenum.
Terrestres alij cochleas similare videntur,
Sunt alij viridi quos pingit squama colore,
Oblongumque fabrè vario facit ordine circlum.
Plerique in bibulis quòd delitientur arenis,
Quodam ceu lepræ spiras albore scabrescunt.

Aspis.

NVNC age terribilem sitientibus aspida squamis,
Pestile plus alijs hoc ex grege reptile, nosce,
Formidabile cui corpus, tardumque volumen,
Quandoquidem transuersa via est, prolixaque ventris
Spira, veternosique niuere videntur ocelli.
At simulac facili fortè obseruauerit aure
Vel minimum strepitum, segnes è corpore somnos
Excutit, & teretem sinuat mox aspera tractum,
Horrendumque caput, porrectaque pectora tollit,
Tam procera, extensa queunt quàm brachia duci.
Tantaque crassities est, quantum missile telum,
Quod faciens hastas docta faber expolit arte,
Pro trucium horrisona taurorum, & cæde leonum.
Squalidus interdum color albet, sæpè virenti

Cum

Cum maculis, sæpè est cineres imitante figura.
Nonnunquam ardenti veluti succenditur igne,
Idque nigra Æthiopum sub terra, quale refusus
Nilus sæpè lutum vicinum in Nerea voluit.
Præterea gemmæ, calle instar, fronte carunclæ
Hærent, sanguineis scintillant lumina flammis,
Turgida squalet item ceruix: graue sibilat ipsa
Bestia, dum certam vomit ira concita mortem.
Quatuor hinc intra maxillæ concaua dentes
Radices fixere suas, quos iuncta quibusdam
Pelliculis tunica obducit, triste vnde venenum
Effundit, si fortè suo hæc approximet hosti.
Nec tamen vlla vides impressi vulnera morsus,
Nec dignus fatu tumor ictum corpus adurit:
Sed qui læsus homo est, citra omnem fata laborem
Claudit, & ignauo moriens torpore fatiscit.
Solus eam potis est Ichneumon vincere pestem,
Cùm graue cautus ei bellum parat, editaque oua,
Quæ fouet in multorum hominum insuperabile lethum,
Omnia fracta terit, mordaceque dente lacessit.

TALE *autem Ichneumon animal, velut acrior ictis* Ichneumõ quale animal.
Quæ cicures alta prendit sub nocte volucres,
Qua struxere suum supra tabulata cubile,
Et paruam abscondunt sobolem fotricibus alis.
Ast vbi Niliacos inter decernere iuncos
Cum feruente suis de moribus aspide tentat,
Altas continuò sese demittit in vndas,
Submersoque petit limosum corpore fundum,
Et sua defœdat contacto tergora cœno,
Dum rapido villum desiccet Sirius æstu,
Atque paret rigidos facienda ad vulnera dentes.
Tunc prætendentis linguam, horribilisque colubri

Impetit aduersum caput acri mordicus ore,
Aut vlgosa trahit deprensa in flumina cauda.

Vipera.

HIC *quoque vipeream, quæ cernit acuta, figuram*
Aspicias, vt non vno se corpore prodat,
Et nunc hæc longum, paruum trahat illa volumen,
Ne pare consimiles forma sit vbique dracones
Cernere, nam gignit nostra hæc Europa minores:
Tum qui molle supra prætendat cornua guttur,
Et quodam candore micent. alij ad scopulosos
Scironis montes, alta & Pannonia, & ipsum
Riphæum, & dictum corui cognomine pagum,
Et canentem habitant Aselenum; quin & alumna
Fert Asia vltra tres longis qui tractibus vlnas
Se tendant, rigidum quales Bucarteron, atque
Arduus Ægagees, & celsus Cercaphus intra
Se multos refouet, quorum satis ampla patescunt
In latum capita, & summæ circa vltima spiræ,
Femina ponè trahit ceu mancam vipera caudam
Perpetuò duris horrentem tergora squamis,
Et per opaca pigrum raptat dumeta volumen.
Ipse sed acre caput mas fert prolixior illa
Quandoque & quandoque minor, sed non ita lato
Ventre patet, mutila est similisque per omnia cauda:
Prolixi semper tractus, similes quoque squamæ.
Atqui irritato quoties excanduit ira,
Sanguineo facies oculique rubore coruscant,
Diffisaque micans celer incrispanteque lingua
Obliquam sinuat postremo in corpore caudam.
Hinc miseras faciens iter edit turba querelas
Accepto ex morsu, geminos, nerui instar, acutos,
Triste quibus virus iacit, ipse, at femina plures
Ore suo dentes habet: hos perpendere latos

Icta ex

Icta ex carne licet, porrò ipso ex vulnere quædam
It sanies, quæ nunc pinguis, nunc esse cruenta
Cernitur, & nullum præfert quandoque colorem,
Sed quæ circundat plagam caro, turgida moles
Tollitur, interdum rubicunda, ac palma videtur
Liuida, nonnunquam quodam velut hydrope gliscit;
Præterea quales ambusto in corpore bullæ
Exteriore solent summatim emergere pelle.
Inde subexoriens plagam & vicina, putredo
Occupat, & tristem ciet in præcordia mortem:
Aspera quandoquidem vehementer, & ignea noxa
Totum corpus edit, miseræ arcto ex gutture voces
Perstrepitant, cæcaque caput vertigine nutat;
Multaque debilitas membra, anxietasque fatigat,
Et grauis oppressum vexat caligo cerebrum.
Arida faux, sæpe extremos it frigus in vngues,
Atque hyberna statim cadit omnes grando per artus:
Crebri etiam bilis vomitus, fit pallidus æger,
Atque imitante niues circum sudore madescit.
Plumbeus est aliquando color, quandoque nigrescit,
Fusilis interdum similatur floribus æris.

NVNC potes astutum insidiatoremque cerastem — Cerastes.
Noscere, vipereum veluti genus; huic quia dispar
Non is corpus habet, sed quatuor aut duo profert
Cornua, cùm mutila videatur vipera fronte.
Squalidus albenti color est, bibulis sub arenis,
Vel qua facta rotis via longa sub scrobe dormit.
Ex ijs alter echis velocibus obuia spinis,
Recto terga tibi prolixus tramite ducit,
Sed medio diffusius hic se corpore voluit
Curuum errans per iter resonantibus aspera squamis.
Qualiter æquoreo longissima gurgite nauis,

Quam

Quam violentus agit nunc huc, nunc Aphricus illuc,
Pellitur, & laterum gemebunda fragore suorum
Extra sulcandas sinuosè fluctuat vndas.
Is si fortè grauem serpens impresserit ictum,
Fit similis clauo tumor, obscuræque leuantur
Pustulæ, & afflicta non magnum parte dolorem
Exagitant; verùm tristis magis inguina tentat,
Atque ambos poplites labor; & pallente colore
Exanimis fractisque fathiscens viribus æger
Conspicitur, ter tresque dies superùm æthera cernit,
Raroque conceptam fugit hoc ex vulnere mortem.

Hemorrhois.

QVI *noscenda sit hic serpens Hemorrhoïs audi:*
Rimosas colit illa petras, sibique aspera tecta
Et modicè pendens facit inflexumque cubile.
Vnum longa pedem, totoque gracillima tractu,
Ignea quandoque est, quandoque est candida forma,
Constrictumque satis collum, & tenuissima cauda.
Bina super gelidos oculos frons cornua profert,
Splendentum quadam radiorum albentia luce,
Siluestres vt apes populatricesque locustæ.
Insuper horribile ac asprum caput horret, & instar
Ipsius obliquè sua paruula terga cerastæ
Claudicat: ex medio videas appellere dorso
Paruum nauigium, terit imam lubrica terram
Aluus, & haud alio tacitè trahit ilia motu.
Ac per arundineum si transeat illa grabatum,
Protinus horrendos vbi mordens intulit ictus,
Decolor accurrit species, quædamque nigredo,
Anxia corda dolent, gelidæ sitis ingruit vndæ.
Quin & sanguinei prima sub nocte fluores
Ipsis prosiliunt è naribus, auribus, ore,
Vesicaque simul, quæ sunt in corpore plagæ,

Rumpun-

Rumpuntur, quadamque cutis fuligine marcet.
Ergo caue, imprimisque suum ne femina virus
Inuomat: hæc quoniam diro quem presserit ore,
Ignitas queritur gingiuas, atque per ipsos
Erumpens vngues miro fluit impete sanguis,
Et malè olente madent fœdi putredine dentes.
Quondam animosa Helene cygni Iouis inclyta proles,
Euersa rediens Troia (nisi vana vetustas)
Huic indignata est generi, Pharias vt ad oras
Venit, & aduersi declinans flamina venti,
Fluctiuagam statuit iuxta Nili ostia classem.
Namque vbi nauclerus se fessum forte Canobus
Sterneret, & bibulis fusus dormiret arenis,
Læsa venenosos hemorrhoïs impulit ictus,
Illætamque tulit letali dente quietem.
Protinus ouiparæ cernens id filia Ledæ,
Oppressæ medium serpenti feruida dorsum
Infregit, tritæque excussit vincula spinæ.
Quæ fragili illius sic dempta è corpore fugit,
Et graciles hemorrhoï obliquique cerastæ
Ex hoc clauda trahunt iam soli tempore membra.

IAM quæ Sepedonis species sit, qualeque corpus, Sepedon.
Accipe: diuersa tractum ratione figurat.
Quinetiam mutilæ nulla insunt cornua fronti,
Et color, hirsuti qualem est spectare tapetis,
Grande caput, breuior, dum currit, cauda videtur:
Quam tamen obliquo maiorem tramite ducit.
Quod fit ab hoc vulnus, magnos nocuosque dolores
Excitat, interimens quia fundit & ipse venenum,
Quo sata marcentes tabes depascitur artus,
Indeque siccata resolutus pelle capillus
Spargitur, & volitans candentis puppus achantæ.

Prætereà

Præterea fœdum turpi vitiligine corpus,
Et veluti vrenti maculas à Sole videre est.

Dipsas.

EXIGVAE *similis spectatur dipsas echidnæ,*
Sed festina magis mors ictus occupat ægros.
Parua & lurida cui circa vltima, cauda nigrescit.
Quem ferit, accenso miseras is corde querelas
Fundit, & arenti sitibundus fauce dehiscit,
Quæsitisque, velut taurus, superincubat vndis,
Immensoque replet, sed frustrà, viscera potu,
Dum crepet intensus rupto mox sumine venter.
Peruetus est iuuenum & narratur fabula, quòd, cùm
Maximus æthercam cepisset Iupiter arcem,
Diuiso in fratres maris, & quòd Tartara, regno,
Contulit æternam mortalibus inde iuuentam,
Vt dignum meritis impertiretur honorem:
Iam quoniam supero surreptæ ex æthere flammæ,
Prædonem amentes odere Promethea, quòd non
Ipsos perpetuum virides fecisset in æuum.
At nihil hoc illis diuinum & nobile munus
Profuit à facili iam suscepisse Tonante,
Quandoquidem pigro fessi tandem illud asello
Imposuere, grauis qui mox sub pondere doni,
Arida dum tentat vicino guttura fonte
Colluere, aspecto subitò serpente stupescit,
Vtque sibi tutum velit is concedere potum,
Supplicat: ille bonum fore se respondet, at ista
Conditione, suo si det quæ pondera dorso
Baiulet. insipiens (suasit sitis) annuit ille.
Hinc est quòd veterem serpentes corpore pellem
Abijciant, & quoque noui reparentur in anno,
Infelix hominum genus, omni ex parte, sequenti
Perpetuò senio, certoque sub infera fato,

Ipséque

Ipséque sic serpens, velut antè accensus asellus,
Ferueat, & peiore hominem clam vulnere lædat.

NVNC *mea Chersydrum facili dic carmine Musa,* Chersydrus
Qui pare productu similantíque aspida vultu
Exprimit, ac viridis celeberrimus incola stagni
Infestum ranis odium, non molléque bellum
Infert, ac siccis vbi desinit vnda lacunis,
Egressus terra se continet, hic sua membra
Squalidus informísque fouet feruente sub æstu,
Intritísque viis afflante atrociter ore
Exedit arentes, quos fecerat orbita, sulcos.
Pessima quas fecit plagas hîc signa sequuntur,
Arida tota cutis circum putret, horribilémque
Eleuat aspectum: magni ignitíque dolores
Tandem hominem interimunt: mox plurima pustula surgit,
Ac aliæ ex alia bullæ se parte refundunt,
Et miserum diris turbant affectibus ægrum.
Post hunc exiguam tibi subdimus amphisbænam, Amphisbæna.
Duplice conspicuam (monstrum mirabile) vultu;
Cuius perpetua cæcum caligine lumen,
Quod latas vtrumque genas porrectáque menta
Plus aliis alto serpentibus aggere tendat.
Terreus est illi color, & densissima pellis,
Plurima quam variè distinctam signa figurant.
Hæc vbi iam creuit, cædentes ligna coloni
Sectam deglabrant oleastri ex arbore virgam,
Quale pedum, strictísque prehensi pellibus anguis
Insertam obuoluunt, quas certis deinde diebus
Exarere sinunt cantantes ante cicadas.
Vtilis hic baculus frigentibus artubus esse
Fertur, vbi exanimis digitos torpedo fatigat.
Tunc quia constrictos, & eorum vincula, neruos

Calfacit, immiſſo fouet extenditque calore.

Stytala.

BIFRONTI ſimilem reperis Scytalam Amphisbænæ;
Pinguior eſt tamen, & cauda, quæ nulla ferè exit,
Craſſior, vt quantum ſolita eſt comprendere lignum,
Curua manus ſtrictum quoties tenet ipſa ligonem.
Tam prolixa, vagans pluuio quàm reptile cælo,
Quod fœcunda genus ſua gignit viſcera tellus.
Ne poſtquam iuuenis venienti tempore veris,
Magna Deûm quando profert ſerpentia mater,
Liquerit obſcuram conſueta cubilia petram,
Et nitidos tepido ſub Sole extriuerit artus,
Pandentes ſe fœniculi teneram exedit herbam;
Sed per opaca morans imi decliuia montis
Se tenet, & multo grauiter latet obruta ſomno,
Eque alta ſua conquirit ſibi pabula terra:
Nec licet id magno cupiat ſtudeatque labore,
Areſcente ſitim potis eſt depellere ſauce.

Baſiliſcus.

NVNC modicum, at dominum ſerpentum perſpice re-
Eminet argutum caput, eſt flauo ipſe colore, (gem.
Et tribus extenſo porrectus corpore palmis.
Illius auditos expectant nulla ſuſurros,
Quantumuis magnas ſinuent animalia ſpiras,
Quando vel in paſtum, vel opacæ deuia ſiluæ,
Irriguóſue locos mediæ ſub luce diei
Excandeſcenti ſuccenſa furore feruntur,
Sed turpi conuerſa fugæ dant terga retrorſum.
Quod ferit hic, multo corpus ſuccenditur igne;
A membris reſoluta ſuis caro defluit, & fit
Lurida, & obſcuro nigreſcit opaca colore.
Nullæ etiam volucres, quæ fœda cadauera paſcunt,

Sic

Sic occisum hominem tangunt, vt vultur, & omnes
Huic similes aliæ, pluuiæ quoque nuntius auræ
Coruus, nec quæcunque feræ per deuia lustra
Degunt, è tali capiunt sibi pabula carne.
Tam teter vacuas odor hinc exhalat in auras,
Atque propinquantes penetrant non segniter artus:
Sin cogente fame veniens approximet ales,
Tristia fata refert, certamque ex aëre mortem.

DICENDVM *facili Dryinam nunc accipe mente:* Dryinas.
Hydrum etiam quidam, quidam dixêre Chelydrum.
Ille cauas habitat quercus, alibi quoque fagos.
Posthabitisque algis, dulcique palude, lacuque
Quadrupedes ranas, graciles que moluridas haurit.
Hunc si infesta myops odiosa animalibus ales
Impetat, exesæ celeri impete robora quercus
Insilit, hîc imo constructo in cespite nido.
Candidus est tergi color, est æqualis & hydro
In capite aspectus, grauis itque à corpore fœtor,
Qualem dant madidæ, corij præsegmina, sordes,
Quas tereti radunt ab equino tergore ferro.
Quòd si cui prensum Dryinas talúmue pedémue
Læserit, à toto se spargens corpore fertur
Tristis odor, surguntque nigri, qua plaga, tumores;
Mœstaque tristitia & lacrymabilis opprimit angor
Comprensam morsi quadam caligine mentem,
Et periens nimio flaccescit forma dolore:
Vsque adeò pascens absumit membra venenum.
Quin etiam obfuscans obducit lumina nubes,
Et miserè affectum perdit letaliter ægrum.
Sunt etiam, eiusdem qui morsi dentibus anguis
Instar balantum soleant clamare caprarum
Siue ouium, & grauibus torti cruciatibus angi.

Pallidus vrinæ liquor it, torpensque veternus
Ingruit, & crebris quassi singultibus ægri
Nunc similem felli vomitum, nunc sanguinolentum
Eijciunt, ipsumque malum facit arida labra,
Postremoque grauem fundit per membra tremorem.

Draco. NVNC *viridem & nigrum post dicta venena draconẽ*
Aspice, quem patula fago Phœbeïa proles
In gelido Peli nutriuit culmine iuxta
Læta Pelethroniæ quondam decliuia vallis.
Formosa apparet species, pulchro illius ore
Triplice conspicui se produnt ordine dentes,
Magna sub egregia scintillant lumina fronte,
Tinctaque felle tegunt imum palearia mentum.
Nec tamen ille graues, vt cætera turba, dolores,
Si velit, infixo cùm fortè momorderit ore,
Suscitat: exiguus non noxia vulnera punctus
(Qui ceu rodentis noctu quæque obuia muris)
Infligit, modicum tenuis dat plaga cruorem.
Hunc petit inuisum magni Iouis armiger hostem,
Cumque genis parat acre suis ex æthere bellum:
Pascentem in siluis quamprimùm viderit illum,
Quòd totos ferus is nidos cum mitibus ouis,
Et simul ipsa terens & vastans pignora perdat.
Non timet hoc serpens, imò quodam impete dumis
Prosiliens, ipsamque aquilam, leporemque tenellum
Extrahit ex rapidis vi fraudeque fortior vncis.
Cauta malum declinat auis. fit ibi aspera pugna,
Vt queat extortam victor sibi tollere prædam.
Sed frustra elapsam & volitantem hinc inde volucrem
Insequitur, longos sinuum contractus in orbes,
Obliquoque leuans sursum sua lumina visu.

SIN

SIN nimbosa Samus petitur vel Lemnia tellus,
(Vtraque Threïcios propè conspicit insula fines)
Quâ procul alta patet Diuæ Rhescynthidos ædes,
Clarus vbi est Hebrus, notæque niualia Zonæ
Culmina, & Oeagridæ quercus Zerinthiaque antra;
Prolixam inuenies inamabile Cenchrida monstrum, Cenchris.
Quem varijs pictum squamis dixêre leonem.
Non stata crassities, eadem nec spira videtur.
Quam facit hæc plagam, nulla medicabilis arte
Tabes insequitur, quæ diro membra veneno
Exedit, ac turgens cruciatum suscitat hydrops,
Donec is effracta prope sumen parte residat.
Atqui cùm rapidis feruescens Solibus æstus
Ardet, in horrida se siluarum deuia confert,
Imbellesque rapax venatur prædo bidentes,
Percelsiue Sai iuga, frondosiue Mosychli,
Sub viridis quando frigentibus abietis vmbris
Securi recubant, grege circum errante, magistri.
Hic caue, quantumuis fortis videaris & audax,
Hoc aduersus eas vel tentes prælia monstrum,
In te pestiferas ne flammas spiret hiatu,
Atque tuum implicita corpus liget vndique cauda,
Et bibat exsuctum per vtrimque soluta cruorem
Claustra; procul fugito non recto tramite, verùm
Obliquum per iter, cita quò vestigia frangas:
Lædit enim curuo per spinas tergora flexu,
Cùm celeres aliâs recto ferat impete cursus.
Talis Threïcio seruat se bestia tractu.

HIC etiam insidians inuisos Stellio morsus Stellio.
Incutit. Hanc illi fertur tribuisse figuram
Mœsta Ceres, pueri mutato corpore, iuxta
Callichorum puteum, Celæis quando Terapnis

Nobilis hoſpitio Diuam Metanira recepit.

Plura alia reptilia.

PLVRES *reptilium, quæ non ita noxia, formæ*
Per denſas habitant ſiluas, per opacaque luſtra,
Quos Elopes Lybiasque coronatosque myagros
Dicunt; ſunt iaculis inſignes, ſuntque moluri.
Sunt cæcique alij, ſed neſcia lædere turba.
Ad quorum inflictas propulſatoria plagas
Radices, herbas, folia; & quo tempore velli
Atque legi præſtet, referam; quibus ipſe medelis
Vſus præcipiti poſſis ſuccurrere morbo.
Vt virides carpas, opus eſt tibi, ſedulus herbas,
Dum noua ſtillat adhuc quaſi primo plaga cruore.
Præſtantiſſimum id eſt fieri, quo pabula tractu
Per frondoſa vagi quærunt vmbracula cnopes.

Varia antidota cōtra venenatos morſus.

ERGO *ſalutarem primùm tibi conuenit herbam*
Vellere, idem cum Centauro cognomen habentem:
Quam gelido Chiron in Peli vertice quondam
Prendit: amaracino folio ſimilis coma ſurgit,
Aureus eſt flori vultus, non altaque radix.
Vult ſilueſtre ſolum, quo plurima naſcitur herba:
Hanc tu vel viridem vel ſiccam contere, deinde
Nobilis hemina permiſce atque accipe vini.
Cuilibet hæc homini menſura ſat eſſe videtur.
Sunt qui & hanc alio Penaceum nomine dicunt.
Optima poſt partum valet hic & ariſtolochia,
Vmbroſa quæ gaudet humo, ſimilesque ſequaci
Periclymenoque hederæque comas, floresque rubentes
Exhibet, vnde grauem fundens exhalat odorem.
Naſcentem in medio cernes pyri imagine fructum:
Atque rotunda patet, quodam ſed acumine radix
Femellæ, prolixa mari, ſimiliique colore

Horicio

Horicio est buxo; quam contra tristis echidnæ
Letiferos morsus præsens exquire leuamen.
Vnius hinc drachmæ pondus nigro inde Lyæo,
Et bibe, non istos modicum conducit ad ictus.
A tribus hinc dictam folijs si sumpseris herbam,
Non leue præsidium contra illa venena paràris,
Siue alto hanc in monte, vel ima valle prehendas.
Sunt & qui minyanthes eam, sunt qui tripetelon
Appellant: qualis loto est, apparet imago,
Et similem rutæ, donec viget, edit odorem.
At flores vbi magna suos, adnataque membra
Cœperit, ingratum solet eructare bitumen.
Collectum illius sume & bene contere semen,
Appositi quantùm breue vas comprendit aceti,
Atque bonum aduersus serpentes ebibe potum.
Nunc age, mixta tibi tales pellentia morbos
Antidota expediam, facilique docebo Minerua.
Trinacriam Thapsi radicem velle salubrem,
Atque albo castum misce de vitice semen,
Nerim item, & latè spargentem germina rutam,
Thymbræasque comas, sed eas quæ propter odorum
Serpillum veniunt: & dictæ à regibus hastæ
Vel caulem, vel radicem, vel semina sume,
Helxinenque, alio Clybatim quam nomine dicunt,
Vdis gaudentem semper natalibus, & quæ
Per diuersa suos protrudit brachia flores.
Has omnes, prius in cotylam si triueris, herbas
Ebibe, commixto tamen his vino vel aceto:
Si neutrum adfuerit, puram cape fluminis vndam.
Inde bonam obserua radicem nobilis herbæ,
Cui dedit æternum Alcibiusque & vipera nomen,
Spinosis semper folijs, simulanteque flore
Purpureas violas: facilis fibrosaque radix,

Altiùs omniparæ ſcrutatur viſcera matris.
Extremum Alcibij mordens percuſſerat inguen
Vipera, quando cauo dormiret fortè ſub antro
Egeſtæ areæ, ab hac medica vi peſte reuixit.
Atque hoc contigit id pacto, pungente dolore
Iam vigil ille ſtatim viſam prope proruit herbam.
Mandit & exſuxit radicem; ſemina verò,
Et ſiliquas caulemq́ue dolens obleuit in vlcus.
Præterea cæſa potes vti fronde virentis
Marrubi hoc contra vino ſplendente venenum.
Quæ ſolet enixæ lac herba augere iuuencæ,
Et facere, vt, pulſæ prius, offerat vbera, proli.
Quamq́ue melictænam paſtores, & meliphyllon
Appellant, dulci quòd apes delectet odore,
Quæ magno denſæ circum hanc ſtridore ſuſurrant.
Quin etiam hanc ad opem tenuis membranula prodeſt,
Quam cerebro gallina ſuo gerit, interdumq́ue
Pſegma, polycnemonq́ue & origanon accipe, ſiue
Aprinum derade iecur, quod concaua menſa,
Acreq́ue fel, & porta cibi eſt. hanc contere pellem,
Tuſaque commixto ſimul hæc cuncta offer aceto:
At melius foret hæc facienda ad pocula vinum.
Accipe item æterna viridantem fronde cupreſſum,
Vel panaces, vel fibrino ſectum inguine teſtem,
Seu fluuialis equi, ſuper atram quem Sain edit,
Atque malum plenos meſſorem immittit in agros
Niliacus vortex; fluctu ſiquidem ille relicto,
Cùm iam nata ſeges, ſurgentem demetit herbam,
Et tantum illius ſpacium præſcribit & ambit,
Retrogrado quantum potis eſt depaſcere tractu.
Illa cauo tere vaſe ſimul pare pondere drachmæ,
Et ſuper infuſæ quod ſat ſit conijce lymphæ.
Nec pulchri abrotoni, aut ſacræ obliuiſcere lauri,

Quas

Quas gerit hæc baccas, his mollis amaracus addi
Debet, in irriguo quæ gaudet amœnior horto,
Et teneri leporis, similisque coagula fœtus,
Qualis capreolus pressansque graue hinnulus vber,
Pingueque ceruinum, quo cingit viscera, rete.
Ex his accipiens bis drachmæ pondera rebus
Quattuor in cyathos antiqui deijce vini.
Nec veteris medicina cedri te iuniperique
Clam sit, quasque gerit pilulas vmbratilis arbor,
Aptaque ad attegias platanus, quibus addita dicti
Semina bipleuri, iuxtà Ideæque cupressi:
Omnia quandoquidem certæ sunt illa medelæ,
Inflictosque abigunt serpentum dente dolores.
Nunc aliud leti effugium, contraque malignos
Antidotum morsus facili cape serius aure.
Inquisitam igitur tere pulybatæan, & inde
Heminam ptisanæ superadde, duosque vetusti
Mox cyathos vini, pressique liquoris oliua
Aequalem partem: quæ sic commixta medela
Tale tibi euellet securo è pectore virus.
Bis cape quinque picis drachmas mediamque medullam
Iunge huic frondentis ferulæ, vel equestris opimam
Feniculi radicem & semina, cumque cedrinis
Baccis algosas apij nascentis ad vndas,
Et quod cornipedum nomen sibi cepit equorum
Prægnantem vmbellam, & drachmarum pondo duarum
Acribus è myrrhæ lachrymis, summique cymini,
Decerptum certo dispendens pondere fructum.
Cuius tres cyathos vino medicaminis hauri,
Vipereumque caput, quæque hinc sunt damna repelles.
Vnius egregiam drachmæ accipe pondere nardum,
Et misce octipedem fluuij sine tergore cancrum,
Lacte recens mulso, redolentemque irida tunde,

Quam Naron, vel amœna fugacis ripa Drilonis
Nutriuit, qua Sidonius cum coniuge Cadmus
Harmonia, egressus sua tecta, nouam aduena sedem
Quæsijt, inque duos versi sunt ambo dracones.
Quin & florentem & diffusi floris erycem
Accipe, pascentis gratas examinis escas,
Ac sterilem æternæ fruticem tamaricis, honorum
Viuentum vatem, per quem Corypeus Apollo
Conscia venturi fieri præsagia iussit,
Atque gubernandi populi pia iura sacrauit.
His etiam viridis plantam coniunge conyzæ,
Et virgas sambuce tuas, & florida grati
Brachia samsuchi, cytisum & vegetas thymalides,
Omnia sumpta suo, quod sat sit, pondere tunde,
Atque boni heminam, vel plus infunde Lyæi.
Prende coaxantes etiam prope flumina ranas,
Nempe minutarum patres, quorum optima turba est:
Siue ipsos coctos, seu pinguia iuscula sumas.
Vipereum simili iocinus ratione iuuabit,
Si schedio mixtum vino potaueris: imò
Vtile & eiusdem caput est serpentis, vbi sit
Sumitur à læsis viroso dente puellis.
Nec nitidos heliochrysi tu desere flores,
Et clausis foliis noscendam corcoron herbam,
Omnigenisque malis dictam prodesse conilam,
Quam vocat Herculeam quoque vulgus origanon, adde:
Et quædam est, asini folium quæ dicitur, herba:
Hanc ipsumque simul tere origanon, atque rotundum
Ex thymbra fructum (florentem intellige spicam)
Certa mali hæc etenim sunt propugnacula morbi.
Præterea simili quam parua papauera vultu
Assimilare vides, rhamnum cape rore madentem,
Circa quam niueos est semper cernere flores:

Quamque

Quamque alio quidam philetærim nomine dicunt;
Qui Gygæa colunt monimenta altumque Tymolum,
Densaque Parthenij iuga, celsi vbi pascua Clesi
Errantes carpunt per amœna vireta caballi,
Ipseque collecto caput effert amne Caïster.

NVNC *medicas age radices, quæ triste venenum*
Expellunt, mordens quod fudit bestia, dicam:
Atque duo hic echia vide, quorum alterum inhorret
Spinoso anchusæ folio, paruaque prehendit
Nutricem radice suam: sublimior exit
Alterius caulis, quem circa est purpureus flos:
Viperea germen specie, durumque cacumen
Monstrat; ab hoc vtroque resectam contere partem:
In facto ex ligno vel saxo vase iuuabit.
Horridi item eryngi, simul & medicantis acanthi,
Ipsiusque imis quæ montibus hæret, erini
(Æmula riparum quam Romulus ocmia dicit)
Tritas æquali radices pondere sume.
Sic graue montanæ eucnemi nemus, & Nemeæi
Semen api, æternum foliis quod seruat honorem,
Et grati annesi duplex his adijce pondus;
Atque hæc mixta suo ritè & bene confice vase,
Vt vel viperei contra mala vulnera dentis,
Aut vncam caudam, vel dira phalangia, certum
Condas antidotum: cuius, si fortè ministres,
Tres obolos suaui commiscens porrige vino.
Perpendenda etiam varij medicina leonis,
Montanæ & radios imitantis floribus herbæ.
Illius esse duas species cognosce: prioris
Assimilis Scolymo quadam caligine forma
Atque rotunda effusa iubo est: densa aurea radix
Aprica effugiens loca, opacis nascitur vmbris.

Asperius

Asperius folium, sed nullum habet altera caulem,
Imò humili medium floris caput horret echino,
Alba intus radix referenti mella sapore.
Vitandus niger est, tacitum fouet ille venenum:
Mixti autem lympha drachmam potaueris albi,
Alteram ab Alcibio dictam cape prouidus herbam,
Prendenti quantum poteris constringere dextra,
Commixtoque mero factum celer ebibe potum.
Repperit hanc olim quidam venator, vt aiunt,
Quando Phalacræis scopulis Crymnæa per arua,
Et per amœna Grasi clamosus Equique vireta,
Exhortante canum latratus voce cieret.
Hic viridi in silua celeris vestigia capræ
Sectans, in madidum prope lumina vertagus hirquum
Vipereis tristem suscepit dentibus ictum.
Ergo procul querulo & morsum testante latratu
Hærentem à sese serpentem excussit, & inde
Huius morsa statim folia herbæ glutijt, & sic
Horribilem interitum tali medicamine fugit.
Et viridem librum pinguis deglube ricini,
Quem simul asperuli misce folijs apiastri:
Vel sua debentem soli cognomina ramum,
Hæc ad eum quoniam semper conuertitur herba,
Assimilanti oleam folij aspicienda figura:
Sicque caui radix cotyledonis vtilis atris
Vlceribus, si cui fidit imam pernio calcem,
Atque virens pirethrum, messa & Scolopendria prodest.
Quin Phlegyæum etiam Panaces cape, clara quod olim
Phœbi progenies ad cærula flumina carpsit,
Prælustri ex Iphicle satum curans Iolaum,
Herculei quando comes adiutorque laboris
Lernæam domuit victoribus ignibus hydram.
Et teneram felem, venatricémue parentem

Illius

Illius accipiens ambustos extere crines,
Et quæ fœda latent dissecto viscera ventre,
Exime, & aspersam sale dehinc & sulphure carnem
Exicca in patula seclusis Solibus vmbra.
Atque vbi te tristis fortuna coëgerit, inde
Sume quotam & reseca minima in corpuscula partem,
Quale solet silphi frustum vel lacteus orbis
Incidi, hæc præsens, si qua est, præstansque medela,
Cuncta simul vincet mala tali inflicta veneno.
Nunc Neptunia quo valeat testudo vigore,
Accipe, certa quidem hæc semper tutela probatur·
Contra se longis voluentes tractibus angues,
Quantocunque etiam, & quàm multo vulnere lædant.
Hanc vbi versati piscator in arida Ponti
Traxerit, infixo resupinam interfice cultro,
Atque nouo figuli fusum excipe vasa cruorem,
Tum quæ subsidunt imo liuentia fundo
Humida defæca; siccati deinde capesse
Sanguinis, æquata quantum secta vncia lance
Eleuat, agrestis cui dimidium adde cymini,
Cuius quartam æquent leporina coagula partem.
Ex toto hanc vnam pastillo demito drachmam,
Inque bono dato, si quem læsit bestia, vino,
Atque hæc aduersus serpentes esto medela.

DIRA venena dehinc nocuit perpende Phalangis, Phalangia.
Quæque malos ictus illius signa sequuntur.
Splendidus hic primus Rox est nigrante colore,
Et multis pedibus, septa ore & dentibus aluus.
Quem ferit hic, nullam perfert in corpore plagam;
Ast ima tacitè ruffescunt lumina parte,
Horrida frigiditas penetratos occupat artus,
Mutatusque color, resolutaque membra deorsum
Denutant,

Denutant, flacco languescunt inguina peni,
Egelidique labant luxato poplite lumbi.

Asterion. ISTIS Asterion signis agnosce secundum:
In summo apparent quædam quasi pinguia dorso,
Atque nitens varium depingit virgula corpus.
Percussum hoc hominem subitus cum flatibus horror
Aggreditur, grauidum languet torpore cerebrum,
Lassaque præcipuè genuum compago fathiscit.

Cyaneum. CAERVLEVM genus est aliud sublime pilosum,
Hirsutaque sui lanugine corporis horret.
Difficilem hoc infert labefactis artubus ictum;
Debile cor multo tremit & languore grauatur,
Et circumfusa caligant tempora nocte.
Lubricus & tenui, quam texit aranea, telæ
Assimilis vomitus subit; hinc lacrymabile fatum.

Agrostes. HINC alia Agrostes species distinguitur, vt qui
Cernitur esse lupo similis, qui mollia texit
Retia, & his muscas, culices venatur, apesque,
Oestraque, & extensos quodcumque volatile casses
Impetit, imbellem fert hic innoxius ictum.

Dysderi. MOX aliud grauius genus est: Dysderi vocare,
Sphecæumque solent, rutilo quod fulget honore:
Crudiuoræque sua similatur imagine vespæ;
Quæ fortis spectatur equi non languida proles;
Nam quia equi vespas edunt examina, tauri,
Si quod id inflixit, temerè non neglige vulnus.
Turgidus ex illo tumor est, deprensaque morbo
Genua labant, tremulus subit infima viscera languor,
Sublatæque cadunt quasi toto in corpore vires.

Ictum

Ictum vt sæpè hominem domet interimatque malignum
Extremeque nocens animal, lethæa venena
Quòd vomat: & paruo talem dat vulnere somnum,
Vt ferat æternam cessante labore quietem.

NVNC *age nosce genus formicæ nomine dictum,* Myrmention.
Tale quòd insectum similis demonstret imago.
Splendida colla rubent, reliquum quasi putrida corpus
Nigricies pingit, stellantibus vndique guttis
Distinctum est dorsum, cineres imitante colore:
Conspicuum caput exigua ceruice leuatur.
Ex illo similes aliorum expende dolores.
Sæpè subincidens si quando legumina messor, Aliud phalangij genus.
Atque alia in medio viridi crescentia parte
Euellit, similes scarabeis pascere vermes,
Parua, puta, & flammas imitata phalangia, prendit.
Circa huius generis cruciantem tubera morsum,
Multaque consurgit turgenti pustula pelle,
Atque vagi cor agunt æstus, incondita lingua
Perstrepit, & vario torquentur lumina gyro.

NVNC *animo perpende tuo, quas barbara Memphis* Quædam Aegypti volatilia & reptilia venenosa.
Bestiolas nutrit, volitantis imagine vermis,
Quem circum accensas petulantem nocte lucernas
Seræ cœnæ abigunt, angustæ cuius & alæ
Squalent, non viridi velut ipsa conila colore,
Sed quendam veluti cinerem, dum prenderis, edunt.

HVNC *etiam referens in Perside bestia fronde* Cranocolaptæ.
Pascitur, horribili quæ semper cernua vultu,
Nutat, at infixo, qui summo è vertice prodit,
Quòd stimulo infligit facile & tolerabile vulnus,
Citra omnem est etenim mortem, interitum, atque laborem.

INDE

Scorpio.

I. INDE dolorifica cantandus Scorpio cauda,
Et tetricæ illius species, qui primus eorum
Albicat, haud mala, nec mortalia vulnera figit.
II. Sed rutilis quem fortè genis splendere videbis,
Hic calidas flammas, flagrantemque incutit æstum,
Quo detenti homines horrore & frigore quodam,
Concutiuntur, vti qui febre sitique laborant.
III. Luridus apparens, trepidantes vulnere motus
Fert percusso homini, bipatenti qui oris hiatu,
Vt solet attonitus vel vanus morio, ridet.
IIII. Est viridans alius, qui quem percusserit, illi
Mox tremulum horrorem ciet, & penetrabile frigus,
Atque acri corpus se aspergi grandine sentit;
Supremus rapida quamuis Sol lampade flagret.
Tam grauis & tanta est factæ hoc afflictio noxæ,
Cuius nexa nouem iuncturis horrida spina
Extremo nocuum iaculatur acumine virus.
V. Liuidus est alius, grandi qui cernitur aluo,
Nam rosea vescens manet insaturabilis herba.
Quæ ferit, infuso depascit membra veneno,
Et licet exiguo tamen inguina subleuat ictu.
Tam malus & vehemens infixus aculeus illi est.
VI. Deprendes aliud genus assimilante figura
Octipedum cancrum, qui albentes incolit algas,
Extremosque maris carpendo pabula fluctus.
VII. Incuruis quidam similes etiam esse paguris
Cernuntur, maiore alios qui corpore vincunt.
Chelis, forcipibusque æquè solidi atque paguri,
Qui saxosa tenent timidi caua, quin etiam illi
Hisce suum ducunt, sed non genitoribus ortum.
Nam camuras quando, sua nempe cubilia, rupes
Destituere, nec algosum prope littus oberrant,
Insidiosus eos timidis piscator ab vndis

Extrahit,

Extrahit: hac vbi se senserunt fraude teneri,
Confestim subfossa petunt à muribus antra,
Noxia vbi illorum soboles nutritur, ibique
Euectis è corporibus damnata propago
Ista per erumpit formamque foramina sumit.
Inde melichlori species venit vltima, cuius
Summum ventriculum multa fuscedine nigret. VIII.
Fundit inextinctum, quos percutit ille, venenum,
Excretisque viris longè infensissimus hostis,
At paruos natu pueros celeri nece perdit:
Alitibus similis, quæ rodunt farra, locustis,
Quæ super extremas solitæ se tollere spicas,
Extritam illarum planè populantur aristam,
Pedasios per agros vagæ inhorrentesque corymbos.
Atqui horum aduersus noui iacula insectorum
Præsens antidotum facere, & quo denique pacto
Solo montanæ punctu bembicis apisue Bembix. Apis.
Non expectatum soleat subrepere letum,
Cùm nimis audaci sua circa aluearia gressu
Versantem vel agro fessum percusserit ægrum,
Vt studiosè etiam sua in ipso spicula linquat:
Nam pungens ea fert mortem vitamque volucris.
Compertumque mihi est sæuus quid patret Iulus;
Perniciemque ferens, quid vespa, & paruula possit
Pemphredon; quid item dissecta caput scolopendra, Pemphredon. Scolopendra.
Quæ sua sic, quando prorepit, brachia profert,
Vt properans nauis pellentes æquore remos.
Cæcæ mygalees (quæ bestia araneus est mus Mus araneus.
Romano populo) noui quoque triste venenum,
Quamque ictis dat perniciem mortalibus, & quî
Non visis subiecta rotis plaustri ipsa teratur.
Sic etiam paruis humili compage lacertis
Non ita dissimilem declinans effuge sepem. Seps.

Salamandra. *Prætereà inuisus Salamandræ morsus habetur,*
Quæ rapidum & clarè ardentem secura per ignem
Fertur, & absque vllo meat indefessa dolore:
Nec quicquamque flagrans gradienti illi officit æstus
Vel rupta cute, vel quacunque in corpore parte.
Prætereà quæcunque suis mare fluctibus ambit
Nouimus, inter quæ cautæ mirabile factum
Murena. *Murenæ est, quòd sæpè cito viuaria lapsu*
Deserat, atrocique petens audacula morsu
Vellat in æquoreas piscantem è naue procellas.
Fama est, si modò vera, quòd hæc sua pascua linquat
Atque eat in siccum, cogente libidine, littus,
Et cum vipereo coïens serpente grauetur.

NOVI *etiam æquoream compescere Pastinacam*
Pastinaca marina. *Depopulatorem vastatoremque draconem,*
Pestilis illa quidem lethalia vulnera figit:
Piscantes si quando viros suæ acumina caudæ
Percutit, aut læsæ cum ramis arboris hæret.
Quæ tum mox obscurior hinc ignobiliorque
Languet; ab hoc siquidem, rapidis ceu solibus, icta
Arentes pereunt huic radicesque comæque;
Sed percusso homini fœdæ putredine carnes
Absumuntur: eo quondam periisse veneno
Afflictum quidam dicunt & rentur Vlyssem.
Omnium ego illorum contra mala vulnera, quosque
Illa ferunt secum morbos tristesque dolores,
Certa tibi, quibus obsistas, medicamina dicam.

SVME *itaque humentis, quam lac cognominat, herbæ*
Assimilem anchusæ frondem, aut à quinque vocatam
Radicem foliis, vel acutæ germina sentis.
Arctium item, his quartus, cui nomen acedula, rumex

Adsit

Adsit, & effusa se spargens fronde lycapsus,
Cicamaque ordilumque & odoro flore chamele,
Cumque humili picea simul altæ tergora fagi.
Carpe breuem quoque caucalidem natalibus aruis,
Quæque adeò huic similis producit semina daucus,
Atque nouum & varium terebinthi ex arbore fructum.
Quin etiam æquoreis rubicantem fluctibus algam:
Et graciles puri contunde comas adianti,
In cuius siccis folijs vel nube cadente,
Non minimus, qui deprendi queat, insidet humor.
Nobile Smyrneum iuuat hic quoque, & vtraque leucas;
Alta sed eryngi radix addatur, vt æquè
Cum grauida commixta simul libanotide sumas.
Hunc inconueniens non est, nec desit ad vsum
Somniferum ex omni quod inhorret parte papauer;
Tam quòd maiorem quàm paruum sustinet orbem.
Agrestis tenerum ficus etiam accipe ramum:
Aut ex hac ipsa collectos arbore grossos,
Qui prius ac alij iam maturescere fructus
Incipiant, curuo apparent florere tumore;
Sic asper strobilus, sic collecti è mare flores
Verbasco, sic ægilopisque Chelidoniæque
Trita iuuant folia, æquali si parte bibuntur,
Mixta quoque ex alba cum dauco tubera vite,
Turpes quæ maculas muliebri è corpore tollunt:
Quæ resupinatis expandit brachia ramis.
Aut virides frondes abigentis noxia rhamni
Accipe: sola quidem hæc ieiuno mansa palato,
Talia defenso propellit toxica corde.
Scabræ etiam helxines decerptos collige ramos;
Corcorum item, aut Latio ceruinam nomine linguam,
Et cum Lemnigena multum & bene contere milto,
Quæ certa est contra quoduis medicina venenum.

Hoc dat agrestis item cucumis radice iuuamen,
Quin etiam surgens foliis paliurus acutis
Fructu sæpè suo tristi spē extulit aluo,
Sicque ferens spinas coma, cirratique orobanchi.
Punici item sumas hyacinthina germina mali
Conniuentia adhuc, clausasque fouentia gemmas,
Donec quondam albo nunc vndique flore rubescunt.
Et iuuat hyssopus, quæque est multo angulo ononis,
Telephijque comæ, & crescens in palmite botrus:
Allij item nucleus cum montani coriandri
Infuso fructu, aut teneræ folia ipsa conyzæ.
Sæpe recens etiam piper, & nasturcia tunde
Persica, & æquali permixta porrige parte.
Florigerum quoque pulegium, & strumum, atque sinapi
Hac vietum exanimemque queunt te peste leuare.
Notum & militibus porrum cape, & acre nocensque
Interdum vrticæ semen (qua læta iuuentus
Assolet affixo vesti colludere ramo)
Ac album scyllæ caput, atque arentia bulbi
Semina; & alterutrum, cui dat draco nomina, caulem.
Vulsosque asparagos simul ex Thamnitide rhamno,
Quæque virens siluis producit germina pinus:
Accipe fortis item, quam scorpio nominat, herbæ
Radicem, eiusdem similantem spicula vermis.
Amnicolasque sidas, quas fert Psamathæïa tellus,
Copæumque solum viridantibus educat vndis,
Qua cita Schœnæi Cnopique fluenta feruntur.
Adijce amygdaleos facie referentia fructus
Pistacia, horrisoni quæ mittit terra Choaspi,
Caucalidesque, vnà cum stringenti atque calenti
Myrtiadum succo baccarum. Iunge salubris
Ormini stipulas, vmbelligerumque marathrum,
Et siluestre cicer, viridemque simul baryodnem.

Talis item morbi si symbria dulce leuamen
Præstiterint, & regia quæ Campanaque serta
Dicitur, & suauem circumiaculatur odorem,
Et patulæ flores labruscæ, rustica turba
Quos legit. atque suum solita intra augescere fructum
Vtraque ceu lychnis rubicansque in flore thryallis,
Et gratæ teneris violæque rosæque puellis.
Quin etiam multi vocitatam seminis herbam
Demete, psillotrumque & purpureum hyacinthum,
Quem tristi gemitu deplorans luxit Apollo,
Formosum puerum viridis dum flore iuuentæ
Propter Amyclæas imprudens perdidit vndas,
Actus vbi iuuenis recidens in tempore discus
Frangeret extrema collisum in parte cerebrum.
Et tribus insignem foliis non secius herbam
Atque Cyrenaicum commiscens accipe succum,
Tresque vtriusque obolos æquè pendente bilance.
Vel referens cornu serpillum, sæpeque crethmum,
Et Cyparissum herbam, simul annesum, lybicasque
Radices tundens, medicum fac & ebibe potum,
Cuncta ea commiscens aliâs, quandoque seorsim
Singula cum vino, vel aceto, aut simplice lympha:
Imò recente iuuant etiam si lacte bibantur.
Sin proficiscentem peregrè per deuia lustra
Te grauis illorum cuiusdam prenderit ictus,
Mox quascunque vides herbas, quodcunqueue semen
Manda, & in acceptam, si expresseris, expue plagam,
Vt miseram fugias ex illo vulnere mortem.
Aerea tum læsæ suffixa cucurbita parti
Extrahat imbibitum saniosa ex carne venenum,
Atque cruentato simul exterat vlcera tabo.
Vel tu manantes è ficu insperge liquores.
Imò tumens vino capræ tibi proderit vtris.

Si qua malum impressit feriens tibi bestia dentem;
Fortiter autem ictas intra vtris concaua partes
Contine, & apprendens circumluat vndique vinum,
Donec ab his omnem constet traxisse dolorem.
Et sitibunda iuuat si comprendatur hirudo,
Quæ multum tandem saturo trahat ore cruorem.
Vel potes expressum cæpæ instillare liquorem.
Interdum veteris fæcem vini vel aceti,
Caprinumque fimum tumidæ trita illine plagæ.
Omnia nunc verò tibi contra vulnera ponam
Insigne antidotum, tutam cui crede salutem;
Has omnes si quando simul contriueris herbas.
Ergo potens præstò sit aristolochia, & odoræ
Iridis, & nardi fibræ, feruensque pyrethrum,
Quæque aliâs prodest, vel solo galbana tactu,
Et similans nidum daucus, iuxtà albaque vitis
Qua parte hæret humo, sic dicta à Pæone radix.
His nigrum elleborum, cum nitri coniuge spuma,
Stante æquè libræ trutina, pallensque cyminum
Adijciens, humilis frondentia sume conyzæ
Germina, & agrestis commixto æqualiter vuæ
Cortice, collectas laurina ex arbore baccas,
Atque petitum apibus cytisum, tritamque chamelen:
Eque caballino lichenen crure recisum,
Et gratum suibus, sed virus piscibus, orbem,
Quemque recentia iam fudere papauera succum;
Et castum semen, cinamumque & balsamon vnà,
Spondylion item, plenum quibus adde marini
Cymbiolum laticis, mixto æqua parte coaglo
Auriti leporis, tractoque è flumine cancro.
Illa cauo mortario agas, tu cuncta terasque
Factis ex saxo pistillis, tusæ aparinæ
Expresso hinc siccata iterum quate turbida succo,

Vniusque

Vniusque dehinc pastillos pondere drachmæ
Finge, trahens medio iustas examine lances;
Quos demùm arentes heminis inde duabus,
Infusóque mero rursum tere; & vtere, quando
Sors tulerit, memor intereà, qui talia scripsit,
Nicandri, frigente Clarus quem nutrijt vrbe.

NICANDRI POETÆ ET MEDICI ALEXI-PHARMACA.

QVAMQVAM *maiores sua quondã mœnia nostri,*
Quorum & nos de stirpe sumus, nõ vrbibus istis
Vestræ Asiæ iunxere, meamque tuamque sit inter
Immensus patriam, qui nos disiungat, hiatus,
Optime Protagora, salsis quia proximus vndis
Tu mediam vrsam habitas, sacri qua parte Lobrines
Sunt thalami, atque Attes celebratur; at ipse feracem
Incolo tellurem, quam magnæ clara Creusæ
Stirps tenuit, Clarius qua oracula reddit Apollo:
Non tamen illa meum prohibent obstacula votum,
Quo minus aduersus letale paranda venenum
Antidota, & diros dem propugnacula potus:
Perspectum ergo cauens aconitum noris amarum,
Plena quod educens Acherontis ripa propagat,
Qua Plutonicus est specus, irremeabileque antrum;
E quo quantumuis festinus nemo rediuit:
Qua versa Herculeo Priolai mœnia bello
Terribili streperam traxere fragore ruinam.
Illius horribilis totum os adstringit amaror
Maxillas, dentes, gingiuas, labra, palatum,
Præcipuumque statim membrum, cor scilicet ipsum,

Impetit, atque malo properans errore vagatur,
Mœrentemque hominem cruciante dolore fatigat.
Summum ventriculi siquidem os diuellitur, id quod
Cor quoque dixerunt aliqui, & quadam quasi porta
Clausa coarctantur luctanti viscera motu:
Plurimi item crepitus infraque supraque feruntur;
Et madidus toto promanat corpore sudor.
Inuisum caput vrget onus, tumidæque resultant
Temporibus venæ, duplex capit omnia visus.
Non secus ac alta temulentus nocte, velútue
Cornigeri altores Bacchi, ebria turba, Sileni,
Expressæ mentem suffusi potibus vuæ,
Atque labante genu, nutanteque corpore toto
Per Nisæa inopes animi decliuia currunt:
Sic hebetes oculos habet hac qui peste grauatur.
Illud idem quidam dixere myoctonon, vt quòd
Gustantes soleat prope fontes perdere mures.
Quidam alio appellant id nomine Pardalianches,
Monstroso quòd huic animanti rustica turba
Interitum struat; hanc si quando obiecerit herbam
Per iuga frondosæ Phalacræis vallibus Idæ:
Sæpeque teliphonon, nec non & cammoron, illud
Femineum dicunt Aconæis crescere saxis.
Hoc tibi ne noceat malum, inextinctæ cape calcis
Quantum plena tenet manus: atque rubente lyæo
Commisce, vnde replens cotylam mensura bibatur;
Aut pulchrum abrotoni caulem, & decerpta virentis
Germina marrhubi, quod iam dicunt Meliphyllon;
Atque in frondifera natos oleagine flores,
Et gracilem reseca rutam, & mixto ebibe melle.
Vitigena candens quoque ferrum extingue liquore,
Vel quæ stillat idem calido excrementa camino,
Sicque nouam argenti siue auri denique massam,

Dimidia-

Dimidiatum humilis piceæ quoque ſume maniplum,
Montanæ ſocius cui ſuccus onitidos adſit:
Siue polycnemi modò natam contere virgam,
Quattuor & cyathis melliti porrige vini.
Imò medullarem contrito paſſere potum
Accipe, vbi denſa volucrem concoxeris olla.
Et iuuenis vituli pingui iam mollia callo
Cornua reſcindens ſumpto bene concoque vaſe:
Atque illa veſcens offa, tua viſcera paſce.
Quin etiam humano vel equino balſama lacti
Miſce aliquot guttis, & eundem porrige potum.
Proderit is tum ſi crudorum onus ante ciborum
Sumpturus vomitu per collum effugerit æger.
Sæpè etiam patulis oculis dormire ſolentis
Penſicula catuli teneriq́ue coagula cerui,
Lenæoque terens potanda liquore propina:
Sic Ægyptiacæ radices contere fici,
Et mixto coctas da vino apiumq́ue labore.
Quæ ſi ſollicita modò feceris omnia mente,
Inuiſum poteris, dominumq́ue auertere morbum,
Redditus vt rurſum ſibi vitam proroget æger,
Et valido quocunque lubet ſe corpore ſiſtat.

NVNC mala damnoſæ ceruſſæ pocula pende. Ceruſſa.
Spumanti ſimilis lacti cum tempore verno
Suppoſitas rauco preſſum replet impete mulctras.
Hæc data ſpuma ſtatim multum aſtringente vigore
Infectum tenet os, ſubeunti frigore ſiccæ
Gingiuæ areſcunt, criſpanteq́ue pelle trahuntur.
Aſpera lingua ſcabret, flaccæ prope guttura glandes
Deficiunt, nullamq́ue cient è fauce ſaliuam,
Caſſaque tuſſis obit, pigra pondere lumina nutant.
Intereà crebros homo ſurſum expellere ructus

Auditur, labat, oppletaque extenditur aluo,
Et graue turbata queritur ratione cerebrum,
Vanaque vel media phantasmata luce videri.
Nauseat, & tristi gemitus è pectore ducit:
Interdum obrepens oritur cum frigore somnus,
Torpet iners motus, languentia membra fathiscunt
Officium pertæsa suum: & nisi protinus adsit
Præsens auxilium, tandem dominante dolore
Succumbens stygias æger descendet ad vmbras.
Vtilis hoc contra bibitur medicina venenum,
Palladia placidum quod nuper fronde liquamen
Premadia, aut orchas, mytináue coxit oliua,
Lubricus vt venter rursum mala pharmaca reddat.
Seu distenta premens teneræ celer vbera vaccæ,
Pingue natante dabis lac cum cute tristibus ægris:
Aut tu mollificæ reseca & tere germina maluæ,
Expressumque homini potandum porrige succum.
Tusa etiam mixto sic præbe sesama vino,
Sic & combusto cinerem de palmite sume,
Atque superfusa turbatum perlue lympha,
Hinc angusta nouæ cola per vimina sportæ,
Verùm interposito de lini stamine panno,
Vt seclusa simul descendere crassa vetentur:
Limpidus hinc penetrat, bibitus qui proderit, humor.
Non secus huic etiam possunt succurrere damno
Palladio triti bibitique liquamine nuclei,
Quos olim alatus volitansque per aëra Perseus
Cephæa elatis pedibus tellure relicta,
Quando Medusæum curuo caput ense putasset,
Intulit antiquis Cephei noua dona Mycenis,
Ad viridem cecidit qua parte Melanthidis arcem
Præceps ex alto capulus, Langæa vbi nympha
Exhibuit nato Iouis ipsi pocula Perseo.

Sæpeq́ue Gerræi ramis circunflua thuris
Lacryma, cum tosti ptisana tibi proderit hordei,
Et destillantes atalymno, vlmo & nuce guttæ,
Quas ritè immixtas tepido liqua & offer Iaccho:
Vt quædam vomat, & quædam per balnea soluat,
Cùm madido elicitus manârit corpore sudor;
Oblatoq́ue cibo languens se recreet æger.
Pingueq́ue nonnunquam vinum bibat: ac erit, vt mox
Pene resecta nouo reparet sibi stamina penso.

NEC *tu frugisecam, piceum quæ reddit odorem,* Canthari-des.
Cantharidem pota, quia talem imitata resinam
Plenas illa trahit nares, & dentibus ipsis
Infecto cedriæ sapor obuersatur in ore;
Morsaq́ue labra dolent; aliâs extrema superni
Ianua ventriculi, contortaq́ue vellitur aluus,
Atque cruentam acer vesicam supprimit angor,
Multa coarctatum stringitq́ue angustia pectus,
Subcidensq́ue cibi coquus ima ad viscera tendit.
Redditur impatiens mutatis moribus æger,
Vt pulsa ob tantum mente & ratione dolorem
Lamentabilibus cadat intereatq́ue querelis;
Qualis in horrenti spinarum pappus echino,
Quem violenta rapit per inaneq́ue dissipat aura.
Huic properè vt medeare malo, frugale subinde
Pulegium dulci nympharum munere funde,
Ieiunæ & Cereris facto ægris porrige potu,
Hæc quo diua suas apud Hippotoonta rigauit
Fauces, Threïciæ numerosum ad carmen Iambes.
Prætereà iuuenis capreúe, suisúe, vel agni
Decocto capite, aut etiam ansere pinguia iura;
Quæ tamen adiecto lini sint lubrica fructu,
Offer, ab oppleto dum surgat nausea ventre.

Mox

Mox vbi tunc imo sederunt omnia fundo,
Infimam ad vsque gulam crudas dum senseris escas,
Inserto vomitum proritans indice produc.
Sæpè etiam infernis ouium lac partibus inde,
Et sic multa trahes mollem excrementa per aluum;
Non minus id præstat sumptum per labra iuuamen.
Pampineas etiam viridi de palmite frondes
Accipe, & infuso potandas melle propina.
Quin & acuta inter petras radicula prodest;
Cuius perpetui frondes apricantur aculei:
Sed dulces & apum tusæ superadde labores.
Illius herba velut molothurus floret, & altis
Conspicitur ramis, gracilique assurgere caule.
Quattuor & Samiam drachmarum pondere terram
Intere, quam fruticans intra sua viscera Phyllis
Imbrasidem iuxta fouet educitque fodinam,
Et quam Chesiades aries docuisse puellas
Fertur, vbi est gelidus iuncosis Carcetus vndis.
Postquam etiam passis vinum confeceris vuis,
Da duplicem potum, & castam simul inijce rutam;
Pinguis eis pariter partem miscendo rosacei,
Aut etiam Illyricam redolentes irida succos.
Hoc valdè antidotum valet, & mala pocula vincit.

QVOD si noxia quis biberit coriandra, repentè
Ablato exagitur sensu, stridenteque voce
Edit acuta velut furiosæ iubila Bacchæ,
Seu Stygiæ iniecto quasi percitus angue Megæræ.
Contra hæc ex dulci da Pramnia vina racemo,
Vt madida spumans fudit vindemia prælo:
Diluat infuso tamen hæc maris vnda catino.
Quin & inanitis gallinæ partubus, ouis
Confractis salsam testis superinijce spumam,

Qua vescens cepphus se seruat & interit esca:
Piscantes pueri strictis vbi fraudibus illi
Insidiantur aui, sic vt capiatur ab his, dum
Albentem sequitur non prouida in æquore spumam.
Quinetiam tumidis ægrum submerge procellis,
Quas vnà cum flammiuomo Saturnius igne
Æoliæ iussit parere tridentifer auræ.
Immissis siquidem deuictus flatibus ignis
Cedit, & ambo timent dominos obnoxia ventos.
Ipsum autem rapidis metuendum fluctibus æquor
Subiectis nautis, & nauibus imperat, & vim
Infert, infesto sed silua obtemperat igni,
Iuxta quem genitrix statuit natura tenorem.
Hunc etiam poterit penitus sedare laborem
Mixtum vino oleum, vel dilutum niue mustum,
Quando legit cantans maturos vinitor vuas,
Et spumosa sonat plenis vindemia labris,
Tunc vbi mellilegæ circa humida præla volucres
Vespaque, pemphredonque, & monticolæ bembyces
Delicias tortiua suas acinosque sequuntur:
Callida quando secat nitidos vulpecula botros.

DEINDE malæ obserua letalia pocla cicutæ. Cicuta.
Hæc siquidem cæcas capiti infert sumpta tenebras,
Atque caduca oculis celeres vertigine gyros,
Vt titubante gradu, & pronus palpantibus æger
Prorepat manibus: clausas angustia fauces
Strangulat, & summos frigens subit horror in artus,
Contractæque silent & ducunt ocia venæ:
Ille autem modicum stricto trahit aëra collo,
Et cerebro exanimis singultu vellitur: inde
Horrida terribilis visurus limina Ditis,
Oblato hunc oleo sincero siue Lyæo

Imple, vt luctificam mox lubricus euomat Atem.
Siue per infernas clysteribus vtere partes.
Sæpè & forte merum, vel summi germina dauci,
Thessalicæque comas languenti porrige lauri,
Quæ fluidos Phœbi redimiuit prima capillos.
Seu mordax piper, ac vrticæ feruida sume
Semina, & austero da turbida vina liquore;
Sic & odorifera quæ synthesis iride constat,
Atque Cyrenaicus nitida cum Pallade succus
Proderit, & dulcis pariter data pocula mulsi,
Iuncta quibus pinguis fuerit cutis extima lactis,
Quam modico leni super igne in vase resolue.

Toxicum. PELLERE *nunc etiam perimentia toxica disce,*
Quando suis hominem miserè cruciatibus angunt;
Crassa fit illius iuxta imum lingua recessum,
Turgida labra calent, mox arida sputa sequuntur,
Atque recedentes inferna parte dehiscunt
Gingiuæ, eque sua luxæ statione mouentur;
Cor stupet, omnis abit sensus, turbataque mens est.
Hunc rabida innumeras edit vesania nugas,
Clamosoque dolens homo vociferatur hiatu,
Secta velut trunco vellatur corpore ceruix:
Nec secus ac magnæ matris furiosa sacerdos
Nona sacrificans mensis per compita luce,
Longum terribili circumsonat ore boatum;
Quem prope percipiens per montem turba tremiscit:
Non aliter rabido miser eiulat ille furore,
Et trucium fugiens vlulat de more luporum,
Obliquisque ferus ceu taurus, atrociter hirquis
Prospicit, ac nudo fremebundus dente renidet.
Hunc bene complicitis deuinctum nexibus ambi,
Infusoque statim thoracem prolue vino,

Atque

Atque vel inuitum satia, mansuetaque verba
Da furienti homini, ac inserto stipite frendens
Fortiter os aperi, vt dirum mox euomat haustum:
Vel tu pascentis tenerum anseris accipe pullum;
Et coque, & austeræ cui montes patria, pomi
Siluestrem (fuerit mundus tamen à cute) librum.
Vel cape plantatos nascentia mala per hortos,
Ludicra quæ pulchris fert æstas dona puellis.
Aut etiam grauida struthia ex arbore carpe,
Atque adstringenti laudata cydonia succo,
Quæ riguo diues produxit Creta recessu;
Atque hæc tusa probè fluuiali perlue lympha,
Mixtaque pulegij ramis simul omnia tunde.
Prætereà sumpta redolentis parte rosacei
In bibula, instillans os, vt bibat, illine lana.
Hunc etiam præstans valet iridis vnguen ad vsum.
Sic ægrè, & multò tandem post longa labore
Tempora, vix tremulis languens incessibus ibit;
Attonitumque geret non certo limite visum.
Illo Gerrhæcs Euphratis ad arua colonos
Humanam in cædem sua tingere spicula dicunt.
Sic quia tincta ferunt hæc immedicabile vulnus,
Quod nigram fouet hinc carnem, sub ea acre venenum
Putrescit, fœdoque cutis sudore fathiscit.

SI verò inuisum Medææ Colchidos ignem Ephemerō.
Incauto quis atrox potârit Ephemeron ore,
Aspera ceu quodam pruritu labra queretur;
Nec secus ac cæsæ ficus albente liquore,
Et velut affrictos vrtica sentiet artus,
Siue calescentis prægnanti vertice Scyllæ,
Qui ciet in tenera quasi flammæ incendia carne.
Hinc mala ventriculum grauitas incessit, & vrget

Ad crebrum vomitum, & letali protinus igne
Vlcerat, vt fœdum regerat per colla liquorem,
A lotis qualem coquus effert carnibus; imò
Tetrica commotam iacit excrementa per aluum.
Hoc contra medicina malum tibi quercea frons est,
Fagineæque, pari si sumas pondere, glandes.
Siue recens asinæ aut vaccæ lac offer, eoque
Se, languens satiet, plenumque os colluat æger.
Appellatum etiam sistendo à sanguine germen,
Atque nouo eiusdem lacti iuuat indita radix:
Quin etiam intritus fluuiali pampinus vndæ,
Æqualique rubi commixtus pondere ramus.
Insuper hirsutis horrentes exue tectis
Castaneas, plena quas Castanis arbore profert
Terra nuces; vnà cum cortice deinde sequenti
Da mediam huic tunicam clausæ quæ proxima carni est.
Imæ etiam ferulæ prodest exempta medulla,
Quæ tenet astripetæ Vulcania furta Promethei.
Astringentis item baccas tibi collige myrti;
Hisque è Puniceis extrema putamina malis
Adijce, & infuso potum ex his confice vino,
Quo procul infestum possis dispergere morbum.

Ixias. NEC *grauis Vlophoni te noxia pocula fallant,*
Quæ labijs gustata tuis qualem ipsa saporem
Ocima præsentant, extremæque intima faucis
Principia exasprant, & acutis ignibus vrunt:
Turbatumque animo væsania destruit ægrum,
Vt linguam frendente suam præmordeat ore
Sublata attonitus ratione: & vtrosque meatus
Obturans flatus tenet, altaque murmurat aluus,
Qualia nimboso est audire tonitrua cælo,
Sæpeque vt illisæ scopulis sonuere procellæ.

Hoc ita

Hoc ita detentus dum ringitur ille veneno,
Anxia constricto suspiria pectore ducit.
Atque adeò vrgenti reijcit per viscera potu
Consimiles grumos nondum durentibus ouis,
Qualia concumbens gallis pugnacibus ales,
Nempe rudes globulos incoctáque pignora fundit.
Sic affecto homini diluta absinthia possunt
Cum nuper presso cruciatum tollere musto.
Lenta potest etiam terebinthi obstare resina.
Ipsa etiam piceæ tristis quoque lacryma pinus,
A qua detractam demens tibi Marsia pellem
Victor pro merito quondam suspendit Apollo.
Hinc ea adhuc arbor per opacos sola recessus
Nobile conqueritur lugubri murmure fatum.
Da quoque ei maris ac mures auferre solentis
Collectos polij cum rutæ germine flores.
Sic & spectantem Syriæ confinia Nardum,
Atque cape amnicola rescissum è castore testem,
Siue Cyrenaici cultello rade liquoris
Quod leuat æquatum drachmæ pars tertia pondus.
Sic & habens olidi cognomen origanus hirci,
Concretiúe iuuat metæ instar copia lactis.

*S*IN *errans aliquis taurinum fortè cruorem* Sanguis tauri.
Sumpserit, illæto gemit afficiturque dolore.
Quandoquidem internis vbi venis ille propinquat,
Condensatur, & in media concernitur aluo.
Clausa hinc spirituum via, ademptus anhelitus intra
Impletum guttur prohibetur, & anxius æger
Voluitur in terram, spumanteque palpitat ore.
Contra hoc sume malum viridantis germina fici,
Quæ superinfuso madefacta rigentur aceto,
Et modicam misce, quæ potum temperet, vndam.

Irritanda etiam eſt ficulno cortice ſedes:
Dandaq́ue vel capreæ teneriúe coagula cerui
Aut celeris leporis, raro quæ ſtamine ritè
Colâris, certam poterunt hæc ferre ſalutem.
Vel bene contritum da drachma pondere nitrum,
Idq́ue ſuo ſuauis dono contemperat Euan:
Ipſius & Laſerpici, & lecti inde liquoris
Æqualem partem: quod & edit braſſica ſemen
Accipe, & admixto fiat tibi potus aceto.
Aut humilis ſatura languentem caule conizæ.
Quin etiam tritum piper & collecta ruborum
Semina contundas: iſto certiſſima pacto
Antidota aduerſus talem te crede cruorem
Compoſuiſſe, omnes quibus intra viſcera grumos
Solueris, & vegetæ pateant ſpiracula vitæ.

Bupeſtris. *NOSSE etiam inuiſæ Bupeſtridis acre venenum*
Conuenit, & domitum qui affligat & opprimat ægrum.
Hæc alio aſpergens ſumentis labra colore
Nitroſum infecto grauiter cit in ore ſaporem,
Et facit eroſo non ſuauia tormina ventre,
Quorum vel ſolo eſt cruciatus cernere vultu:
Obſtruit vrinas, ima hinc veſica laborat,
Et tumet inflatus ſicco velut hydrope venter,
Per mediasq́ue effert vmblicum inſumine ſordes,
Ac leuat extenſam ſurſum circa ilia pellem,
Sæpè pigram hæc vaccam, vitulum quandoque ſalacem
Perdit, paſcentes ſua quando armenta magiſtri
Diſcernunt, & ob id bupeſtrem nomine dicunt.
Hic coctum ſiccis cum ficubus accipe vinum,
Imo ſua abſciſſos ipſos à fronde minutim
Contere, & elixa dulcemq́ue hinc porrige potum.
Certa calentis enim fuerit medicina veneni.

Siue

Siue recente reple non magnum lacte catinum,
Et tenerum misce victrice ex arbore fructum:
Vel montanorum præbe genus omne pyrorum.
Interdumque ipsas in vinum conijce myrtos.
Et se femineum, qualis puer, æger ad vber
Admoueat, prensasque tenax trahat ore papillas,
Vt petulans vitulus fœtæ qui semina matris
Pulsat, & haud tacitis cit dulcia flumina labris.
Sæpè etiam pressæ succo satietur oliuæ,
Inde vel inuitus vomat, imæ ad concaua faucis
Immissa penitus pennáue manúue: iuuatque
Flexile concisi folium sic indere libri,
Quod trahat ex alto sursum mala pharmaca ventre.

FORTE *recens si lac, cui mixta coagula, sumat*
Imprudens aliquis, præsuffocatur, ei tres
Da potus, acris quorum sit primus aceti,
Lenæi reliqui constent duo munere patris.
Aut etiam Libyci radices intere silphi.
Sæpè Cyrenaici modicum dissolue liquoris.
Quin etiam mollem potes admiscere conilam,
Vel similem musco, qui crescit in æquore, spicam
E redolente thymo: sic & prodesse probatur
Eucnemi bibitus cum terræ sanguine botrus,
Interdumque illos sparsere coagula grumos,
Rugosæque comæ quas fert Plutonia pellex,
Mellilegisúe adeò dilecta volucribus herba,
Si super infuso riguæ potentur aceto.
Nunc age potati mala contemplare dorycni,
Cui planè similis lacti faciesque saporque:
Qui bibit, insuetis quatitur singultibus æger,
Sanguineumque cibum vomit, & mucosa per aluum
Defertur pituita, velut si tormina vexent,

Aut exercendi frustra irritata cupido.
Iam tunc arenti persligitur ille dolore,
Et labefactato strepit & se corpore voluit.
Arida nec multum desiderat ora rigari.
Contra tale malum data lactis copia prodest:
Salsius aut miscens in potu porrige passum.
Præterea pinguis carnes è pectore capi:
Commodus illarum est succus quoque, quotquot, & alti
Beluæ aquas habitant maris, & muscosa pererrant
Littora, quarum aliȷs crudis, coctisque quibusdam
Vescatur, rapido possunt quædam igne foueri.
Sed multò tamen ipsa magis conchylia prosunt:
Suauis item calches, primæ atque rubentis echinæ
Sana caro est, patuliq́ue ctenes, non ipseq́ue ceryx
Desit, & arrosis solita algis crescere tethe.

Pharicon. *NVNC caue, potatum ne vitæ Pharicon obsit:*
Hoc similem nardo noris præstare saporem,
Et tremulos homines rabida conuellere mente,
Vno adeoq́ue die stygio demittere regi.
Contra hoc emulsam certo da pondere nardum,
Scorteus antiquum cui nomen sacculus indit,
Quam Cylices edunt prope Cestri flumina montes.
Et bene contusum Smyrnæum sæpè iuuabit.
Ipsam prætereà languentibus irida præbe,
Florigerumq́ue caput, cui non propensa Dione est,
Propter prælatæ temerè certamina formæ.
Hinc mediis eius foliis turpissima probra
Indidit, informes, asinina puta inguina, clauas.
Sumpta etiam cui facta acies sit acuta, nouacla
Totum rade caput, liquentiaq́ue hordea nuper
Iacto flore, vnà & foliosum germen inunge,
Et croceos castæ flores tibi collige rutæ,

(Cui

(Cui contraria dans alimenta eruca resistit)
Ac acido bene contritos perfunde liquore:
Inde line hanc liquidam circa vtraque tempora pultem.

NE quis item incauto non prudens ore nocentem Hyoscyamus.
Sumat Hyoscyamum, puto non minus esse monendum,
Ceu fatui pueri, qui iam nutrice relicta,
Et primis positis cum infante ætate capillis,
Iam non quadrupedes proprio procedere nisu
Incipiunt, multo quod non potuere periclo:
Harum ignorantes quoniam illi incommoda rerum
Conspicuam nocuis degustant floribus herbam,
Atque terunt nato nuper mala semina dente:
Hinc tumidas misera gingiuas voce queruntur.
Hoc aduersus erit bona lac medicina venenum;
Interdum Græcum quod dicunt nomine fœnum
Accipe, curuatis insignem cornibus herbam:
Quæ tum maiorem narratur habere vigorem,
Si bene Palladio perfusa liquore natârit.
Vel calidæ feruens vrticæ contere semen,
Vel cruda eiusdem folia herbæ mande, vel ipsum
Ex his contusis expressum collige succum.
Denique cichorium, & nasturcia, persæumque
Accipe, & omnibus his æquali pondere misce
Eliciens lachrymas semen, similique vigore
Prædita cæparum præsegmina, rusticique
Taleolas raphani, Latiæ hæc radicula genti est.
Hoc etiam aduersus vidi prodesse venenum,
Multifidi caput, in vino si sumitur, alli.
Inde soporatos Opio respexeris ægros Opium.
Summa quibus friget cutis, & pigra lumina nutant:
Stillat odoratus sudor, pallensque laborat
Corpus, & ignito velut ardent labra calore,

Malis visa suis laxos demittere nexus.
Paruus item & frigens è gutture spiritus exit:
Obtortæ apparent nares, fit liuidus vnguis,
Atque latescentes oculi sua in antra recedunt;
Quæ certam tibi signa queunt protendere mortem:
Quæ tamen omnia non metue, imò sit tibi curæ
Illi qua ratione queas succurrere pesti.
Dulci itaque exanguem reple calidoque lyæo;
Quin & Hymettidum opus tere commisceque volucrum,
Quæ procumbentis nemorosa in valle iuuencæ
E putrido fiunt vegetata cadauere proles.
Namque caua hîc primùm posuere cubilia quercu,
Et feruenti vna lectæ incubuere labori:
Digestosque fauos Cereri fecêre vehentes
Induti pedibus thyma, florentes & erycas.
Suauis item lana modicum quid sume rosacei,
Indeque diductis adaperto dentibus ori,
Si grauior mersos sopor illius occupat artus:
Tunc quantum sat erit trahe, velle, ferique iacentem:
Sæpè etiam constans ex iride inunge liquamen
Nunc clamans, nunc impellens, vt languidus ille
Excutiat nocuum vitali à sede veternum,
Atque malum regeret stomachi conatibus haustum:
Et viles oleo, vinoque intingere vestes
Proderit, & gelidum admotis circundare corpus.
Et fac vt impleto sæpè intret balnea labro,
Vt gelidæ in grumos concreti sanguinis vndæ
Disijciant, fotis vnguentum hinc illinc membris.

Lepus marinus.

QVOD si fluctiuagi leporis lethale venenum
Deprendas, fœdum qui sumpserit halat odorem:
Qualiter exemptæ, reliquo cum viscere, squamæ;
Vel putridi quod olent neque loto corpore pisces;

Talis

Talis & immundo sapor obuersatur in ore.
Porrò sordidus hic lepus vt natalibus vndis
Editus est, timidæ forulis se Teuthidis abdit:
Ceu genita ex illa proles vel sepia is esset,
Quæ vitream, si quando peti se senserit, vndam
Felle suo atque adeò quadram nigredine turbat.
Post bibitum hoc virus viridis stagnantia fellis
Excrementa manent, tenebroso lumina visu
Caligant, liquidæque abeunt in corpore carnes:
Nausea adest, tumet alta cutis, taliáque calescunt,
Subque cauis oculis roseo fucata rubore
Apparet facies, sistensque vrina moratur,
Quæ nunc purpureo, nunc sanguineo esse colore
Cernitur, & quemcunque videt, contemnere piscem
Assolet auersans, vt quælibet æquoris, æger.
Contra hunc Phocaicum veratri porrige potum;
Eliciensque recens carpti lacrymas colophoni;
Perniciosa mali & compescas pharmaca piscis.
Interdum enixæ mulsum lac potet asellæ.
Insuper elixæ da lubrica muscula maluæ:
Tum quoque cedrinæ viginti grana resinæ.
Punicei interdum, cui Creta est patria, mali
Formosum poterit potu æger sumere fructum:
Oenopesque, & quod Promenium nomine dicunt,
Aeginetin item, & tenui quæcunque rubentes
Et duras cute habent molliqúe putamine crustas:
Quandoque exemptas grauidis è vitibus vuas
Exprime fiscella, nouæ vt excolentur oliuæ.

SIN sitibundus homo est, cui, proni vbi more iuuenci Hirudo.
Porrecto optatum procumbens gutture potum
Attrahit, aut sera non cernens nocte petito
Vase bibit, simul hausta intus rapiatur Hirudo,

Sæpè suæ sentit non parua pericula vitæ;
Quandoquidem prensæ sugens se bestia carni
Applicat, & vegetum trahit alto ex corpore succum,
Aut etiam extrema pendens in fauce moratur,
Angustasque animæ tenet ad præcordia portas;
Aut imæ suffixa gulæ præcludit eunti
In subiecta cibo decliuem viscera lapsum.
Tum fusum patera confestim potet acetum,
Siue niualis aquæ gelido sese irrigat haustu.
Sæpè & Hyperboreo concretam flamine crustam
Porrige, vel sumptam salsuginis intere glebam:
Hincque salutarem conturba, & confice potum:
Ipsum sæpè salum feruenti Sole vel igni
Coge, vel effossum pariter sal sume, vel albam
Eiusdem spumam: quam si sal suffodit, imo
Colligit in fundo, quando vndæ infuderit vndam.

Fungi venenum.

NEC te ortum tellure malum Zemona fatiget
Pectore sæp` tumens, suffocans gutture sæpè,
Quod prope vipereis attritum tractibus antrum
Enatum diro vibratum ex ore venenum,
Atque graues in se vicinum sorbuit auras.
Communi fungos appellant nomine: verùm
Diuersæ species diuersa voce feruntur.
Contra hos inflexum raphani caput optima cura est;
Aut inuoluentes viridantia brachia rutæ.
Sic & in æriferis glacies concreta metallis,
Qua tingens corium cogit nigrescere sutor.
Mixto & clematidis cineres mox offer aceto.
Aut tritam ardentis radicem immerge pyrethri,
Vel nitrum, & crescens scisso nasturcium in agro.
Medicum item malum, & faciens lacrymare sinapi.
Insuper ex acido potandam trade liquore

Tostam,

Tostam, quam fundunt vini tibi dolia fæcem.
Siue domesticæ auis lecta excrementa propina,
Insertaque manu postremi faucibus oris
Abs te irritato tristem vomitu eijce mortem.

HIS *inuisa etiam Dictymnæ proderit arbor,* Transpositum est huc à fine hoc remedium.
Quæ nunquam Imbrasiæ Iunoni facta corona est.
Namque sub vmbrosæ quando olim collibus Idæ
Suscepere suæ diuæ certamina formæ,
Myrtea victricem cinxerunt septa Dionem.
Sume ab aquosa igitur myrti rubicantia silua
Grana, vel hybernæ crescentia flatibus auræ,
Phœbeæ radijs excocta & fota quadrigæ,
Et pressum ex tritis per colum traijce succum,
Ac paruam cotylam capienti infunde catino,
Vel maiore etiam cyatho, neque enim nocet, vltra
Si quis acetabli mensuram porrigat, imò
Iste salutaris procul arcet noxia potus.

SIN *tibi summa malæ nocuere venena lacertæ,* Salamādra.
Nempe emittentis liquidum succum Salamandræ,
Cui nullus poterit fumúsue ignisúe nocere,
Continuò stupido lingua inflammatur in ore,
Et subito torpent languore, malique tremores
Frigida concutiunt soluuntque in corpore membra,
Vt quadrupes pronus, pueri instar, inambulet æger:
Vsque adeò obtusum est, & hebescit mentis acumen.
Multa etiam in summa vibex cute liuet, & inde
Imbibitum infecti perstillat sæpè venenum.
Hic lectum piceæ tenthrenes munere fletum
Confice, vel viridem, quam profert aiuga, siluam:
Corniferæque simul nucleos huic adijce pinus,
Vel calidæ feruens vrticæ contere semen,

Contusique mola permixtam erui adde farinam.
Ipsam etiam vrticam, simul arida & hordea pingui
Misce oleo, & facta languentem pulte sagina.
Præsentem quoque præstat opem collecta resina,
Et sacer Hyblææ vomitusque laborque volucris,
Imaque qua terris infixa est Galbana parte,
Nec non nata recens tardæ testudinis oua.
Pinguis item confert mactati axungia porci,
Cui coctum æquoreæ partum testudinis adde,
Quæ summos tranat fluctus velocibus alis.
Accipe nonumquam vel sola, vbi cætera desunt,
Montanæ & cytiso pastæ testudinis oua:
Quam, cùm muta prius fuerit, fecisse canoram
Fertur progenitus Maia & Ioue filius olim;
Inclusis siquidem spoliauit carnibus ille
Quadrupedem & vario pictam fabrè ordine testam,
Atque duos summis cubitos adnexuit armis.
Imo coaxantes deprendens confice ranas,
Et vulsam eryngi radicem iunge, deinde
Sufficiente coquens Scaminon parte remolli,
Hocque cibo vel iam dispersam collige vitam.

Rubeta.

S I N *nocuæ æstiuo mala tempore pocla Rubetæ*
Quis bibat, aut mutæ simili quasi imagine ranæ,
Quæ densos frutices venienti vere frequentat,
Et vitreum pascit lingendo noxia rorem,
Aspicitur viridi sua pingi membra colore,
Inficiente velut, quam Thapsus protulit, herba,
Et subeunte statim languens incenditur æstu.
Atque frequens arcto vix gutture spiritus exit,
Horribilemque altis è faucibus efflat odorem.
Huic tu raninas elixa & porrige carnes,
Aut suaui piccum vino coniunge liquamen.

Præterea

Præterea apprensæ ſplen cura eſt optima ranæ,
Quæ colit algoſæ ripas clamoſa paludis,
Primaque florigerum rauco ver nuntiat ore.
At quæ muta ſilet, calamiſque & arundine gaudet,
Offundit viridem ceu buxi membra colorem:
Triſti os bile replet, cerebri quoque corde dolentem
Singultus ægrum quatiunt, & labile ſemen
Spargitur, atque vtrumque vetat generare parentem.
Sic affecto homini mera vini pocula funde,
Vtque vomat, quamuis inuitum coge, foueque
In calido, donec ſudarit toxica, labro.
Quin & arundineas vino tere tradeque fibras,
Quas ſuus extrema lacus enutriuit in vnda,
Qua tenues fluitant, turba olim ruſtica, ranæ.
Sic & odorati radicibus vtere iunci,
Quem diſtinguenti quadratum nomine dicunt.
Ipſum etiam ægrotum pallente fameque ſitique
Extenua, & multo fac contabeſcere motu.

NON *inuiſa etiam crucianſque argentea ſpuma* Spuma argenti.
Te fallat, quæ ſumpta tuam malè vellicat aluum.
Namque reuoluentes ſeſe ſub ſumine flatus
Inſtrepitant, vt vix medicam admittentia curam
Tormina, quæ magnis hominem cruciatibus angunt:
Nec ſuus vrinæ patet exitus, omnia membra
Ardent, & nigricans imitantur liuida plumbum.
Hic modico præbe contritam pondere myrrham,
Quod duo ſuſtollunt oboli; quandoque recentem
Ormini potum, montanam ſæpè hypericon.
Interdum ramos hyſſopi, quin & agreſtem
Nonnunquam ficum, ac apij penetrabile ſemen,
Iſtmia quam norunt certamina, quando
Alta Corinthus (vbi priſcis dominata ſub annis

Sisyphia est proles) sit facta hinc vsa coronæ
Exhibitis ludis, quibus obruto aquis Melicertæ
Clarus Inus puero funebria iusta celebrat.
Accipe item feruens, quod protulit Irio, semen,
Rugosúmque piper stante æqua examine lance,
Dáque suaui intrita mero, & letale venenum
Discuties, florentis ad hæc muscosa ligustri
Germina; quosque nouos fert punica contere fructus.

Taxus. INSVPER *Oeteam potu caue sumere taxum,*
Abiegnis similem ramis, miseræque datricem
Mortis, eam sumptus vini fœcundior haustus
Vicerit, aëreos vbi strinxerit illa meatus.
Porrò nostra videns hæc olim carmina lector,
Accipe non alia, quàm sunt; ea condita mente;
Nicandrique tui iuxta memor esto poëtæ,
Sic erit vt facili tibi Iuppiter annuat aure.

FINIS.

RERVM ET VERBORVM
IN HOC TOTO OPERE PRÆCIPVE
MEMORABILIVM, INDEX.

Aſcrei

Cera-

D.

E.

Epheme-

Lac

L.

M.

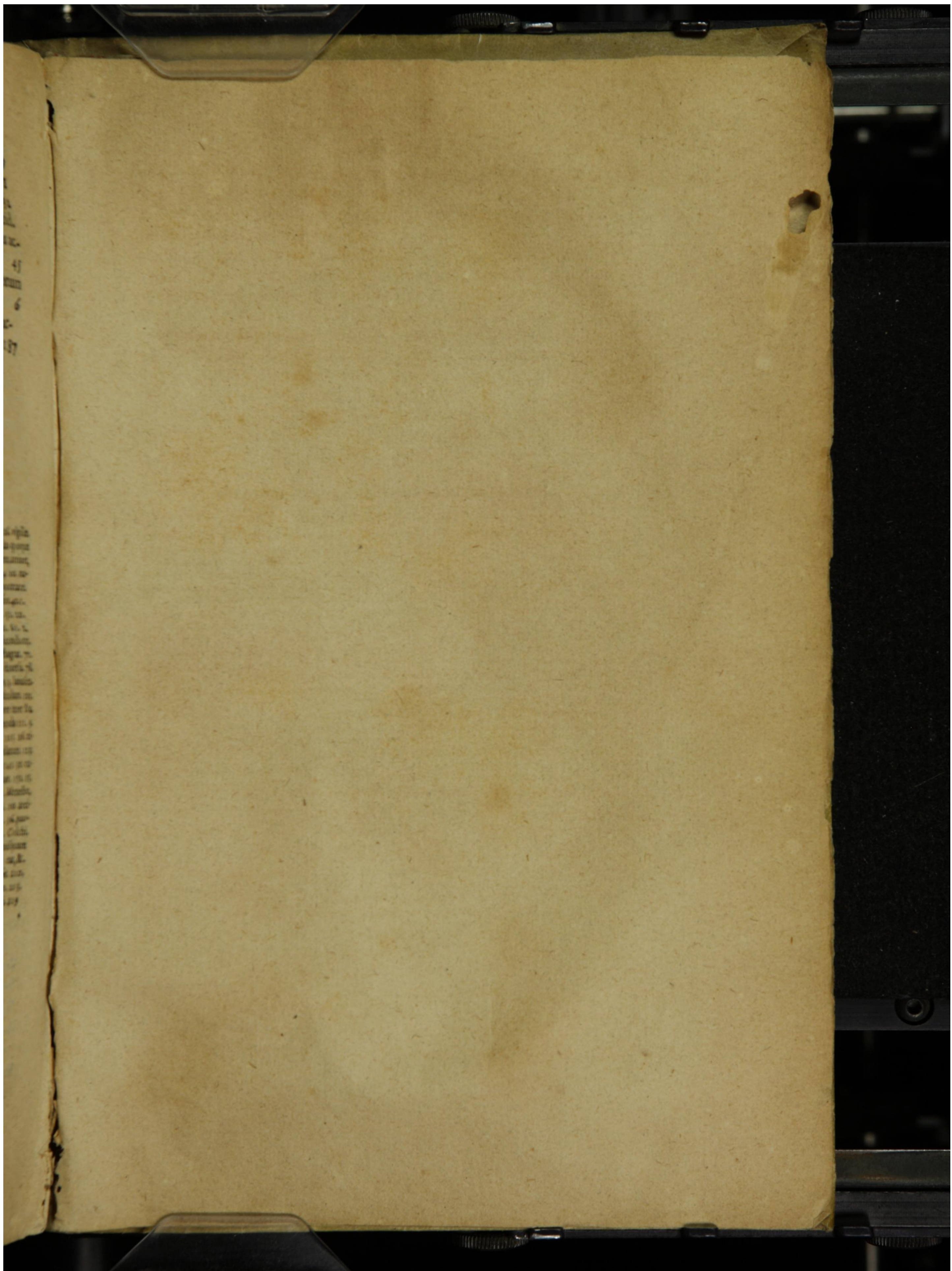
Pha-

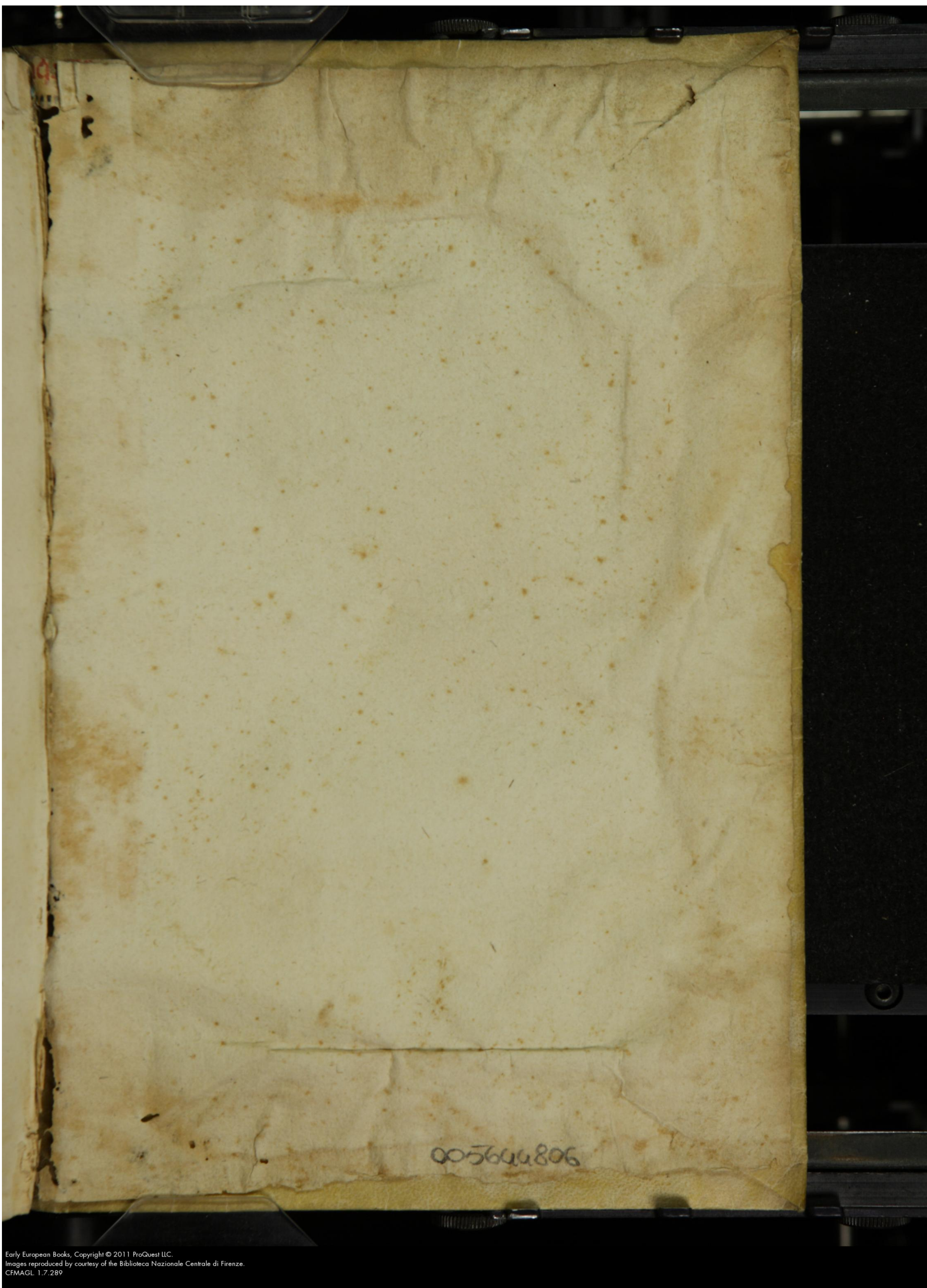
Themi-

FINIS.

Errata sic corrigito. prior num. paginam, alter versum indicat.

Fol. 1. versu 29. quæ. 2. 5. eos. 2. 8. sunt. 3. 34. Venenum quod veneficus. 4. 26. vigiliæ. 6. 8. cerusæ. 9. 17. factitabant. 15. 31. pandiculatio. 15. 37. ostendit. 17. 38. Qui vult alias quoque causas apud Hippocratem: adde, lib. 1. de Morbis concideret. Et quod ad frigiditatem attinet, an non hoc ipsum Gal. sub finem. 18. 2. putrescit. 19. 8. facultas. 20. 18. abundat. 24. 20. naturali. 24. 28. harum. 25. 24. inguinibus. 29. 22. intellexerimus, extricabimus. 29. 31. procreare. 30. 39. tandem. 31. 24. ignem. 34. 14. intempestas. 34. 39. dispositionem. 55. 2. Fuchsius. 40. 1. dictæ. 40. 13. Sulphure. 46. 2. quæ. 50. 9. amplexus. 50. 17 rumpuntur. 51. 19. χερσαίαι. 51. 20. χελιδονίας. 52. 6. repræsentant. 53. 13. proprietates. 58. 12. viuiparam. 59. 28. Cerastis. 61. 2. vulgoque. 61. 25. humorum. 62. 17. Inextinguibilem. 64. 21. Nec. 64. 27. toti. 65. 1. abscondunt. ibid. 29. carpus, facile. 66. 28. Qui se. 66. 35. tandem. 69. 1. Hæmorrhous. 69. 28. flagrat. 70. 3. protruderunt. 71. 11. pressura. 74. 34. eum. 75. 19. præterea. 77. 18. Dipsas ibid. diuersa. 78. 9. quàm. 78. 25. idque. 80. 11. Symptomatum. 86. 29. interimit. 87. 29. pilorum. 89. 3. latiusculum. 90. 21. felli vomitum. 100. 10. occupant. 100. 11. obseruant. 100. 14. animalculum. 101. 21. prægrandi. 101. 30. magisque lentus. 103. 36. Phalenæ. 104. 33. similis. 105. 17. debere inter &c. 107. 3. inexplebile. 107. 39. Symptomata. 109. 4. ἐπιπάσσα. 110. 23. Item: Vagabunda 111. 9. crudiuoræque. 111. 21. Reges. 111. 23. inuolent. 114. 17. vidisse. 114. 20. accusare. 115. 26. nimirum. 115. 28. lacertas. 117. 13. procreatur. 118. 7. soporem. 120. 31. pharmacopolarum. 123. 17. Paulus. 128. 31. coqui. 129. 20. premitur. 137. 25. Familiarium. 140. 37. secutæ. 141. 30. cucurbitulæ. 145. 2. dele rubro. 145. 21. verbasco. 149. 22. Anchusæ. 151. 32. appellatur. 152. 15. inflexu. 152. 20. cinnamomum. 153. 16. substernuntur. 160. 15. veneno. 160. 22. Menelbo. 162. 1. comitatur. 163. 12. id. 164. 29. sint. 166. 3. subhirsuta. 170. 16. Policnemi. 171. 10. accidentia. 171. 26. quòd ad. 173. 1. & ad. 173. 2. vt. 176. 1. vt 176. 4. proprietate. 181. 36. pauxillum. 182. 26. consilio. 183. 30. ἐξοχήν. 185. 6 præstant. 185. 18. quandoque. 186. 13. Colchi. 188. 1. comedisset. 189. 1. referunt. 192. 37. Tale polium. 193. 2. Dioscorides, vel quisquam aliùs. 194. 4. spirituni. 194. 9. contrarius. 195. 3. [illegible]. 196. 4. roborandi. 197. 29. eat, &c. 198. 18. & vt. 199. 19. quæ. 200. 8. infra. 202. 11. cytini. 230. 36. ceparum. 209. 3. λαγωοῖς. 210. 7. mirandum. 212. 9. Lonicero. 212. 32. conuerti. 213. 1. Germinanti. 213. 5. Rondeletium. 213. 31. similitudinem. 216. 9. dum. 216. 23. medicatis. 218. 1. vel loci. 218. 32. calcat. 218. 35. qui. 219. 31. color. 220. 30. oxycrato. 223. 2. æstatis. 223. 11. perforari. 224. 34. vocat.

005644806